

ERNESTO CHE GUEVARA

***Fejezetek a forradalmi
háború történetéből***

VISSZAEMLEKEZÉSEK

BUDAPEST

Készült a Gábor Andor Írói Jutalomdíj támogatásával

**Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS**

A fordítás Ernesto Che Guevara: Pasajes de la guerra revolucionaria © 1963, Unión de Escritores y Artistas de Cuba, Ediciones Unión/Narraciones kiadás alapján készült

**Fordította Patkós Judit
Hungarian translation © Judit Patkós 2017**

Ernesto Che Guevarának a Fejezetek a forradalmi háborúból című írása igaz krónikája a Sierra Maestra hegyei közt vívott harcoknak, annak a két év és 29 napnak, amely a Granma expedíció 1956. december másodikai partraszállásától a kubai forradalom 1959. január elsejei győzelméig eltelt.

A kötet két részből áll: az első részben Che Guevara: Fejezetek a forradalmi háborúból 1963-as, a havannai Unión Kiadónál könyv formában megjelent, a szerző által javított és jóváhagyott szöveg olvasható, amelynek egyes epizódjai eredetileg a kubai forradalmi hadsereg Verde Olivo című hetilapjában kerültek a kubai közönség elé. A második részben azokat az írásokat tesszük közzé, amelyek a forradalom győzelme után újságcikkek formájában jelentek meg ugyanebben a hetilapban, valamint egy-egy mexikói és brazil folyóiratban. Ennek következtében az el.

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

ELSŐ RÉSZ

Fejezetek a forradalmi háborúból

Bevezető

Jó ideje foglalkoztat bennünket a kérdés, miképpen örökíthetnénk meg a forradalom történetét, bemutatva jellegzetességeit és eseményeit, s bár a forradalom vezetői többször kijelentették – magánbeszélgetésekben és nyilvánosan –, hogy kedvük szerint való volna ez a munka, tennivalóik mindig közbeszóltak, ezalatt pedig múlik az idő és a felszabadító háború eseményei lassan elhomályosulnak, anélkül, hogy valaki papírra vetné legalább a tényeket, amelyek azóta már nem csak Kuba, hanem egész Amerika történelmének részét alkotják. Ez az oka, hogy elkezdem személyes emlékeim felidézését, és megkísérlem mindazoknak a támadásoknak, rajtaütéseknek, ütközeteknek és csatáknak a leírását, amelyekben magam is részt vettem. Nem célom,

hogy emlékeim és feljegyzéseim alapján holmi töredékes hadikrónikát állítsak össze, éppen ellenkezőleg, azt szeretném, ha e történethez a harcok többi résztvevője is hozzáfűzné a maga benyomásait. Az én emlékeim korlátozottak, tekintve, hogy Kuba térképének egyszerre csak egyetlen pontján harcolhattam, számos csata és esemény részvételem nélkül zajlott le, és úgy vélem, ha segíteni akarunk a forradalmi harc résztvevőinek élményeik felidőzésében, a legcélravezetőbb, ha a legelejen kezdjük, az Alegría del Pío-i rajtaütéssel, annál is inkább, mivel ez volt az egyetlen vereséggel végződő csatározásunk, amelyben Fidel is részt vett.

Sokan túléltek, s őket ezennel felkérjük, álljanak elő emlékeikkel, egészítsék ki a történetet. Csak annyit kérünk, hogy az elbeszélő igazat írjon: soha ne hamisítsa meg a valóságot csak azért, mert szeretné saját szerepét kidomborítani, vagy azt a látszatot óhajtja kelteni, mintha valamely eseménynél jelen lett volna. Annyit kérünk, hogy miután néhány oldalt teleírt, mindegy, milyen stílusban, csak úgy, ahogy tehetségéből és iskolázottságából telik, a lehető legkomolyabb önkritikával húzzon ki minden olyan szót, amelyik nem felel meg a tényeknek, vagy amelyiknek igazságáról az emlékiró nincs maradéktalanul *meggyőződve*. Egyébként magam is ezzel a szándékkal kezdem emlékezéseimet.

Alegría del Pío

Alegría del Pío Oriente tartomány Niquero járásában, a Cruz fok közelében fekszik; 1956. december ötödikén itt ütöttek rajtunk a diktatúra csapatai.

Elcsigázottak voltunk, talán nem is annyira a hosszú, mint inkább gyötrelmes meneteléstől. December másodikán szálltunk partra a *Playa de las Coloradas* néven ismert földrajzi pont közelében; majdnem egész felszerelésünk odaveszett, és vadonatúj csizmáinkban végeérhetetlennek tetsző órákon át gyalogoltunk a sósvízű mocsarakban. Ennek köszönhetően szinte valamennyiünk lába kisebesedett. De nem ez volt egyedüli ellensége a csapatnak. Minden összeesküdött ellenünk. Hét napi hajózás után, rozoga bárkánkkal átszelve a Mexikói-öblöt és a Karib-tengert, éhesen, elcsigázottan megérkeztünk a kubai partokra, s mivel egyikünk sem szokott a hajósélethez, kivétel nélkül mindenkit elkapott a tengeri betegség, arról nem is szólva, hogy már az indulásnál, november huszonötödikén, amikor kifutottunk Tuxpán kikötőjéből, hajózási tilalom volt érvényben a rossz idő miatt. Mindez nyomot hagyott újonc csapatunkon.

Hadifelszerelésünkéből csak a puska, a töltényheveder és pár átmedvesedett töltény maradt. Orvosi felszerelésünk eltűnt, hátizsákjaink java része elsüllyedt a mocsarakban. Előző éjjel *Juan Lobo* birtokán, a *Central Niquero* cukornádföldjein meneteltünk. Tapasztalatlanok voltunk, éhünk, szomjunk csillapítására az ösvény menti cukornádat tördeltük, majd a maradékot elhajigáltuk, bár a csendőröknek aligha volt szükségük a mi árulkodó nyomainkra, mert – ahogy évekkal később értesültünk róla – a vezetőnk adott fel bennünket, és egészen pihenőhelyünkig kalauzolta őket. Előző este, amikor letáboroztunk, szabadon engedték, és ez súlyos hiba volt, amit harcunk folyamán még néhányszor elkövettünk, míg végre megtanultuk, hogy a polgári lakosság ismeretlen múltú tagjait, amíg veszélyes körzetben tartózkodunk, szemmel kell tartanunk. Az áruló vezetőt abban a helyzetben semmiképp sem kellett volna útjára bocsátanunk.

Ötödikén hajnalban nem sokan akadtak, akiknek jártányi erejük maradt. Az emberek alighogy felkerekedtek, máris kiadós pihenőt kértek. Így hát a cukornád ültetvény szélén egy ritkás erdőcskében, elég közel a hegyoldalhoz rövid pihenőt

rendeltek el parancsnokaink. A legtöbben közülünk egész délelőtt aludtak.

Déltájban szokatlan jelekre lettünk figyelmesek. *Biber* és más típusú katonai és magánrepülőök jelentek meg a közelben. Néhányan nyugodtan folytatták a nádvágást, meg sem fordult a fejükben, milyen könnyen felismerheti őket a mérsékelt sebességgel és alacsonyan repülő ellenséges gépek legénysége. Mint a csapat orvosa éppen fekélyes lábakat kezeltem. Aznapi utolsó páciensemre is emlékszem. *Humberto Lamotténak* hívták a bajtársat, s az volt élete utolsó napja. Ma is magam előtt látom elkínzott alakját, amint csizmájával a kezében a tábori patikától a helyére sántikál.

Montané bajtárssal egy fatörzsnek vetettük a hátunkat és a gyerekeinkről beszélgettünk. A sovány napi fejadagot rágcsáltuk: egy fél pár kolbászt meg két szelet kétszersültet, amikor lövést hallottunk. Pár másodpercen belül sűrű golyózapor zúdult nyolcvankét emberből álló csapatunkra – legalábbis elgyötört lelkünkben így rögződött az első tűzpróba. Puskám nem tartozott a legjobbak közé – szándékosan kértem ezt a fegyvert, mert az idő tájt elég rossz fizikai állapotban voltam. A tengeri átkelés ideje alatt asztmarohamok kínoztak, és nem akartam, hogy az én kezemben vesszen el egy jó fegyver. Nem tudom, milyen sorrendben és miképpen történtek a dolgok, emlékeim homályosak. Látom, amint a puskaropogás közepette *Almeida*, aki abban az időben kapitányi rangban volt, hozzám lép és megkérdezi, mi a parancs, csak hogy akkor már senki sem volt ott, aki bármire is parancsot adhatott volna. Utóbb tudtam meg, hogy a közeli ültetvényen, amelyet csak egy csapás választott el a táborhelyünktől, Fidel hasztalan próbálta egybeterelni az embereket. Túlságosan váratlan volt a rajtaütés, és túl sűrűn záporoztak ránk a golyók. Almeida visszatért csoportja élére. Abban a pillanatban az egyik bajtárs egy láda töltényt dobott a lábam elé. Én rámutattam, és még ma is tisztán előttem van az arca, amely határtalan riadalmat tükrözött, meg valami olyasmit, hogy „most nem alkalmas az idő töltényládákkal bíbelődni”, azzal sarkon fordult és rohanást távolodott az ültetvény egyik ösvényén (később *Batista* pribékjei ölték meg). Talán először álltam gyakorlatilag is választás előtt: orvos vagyok-e vagy katona. Előttem hevert a hátizsák, dugig gyógyszerrel, mellette a töltényláda. Mindkettő túlságosan súlyos ahhoz, hogy együtt elbíriam őket. Ekkor megragadtam a töltényládát és nekiiramodtam a tisztásnak, amely az ültetvényt a hegyoldaltól elválasztotta. Emlékszem *Faustino Pérezre*, amint az ösvényen térdel, és géppisztolyából tüzel. Mellettem egy *Arbantosa* nevű bajtárs igyekezett a cukornádtábla felé. Az egyik sorozat egyszerre talált el mindkettőnket. Erős ütést éreztem a nyakamon, megsebesültem és nyomban halottnak hittem magam. *Arbentosa* orrán-száján ömlött a vér, negyvenötös golyó ütötte óriási seb tátongott a testén. Valami olyasmit kiáltott, hogy „megöltek”, és tüzelni kezdett, mint aki megtévelykedett, noha a helyünkről abban a pillanatban senkit sem lehetett látni. „Kibaltáztak velem”, mondtam fektemből *Faustinónak* (csak erősebb kifejezéssel); ő rám nézett, és azt mondta, semmi az egész, de az ő tekintetéből is azt olvastam ki, hogy meghalok.

Fekve maradtam, és a másik sebesült zavaros ösztönét követve, én is vaktában a hegy felé löttem. *Jack London* egyik elbeszélése jutott az eszembe, amelyikben a hős egy fatörzsnek támaszkodva elhatározza, hogy méltósággal fejezi be életét, látva, hogy Alaszka jégmezőin immár fagyhalálra van ítélve. Ez az egyetlen mozzanat, amely kristálytisztán megmaradt emlékezetemben. Valaki térdén állva azt üvöltötte, hogy meg kell adnunk magunkat. Hátral egy másik hangot hallottam, később megtudtam, hogy *Camilo Cienfuegosé* volt, aki torkaszakadtából ezt harsogta: „Itt senki sem fogja megadni magát...”, majd egy kiadós káromkodás következett. *Ponce* izgatottan, kihagyó lélegzettel közeledett felém, a sebesülését mutatta. Úgy tetszett, egy golyó átütötte a tüdejét. Azt hajtogatta, hogy megsebesült, s én részvétlenül azt válaszoltam neki, hogy én is. *Ponce* továbbment az erdő felé a többi sértetlen bajtárssal együtt. Egy pillanatig egyedül maradtam a földön fekvő, és a halált vártam. Almeida termett

mellettem, és valahogy lelket öntött belém. Kínok között feltápászkodtam, nagy keservesen beértünk a cukornád közé. Ott egy fatörzs mellett *Raúl Suárezt*, a nagyszerű bajtársat pillantottam meg. Egy golyó összeroncsolta a hüvelykujját; Faustino Pérez térdelt előtte: a sebet kötözte. Aztán minden összekuszálódott. Az alacsonyan repülő kétmotoros gépek géppuska sorozatokat zúdítottak ránk, ha lehet, még nagyobb zűrzavart keltve sorainkban. Tragikus és groteszk jelenetek követték egymást, mint annak a testes bajtársnak az esete, aki egy nádszál mögé igyekezett elrejtőzni, vagy egy másiké, aki a puskaropogás pokoli lármája közepette csöndre intett bennünket, maga sem értve, miért.

Almeida vezetése alatt egy kis csoport verődött össze, amelyből *Ramiro Valdésre* emlékszem (akkor hadnagy volt, ma pedig parancsnok), valamint *Chao* és *Benítez* bajtársra. Almeidával az élen átjutottunk az utolsó ösvényen is, és elértük a megmenekülést ígérő bozótos hegyoldalt. Ekkor hallottuk először az ültetvény felől felhangzó „Tűz van! Tűz van!” kiáltásokat, majd láng- és füstoszlopok emelkedtek a magasba, noha ezt nem tudom teljes pontossággal felidézni, mert ekkor már többet gondoltam a keserű vereségre és közelgő halálomra, mint a harc eseményeire. Addig kutyagoltunk, amíg a ránk szakadó este lehetetlenné nem tette a továbbhaladást, és úgy határoztunk, hogy mindannyian egy csomóban alszunk. Így töltöttük az éjszakát, egymás hegyén-hátán összezsúfolódva, a moszkitók meg-megújuló támadása közepette, éhségtől, szomjúságtól gyötörve. Így estünk át a tűzkeresztségen, 1956. december ötödikén, *Niquero* közelében. És így kezdődött a későbbi *Felkelő Hadsereg* egybekovácsolódása.

A La Plata-i ütközet

Egy kis helyőrség ellen intézett támadásunk a *Sierra Maestrá*ban, a *La Plata* folyó torkolatánál meghozta első győzelmünket, amelynek híre a hegyvidéken kívül is némi visszhangot keltett. Felhívta ránk a figyelmet, tanúsította, hogy a Felkelő Hadsereg létezik, mi pedig újra hinni tudtunk a végső győzelemben.

1957. január tizennegyedikén, alig egy hónappal az *Alegría del Pío*-i csetepaté után tábort ütöttünk a *Magdalena* folyó partján, amelyet a *La Plata* völgyétől egy, a Sierrától egészen a tengerig húzódó lapos hegyhát választ el. Itt Fidel parancsára lögyakorlatot tartottunk; voltak, akik ekkor tartottak életükben először puskát a kezükben. Meg is fürödtünk, hiszen jó ideje elhanyagoltuk a tisztálkodást; akiknek volt váltás ruhájuk, átöltöztek. Összesen huszonhárom használható fegyverrel rendelkezünk: kilenc látcsöves puskánk, öt félautomata, négy záváros puskánk, két Thompson-géppuskánk, két géppisztolyunk és egy tizenhatos kaliberű vadászfegyverünk volt. Aznap délután megmásztuk az utolsó emelkedőt is, és a *La Plata* közvetlen közelébe jutottunk. Keskeny, félreeső erdei csapáson haladtunk, amelyet nádvágó késsel egy *Melquíades Elías* nevű paraszt vágott csapatunknak. Melquíadest állandó vezetőnk, *Eutimio Guerra* fogadta fel; ő az idő tájt nélkülözhetetlen segítőtárs, sőt egyenesen a lázadó paraszt megtestesítője volt a szemünkben; ám valamivel később *Casillas* fogságába esett, aki ahelyett, hogy kivégeztette volna, tízezer pesót és tiszti rangot ígért neki a Batista hadseregben, ha megöli Fidelt. Hajszál híján sikerült neki, a végrehajtás előtt azonban inába szállt a bátorsága; mindazonáltal jelentős kárt okozott azzal, hogy elárulta táborhelyeinket.

Még aznap útközben foglyul ejtettünk két parasztot, kiderült róluk, hogy vezetőnk

rokonai: egyiküket szabadon engedték, a másikat azonban óvatosságból magunkkal vittük. Másnap, január tizenötödikén feltűnt előttünk a távolban a *La Plata* menti laktanya cinktetős, félbe maradt épülete. Egy csoport félmeztelen férfit láttunk, messziről is sejtettük, hogy ellenséges egyenruhások. Megfigyeltük, amint délután hat óra körül, még napnyugta előtt egy csendőrökkel zsúfolt motoros hajó érkezik. Néhányan partra szálltak, mások behajóztak. Minthogy nem értettük a jövés-menés okát, úgy döntöttünk, hogy a támadást másnapra halasztjuk.

Tizenhatodikán kora hajnaltól kezdve figyeltük a laktanyát. A parti őrség hajója még az éjszaka odébbállt, mi pedig megkezdtuk a felderítést; katonákat sehol nem láttunk. Délután háromkor elhatároztuk, hogy közelebb merészkedünk ahhoz az úthoz, amelyik a laktanyától a folyó kanyarulatait követve kúszik fel a hegyekbe, mert így jobban szemmel tarthatjuk a terepet. Alkonyatkor átkeltünk a sekély vizű *La Platan* és lesben álltunk az úton; öt perc múltán két parasztot ejtettünk foglyul. Egyikükről úgy hírlett, hogy besúgó. Miután megtudták, kik vagyunk, mi pedig tudomásukra hoztuk, hogy szándékaink nem a legbarátságosabbak, hacsak nem beszélnek világosan, értékes felvilágosítással szolgáltak. A helysőségben nagyjából tizenöt katona állomásozik. Elmondták továbbá, hogy rövidesen erre halad el a környék három leghírhedtebb intézőjének egyike, *Chicho Osorio*. Az intézők a *Leviti* család birtokán szolgáltak, a család hatalmas kiterjedésű földjeit pusztá erőszakkal és a Chicho Osorióhoz hasonló gazdatisztek közreműködésével kormányozta. A Chichónak nevezett egyén hamarosan fel is tűnt az úton, részegen bóbiskolt öszvére hátán egy fekete fiúcskát vonszolva maga után. *Universo Sánchez* a csendőrség nevében megállásra szólította fel, mire ő kérdés nélkül rávágtá: „Moszkitó!” Ez volt tehát a jelszó.

Csavargó kinézetünk ellenére is sikerült megtévesztenünk Chicho Osoriót, mivel alaposan berúgott a jómadár. Fidel szigorú hangon közölte vele, hogy a hadsereg ezredese, és azért jött, hogy kivizsgálja, miért nem végeztek még a lázadókkal, mert ő bizony bemelegedett a rengetegbe, azért ilyen borostás az álla, továbbá hogy „hajítófát sem ér” az, amit a hadsereg művel. (Azaz lesújtóan nyilatkozott az ellenséges erők hatékonyságáról.) Chicho Osorio mély alázattal kezdte magyarázni, hogy való igaz, a csendőrök az erődben lopják a napot, néha tessék-lássék átfésülik a környéket, mást semmit se tesznek, csak a hasukat tömik, majd határozottan kijelentette, hogy az összes lázadót el kell intézni. Óvatosan puhatolózni kezdtünk a baráti, illetve az ellenséges érzelmű helybeliekről, természetesen fordítva értékelve a válaszait: akit Chicho befeketített, arról okkal vélekedtünk kedvezően. Huszonegynéhány név hangzott el, de a besúgó nyugodt lélekkel fecsegett tovább; elmesélte, hogyan végezte két környékbéli férfi, „de az én Batista tábornokom tüstént szabadon engedett”; elmondta, hogy épp az imént osztott ki pár fülest egy parasztnak, aki pimaszkodni mert vele, mert a csendőrök – szavai szerint – anyámasszony katonái, büntetlenül hagyják őket feleselni. Ekkor Fidel megkérdezte tőle, mit kezdene Fidel Castróval, ha a kezébe kerülne, ő pedig félreérthetetlen mozdulattal jelezte, hogy mit is kellene tenni vele... és ugyanígy vélekedett *Crescenció*ról is. Idehallgasson, mondta és rámutatott mexikói gyártmányú bakancsainkra, „ilyen... házi volt az is, akinek kitekertük a nyakát”. Chicho Osorio ekkor tudtán kívül aláírta a halálos ítéletét. Végül Fidel rábeszélte, mutassa meg az utat az erődig, segítsen meglepni a katonákat, hogy bebizonyíthassuk, milyen felkészületlenek és mennyire nem teljesítik kötelességüket.

Chicho Osorio vezetésével megközelítettük a helyőrséget, noha bennem felmerült, hogy ez az ember halványan megsejtette a hadicselt. Tévedtem, gyanútlanul jött velünk, részszegségben képtelen volt önálló vélekedésre. Amikor újra átkeltünk a folyón és a helyőrség felé vezető útra tértünk, Fidel közölte vele, hogy a szolgálati szabályzat szerint a foglyokat meg kell kötözni. Hagyta magát megkötözni, s fogolyként folytatta az utat. Elmondta, hogy az egyetlen őrszem az épülőfélben levő erőd bejárata és egy

másik intéző, bizonyos Honorio háza között helyezkedik el, majd egészen az erőd közelébe, a *Macío* felé vezető útra kalauzolt bennünket. A ma parancsnoki rangot viselő *Luis Crespo*t előreküldtük, s ő hamarosan azzal a hírrel tért vissza, hogy az intéző információi megfelelnek a valóságnak, tisztán kivehető a két épület és közepütt az őrszem szivarjának parázsló fénye.

Éppen felkészültünk a támadásra, amikor kénytelenek voltunk elrejtőzni, mert három lovascsendőr léptetett el mellettünk foglyot vonszolva maguk után kötőféken, mint valami öszvért. Közvetlen közelükben lapultam és emlékszem a szerencsétlen paraszt szavaira: „én is olyan vagyok, mint ti...”, majd az egyik csendőr válaszára (mint később kiderítettük, neve Basol örvezető volt): „hallgass és gyere, amíg nem korbáccsal kényszerítelek rá!” Azt hittük, hogy ez a paraszt megmenekül, ha a támadás alatt nincs a laktanyában, de másnap, miután ismertté vált az ütközet eredménye, hitvány módon megölték *Macío*ban.

Huszonhét fegyverünkkel felkészültünk a támadásra. Fontos pillanat volt ez, mert a lőszernek nem voltunk bőviben, az erődítményt tehát minden áron el kellett foglalnunk. Ha nem sikerül bevinnünk, és elhasználjuk teljes lőszerkészletünket, védtelenek leszünk. A terv szerint *Julito Díaz* hadnagy – aki később *Uverónál* halt hősi halált –, *Camilo Cienfuegos*szal és *Calixto Morálesszel* együtt, félautomata puskákkal bekerít a jobbszárnyon egy guanókunyhót. *Fidel*, *Universo Sánchez*, *Luis Crespo*, *Calixto García*, *Fajardo* (jelenleg parancsnok, névrokona *Piti Fajardo* orvos bajtársunknak, aki az *Escambray*ban esett el), valamint jómagam középben támadunk. Raúl és csoportja, *Almeida* embereivel együtt balról rohamozza meg a helyőrséget.

Ebben a rendben vonultunk fel az ellenséges állásokhoz, majd nagyjából negyven méterre tőlük megálltunk. A Hold fényesen világított. Fidel két géppisztolysorozattal tüzet nyitott, mi is azonnal megszólaltattuk fegyvereinket. Ezután megadásra szólítottuk fel a katonákat – eredmény nélkül. Chicho Osoriót, a besúgót és gyilkost a tüzharc kezdetén halálra ítéltük és kivégeztük.

A támadás hajnali két óra negyvenkor indult. A katonák erősebben védekeztek, mint vártuk. Egy őrmester M1-es fegyverével valamennyi megadási felszólításunkra sortűzzel válaszolt. Ekkor parancsot kaptunk régi brazil típusú kézigránátjaink bevetésére. Luis Crespo elhajtotta a sajátját, én meg az enyémet. Egyik sem robbant fel. *Raúl Castro* a laktanyára dobta dinamit készletét – robbanószerkezet nélkül. Ő sem járt több szerencsével. Így hát egészen meg kellett közelítenünk az erődöt, s még életünk árán is fel kellett gyűjtanunk az épületeket. Elsőként *Universo Sánchez* próbálkozott, sikertelenül. Utána *Camilo Cienfuegos* következett, de ő is kudarcot vallott. Luis Crespóval kettesben az egyik kunyhó mellé kúsztunk – neki sikerült lángba borítania. A tűz fényénél láttuk, hogy a kunyhóban csak a közeli kókuszliget termését tárolták, mégis ennek révén sikerült megfélemlítenünk a katonákat, mert elhallgattak a fegyvereik. Az egyik menekülő csaknem Luis Crespo puskájába ütközött. Crespo megsebesítette a mellén, és kitepte kezéből a fegyverét, miközben mi többiek tűz alatt tartottuk az épületet. *Camilo Cienfuegos* egy fa mögött keresett fedezéket, és a menekülő őrmester után lőtt, de egykettőre kimerült a tára.

A fedezék nélkül maradt katonákat kíméletlenül elérték golyóink. *Camilo Cienfuegos*szal együtt léptünk be az épületbe, ahonnét a megadás kiáltásai hallatszottak. Sietve fölmértük a zsákmányt: nyolc Springfield, egy Thompson-géppuska és vagy ezer töltény. A támadás alatt mintegy ötszáz golyót lőttünk ki. Zsákmányoltunk viszont hevedereket, késeket, üzemanyagot, ruhaneműt és valami kevés élelmiszert. Íme, a veszteséglista: az ellenségnek két halottja, öt sebesültje volt, hárman fogságba kerültek. Néhányan, köztük a besúgó Honorio elmenekültek. A mi részünkről egy karcolás nem sok, annyi baj sem esett. A katonák lakóépületeit

felgyújtottuk, és megkezdtük a visszavonulást, de előbb még a leggondosabb kezelésben részesítettük az ellenség sebesültjeit, és a foglyokra bíztuk őket; hárman életveszélyes állapotban voltak, s mint később, a győzelem után megtudtuk, behaltak sebeikbe. Az egyik fogoly később csatlakozott Raúl Castro parancsnok csapatához és hadnagyi rangot ért el, halálát, már a háború után légi katasztrófa okozta.

Bánásmódunk a sebesültekkel mindenkor különbözött a hadseregétől: ők nemcsak megölték a mi sebesültjeinket, de a sajátjaikat is segítség nélkül magukra hagyták. Ez a különbség idővel a javunkra vált. Ekkor például őszinte fájdalammal – hiszen mint orvos szükségesnek tartottam, hogy csapatunk megfelelő tartalékkal rendelkezzen – Fidel parancsot adott, hogy teljes gyógyszerkészletünket adjam át a foglyoknak sebesültjeik ápolására. Szabadon bocsátottuk a civileket, és tizenhetedikén hajnalban négy óra harminc perckor útnak eredtünk *Palma Mocha* felé, ahová napfelkeltekor érkeztünk meg. A *Sierra Maestra* járatlan, zordon útjait keresve, sietve bevettük magunkat a rengetegbe.

Megérkezésünkkel elkészerítő látvány tárult szemünk elé: előző este egy intéző meg egy őrmester az összegyűlt lakosok előtt kijelentette, hogy a légiereő bombázni fogja a vidéket, ezért valóságos népvándorlás indult meg a tengerpart felé, csaknem valamennyi család elhagyta a falut. Minthogy senki sem tudta, hogy azon a tájékon portyázunk, nyilvánvaló, hogy az intézők és a csendőrség összejátszottak: így akarták a parasztokat földjüktől és javaiktól megszabadítani. Az akció tehát véletlenül esett egybe támadásunkkal, ám fenyegetéseik beteljesedtek: a környéken pánik tört ki, a parasztok elvándorlását már semmi sem akadályozhatta meg.

Így történt a Felkelő Hadsereg első győztes támadása. Ekkor és a következő ütközetben – először és utoljára – több fegyverünk volt, mint emberünk... A parasztok még nem voltak felkészülve rá, hogy csatlakozzanak hozzánk, városi szervezetünkkel pedig semmilyen kapcsolatunk nem volt abban az időben.

Ütközet Arroyo del Infiernónál

Az *Arroyo del Infierno* nevű folyócska rövid futása után a *Palma Mocha* folyóba ömlik. Medre mentén haladtunk, majd a *Palma Mochától* eltávolodva s a partot szegélyező dombok lejtőjén felkapaszkodva, kis kör alakú irtásra érkeztünk, ahol két apró tanyaépület állt; itt a közelben – a parasztházakat üresen hagyva – tábort ütöttünk.

Fidel arra számított, hogy a hadsereg keresésünkre indul, és előbb-utóbb ránk talál, ezért úgy határozott, hogy ezen a vidéken állunk lesbe, hátha a hálónkba kerül néhány ellenséges katona. Ennek megfelelően osztotta szét az embereket.

Fidel szakadatlanul állásaink között cirkált, ellenőrizte vonalainkat, vajon megfelelő-e a védelem. Ám január tizenkilencedikének reggelén, amikor éppen bejártuk a vonalakat, olyan baleset történt, ami kis híján súlyos következményekkel járt. A *La Plata*-i támadásnál egy őrmesteri sisakot zsákmányoltam, amit most büszkén viseltem. Amint a csapat-ellenőrzést végeztük és a bozótoson át az egyik állás felé tartottunk, az elővéd már messziről felfigyelt ránk, ám csak annyit látott, hogy egy rohamsisakos katonával az élen kis csoport közeledik. Szerencsére éppen fegyvereiket tisztították és egyedül Camilo Cienfuegos kapta vállra a fegyverét. Nyomban tüzet nyitott ránk, noha a következő másodpercben már ráeszmélt tévedésére; első lövése célt tévesztett, a másodiknál beakadt a lövedék és megghiúsította a további tüzelést. Az eset jól szemlélteti feszült idegállapotunkat, azt a pillanatot, amikor az ember úgy érzi, a

harc kirobbanása maga lesz a megváltás. Ezekben a percekben a leghiggadtabb résztvevőnek is enyhén remeg a térde, és szorongva várja a háború vitathatatlanul leglényegesebb mozzanatát: az első puskalövést. Ez persze egyáltalán nem azt jelenti, hogy égtünk a harci vágytól: harcoltunk, mert szükség volt rá.

Huszonkettedikén hajnalban elszórt lövéseket hallottunk a *Palma Mocha* felől, ezért fokozottan ügyeltünk állásainkra, szigorúan betartottuk az óvatossági rendszabályokat, és felkészültünk rá, hogy bármelyik percben feltűnhetnek az ellenséges csapatok.

Mivel okkal feltételeztük, hogy a katonák a közelben vannak, nem volt sem reggeli, sem ebéd. Még az előző napokban felfedeztünk a „Paraszt” Crespóval egy zugot, ahová tojni jártak a tyúkok, és miután megdézsmáltuk a tojásokat, egyet otthagytunk, hogy továbbra is odajárjanak. Aznap viszont a hajnalban hallott lövések után Crespo úgy vélte, célszerű, ha az utolsó tojást is bekebelezzük; így is tettünk. Délre járt az idő, amikor az egyik kunyhónál emberi mozgásra lettünk figyelmesek: azt hittük, egyik bajtársunk szegte meg a tilalmat és közelítette meg a tanyát. Nemsokára hat katona jelent meg, majd továbbmentek és csak hárman maradtak látótávolságban. A távcsöves puská irányzékán pontosan megfigyelhettük, amint az őrszem alaposan körülnéz, egy marék fűvet tép magának, álcázásképpen a füle mögé tűzi, majd gondtalanul leheveredik az árnyékban. Fidel lövése, amellyel kezdetét vette a tüzharc, leterítette az őrszemet, csak valami ilyesmit kiáltott: „Jaj, anyám!” – azzal elvágódott, és többé nem mozdult. Mindenfelől puskaropogás hallatszott, és a szerencsétlen katona két másik társa is elesett. Hirtelen észrevettem, hogy az állásunk közelében levő kunyhóban egy katona igyekszik a lövöldözés elől elrejtőzni. Magasabban fekvő fedezékemből csak a lábát láttam, alakját a tető eltakarta előlem. Célba vettem – az első lövést elhibáztam, a második pontosan a mellébe talált. A katona összerogyott és szuronyos puskája a földre fúródott. A Paraszt Crespo biztosított, amíg a kunyhóig jutottam, és magamhoz vettem a katona fegyverét, töltényeit és egyéb felszerelését. Mellkasa közepébe kapta a golyót, amely valószínűleg szétroncsolta a szívét – a halál azonnal beállt.

Az ütközet rendkívül gyorsan lezajlott, csakhamar mindkét fél hanyatt-homlok menekült, mi azonban elmondhattuk, hogy elértük célunkat. Megállapítottuk, hogy közel kilencszáz töltényt lőttünk ki, de csak egy teli hevedert – azaz hetven töltényt – és egy puskát zsákmányoltunk; ez volt az a Garand, amelyet a mai rendőrfőkapitány, *Efigenio Ameijeiras* kapott meg, és amellyel a háború jó részét végigharcolta. Négy ellenséges halottról tudtunk, hónapokkal később azonban, amikor egy besúgót elfogtunk, megtudtuk tőle, hogy az ellenség öt embert vesztett. Nem teljes, de nem is pirruszi volt a győzelem. Új helyzetben mértük össze erőnket a hadseregével, és kiálltuk a próbát.

Jó hangulatban vágunk neki az útnak, a nap hátralevő részében a hegység belseje felé igyekeztünk, ahol már nem kellett tartanunk nagyobb ellenséges csapattól. Lassan a hegy túlsó oldalára kerültünk, és párhuzamosan meneteltünk a katonákkal; mert ők is elmenekültek, és megmászták ugyanazokat a csúcsokat, hogy a hegy túlsó felére jussanak. Nem sejtettük, hogy csapatunk két álló napig együtt haladt az ellenséggel. Egy ízben két szomszédos tanyánál háltunk, csupán egy, a *La Platá*hoz hasonló folyócska kanyarulata választott el bennünket egymástól. A hadoszlopot vezető hadnagyot Sánchez Mosquerának hívták, nevét később gáztettei tették hírhedtté a *Sierra Maestrá*ban. A lövések, amelyeket pár órával az ütközet előtt hallottunk, egy „haiti fattyú” életét oltották ki, aki nem volt hajlandó az ellenséget rejtekhelyünkre vezetni. Ha nem követik el a gyilkosságot, aligha várjuk támadásukat teljes készültségben.

Jókora túlsúly nyomta a vállunkat: sokan két fegyvert is cipeltek; nem volt könnyű a gyaloglás, de a csapat szelleme tagadhatatlanul megváltozott, túljutottunk az *Alegría*

del Pío-i katasztrófán. A közelmúltban legyőztünk egy elsáncolt, nálunk kisebb számú ellenséges csapatot, most pedig egy mozgó hadoszlopot futamítottunk meg, amely számbeli fölényben volt velünk szemben; azt is megtapasztalhattuk, hogy az ilyen típusú háborúban fontos az ellenséges elővéd felszámolása: elővéd nélkül a hadsereg megbénul.

Légitámadás

A Sánchez Mosquera embereivel vívott győztes ütközet után a *La Plata* folyó partján haladtunk tovább, majd átkelve a *Magdalenán* a *Caracas-csúcs* jól ismert körzetébe jutottunk. Legutóbbi itt tartózkodásunk óta megváltozott a hangulat: akkor ugyanitt bujdosunk és az egész falu segített bennünket, most viszont *Casillas* csapatai jártak a környéken rettegést keltve mindenütt. A parasztok elmenekültek, kunyhóik elhagyatottan álltak, csak egy-egy háziállatot találtunk, ezeket levágtuk, hogy végre jóllakhassunk. Előző tapasztalataink megtanítottak bennünket arra, hogy veszélyes fedél alatt éjszakáznunk, ezért egy félreeső kunyhóban töltött éjszaka után áttelepültünk a hegyoldalba, és táborhelyünket egy vízmosás közelében, majdnem a *Caracas* magasságában jelöltük ki.

Itt történt, hogy *Manuel Fajardo* félrevont és megkérdezte, előfordulhat-e, hogy elveszítjük a háborút. Válaszunk, bár egy-egy győzelem eufórikus örömet váltott ki belőlünk – mindig ugyanaz volt: a háborút vitathatatlanul megnyerjük. Manuel elmagyarázta, hogy azért kérdezi ezt tőlem, mert a „Spanyol” Morán, azt mondta neki: lehetetlenség megnyerni ezt a háborút, el vagyunk veszve, s azt javasolta, hagyjuk abba a harcot. Tájékoztattam Fidelt, s kiderült, a „Spanyol” előrelátó volt: már korábban közölte vele, hogy a csapat szelleméről akar puhatolózni. Tény, hogy nem a legcélravezetőbb módszert választotta; Fidel röviden beszélt a csapat előtt, nagyobb fegyelmet követelt, elmagyarázta, milyen következménnyel járhat a legkisebb fegyelmeztelenség is. Bejelentette, hogy három vétség von maga után halálos ítéletet: a parancsmegtagadás, a dezertálás és az aknamunka.

A helyzet nem volt valami rózsás ezekben a napokban, a csapat szelleme ingatag volt, a harc nem kovácsolta még egybe az embereket, nem alakult ki egyértelmű ideológiai öntudat. Egyik nap ez, a másik nap az a bajtárs maradt távol: gyakran kértek olyan megbízatást, amely a városban nagy kockázattal járt, csak hogy meneküljenek a vadon nehéz körülményei elől. Mindazonáltal folytattuk a tábori életet, „Spanyol” Morán fáradhatatlan volt az élelmiszer beszerzésében, a közeli tanyák lakóival való kapcsolat ápolásában.

Így álltak ügyeink január harmincadika reggelén. Hetekkel korábban az áruló *Eutimio Guerra* engedélyt kért beteg édesanyja meglátogatására. Fidel némi pénzzel is ellátta. Eutimio előrebocsátotta, hogy útja néhány hetet vesz igénybe. Sajnos akkor még nem ismertünk számos körülményt, melyek azután fölfedték ennek az alaknak a mesterkedéseit. Visszatértek elmondta, hogy a *Palma Mocha* közelébe jutott, s ott megtudta, hogy a kormányerők a sarkunkban vannak; figyelmeztetni akart bennünket, Delfín tanyáján azonban, ott, ahol az *Arroyo del Infierno*-i ütközet lezajlott, már csak az elesett kormánykatonák holttestét találta. Végül a Sierrán át, nyomunkat követve talált ránk. A valóságban fogságba esett, s mivel pénzt és katonai rendfokozatot ígértek neki, ha Fidelt meggyilkolja, most már az ellenség számára dolgozott.

A terv részeként Eutimio előző nap elhagyta a tábor. Harmadikán reggel, amikor a

hűvös éjszaka után éppen felkeltünk, repülőgépek zúgását hallottuk, s mivel előző este a bozótosban ütöttünk táborot, nem érzékeltük pontosan, honnan jön a hang. Mintegy félszáz méterrel lejjebb, egy kis vízmosásban, ott, ahol az elővéd táborozott, a begyújtott konyha füstölgött. Egy harci gép zuhanórepülésbe ereszkedett, géppuska kelepelése hallatszott, majd bombák robbantak. Még igen tapasztalatlanok voltunk akkortájt, úgyhogy minden irányból robbanásokat véltünk hallani. Az ötvenkaliberes lövedékek a becsapódás pillanatában robbannak, most a közelünkben értek földet, s úgy éreztük, mintha a dőrej az erdőből hangzana, miközben a levegőből is hallottuk a géppuskák kattogását. Szentül meg voltunk győződve róla, hogy gyalogság is részt vesz a támadásban.

Nekem jutott a feladat, hogy bevárjam az elővéd tagjait és összeszedjem mindazt a holmit, amit a légitámadás miatt hátrahagytak. *Cueva del Humónál* beszéltünk meg találkozót. *Chao*, a spanyol polgárháború veteránja volt velem. Vártunk egy darabig, hátha szétszóródott bajtársaink közül valaki megjelenik, de senki sem került elő. Ekkor az elmosódott nyomokat követve és jól fölpackolva a többiek után eredtünk, majd elhatároztuk, hogy egy erdei tisztáson pihenőt tartunk. Nemsokára neszezést hallottunk, mozgást észleltünk, majd a bozótból a ma parancsnoki rangot viselő Guillermo García valamint *Sergio Acuña* bújt elő; hozzánk hasonlóan ők is a nyomokat követték. Rövid tanácskozás után Guillermo Garcíával elhatároztuk, hogy kettesben visszamegyünk a táborba, és megkíséreljük tisztázni, mi is történt valójában. Akkor már semmiféle zaj nem hallatszott, eltűntek a repülők. Elkészerítő kép tárult a szemünk elé: szinte gyanúsán tökéletes célzással – ami a háború alatt soha nem ismétlődött meg – telitalálatot kapott a konyha. A géppuskatűz darabokra tépte a tűzhelyet, az egyik bomba az elővéd táborhelyének kellős közepébe csapott be, szerencsére már senki sem volt ott. Ekkor pillantottuk meg „Spanyol” Moránt, aki egy társával együtt felderítésre ment, de egyedül érkezett vissza; közölte, hogy a távolból látta a gépeket, ötöt számolt meg, s a közelben nincsenek ellenséges alakulatok. Vállunkon óriási terhekkel, így már öten folytattuk az utat, hamarosan falusi barátaink porrá égett otthonai tárultak a szemünk elé. Egy macska szívettpőően nyávogott, az egyik viskóból jöttünk röfögve cammogott elő egy disznó. *Cueva del Humót* csak névről ismertük, nem tudtuk, merre fekszik. Bizonytalanságban telt az éjszaka: reménykedtünk, hogy rátalálunk bajtársainkra és aggódtunk, nehogy ellenségbe ütközzünk.

Harmincegyedikén egy magaslaton foglaltunk állást, ahonnan vetésekre nyílt kilátás, úgy gondoltuk, valahol arra felé található *Cueva del Humo*: több felderítést végeztünk, mind eredménytelenül. Váratlanul Sergio két baseball sapkás férfit vett észre, későn figyelmeztetett, már nem tudtuk őket elkapni. Guillermóval újabb felderítésre indultam, a völgy mélyéig, az *Ají* partjáig hatoltunk előre. Ott egy barátja adott némi ennivalót, bár arcáról lerítt a félelem. Ez a jó barát elmondta, hogy a katonák *Ciro Frías* teljes árukészletét lefoglalták és felgyújtották, az öszvéreket elhajtották, maga a hajcsár életét vesztette. *Ciro Frías* boltja porig égett, feleségét elhurcolták. A katonák *Casillas* őrnagy parancsnoksága alá tartoznak, aki az éjszakát a közelben töltötte.

Február elsején táborhelyünkön maradtunk, a szabad ég alatt, kipihentük az előző napi gyaloglás fáradalmait. Dél előtt tizenegykor a domb túlsó oldalán lövések csattantak, később valamivel közelebről fájdalmas kiáltásokat hallottunk, mintha valaki segítséget kérne. Úgy látszik, mindez felőrölte Sergio Acuña idegeit. Csendben lecsatolta töltényövét, leakasztotta puskáját a válláról és megszökött az őrségből. Tábori naplómba bejegyeztem, hogy magával vitt egy szalmakalapot, egy doboz sűrített tejet és három szál kolbászt – fájlaltuk a dolgot, főként a sűrített tej és a kolbász miatt. Órák múlva zajt hallottunk és sietve felkészültünk a védekezésre, mert nem tudhattuk, a dezertőr elárult-e bennünket: *Crescenciót* pillantottuk meg, mögötte hosszú oszlopba

felfejlődve a mieink jöttek, csaknem az egész csapat és egy új, *Manzanillo* városából érkezett csoport, *Roberto Pesant* vezetésével. Közülünk a szökevény Sergio Acuña hiányzott, valamint Calixto Morales, Calixto García és Manuel Acuña, továbbá egy újonc, aki rögtön az első nap fegyverropogása alatt eltűnt.

Ismét leereszkedtünk az *Ají* völgyébe. Az úton szétszöttünk néhány holmit, amit a manzanillóiak hoztak magukkal: többek között sebészfelszerelést és mindannyiunk számára egy váltás ruhát. Meghatódtunk, mert a monogramokkal ellátott egyenruhákat a manzanillói lányok varrták részünkre. Másnap, február másodikán, két hónappal az után, hogy a *Granma* partot ért, egyforma uniformist öltött a csapat. *Manzanillóból* tíz újonc érkezett, éreztük, hogy a csapat ütőképesebb, jobb a kedve, bizakodóbb, mint eddig bármikor. Hosszasan tanakodtunk, vajon hogyan is történhetett a rajtaütésszerű légitámadás, majd egyetértettünk, hogy a tűzhely felszálló füstje terelhetette fölénk a gépeket. A légitámadás baljós emléke sok-sok hónapig, sőt az egész háború alatt kísértett, és attól kezdve, a kellemetlen következményektől tartva fényes nappal, szabad ég alatt többé nem gyújtottunk tüzet.

Meg sem fordult a fejünkben, hogy a felderítőgépen ott ült a besúgó Eutimio Guerra, és ő magyarázta el táborunk fekvését Casillasnak. Pedig így történt, anyja betegsége ürügy volt, hogy elhagyhassa a csapatot, és találkozhasson a gyilkos Casillasszal.

Rajtaütés Altos De Espinosánál

A légitámadás után elhagytuk a *Caracas-csúcsot* és megkíséreltük, hogy saját csapatunkon térjünk vissza arra a már felderített vidékre, ahonnan közvetlen kapcsolatot teremthetünk *Manzanillo* városával, több segítséget kaphatunk a külvilágtól, és jobban megérthetjük az ország többi részén kialakult helyzetet.

Átkeltünk az *Ajín*, majd az ismerős terepen visszafelé haladtunk az öreg Mendoza házáig. A hegygerincen húzódó ösvényeken nádvágó késsel kellett utat törnünk magunknak, mert hosszú ideje nem vetődött arra ember – nagyon lassan haladtunk. Az egyik magaslaton éjszakáztunk, gyakorlatilag semmit sem ettünk. Még ma is életem egyik legpompásabb lakomájának tartom a vacsorát, amit Paraszt Crespo takarékoságának köszönhetünk: a négy darabka kolbászt tartalmazó konzervet, amelyet velünk, barátaival megosztott. Valamennyien: Paraszt, Fidel, jómagam és még valaki úgy élvezte ezt a sovány adagot, mint királyi csemegét. Tovább indultunk a *Caracas* jobboldali lejtőjén álló tanyaházhoz, ahol majd az öreg Mendoza valami harapnivalót készít csapatunknak. Halálos rémülettel, mégis hűségesen megvendégelt bennünket, valahányszor arrafelé vitt az utunk, teljesítve baráti kötelességét Crescencio Pérez vagy valamelyik másik földije iránt, aki a parasztok közül csatlakozott hozzánk.

A gyaloglás minden keservét átéltem: sárgaláz rohamom volt, Paraszt Crespo és a felejtethetlen bajtárs, Julio Zenón Acosta segítségével vészelttem át azt a napot. Amikor lakott hely közelébe értünk, általában nem aludtunk fedél alatt, de az én állapotom – meg persze a jómadár „Spanyol” Morán miatt, aki mindig kifundált valamit, hogy párnák közt tölthesse az éjszakát –, eltértünk ettől a szabálytól. Mi ketten az egyik házban aludtunk, míg a csapat tagjai odakinn örködtek, csak enni tértek be a tanyaházba.

Akkoriban némi tisztogatást hajtottunk végre a gerillacsapatban: volt egy csoport, amelyik partizánhoz méltatlanul viselkedett, mások pedig makacs sérülésekkel

bajlódta. Az utóbbiak közé tartozott jelenlegi belügyminiszterünk, *Ramiro Valdés* és Crescencio egyik fia, Ignacio Pérez, aki később századosként hősi halált halt. Ramirito megütötte a *Moncadánál* annak idején megsebesült térdét, s így búcsút kellett vennünk tőle. Vele tartott még néhány fiatal fiú, akiknek lemorzsolódása csak nyereség lehetett számukra. Egyikük idegrohamot kapott és az erdő csöndjében olyasmit kiáltozott, neki azt mondták, olyan táborba kerül, ahol légelhárító ütegek vannak, és rendesen adnak enni, ehelyett azonban repülők vadásznak rá, térdig járja a lábát és nincs se étele, se ivóvize. Előfordult, hogy az újoncoknál ilyen tünetek jelentkeztek. Akik velünk maradtak és átvészelték az első megpróbáltatásokat, lassanként hozzászoktak, hogy nem lehet mosakodni, nincs víz, élelmiszer, fedél a fejünk fölött, hogy csak a puskáinkban bízhatunk, és csak a szolidaritás ereje és a szívós ellenállás védheti meg a maroknyi gerillát.

Néhány újonnan csatlakozott bajtárs társaságában csatlakozott hozzánk *Ciro Frías*. Olyan híreket hozott, amelyek ma már megnevetetnek bennünket, de akkortájt valamennyiünkben ellentmondó érzéseket keltettek. Elmondta, hogy Díaz Tamayo pálfordulása várható, nevezetesen a forradalmi erőkre „kacsintgat”; Faustino több ezer pesót gyűjtött a részünkre; az ország szabotázások lázában él és a kormány a káosz felé halad. Továbbá egy szomorú, de tanulságos esetet mesélt: a néhány napja lelépett dezertőr, Sergio Acuña a rokonaihoz szökött, és unokanővérei előtt eldicsekedett hőstetteivel. A jelenet fültanúja, bizonyos Pedro Herrera följelentette a csendőrségen, ahonnan kiszállt a hírhedt Roselló tizedes (utóbb a népítélet végzett vele), aki, miután megkínozta, négy golyót eresztett belé, és a hírek szerint felakasztotta. Ez az eset bebizonyította, milyen lényeges az összetartás, mennyire hiábavaló dolog elmenekülni a közös sors elől, és arra is figyelmeztetett bennünket, hogy tanácsos lesz odébbállni, hiszen mi sem valószínűbb, hogy a fiú – aki ismerte ezt a táborhelyet, Florentino tanyáját – meggyilkolása előtt vallott. Ekkor furcsa jelenet játszódott le, amit csak később – az összegyűlt bizonyítékok láncolatából – értettünk meg. Eutimio Guerra kijelentette, hogy megálmodta Sergio Acuña halálát, sőt azt is, hogy Roselló volt a gyilkosa. Ez aztán hosszú vitára készítetett némelyeket arról, hogy lehetséges-e álmok alapján megjövendölni bizonyos eseményeket. Minthogy a kulturális és politikai jellegű felvilágosító munka is napi teendőim közé tartozott, megpróbáltam elmagyarázni, hogy ilyesmi aligha lehetséges, az egybeesés csak valami szerfölött különös véletlennek tudható be, mivel tartottunk tőle, hogy Sergio Acuña rosszul végzi, meg mert Roselló neve sem ismeretlen előttünk, mivel ő gyűjtogatott errefelé. Universo Sánchez úgy vélte, Eutimio közönséges hazudozó, a hírt hallotta valakitől, hiszen előző nap elhagyta a táborát és ötven doboz sűrített tejet és egy katonai lámpást hozott. Egyike azoknak, akik makacsul kitartottak a „megérzés” elmélete mellett, egy negyvenöt éves írástudatlan parasztember volt, Julio Zenón Acosta, akit az előzőkben már említettem. Ő volt első tanítványom a Sierrában, pihenés közben a betűvetésre tanítottam. Akkoriban éppen az A, az O, az E és az I felismerését gyakoroltuk. Julio Zenón nem törődött a korával, nagy buzgalommal látott neki a feladatnak. Most, ebben az évben a példája segíthet sok parasztnak, akik ismerték őt a háború alatt vagy hallottak róla. Julio Zenón Acosta egyike volt legjobb bajtársainknak. Fáradhatatlan volt, mint a tenyerét, úgy ismerte a vidéket, törődött minden bajbajutott harcossal, a városi újoncokkal, támasza volt a tapasztalatlanoknak, az el-elcsüggedőknek, ő volt az, aki vizet hozott távoli vízmosásokból, gyorsan tüzet rakott, a tűzgyújtáshoz esős napokon cuaba fát hajtott fel, egyszóval nélkülözhetetlen volt.

Egyik este, nem sokkal azelőtt, hogy ráeszméltünk árulására, Eutimio azt mondta, hogy nincsen takarója és megkérdezte Fideltől, kölcsönözne-e neki egyet a sajátjaiból. A hegyekben februárban hidegek voltak az éjszakák. Fidel azt válaszolta, hogy egy-egy takaróval mindketten dideregnének, okosabb, ha két takaró alatt együtt alszanak.

Így történt: Eutimio Guerra az éjszakát Fidel mellett töltötte, kezében csőre töltött, negyvenötös pisztollyal, amelyet Casillastól azért kapott, hogy végezzen Fidellel. Ruhája alatt egy pár kézigránát volt, hogy meneküléskor azokkal fedezze magát. Akkoriban Universo Sánchez meg én csaknem állandóan Fidel közelében tartózkodtunk. Guerra tőlünk kérdezősködött az őrszemek elhelyezkedéséről. Ilyeneket mondott: „sosem árt az óvatosság... fenemód szeretném tudni, hol áll az őrség.” Gyanútlanul felvilágosítottuk, hogy a közelben három bajtársunk áll őrségben, mi magunk pedig, lévén a *Granma* veteránjai és Fidel bizalmi emberei, egész éjjel váltjuk egymást mellette. Eutimio azon az éjszakán a forradalom vezére mellett aludt, s Fidel élete egyetlen pisztolylövésen múlt, mialatt a merénylő a kínálkozó alkalmat leste, de újra meg újra visszarettent. Ezen az éjjelen a fegyveres harc sikere az áruló latolgatásaitól függött: az elszántság és a félelem, a rettegés és a talán feltámadó lelkiismeret aggályainak hullámszerűsége, a hatalomvágy, netán a pénzsóvárság csábításaitól – szerencsére a bénító körülmények kerekedtek felül, és megvirradt, anélkül, hogy bármi is történt volna.

Hamarosan elhagytuk Florentino tanyáját és egy kiszáradt patakmederben táboroztunk le. Ciro Frías hazalátogatott a falujába, amely viszonylag közel esett táborunkhoz és néhány csirkével meg különféle élelmiszerekkel tért vissza. A hosszú, esős éjjel rossz emlékét – csaknem bőrig áztunk – reggel forró húslevessel és friss élelemmel enyhítettük. Hírét vettük, hogy Eutimio is a közelben kószál. Eutimio bizalmi emberünk volt, szabadon jött-ment, s amikor Florentino tanyáján utolért bennünket, azt mondta, hogy a *Caracas*nál történekről akkor kapott hírt, amikor éppen beteg anyjánál volt látogatóban, a nyomainkat követve utánunk eredt, próbálta kideríteni, mi lett a csapat sorsa, majd megemlítette, hogy anyja már jól érzi magát. Időnként különlegesen vakmerő volt. Egy ízben például az *Altos de Espinosa* nevű helyen tartózkodtunk, több hegycsúcs közelében, melyeket a légierő szünet nélkül bombázott. Eutimio a jövőbe látók sejtelmes képével így suttogott: „ma azt mondtam nekik, géppuskázzák a *Burro-csúcsot*...”. A gépek géppuskatüzet ontottak a csúcsra, ő pedig az örömtől alig fért a bőrébe.

1957. február kilencedikén Ciro Frías és Luis Crespo a szokásos élelmiszer-beszerező körútra indult; minden csendes volt, délelőtt tíz órakor egy nemrégiben hozzánk csatlakozott Labrada nevű parasztfiú elcsípett egy idegent, aki a közelünkben csatangolt. Kiderült, hogy rokona Crescenciónak, Celestino vegyesboltjában dolgozik, éppen abban a majorságban, amelyet Casillas csapatai tartanak megszállva. Elmondta, hogy a majorban száznegyven katona állomásozik, s valóban, a kopár tetőn elfoglalt állásainkból mi is jól láthattuk őket. A fogoly arról is beszámolt, hogy beszélt Eutimióval, aki elmondta neki, hogy másnap bombázni fogják a körzetet. Casillas csapatai mozgásban voltak, útirányukat nem tudta pontosan meghatározni. Fidel gyanakodni kezdett, Eutimio furcsa viselkedése végre nekünk is feltűnt, de csak találgatni tudtunk. Délután fél kettőkor Fidel úgy döntött, hogy elhagyjuk állásainkat. Felkapaszkodtunk egészen a csúcsig és ott vártuk be felderítésre kiküldött bajtársainkat. Hamarosan megérkezett Ciro Frías és Luis Crespo, nem tapasztaltak semmi különöset, minden a megszokott képét mutatta. Éppen a jelentésüket vitattuk meg, amikor Ciro Redondo egy suhanó árnyékot vélt látni az égen, csöndre intett és kibiztosította a fegyverét. Lövés dördült, majd egy sorozat kattogott. A levegő egyszerre lövések és robbanások dőrejével telt meg, annak a légitámadásnak eredményeképpen, amely imént elhagyott táborunkat érte. A tábort már kiürítettük, s csak később tudtam meg, hogy Julio Zenón Acosta örökre a magaslaton maradt. Az írástudatlan, iskolázatlan paraszt, aki fölmérte, hogy a győzelem után mekkora feladatok várnak ránk, s hogy felkészüljön rájuk, írni-olvasni tanult, nem fejezhette be, amit elkezdett. Hanyatt-homlok elmenekültünk – féltett kincsem, a gyógyszerekkel, élelmiszerekkel, könyvekkel és

takarókkal tömött hátizsák ott maradt. Találomra fölkaptam egy takarót (a *La Plata*-i ütközetben zsákmányoltam), és futásnak eredtem.

Nemsokára egy kis gerillacsapatba botlottam; együtt menekültünk tovább, Almeida, Julito Díaz, Universo Sánchez, Camilo Cienfuegos, Guillermo García, Ciro Frías, Motolá, Pesant, Emilio Labrada, Yayo és én (a felsorolásból hiányzik egy név, amelyre nem emlékszem). A többiek sorsáról mit sem tudva egy ferdén elágazó ösvényre tértünk, hogy a lövések elől kitérjünk. Hátunk mögött elszórt dörrenések hallatszóttak, s a menekülés közben könnyen követhető nyomokat hagytunk magunk után, mivel oly sebesen futottunk, hogy nem maradt időnk eltörölni őket. Óram pontosan délután öt óra tizenötöt mutatott, amikor egy meredélyhez értünk, ahol az erdőnek is vége szakadt. Némi tanácstalanság után, úgy döntöttünk, itt várjuk be az estét, mert ha nappal vágunk át a réteken, könnyen megláthatnak bennünket, viszont ha nyomunkat követve mégis ránk akadnának, itt jól védekezhetünk, a terep erre megfelelőnek látszik. Üldözőink nem mutatkoztak, így folytattuk utunkat Ciro Frías vezetésével, ő valamennyire ismerte azt a vidéket. Hogy a gyaloglás könnyebb legyen, és kevesebb nyomot hagyjunk magunk után, többen indítványozták, hogy szakadjunk két csoportra, de mi Almeidával elleneztük ezt, úgy gondoltuk, jobb, ha a csapatunk egységes marad. Felderítettük a *Limonas* nevű helyet, itt újabb tévovázás következett, néhány bajtársunk elkerülte volna ezt a körzetet, Almeida viszont, aki kapitányi rangjának megfelelően csoportunk parancsnoka volt, elrendelte, hogy folytassuk utunkat *El Lomón* felé, ahol Fidellel kellett találkozunk. Egyik-másik bajtársunk még ezután is akadékoskodott, mondván, hogy ott könnyen a hadsereg karjaiba futhatunk, mert a helyet Eutimio is ismeri. Ekkor ugyanis már a legcsekélyebb kétségünk sem maradt a felől, hogy Eutimio árult el bennünket, Almeida mégis úgy döntött, hogy teljesítjük Fidel parancsát.

Háromnapos bolyongás után február tizenkettedikén csatlakoztunk Fidel embereihez *El Lomón* közelében a *Derecha de la Caridad* nevű helyen. Ott megismertük Eutimio Guerra árulásának részleteit: azzal vette kezdetét, hogy *La Plata* után Casillas foglyul ejtette, és ahelyett, hogy kivégeztette volna, Fidel meggyilkolásának fejében pénzt ajánlott fel neki. Kiderült, hogy a *Caracas-csúcs*nál ő fedte fel az ellenség előtt állásaink pontos helyét, ő küldte a légierőt *Loma del Burro* bombázására, ami pontosan megfelelt eredeti úttervünknek, csak hogy az utolsó pillanatban megváltoztattuk, és neki köszönhetjük a *Cañón del Arroyónál* létesített bújóhelyünk ellen összpontosított támadást is, amelynek végzetes következményeitől – egyetlen emberéletet leszámítva – Fidel visszavonulási parancsa mentette meg a csapatot. Ezen kívül tudomást szereztünk Julio Acosta és egy csendőr elestéről, az ellenségnek feltehetően néhány sebesültje is volt. Bevallom, hogy az ellenségvesztései nem írhatók az én számlámra, minthogy én abban az összecsapásban teljes gőzzel „rugalmas elszakadást” hajtottam végre. Ismét együtt voltunk tehát: mi tizenketten – Labrada kivételével, aki előző nap eltévedt –, és a csapat többi tagjával: Raúllal, Ameijeirasszal, Ciro Redondóval, Manuel Fajardóval, Echevarriával, „Spanyol” Moránnal és Fidellel. 1957. február tizenkettedikén tehát összesen tizennyolc tagja volt az „Újraegyesített Forradalmi Hadsereg”-nek. Néhány bajtársunk lemorzsolódott, pár újonc távozott és elvesztettük a *Granma* egyik veteránját, a Thompson géppuskás Armando Rodríguezt – az utóbbi napokban valahányszor lövések dördültek szabályos rettegés ült ki az arcára, úgyhogy később magunk között ezt a kifejezést „pánik-arcnak” kereszteltük el. Ha valamelyik emberünk arcán megjelent az üldözött állat vak rémülete, amely az *Altos de Espinosát* megelőző napokban Armando Rodríguez arcán tükröződött, nyomban kellemetlen fejleményre számítottunk: a pánik-arc összeférhetetlen a partizán léttel. „Pánik-arc” harmadik sebességbe kapcsol – állapítottuk meg róla új keletű gerilla zsargonunkban. Géppuskája jóval később egy igen távoli parasztházból került elő – pompás futó volt.

Az áruló vége

Miután a csapat egyesült, úgy határoztunk, hogy *El Lomón* vidékének búcsút mondunk, és más tájak felé indulunk, útközben kapcsolatot keresünk a helyi lakosokkal, megteremtjük a fennmaradásunkhoz szükséges bázist. Közben magunk mögött hagytuk a *Sierra Maestra* magaslatait, fokozatosan megközelítettük a síkságot, ahol a városi szervezet képviselőivel kellett találkozunk.

Áthaladtunk *La Montería* községen, később táborot ütöttünk egy szűk katlanban, kis patak közelében, egy Epifanio Díaz nevű úr birtokán, akinek a fiai a mozgalom tagjai voltak.

Azért kellett kimerészkednünk a hegyekből, mert nomád és rejtőző életformánk akadályozta, hogy a *Július 26-a Mozgalom* másik szárnyával kapcsolatot tartsunk.

Gyakorlatilag két különálló, önálló taktikát és stratégiát követő csoport létezett. Még nem kerültek felszínre azok a lényegbevágó ellentétek, amelyek hónapokkal később a mozgalom egységét veszélyeztették, de annyi már látszott, hogy az elképzelések nem egyeznek.

Itt a birtokon találkoztunk a mozgalom városi szárnyának vezetőivel. Volt köztük három nő is, nevüket ma az egész ország ismeri: *Vilma Espín*, a Kubai Nők Szövetségének elnöke, Raúl társa, *Haydée Santamaría*, a *Casa de las Américas* Kiadó elnöke, Armando Hart felesége, valamint szeretett bajtársunk, *Celia Sánchez*, aki hamarosan végleg csatlakozott a gerillacsapathoz. A látogatók között volt *Faustino Pérez*, régi ismerősünk, a *Granma* expedíció tagja, aki bizonyos feladatok teljesítésére a városba távozott. Most azért jött, hogy beszámoljon róla, mit végzett; a találkozó után ismét a városban kapott feladatot (nem sokkal később lebukott).

Megismertük Armando Hartot, és nekem ekkor adódott az egyetlen alkalom, hogy beszélhettem Frank Paísszal, a híres santiagoói munkásvezérrel. *Frank País* olyan ember volt, aki azonnal lenyűgözte hallgatóságát – lehet, hogy élethűek a róla készült fotók, de átható, mély tekintetét közel sem adják vissza. Nehéz olyan elvtársról beszélni, akinek a történetét az egész ország ismeri, én magam pedig csak egyetlen egyszer találkoztam vele. Legfőlőbb annyit mondhatok el róla, hogy a szeméből annak az embernek a hite sugárzott, aki egyetlen ügynek szenteli az életét. Ma úgy emlegetik, mint a „felejthetetlen Frank País” és nekem, bár csak egyszer találkoztunk, valóban az. Mint sokan mások, ő is fiatalon esett el; élete annak az árnyak a része, amelyet az ország a szabadságért fizetett. A maga módján szavak nélkül is megleckéztetett bennünket, megtisztogatta elhanyagolt puskáinkat, megszámlálta és elrendezte a töltényeket, nehogy elkallódjanak. Attól a naptól fogva megfogadtam, hogy többet törődöm a fegyveremmel, amit be is tartottam (bár nem vagyok az aprólékos gondosság példaképe).

A völgykatlanban másfajta eseményre is sor került. Először történt, hogy újságíró – még hozzá külföldi újságíró – látogatását vártuk. A híres *Matthewsról* van szó, aki a beszélgetésre csak egy fényképezőgépet hozott magával. Ezzel készítette később szelvényben-hosszában közzétett fotóit, amelyek valóságát Batista egyik minisztere otromba módon vitatta. Javier Pazos volt a tolmács, aki később csatlakozott hozzánk és bizonyos időt velünk töltött.

Miként Fideltől értesültem (nem voltam jelen a beszélgetésen), Matthews konkrét és világos kérdéseket tett fel, láthatóan rokonszenvezett a forradalommal. Fidel kérdésére válaszolva Matthews antiimperialistának vallotta magát, ellenezte a

Batistának juttatott észak-amerikai fegyver szállítmányt, mert azt a nép elnyomására és nem a kontinens védelmére használják fel.

Matthews látogatása persze nagyon rövid ideig tartott. Alighogy távozott, mi is felkészültünk az indulásra. Ekkor azonban figyelmeztettek bennünket, hogy fokozzuk az éberséget, mert *Eutimio* a környéken cselleng. *Almeida* parancsot kapott a kézrekerítésére. A járőr tagjai a következők voltak: Julito Díaz, Ciro Frías, Camilo Cienfuegos és Efigenio Ameijeiras. Elfogása után Ciro Frías őrizetére bízták, előállítás után a motozásnál egy negyvenötös pisztolyt, három kézigránátot és Casillas menlevelét találtuk nála. Amint fogolynak tudta magát, s főleg miután az említett tárgyak előkerültek, sorsát illetően nem maradtak kétségei. Térdre borult Fidel előtt és kérte, végezzünk vele. Azt mondta, tudja, hogy rászolgált a halálra. Egyik pillanatról a másikra megöregedett. Azelőtt észre sem vettem, de most feltűntek halántékán az ősz szálak. Rendkívül feszült percek következtek. Fidel fejére olvasta áruságát, ő pedig bűnét elismerve csak azt hajtogatta, hogy végezzünk vele. Akik átérték, soha el nem felejtjük azt a pillanatot, amikor Ciro Frías, régi barátja szólította meg, és emlékeztette mindarra, amit köszönhet neki, az apró szívességekre, melyeket fivérével Eutimio családjának tettek, ő pedig mindezért árusággal fizetett: először Frías testvérét ölette meg (csak pár nappal ezelőtt Eutimio följelentésére végezték ki), majd az egész csapatot lemészároltatta volna. Hosszú, patetikus szónoklat volt, Eutimio némán, lehorgasztott fejjel hallgatta. Megkérdeztük tőle, van-e valami kívánsága. Igennel válaszolt, azt akarta, hogy a forradalom, pontosabban mi gondoskodjunk a gyerekeiről.

A mozgalom teljesítette kérését. Nevét talán már saját gyermekei is elfelejtették. Más néven tanulnak valamelyik iskolában, ahol úgy bánnak velük, mint a többi kubai gyerekkel és egy jobb életre készítik fel őket. Egy nap azonban meg kell tudniuk, hogy ki volt apjuk, de azt is, hogy elismerte a bűnét, nem könyörgött kegyelemért, s utolsó perceiben a gyerekeire gondolt, számukra kért jóindulatú bánásmódot.

Közben heves vihar tört ki, éjszakai sötétség zuhant ránk, vízőzönszerű eső, cikázó villámok és mennydörgés közepette Eutimio Guerra úgy fejezte be az életét, hogy a közelben álló bajtársak sem hallották a lövést.

Másnap eltemettük. Jól emlékszem egy apró incidensre. Manuel Fajardo keresztet akart tenni a sírjára, én azonban elleneztem, mert a birtok tulajdonosainak veszélyt jelent, ha látható nyomot hagyunk. Fajardo ekkor az egyik szomszédos fa törzsébe véste a kereszt jelét. Ez jelzi mindmáig, hol van az árusó eltemetve.

Búcsút mondtunk a „Spanyol” Moránnak is; potenciális dezertőrnek tekintettük, és maga is jól tudta, milyen kevéssé becsüljük (két vagy három nappal korábban eltűnt azzal az ürüggyel, hogy Eutimio után kutat, majd azt állította, hogy eltévedt a vadonban).

Menetkészen álltunk, amikor lövést hallottunk, és átlőtt lábbal találtunk Moránra. Azok, akik a közelében voltak, még napok múlva is vitatkoztak az esetről, némelyek véletlennek, mások szándékosnak tartották a balesetet. Morán későbbi pályafutása, árusága, s az a tény, hogy a guántanamói forradalmárok halálra ítélték, valószerűsíti a föltételezést, hogy talán szándékosan lőtt a lábába.

Induláskor Frank País ígéretet tett, hogy március első napjaiban egy csoport újoncot küld hozzánk. A találkozó helye Epifanio Díaz *Jíbaro* környéki háza lesz.

Keserű napok

Az után, hogy Epifanio Díaz birtokát elhagytuk, a háború legkeservesebb napjai köszöntöttek rám. És jöllehet ezek a feljegyzések azzal a szándékkal íródtak, hogy az egész csapat sorsáról tudósítsanak a forradalmi harc első szakaszában, a most következő emlékek felidézésekor a szokásosnál többet foglalkozom saját részvételemmel, főleg azért, mert a személyes élményeket lehetetlen elválasztani a soron következő epizódtól; máskülönben az elbeszélés elveszítené egységét.

Távozásunk után tehát a csapat tizenhét veteránból és – *Gil*, *Sotolongo* és *Raúl Díaz* személyében – három újoncból állt. A három újonc a *Granma* expedícióval szállt partra. Egy darabig *Manzanillo* környékén bujkáltak, majd tudomást szerezve hollétünkről, mindent elkövettek, hogy mihamarább csatlakozzanak hozzánk. Hasonló kálváriát jártak végig, mint mi, sikerült kijátszani üldözőiket, rövid ideig egy-egy paraszt fogadta be őket, majd elérték *Manzanillo* városát, s ott elrejtöztek. Most úgy döntöttek, hogy sorsukat megosztják velünk. Mint látható, abban az időben nehéz feladat volt alakulatunk létszámát növelni, ha jött is egy-két új ember, mások kiléptek, a harc fizikailag is kemény erőpróba volt, de az erkölcsi megterhelés még ennél is nagyobb, úgy éreztük, állandó veszély les ránk.

Határozott cél nélkül lassú ütemben meneteltünk, ritkás erdőcskében húztuk meg magunkat; azon a vidéken az állattenyésztés egyre inkább kiszorította a sűrű növényzetet, az erdők csak foltokban maradtak meg. Egyik éjszaka Fidel tranzisztoros rádióján hallottuk a hírt, hogy fogságba esett a *Granma* expedíció egyik tagja, aki Crescencio Pérez-szel együtt hagyta el csapatunkat. Eutimio vallomásából már tudtunk róla, de hiányzott a hír hivatalos jóváhagyása, a jelek szerint még életben van. A Batista hadsereg kihallgatásait nem sokan éltek túl. Időről-időre távoli géppuska sorozatokat hallottunk, katonák lötték az erdős részeket – bár az ellenséges csapatok éppenséggel nem takarékoskodtak a lőszerrel, a sűrűbe óvakodtak behatolni.

Február huszonkettedikén feljegyeztem tábori naplómbe, hogy egy közelgő asztmaroham első tüneteit észlelem magamon, ez annak a következménye volt, hogy elfogyott a gyógyszerem. Március ötödikéig ki kellett valahogy húznom, ekkorra beszéltük meg a következő találkozót a városi elvtársakkal.

Céltalanul és nagyon lassú ütemben kószáltunk az erdőkben, az időt múltattuk március ötödikéig, amikor Frank País újabb fegyveres csoport érkezését ígerte. Megállapodtunk abban, hogy – a létszám növelése előtt – megerősítjük a már kialakított arcvonalat, s ezért úgy rendelkezünk, hogy Santiagóból az összes fegyvert a *Sierra Maestra*-ba kell szállítani.

Egyik nap majdnem teljesen kopár terepen, egy kis folyó partján köszöntött ránk a napfelkelte. Ott, a *Las Mercedes* közelében (a helynevek már kissé elmosódnak az emlékezetemben, de azt hiszem, *La Majaguán*-nak hívták azt a völgyet) eltöltöttünk egy ínséges napot, estefelé megérkeztünk az öreg Emiliano tanyájára. Másokhoz hasonlóan ő is halálra rémült, valahányszor meglátott bennünket, mégis derekasan helytállt, noha az életét kockáztatta. A Sierrában éppen az esős évszak járta, és minden éjszaka bőrig áztunk, így aztán a veszéllyel nem törődve – a környéken hemzsegték a katonák –, bekopogtattunk az ismerős tanyákra.

Asztmám súlyosbodott, akadályozott a haladásban, egy parasztház közelében, tenyérszerű kávéültetvényen kellett éjszakáznunk, ahol többé-kevésbé összeszedtem magam. Február huszonhetediké vagy huszonnyolcadika volt, aznap szüntették meg a cenzúrát, és a rádió ontotta a híreket az utóbbi hónapok eseményeiről. Beszámolt a „terrorista akciókról”, Matthews Fidellel készített interjújáról – a hadügyminiszter ekkor tette emlékezetes kijelentését, miszerint Matthews riportja hírlapírói kacsa, s követelte az eredeti felvételek közzétételét.

Abban az időben a legtöbb segítséget egy Hermés nevű paraszttól kaptuk (az öreg Emiliano fia volt), élelmiszert hozott, beszámolt a hírekről, elmagyarázta, merre induljunk tovább. Huszonnyolcadikán azonban elmulasztotta szokásos reggeli látogatását. Fidel azonnal elrendelte a tábor kiürítését. Lesbe álltunk a hegyoldalban egy kiszögellés mögött, ahonnan szemmel tarthattuk az utakat, és vártuk, mi történik. Délután négy óra tájban az utat figyelő Luis Crespo és Universo Sánchez tekintélyes számú katonát látott *Las Vegas* felől közeledni, akik egyenesen a kiszögellés felé tartottak. Futásnak eredtünk, hogy mielőtt a katonák elvágják az utunkat, elérjük a hegygerincet és átjussunk a magaslat túlsó lejtőjére. Nem volt reménytelen, mert időben észrevettük őket. Az elhagyott táborra záporozó aknavető- és géppuskatűz arról tanúskodott, hogy a Batista hadsereg pontosan tudta, merre keressen bennünket. Mindenki könnyűszerrel elérte a csúcsot, majd leereszkedett a lankán, nekem azonban pokoli erőfeszítésembe került. Végül feljutottam, ott azonban heveny asztmaroham tört rám, minden lépés nagy erőmbe került. Sőt, Paraszt Crespónak is: amikor már úgy éreztem, nem bírom tovább, arra kértem, menjen egyedül tovább, de ő csapatunk sajátos szókincsével élve rám ripakodott: „jösz magadtól, te k... argentin, vagy a puskatussal noszogatlak”. Saját felszerelésén kívül a hátizsákomat meg engem is ő cipelt a meredek kaptatón, a váratlanul ránk szakadt vízözönszerű esőben.

Így vergődünk el egy kis majorig, amelyet, mint megtudtuk, *Purgatoriónak* hívtak. Fidel, mint a Batista hadsereg González nevű őrnagya mutatkozott be, s közölte, hogy a felkelők után kutat. A ház ura fagyosan rendelkezésünkre bocsátotta portáját, volt ott azonban egy másik paraszt is, valamelyik közeli tanyáról átlátogató jó barát, aki hihetetlenül szószátyár fráternek bizonyult. Fizikai állapotom miatt alig figyeltem Fidel, alias González őrnagy kedélyes szópárbaját a paraszttal, aki ellátta tanáccsal, még arról is felvilágosította, hogy ez a Fidel Castro tulajdonképpen mit keres itt a hegyekben.

Valamilyen döntésre kellett jutni, mert képtelen voltam továbbmenni. Alighogy kitette a lábát a tapintatlan vendég, Fidel fölfedte kilétét a gazda előtt. Az rögtön megölelte, biztosította, hogy az *Ortodox Párt* és Chibás híve, kérhetünk tőle bármit, a rendelkezésünkre áll. Arra kértük, hogy utazzon *Manzanillóba*, és teremtsen kapcsolatot ottani elvtársainkkal, vagy ha ez nem sikerülne, vásároljon gyógyszert. Amíg visszatér, én a ház közelében maradok, de még a felesége sem gyaníthatja, hogy valaki a tanya közelében rejtőzik.

Egy nem túl megbízható, de bivalyerős bajtársat jelöltek ki társamnak, aki csapatunkhoz nemrégén csatlakozott. Fidel nagyvonalú gesztussal átnyújtotta a csapat féltve őrzött kincsét, a Johnson ismétlőfegyvert. Úgy tettünk, mintha valamennyien felkerekednénk, de pár lépés után az említett bajtárssal, akit röviden Mesternek kereszteltünk, bevettük magunkat az erdőbe, s vártuk a fejleményeket. Aznap hallottuk rádión a hírt, hogy Matthews telefonon bejelentette, hogy kész nyilvánosságra hozni az eredeti fotókat. *Díaz Tamayo* azonban azt válaszolta, hogy ez lehetetlen, mert senki nem juthatott át a hadsereg gyűrűjén. Armando Hartot letartóztatták, és azzal vádolták, hogy ő a mozgalom második embere. Mindez február tizennyolcadikán történt.

A paraszt teljesítette megbízatásunkat, elegendő mennyiségű adrenalinnal látott el. Tíz nehéz nap következett, a legnehezebbek, amelyeket a Sierrában töltöttem. Puskatusra támaszkodva fától-fáig vonszoltam magam, mialatt egyetlen rémült bajtárs volt mellettem, aki összerezsent minden távoli lövés hallatán és hisztérikus rohamot kapott, ha egy-egy szerinte veszélyes helyen köhögni kezdtem. Ilyen keserves tempóban haladtunk, tíz végeérhetetlennek tetsző nap alatt tettük meg az utat Epifanio tanyájáig. A találkozó napját március ötödikére tűztük ki, mi azonban elkéstünk. A katonák szoros gyűrűt vontak a hely köré, mi pedig nem tudtunk elég fürgén haladni, így csak március tizenegyedikén értünk Epifanio Díaz vendégszerető háza közelébe.

A ház lakói több fontos eseményről tudtak. Egy tévedés következtében Fidel tizennyolc emberből álló csoportja kettévált. Arra számítottak, hogy *Alto de Meriñón*nál a katonák megtámadják őket. Tizenketten Fidellel tartottak, hatan pedig *Ciro Frías* parancsnoksága alatt maradtak. Később *Ciro Frías* csoportja az ellenség csapdájába esett, de valamennyien megmenekültek, s most a közelben tartózkodnak. Egyikük, *Yayo*, aki elvesztette a fegyverét, útban *Manzanillo* felé benézett *Epifanió*hoz; ő számolt be a történekről. Egyébként az erősítés, amelyet *Frank País* ígért, már készenlétben állt, őt magát azonban letartóztatták *Santiago*ban. Megismerkedtünk a csapat parancsnokával, a századosi rangot viselő *Jorge Sotússzal*. Ő sem érkezett meg ötödikére, mivel a küldetés híre kiszivárgott, és az utakat kettőzött erővel őrizték. Felkészültünk rá, hogy a közel ötven főnyi csapat a legrövidebb időn belül csatlakozik hozzánk.

Az erősítés

Március tizenharmadikán, miközben az erősítést vártuk, a rádióban hallottuk a hírt, hogy a diktátor ellen merényletet kíséreltek meg, bemondták több elesett hazafi nevét is. Először *José Antonio Echevarría* diákvezér, később *Menelao Mora* nevét közölték. A tűzharcban kívülálló is életüket vesztették, másnap már azt is tudni lehetett, hogy *Pelayo Cuervo Navarrót*, a *Batista* ellenes álláspontjáról ismert ortodox párti vezetőt meggyilkolták, holttestét az előkelő havannai *Country Club* területén, az *El Laguito* néven ismert helyen találták meg. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy *Pelayo Cuervo Navarro* gyilkosai és gyermekei egyaránt részt vettek a *Disznó-öböl*beli partraszállásban, hogy a „kommunizmus gyalázatától” megszabadítsák Kubát.

A cenzúra vasfüggönyén is átjutott a sikertelen támadás néhány részlete, egyébként az egész ország ma is jól emlékszik az elnöki palota ostromára. Én magam személyesen nem ismertem a legendás diákvezért, csak elvtársait, akikkel *Mexikó*ban megállapodtunk a *Július 26-a Mozgalom* és a *Diákdirektórium* között létesítendő akcióegységről. Ezek az elvtársak a következők voltak: *Faure Chomón* parancsnok, valamint *Fructuoso Rodríguez* és *Joe Westbrook*; mindhárman részt vettek az elnöki palota elleni támadásban. Mint ismeretes, nem sok hiányzott ahhoz, hogy elfoglalják a harmadik emeletet, ahol a diktátor tartózkodott, ám végül is a sikerrel kecsegtető támadás vérfürdővé vált mindazok számára, akik nem tudták idejében elhagyni az elnöki palota épületét.

Tizenötödikére jelezték az erősítés érkezését. Hosszú órákig várakoztunk a megbeszélthelyen, egy patakmederben, ahol könnyen mozoghattunk észrevétlenül, ám aznap nem jött senki. Később megtudtuk, hogy jó néhány zavaró körülmény akadályozta őket. Másnap, tizenhatodikán hajnalban holtfáradtan megérkezett a csapat, jártányi erejük is alig maradt, elvergődtek az erdőig, ahol virradatig lepihentek. A teherautó tulajdonosa, egy környékbéli rizstermesztő annyira megrémült az akció lehetséges következményeitől, hogy nem sokkal a történetek után *Costa Ricába* távozott, és menedéj jogot kért. Hősként tért haza Kubába azon a repülőgépen, amelyik fegyvereket hozott nekünk; a neve *Hubert Matos*.

Az erősítés ötven főből állt, de csak harmincuknak volt fegyvere: két géppuskát, egy *Madzent* és egy *Jonhsont* hoztak magukkal. Csak ekkor ébredtünk rá, hogy a *Sierrában* eltöltött néhány hónap alatt harcedzett veteránok lettünk, és újoncainkban mindazokat a hibákat fölismertük, amelyek annak idején a *Granma*-expedíciót is

jellemezték: a fegyelmezetlenséget, a határozatlanságot, a nehézségekhez és a kemény életmódhoz való alkalmazkodás hiányát. Az ötven főt Jorge Sotús százados vezette, tíz-tíz ember alkotott kis osztagokat, élükön egy-egy hadnagy állt – a katonai rendfokozatokat a síkság szervezete adományozta, a kinevezésekhez a mi megerősítésünk hiányzott. A szakaszokat a következő bajtársak vezették: Domínguez, aki hamarosan, ha jól emlékszem *Pino del Aguán*nál esett el; René Ramos Latour, aki a diktatúra utolsó offenzívája idején halt hősi halált (ő szervezte meg a síkságon a milíciát); Pedrín Soto, régi bajtársunk, a *Granma*-expedíció tagja, akinek ekkor sikerült ismét csatlakoznia hozzánk, s aki később harc közben vesztette életét: halála után kapta meg a Frank País nevet viselő Második Keleti Front parancsnoki címét; Pena bajtárs, santiagói diák, aki parancsnoki rangban, a forradalom győzelme után halt meg; s végül Hermo hadnagy, az egyetlen szakaszvezető, aki túlélte a kétéves háborút.

Sok egyéb mellett a legsúlyosabb baj az volt, hogy egyelőre képtelenek voltak menetelni. Parancsnokuk, Jorge Sotús volt a leggyengébb köztük, szüntelenül lemaradozott, igen rossz példát mutatva ezzel a többieknek. Parancsot kaptam, hogy vegyem át a csoport vezetését, amikor azonban erről tájékoztattam Sotúst, azzal vágott vissza, hogy tudomása szerint az ő feladata hogy a csoportot átadja Fidelnek, és addig tisztét senki másnak át nem engedi, a parancsnok továbbra is ő marad, stb. stb. Akkoriban még gátlást okozott, hogy külföldi vagyok, és ezért nem akartam végsőig feszíteni a húrt, vagy túl szigorú rendszabályokat bevezetni, jóllehet az egész csapaton az általános elégedetlenség jeleit láttam. Az újoncok rossz erőnléte miatt minden kőhajításnyi távolságot örökkévalóságnak tetsző idő alatt tettünk meg; így érkeztünk meg a *La Derecha* nevű helyre, ahol Fidel Castrót kellett bevárunk. Azt a kis csoportot is itt találtuk már, amelyik régebben szakadt el Fidel hadoszlopától: Manuel Fajardót, Guillermo Garcíát, Juventino Pesantot, a három Sotomayor fivért és Ciro Fríast.

Ekkor látszott csak igazán a különbség: a mieink fegyelmezett, egységes, harcedzett csoportot alkottak, az újoncok csapata pedig a kezdeti idők hiányosságaival küszködött: nem voltak hozzászokva hogy napjában csak egyszer ehetnek, s ha nem volt ínnyükre az étel, otthagyták. Hátizsákjaikat haszontalan holmikkal tömték tele, s ha túlságosan nagy súlyt cipeltek a hátukon, inkább egy doboz sűrített tejet hajítottak el, mint a törülközőt (főbenjáró bűn); mi azonban nem sajnáltuk a fáradságot, és összeszeddegettük az eldobált konzerveket és egyéb ennivalót. Alighogy berendezkedtünk a *La Derecha* táján, máris rendkívül feszült viszony alakult ki az önkényeskedő, embereivel bánni nem tudó Jorge Sotús és a csapat között; különleges óvatossági rendszabályokat kellett bevezetnünk: René Ramos – háborús nevén Daniel – átvette a rejtekhelyünk bejáratánál felállított géppuska-szakasz vezényletét, hogy bármiféle szerencsétlen fejleménynek elejét vegye.

Valamivel később Jorge Sotúst különleges megbízatással *Miamiba* küldték. Ott elérulta a forradalmat és szövetkezett Felipe Pazos-szal, akinek mértéktelen hatalomvágya kitörölte tudatából eredeti elkötelezettségét. Felipe Pazos ideiglenes elnöknek jelöltette magát egy hevenyében összeállított emigráns kormányban, amelynek megalakulását a *State Department* is támogatta.

Idővel Sotús kapitány jelezte, szeretné, ha rehabilitálnák. Raúl Castro erre hajlandó volt, ám ennek ellenére konspirálni kezdett a forradalmi kormány ellen, amiért húsz év börtönre ítélték. Később egyik örenek segítségével, aki maga is vele tartott, sikerült az emigránsok kedvelt fészkebe, az Egyesült Államokba szöknie.

Akkoriban azonban mindent elkövettünk, hogy segítségére legyünk és elsimítsuk súrlódásait a többi újonccal, és meggyőzzük a fegyelem fontosságáról. Guillermo García a Caracas-csúcs térségébe indult hogy Fidelt megkeresse, én magam is kisebb

körutat tettem, s magammal hoztam a lábsérüléséből lábadozó Ramiro Valdést. Március huszonegyedikén este megérkezett Fidel. Megjelenése tizenkét bajtársa élén, akik szorosán mellette maradtak, igen hatásos volt. Ismét szemet szúrt a különbség a szakállasok és az újoncok között. Az előbbieknél alig volt mivel megtölteniük ütőkopott, sebtében összeszűjázott hátizsákjukat, az utóbbiak patyolattiszta egyenruhában feszítettek, egyforma, gondosan becsomagolt hátizsákkal, takarosán megborotválkozva. Röviden elmondtam Fidelnek a felvetődött problémákat; néhány emberből álló tanácsot alakítottunk azzal a feladattal, hogy közösen döntsünk a vitás kérdésekről. A tanács tagja lett Fidel, Raúl, Almeida, Jorge Sotús, Ciro Frías, Guillermo García, Camilo Cienfuegos, Manuel Fajardo és jómagam. Fidel megbírálta eljárásomat, amiért nem szereztem érvényt a rám ruházott hatalomnak, s ehelyett az újonnan jött Jorge Sotús akaratát engedtem felülkerekedni, aki iránt ugyan semmiféle ellenséges érzést nem tápláltunk, de a magatartása, Fidel véleménye szerint, az adott körülmények között megengedhetetlen volt. Megalakítottuk az új szakaszokat, az egész csapatot három csoportba osztottuk, melyeknek parancsnokai Raúl Castro, Juan Almeida és Jorge Sotús századosok voltak. Camilo Cienfuegos lett az elővéd, Efigenio Ameijeiras az utóvéd parancsnoka; engem a vezérkarhoz osztottak be orvosnak, Universo Sánchezt a vezérkari osztag parancsnokává nevezték ki.

Az újoncok csatlakozása után csapatunk ütőképesebb lett; már két géppuskánk volt, és akármilyen régiak, elhasználtak voltak, akármennyire vitatható tüzérvél rendelkeztek is, velük mégiscsak erősebbnek éreztük magunkat. Megvitattuk soron következő teendőinket: azt javasoltam, támadjuk meg az első utunkba kerülő helyőrséget, hogy új bajtársaink közvetlenül a harcban edződjenek, Fidel és a tanács többi tagja azonban jobbnak tartotta, ha előbb hozzászoknak a vadon, a hegyek és a nyaktörő csúcsok közti gyaloglás fáradalmaihoz. Megállapodtunk, hogy erőltetett menetben kelet felé vesszük utunkat, és csak azután csapunk le valamelyik katonai egységre, ha újoncaink a gerilla hadviselésből már némi gyakorlati kiképzést is kaptak. A csapat nagy lelkesedéssel készülődött az útra és a kitűzött feladat végrehajtására; a tűzkeresztségen az uverói csatában esett át.

Menetgyakorlat

1957 márciusában és áprilisában újjászerveztük és kiképeztük a felkelő sereget. Amikor tovább indultunk a *La Derechától*, csapatunk az erősítéssel együtt nyolcvan főből állt.

Az elővédet, Camilo Cienfuegos parancsnoksága alatt négy ember alkotta. Utánuk következett Raúl Castro szakasza, három hadnagy tartozott hozzá egy-egy osztaggal, Julito Díaz, Ramiro Valdés és Nano Díaz. A két Díaz – mindketten hősi halált haltak *Uverónál* – csak névrokonok voltak. Egyikük Santiagóban született; napjainkban a Díaz Testvérek Olajfinomító viseli Nano és fivérének nevét, aki *Santiago de Cubában* esett el. A másik Díaz *Artemisa* városából származott: a *Moncada* laktanya elleni támadás és a *Granma*-expedíció veteránja volt, és élete utolsó megbízatását *Uverónál* teljesítette. Jorge Sotús százados tisztikarához a következők kerültek: Ciro Frías hadnagy, aki később a Frank País arcvonalon vesztette életét, Guillermo García hadnagy, a mai Nyugati Hadtest parancsnoka és René Ramos Latour, aki parancsnoki rangban a *Sierra Maestrában* esett el. A vezérkarhoz a főparancsnok Fidel, Ciro Redondo, Manuel Fajardo parancsnok, Paraszt Crespo parancsnok, Universo Sánchez parancsnok tartozott, továbbá jómagam, mint orvos.

Az Almeida százados vezette második szakaszt – amelyik rendszerint közvetlenül a vezérkar után menetelt – a következő három hadnagy irányította: Hermo, a *Pino del Agua*-i csatában elesett Guillermo Domínguez, és Pena. Végül Efigenio Ameijeiras hadnagy és három katonája alkotta az utóvédet.

Az emberek lassan megszokták, hogy minden szakasz külön főz magának, az élelmiszert, a gyógyszert és a muníciót is szakaszonként osztottuk szét, tekintve, hogy seregünk felépítésének alapja a szakasz volt. Valamennyi szakaszban voltak veteránok is, akik az újoncokat megtanították főzni, meg hogy miképpen lehet az élelmiszerek tápértékét a legkedvezőbben felhasználni, de azt is megmutatták nekik, hogyan kell célszerűen bepakolni a hátizsákot, és hogyan kell gyalogolni a hegyekben. *La Derecha* és *Lomón* körzete autóval alig néhány órányira van Uverótól, nekünk azonban hónapokba tellett, amíg lassan, óvatosan megtettük ezt az utat: végül is az volt a célunk, hogy a harcosokat megfelelően felkészítsük az elkövetkező csatákra és a gerilla életformájára. Így történt, hogy ismét áthaladtunk *Altos de Espinosán*, ahol mi, a régiek, díszőrséget álltunk Julio Zenón sírjánál. Ott találtam meg takaróm foszlányát is, még most is azon a szederacserjén lógott, amelyiken emlékezetes „stratégiai visszavonulásom” közben hagytam. Hátizsákomba tettem, azzal a szilárd elhatározással, hogy ilyen módon többé nem válok meg tőle.

Paulinót, az egyik újoncot osztották be mellém, hogy segítsen cipelni a gyógyszereket, így a napi menetelés után mindig maradt erőm, hogy ellenőrizsem az emberek egészségi állapotát. Újra áthaladtunk a *Caracas* csúcsán, ahol Eutimio Guerra áruháza miatt az ellenség légierejétől olyan csúfos vereséget szenvedtünk. Megtaláltuk azt a puskát is, amelyet a *La Plata*-i ütközet után egyik bajtársunk dobott el, hogy könnyebben menekülhessen. Az akkor még fölösleges puska most már egyáltalán nem volt az. Új korszakba léptünk. Minőségi változás történt, már egész körzetet tartottunk az ellenőrzésünk alatt, amit az ellenség igyekezett elkerülni – az is igaz, hogy egyelőre mi sem égtünk a harci vágytól, hogy megütközzünk vele. A politikai helyzet tele volt opportunistá áramlatokkal. Pardo Llada, Conte Agüero és más, hozzájuk hasonló keselyűk minduntalan békére és megértésre szólítottak fel, a kormányt azonban csak igen óvatosan bírálták. Maga a kormány is békéről beszélt: az újdonsült miniszterelnök, Rivero Agüero kijelentette, hogy ha szükséges, kész a *Sierra Maestra*-ba utazni, csak hogy békét teremtsen az országban. Pár nappal később Batista azt nyilatkozta, hogy nem szükséges Fidellel vagy a felkelőkkel tárgyalni, mert Fidel Castro nincs a Sierrában, egyáltalán senki sincs ott, és fölösleges egy „maroknyi banditával” tárgyalásokba bocsátkozni.

Batista így hozta tudomásunkra, hogy a harcot folytatni akarja, alighanem ez volt az egyetlen kérdés, amiben egyetérttünk. Azokban a napokban nevezték ki Barrera ezredest hadműveleti főnökké, a neve a katonák fejadagja körüli spekulációk kapcsán vált ismertté. Később a legnagyobb hidegvérrel nézte végig a Batista rendszer összeomlását *Caracas*ból, ahol katonai attasé volt.

Akkortájt igen rokonszenves fickók osztották meg velünk a tábori életet, mozgalmunknak valósággal kereskedelmi értékű propagandáját keltették szerte az Egyesült Államokban, jóllehet – különösen egyikük – némely kellemetlenséget is okoztak nekünk. Arról a három amerikai fiúról van szó, akik megszöktek szüleiktől a guantanámoi tengerészeti támaszpontonról, és csatlakoztak hozzánk. Ketten közülük egy puskalövést sem hallottak életükben; őket fizikailag igen hamar megtörte a sok nélkülözés és az éghajlat, végül *Bob Taber* újságíró társaságában távoztak tőlünk. A harmadik fiú részt vett az uverói ütközetben, de nem sokkal ezután megbetegedett, és ő is hazatért. Tény, hogy ezek a fiúk alkalmatlanok voltak arra, hogy bármilyen forradalmi harcban részt vegyenek, s azzal, hogy pár hónapot a gerillacsapattal

töltöttek, bizvást kielégítették kalandvágyukat. Távozásukkor föllélegeztünk, noha szeretettel engedjük útjukra őket. Főleg én éreztem így: nehezen viselték el annak az időszaknak a megpróbáltatásait, s lévén a csapat orvosa, az én vállamat nyomta a felelősség értük.

Akkoriban történt, hogy a kormány sétarepülésre invitálta az újságírókat a *Sierra Maestrába*; több ezer méteres magasságból próbálta bebizonyítani nekik, hogy a hegyekben teremtett lélek sincs. A nevetséges akció nem győzött meg senkit, legföljebb azt szemléltette, hogy a kormány félrevezeti a közvéleményt, a Conte Agüero-hoz hasonló politikusokkal egyetértésben, akik magukat forradalmárnak álcázva megtevesztik az embereket. E megpróbáltatásokkal teli napokban az a szerencse ért, hogy egy vászonból készült függőágy tulajdonosa lettem. A függőágy értékes birtoktárgy volt, amelyre csapatunk szigorú szabályzata miatt korábban nem tehettem szert. A szabály kimondta, hogy vászonfüggőágyat csak azok kaphatnak, akik előzőleg zsákból varrtak már maguknak – így harcoltunk a lustaság ellen. Egy-két zsákdarabból bárki készíthetett magának függőágyat, s ezzel jogcímet szerzett rá, hogy a legközelebb érkező függőágyak közül választhasson egyet. Én azonban allergiás voltam a zsákanyagra, a bolyhai irritáltak, inkább a földön háltam. S ha nem volt zsákból varrott függőágyam, a vászonra sem formálhattam igényt. Ilyesféle apró, mindennapi esemény a partizán számára tragédia is lehet (kizárólag magánhasználatra), de Fidel észrevette, és megszavazott nekem egy függőágyat. Az eset a *La Plata* partján történt, *Palma Mocha* közelében, miután megmásztuk az utolsó magaslatot is – egy nappal azután, hogy először ráfanyalodtunk a lóhúsra.

A lóhús luxustáplálék volt, de egyben embereink alkalmazkodási képességének próbája is. A csapat parasztszármazású tagjai felháborodottan visszautasították húsadagjukat, néhányan gyilkosnak titulálták Manuel Fajardót, aki békeidőben böllér volt, s most levágta az állatot. A ló egy Popa nevű paraszté volt, aki a *La Plata* túlsó partján lakott. Popa az írástudatlanság elleni kampány idején bizonyára megtanult olvasni, s ha kezébe kerül a *Verde Olivo* című hetilap, visszaemlékezhet arra az éjszakára, amikor három ágrólszakadt partizán bezörgetett a kunyhója ajtaján (akit ráadásul összetévesztettek egy besúgóval), és elrekvirálták tőle azt a kisebesedett hátú öreg gebét, amelyik néhány óra múlva népétkeztetés gyanánt éhünket elverte. Többen elégedetten lakomáztak a húsból, de a hagyománytisztelő parasztok szentül meg voltak győződve róla, hogy az ember legjobb segítőtársának húsból falatozva, a kannibalizmus bűnébe esnek.

Filmriport a Sierrában

1957 áprilisának derekán a menetgyakorlat részeként visszatértünk *Palma Mocha* környékére, a *Turquino-csúcs* közelébe. Akkoriban a hegyi harcban legeredményesebb harcosok paraszti származású társaink közül kerültek ki.

Guillermo García és Ciro Frías parasztokból álló őrzárataikkal keresztül-kasul bejárták a *Sierra* erdőségeit, felderítéseket végeztek, híreket hoztak, élelmiszert szereztek, vagyis az osztag valódi mozgó előőrsei voltak. Ismét *Arroyo del Infiernónál*, egyik ütközetünk színhelyén állomásoztunk. A környékbeli parasztok, akik meglátogatták a tábort általában fontos felvilágosításokkal szolgáltak, s beszámoltak korábbi vereségünk részleteiről is. Ezek a helybéliek, akik a hírek szájról-szájra adását csaknem tökélyre emelték, elmondták, ki volt, aki annak idején búvóhelyünkre vezette

a csendőröket.

Fidelnek akkoriban nem volt rádiója, az egyik ismerős paraszt készülékét kérte el, ez nagy asztali készülék volt, az egyik bajtárs a hátizsákjában szállította. Kitűnően fogtuk vele a havannai adók műsorát. Átmenetileg helyreállították az úgynevezett alkotmányos jogokat, s a hírek a korábinál több valóságos információt tartalmaztak.

A Batista hadsereg tizedesi egyenruhájában feszítő Guillermo García maga mellé vett két ugyancsak csendőrnek öltözött bajtársat, és útnak eredt, hogy „az ezredes parancsára” előállítsa azt a besúgót, aki annak idején ránk szabadította az ellenséget. A besúgó egész úton semmit sem gyanított, de megpillantva a rongyos hadat, mindent megértett. Cinikusan feltárta a hadsereghez fűződő kapcsolatait: bevallotta, hogyan bizonygatta annak a „kutyautó Casillasnak”, hogy egyenesen a bűvőhelyünkre vezet a hadsereget, minthogy előzőleg tüzetesen kikémlelte az állásainkat, de nem fogadták meg a szavát.

A Maestra egyik fennsíkján temettük el a besúgót. Azokban a napokban kaptunk üzenetet Celiától, amelyben bejelentette, hogy két amerikai újságíróval együtt hamarosan a táborba érkezik. Érdekelte őket a három amerikai fiú kalandja, egyúttal interjút kértek Fideltől. Celia némi pénzt is küldött, amit a mozgalom szimpatizánsai gyűjtöttek. Döntés született, hogy Lalo Sardiñas kíséri táborunkba az amerikaiakat, ő ugyanis még kereskedő korából jól ismerte *Estrada Palma* vidékét. Abban az időben leginkább azzal foglalkoztunk, hogy megismerkedjünk a helybéliekkel; csak így remélhettük, hogy később megbízható összekötőink lesznek és működtetik állandó táborainkat – amelyek viszont olyan bázisok lesznek, ahol állandó kapcsolatot tarthatunk az ellenőrzésünk alá volt egyre nagyobb körzettel. Kezdeti lépésként kiválasztottuk azokat a portákat, ahol önként adtak ételt és szállást harcosainknak. Ezeknél a családoknál helyeztük el a készleteinket is. A kiszemelt házakat futár-állomásnak is használhattuk; ha egyik-másik emberünknek sürgős küldetést kellett végrehajtania a hegyekben, biztonságban utazhatott egyik helyről a másikra.

A hegyvidék vándorai rendkívüli képességgel rendelkeznek: hihetetlenül rövid idő alatt óriási távolságokat képesek megtenni, s ez volt az oka, hogy gyakran félrevezettek bennünket. „Arrafelé, úgy fertály órányi járásra” – mondogatták, vagy egyszerűen így igazítottak útb: „alig kakas-kukorékolásnyira”. Az effajta útmutatás, meg kell hagyni, a parasztok számára szinte mindig pontos volt, bár az időről való elképzeléseik egyáltalán nem hasonlítanak a városi ember időérzéséhez.

Három napra rá, hogy Lalo megkapta a parancsot, olyan hírek szállingóztak, hogy *Santo Domingo* körzetében hat ember közeledik: két nő, két „jenki” (ők voltak a riporterek) és két kísérő, akikről senki sem tudja, kicsodák. Azt is beszélték, hogy egy besúgó értesítette a csendőröket látogatóink hollétéről, mire körülvették a házat, ahol azok megszálltak. A hírek rendkívüli sebességgel jönnek-mennek a Sierrában, igaz, közben át is alakulnak. Camilo parancsot kapott, hogy szakaszával bármi áron szabadítsa ki az amerikaiakat és Celia Sánchezt, mert tudtuk, hogy ő is velük van. Végül valamennyien épen és egészségesen megérkeztek. A vaklármát az okozta, hogy a környéket csendőrök fésülték át, feljelentést kaptak, ami akkoriban az elmaradott parasztság körében gyakran előfordult. Április huszonharmadikán tehát egy operatőr társaságában megérkezett a riporter *Bob Taber*. Velük jött Celia Sánchez és Haydée Santamaría, és a mozgalom városi szárnyának két küldötte: Marcos, avagy Nicaragua, Iglesias parancsnok, a santiagói akcióbizottság elnöke és Marcelo Fernández, a *Július 26-a Mozgalom* szervezőtitkára, jelenleg a Nemzeti Bank alelnöke, aki akkor az interjút fordította.

A látogatás idején erősen betartottuk a formaságokat, ügyeltünk rá, hogy az amerikaiak előtt bizonyítsuk erőnket, és hogy elhárítsuk a túlságosan indiszkrét

kérdéseket, nem tudtuk ugyanis, kicsodák a látogatók. Kérdéseket tettek fel a három amerikai fiúnak, akik lelkesen és igen rokonszenvesen válaszolgattak, annak az új szellemnek a hatására, amit (noha kívülállók voltak) a nélkülözésekkel teli tábori életben megízleltek nálunk.

Akkoriban csatlakozott hozzánk egy parasztfiú, Vaquerito, a forradalmi háború egyik legnépszerűbb alakja. Vaquerito egy nap beállított hozzánk a barátjával és közölte, hogy több mint egy hónapja kutatnak utánunk, camagüeyinek mondta magát, *Morónból* származott. Szokás szerint kifaggattuk, sebtiben némi politikai tájékoztatást is kapott (ez az én feladatom volt). Vaqueritónak sejtelve sem volt politikai eszmékről, egyszerűen csak egy vidám, keménykötésű fickó volt, aki ezt az egész partizánosdit csodálatos kalandnak tartotta. Mivel mezítláb érkezett, Celiától kapott egy pár mexikói mokaszint. Az övé volt ugyanis az egyetlen méret, amelyikben az apró termetű *Vaquerito* lába nem csónakázott. Új cipőjében, malomkeréknyi szalmakalapjával valóban mexikói „cowboy”-ra emlékeztetett – így ragadt rajta a becenév: *Vaquerito*, azaz Kisbojtár.

Közismert, hogy Vaquerito nem érte meg a forradalom győzelmét. Egy nappal *Santa Clara* bevétele előtt, mint a Nyolcadik Hadoszlop „öngyilkos” osztagának parancsnoka elesett. Ma, ha beszélgetés közben alakját felidézzük, mindannyian úgy emlékszünk rá vissza, mint aki mindig jókedvű és segítőkész – de ami leginkább felejthetetlen benne, az sajátos, már-már regényes vakmerősége volt. Egyébként különlegesen hazudós is volt, talán egyszer sem esett meg vele, hogy a valóságot ne színezte és díszítgette volna egészen addig, mígnem felismerhetetlenné vált. A feladatai teljesítésében – először küldönc volt, később harcos, végül az öngyilkos osztag parancsnoka – Vaquerito bebizonyította, hogy képzelet és valóság között határ az ő számára nem létezik, a fejében megszületett furfangos kalandokat a csatamezőn valósággá avatta; a győzelem után merészségéről legendák keringtek, ő azonban ezt már nem érte meg.

Egyszer a közös esti olvasás végeztével (amit rendszeressé tettünk a gerillacsapatban), támadt egy ötletem, és kérdezgetni kezdtem Vaqueritót az életéről. Vaquerito készségesen belefogott és mesélt, mi többiek pedig közömbös arccal, ceruzával a kézben, lopva jegyeztünk. Amikor befejezte kalandokban bővelkedő élettörténetét, megkérdeztük, hány éves is valójában. „Húsz” – vágta rá; csak hogy a hőstettek és kalandok összesítésénél kiderült, hogy a legszerényebb számítások szerint öt évvel a születése előtt már munkába állt.

Nicaragua jó híreket hozott: az elnöki palota támadása után megmentett fegyvereket *Santiagóban* rejtették el. Tíz géppuskáról, tizenegy Johnsonról és hat vadászfegyverről tudott. Több is volt, de a Miranda ültetvény körzetében új frontot akartak nyitni. Fidel ellenezte a tervet, csak kevés fegyvert engedélyezett a második front megalakítására, és elrendelte, hogy a fegyverek nagy részét küldjék fel a hegyekbe. Fölkerekedtünk, hogy a közelben cirkáló csendőrök kényelmetlen közelségétől megszabaduljunk, de még előzőleg elhatároztuk, hogy megmásszuk a *Turquinót*; feljutni az ország legmagasabb pontjára afféle jelképes értékű vállalkozásnak számított, egyébként is jól ismertük a magas csúcsok vidékét, sőt a *Turquino* közvetlen közelében is elhaladtunk már.

Az egész partizáncsapat részt vett a csúcs meghódításában; Bob Taber ott fejezte be a forgatást, filmjét szerte az Egyesült Államokban bemutatták, mert abban az időben még nem féltek tőlünk annyira, mint manapság. (Íme, egy példa: az egyik hozzánk csatlakozott paraszt mesélte, hogy Casillas háromszáz pesót és egy borjas tehenet kínált fel neki, ha megöli Fidelt.) A forradalom vezérének árfolyamában tehát nem egyedül az amerikaiak tévedtek.

Tábori magasságmérőnk a *Turquino-csúcson* tengerszint felett 1850 métert

mutatott, az adat nem hitelesített, a készülék pontosságát soha nem ellenőriztük, s bár a tengerszinten pontosan működött, ez az 1850 méteres érték jócskán eltér a hivatalos mérésektől.

A hadsereg egyik zászlóalja kitartóan a nyomunkban volt, ezért Guillermót hátraküldtük egy csoporttal, hogy támadja meg őket; engem ismét az asztma kínozott, csapatunk végén kullogtam és komolyabb erőfeszítésre nem futotta az erőmből; ezért elvették tőlem a Thompson géppuskát, mert semmilyen összecsapásban nem tudtam volna megállni a helyem. Csak három nap múlva kaptam vissza a fegyveremet. Keserű három nap volt: fegyvertelen voltam, pedig bármikor ütközetre kerülhetett sor a csendőrökkel.

1957 májusát írtuk, amikor a két amerikai fiú Bob Taberrel együtt elhagyta a tábort, épségben megérkeztek a guantánamói támaszpontra. Mi pedig folytattuk fáradságos vándorlásunkat a *Maestra* hegygerincén, újabb kapcsolatokat létesítettünk a helyi lakossággal, újabb tájakat kutattunk fel, új vidékeken szítottuk a forradalom lángját és tápláltuk a szakállas csapatról keringő legendákat. Az új eszmék gyökeret vertek a hegyekben. A parasztok több bizalommal voltak irántunk, felkerestek, köszöntöttek bennünket, és mi sem tartottunk már vizslató tekintetüktől. Erőnk gyarapodott, már nem üthetett rajtunk olyan könnyen a Batista hadsereg és egyre nyíltabb barátság fűzött bennünket a parasztokhoz.

Ütközben

Május első két hetében kitűzött célpontunk felé tartva, szüntelenül úton voltunk. A hónap elején a *Turquino-csúcs* közelében, a hegygerincen meneteltünk, majd olyan körzeteken haladtunk át, ahol később fontos csaták játszódtak le. *Santa Ana* érintésével *Hombrito*hoz értünk, azután megmásztuk a *Verde-csúcs*ot. Benéztünk Escudero tanyájára, utána egészen a *Burro* csúcsáig jutottunk. Ez a keleti irányban megtett út azért volt lényeges számunkra, mert *Santiago*ból fegyverszállítmányt vártunk, és úgy terveztük, hogy a fegyvereket a *Burro-csúcs* közelében rejtjük el, nem messze *Oro de Guisától*. Az út jó pár hétig eltartott. Ekkor történt, hogy egyik este bizalmas megbízatást kellett teljesítenem, de visszafelé rossz ösvényt választottam és eltévedtem. Csaknem két napig bolyongtam, míg végül az *Hombrito-fennsíkon* rábukkantam a többiekre. E két nap alatt tapasztalhattam, hogy a hátizsákunkban valóban minden megtalálható, ami egy gerilla ellátásához nélkülözhetetlen. Milyen fontos a só, az olaj, néhány konzerv, a sűrített tej, az alváshoz, a tűzgyújtáshoz, az étkezéshez szükséges felszerelés, végül az iránytű – az az alkalmatosság, amiben mindaddig vakon bíztam.

Azon a reggelen, amikor be kellett látnom, hogy eltévedtem, elővettem az iránytűt, s miután betájoltam magam, másfél napot haladtam, míg ráébredtem, hogy sejtelmem sincs róla, hol vagyok. Akkor bekopogtattam egy parasztházba, és ott végre útba igazítottak a felkelők tábora felé. Később valamennyien rájöttünk, hogy az olyan hegyes-völgyes terepen, mint amilyen a *Sierra Maestra*, az iránytű csak az általános tájékozódásban segíthet, meghatározott irány pontos bemérésére azonban nem alkalmas; a menetirányt tehát mindig a helybéli vezetőkkel kell kijelölni, de az a legjobb, ha ismerjük a vidéket; mint ahogy később csakugyan otthonosan mozogtam arrafelé, mert éppen az *Hombrito* körzetében irányítottam bizonyos hadműveleteket.

Nagy öröm volt, amikor a csapat baráti üdvözléssel fogadott. Éppen akkor ítélték a népi bíróság három besúgó felett, közülük az egyikre, bizonyos Nápolesre

halálbüntetést szabott ki. A bíróság elnöke Camilo Cienfuegos volt.

Abban az időben rendszeresen foglalkoztam gyógyítással. Valahányszor egy faluba vagy bármilyen lakott területre értünk, rendelést tartottam. Rendkívül egyhangú munka volt, részint azért, mert alig volt gyógyszerem, részint pedig azért, mert a hegyvidék „klinikai esetei” rendre ugyanazok voltak: koravén, fogatlan asszonyok, élőködőktől ellepett, pókhasú gyermekek, angolkóros, általános vitaminhiányban szenvedő betegek jelentek meg a rendelésen. Sajnos ezek a kóresetek, bár kisebb mértékben, még ma is föllelhetők azon a vidéken. Manapság az akkori anyák gyermekei a *Camilo Cienfuegos Iskolában* tanulhatnak, s ezek az egészséges fiatalok már semmiben sem hasonlítanak az iskola sápadt, sovány első lakóira.

Emlékszem egy esetre. Volt ott egy kislány, aki komoly arccal várt a sorára a parasztasszonyoknak tartott rendelésen, ahol mindenki szinte babonás kíváncsisággal akarta megismerni betegségének okát. A kislány a kunyhó egyetlen szobájában rögtönzött rendelésben nagy figyelemmel asszisztálta végig a vizsgálatokat, majd amikor rá került a sor így szólt anyjához: „de hiszen ez a doktor mindenkinek ugyanazt mondja”. Ez volt az igazság; mert lehet ugyan, hogy ismereteim sem futották sokkal többre, de tény, hogy valamennyiüknél ugyanaz a kórisme állt fenn, és tudtukon kívül ugyanazt a megrendítő történetet mondták el. Ugyan mi haszna lett volna, ha az orvos tudomására hozza a fiatal, többgyermekes anyának, hogy a szokatlan fáradtság, amit akkor érez, amikor a pataktól egy vödör vízzel a házáig felkapaszkodik, annak a jele, hogy a gyatra és szükös táplálék mellett túl sokat dolgozik? Nem érti, miért kimerült, hiszen egész életében ugyanazt a vödört vitte ugyanazon az úton. A *Sierra* lakói vadon, gondoskodás nélkül nőnek fel és a hiábavaló robotban hamar felörlődnek. Az ehhez hasonló tapasztalatok nyomán kezdtük megérteni, hogy az emberek életét meg kell változtatnunk. Ott körvonalazódott először az agrárreform gondolata, s az eleinte csak elméletben létező nép itt kezdett számunkra valóságossá válni.

A gerillacsapat és a parasztok homogén tömeggé olvadtak össze, jöllehet senki sem tudná megmondani, a háború melyik pillanatában vált a meghirdetett alapelv gyakorlattá, azaz mikor lettünk mi magunk is a parasztság részévé. Ami engem illet, egy biztos: ösztönös és mi tagadás, kissé lírai elhatározásomat Kuba felszabadítására azok a rendelkezések komolyabb lendítőerővé avatták. A *Sierra Maestra* hűséges és nélkülöző parasztjai nem is sejtették, hogy milyen nagy szerepük volt forradalmi ideológiánk kialakulásában.

Még abban a táborban nevezték ki Guillermo Garcíát kapitánynak, és attól fogva ő foglalkozott a hozzánk csatlakozott parasztokkal. Lehet, hogy ő már nem emlékszik erre a napra, én följegyeztem tábori naplómban: 1957. május 6-án történt.

Másnap *Haydée Santamaría* elhagyta a táborot, Fidel aprólékos utasításokkal látta el néhány fontos kapcsolat föl vételére vonatkozóan. A távozása után kaptuk a hírt, hogy letartóztatták *Nicaraguát*, azaz *Iglesias* parancsnokot, akit a fegyverek ideszállításával bízunk meg. Megdöbbszünk, és el nem képzelhettük, ezután hogyan jutnak el hozzánk a fegyverek, mégis úgy határoztunk, hogy kitűzött úti célunknak megfelelően haladunk tovább.

Pino del Agua közelében, az erdőben, egy szük katlanban pihenőt tartottunk, ahol elhagyott irtásra találtunk: két lakatlan tanyaépület állt ott. A közeli makadámúton járőrünk foglyul ejtette a hadsereg egyik tizedesét. Mivel a Machado korszak óta szinte egyhuzamban elkövetett gáztettei miatt hírhedt alak volt, jó páran – köztük magam is –, a kivégzése mellett kardoskodtunk; Fidel nem értett egyet velünk – hadifogolyként hagytuk hátra néhány újonc őrizetében, akiknek ugyan még csak pisztolyuk volt, de a fickónak jól az eszébe véstük, hogy minden szökési kísérlet az életébe kerül.

A derékhad folytatta útját a fegyverek átvételére kijelölt pont felé – ha mégis

megérkeznek, legyen, aki átvegye őket. Hosszú utat kellett megtennünk, szerencsére hátizsákjainkat a táborban, a hadifogoly őrizetével megbízott bajtársak gondjaira bíztuk, így vállunkat nem nyomta teher. Utunk eredménytelen volt, a fegyverek nem érkeztek meg, és ezt természetesen Nicaragua letartóztatásának tulajdonítottuk. Egy majorsági vegyesboltban jó nagy rakomány élelmiszert vásároltunk, s ha fegyvereket nem is vittünk magunkkal, mégiscsak értékes teherrel indultunk visszafelé.

Erőltetett menetben, a csúcsok mellett, hegyi legelőkön, irtásokon át, ugyanazon az úton tértünk vissza, mint amelyiken jöttünk. Váratlanul lövéseket hallottunk. Rossz előérzet fogott el bennünket, mivel egyik bajtársunk előreindult a táborba. Guillermo Domínguez volt, a csapat hadnagya, aki annak idején a santiagói erősítéssel érkezett. Sietve felkészültünk a várható összecsapásra, és kiküldtünk néhány felderítőt. Hamarosan visszatértek. Velük együtt jött egy Fiallo nevű bajtárs, aki Crescencio csoportjához tartozott és távollétünk alatt csatlakozott a gerillához. A bázisról érkezett és elmondta, hogy az úton egy halott fekszik; megütköztek a katonákkal, akik *Pino del Agua* irányában visszavonultak, s a közelben, a településen nagyobb különítmény állomásozik. Óvatosan haladtunk előre, hamarosan megtaláltuk a holttestet, és nekem kellett azonosítanom. Hát igen, valóban Guillermo Domínguez bajtársunk volt. Deréktól felfelé félmeztelen volt, bal könyökén golyó ütötte seb, a bal felső melltájékon bajonettszúrás helye, fejét hosszanti irányban szétroncsolta egy lövés, amely minden valószínűség szerint saját puskájából származott (a holttestében talált lövedék szolgált bizonyítékul).

Megpróbáltuk rekonstruálni a történeteket. A katonák feltehetően a fogságba esett tizedes keresésére indultak, amikor meghallották a gyanútlanul közeledő Domínguez lépteit. Foglyul ejtették. Közben az ellenkező irányból Crescencio emberei bukkantak fel, akik a sűrű bozótban tüzet nyitottak, hátba támadták a katonákat, mire azok sietve visszavonultak, de előbb még megölték Domínguez bajtársunkat.

Pino del Agua a hegység szívében fekvő fűrésztelep. Az út, amelyen a katonák előrenyomultak, voltaképpen favontatásra használt régi földút. Mintegy száz méter után nekünk is át kellett vágnunk a földúton, hogy rátérhessünk arra a keskeny csapásra, amelyik két patakot elválasztó fennsíkon át a táborhoz vezet. Elesett bajtársunk elfeledkezett a kötelező óvatosságról, s egyenesen a közeledő katonák karjába szaladt. Tragikus sorsa mindannyiunk számára intő példa lett.

Megérkeznek a fegyverek

A *Pino del Agua*-i fűrésztelep közelében táboroztunk, amikor levágtuk a fogságba esett tizedes gyönyörű lovát, hiszen amúgy sem vehettük volna hasznát a *Maestra* meredek ösvényein, amerre mi jártunk, amellet élelemnek sem voltunk bőviben. Az esethez hozzátartozik, hogy a fogoly, miközben jó étvággal kanalazta a levest és az állat húsból készített ragut, újra és újra a gondjainkba ajánlotta a lovát, mondván, hogy egyik barátjáé; még a címét is megadta, mert azt akarta, mindenképpen szolgáltatassuk vissza a gazdájának. A lóhús meg az egyéb, hegyekben elejtett állat nem lebecsülendő változatosságot jelentett szokásos étrendünkben.

Még aznap hallottuk a rádióban, hogy a *Granma*-expedícióval partra szállt bajtársainkat elítélték, de a bíróság egyik tagja különvéleményt jelentett be, és az ítélet ellen szavazott. A bírót Urrutiának hívták, becsületes kiállása közrejátszott abban, hogy a győzelem után ideiglenes köztársasági elnöknek jelölték. A bíróság egyetlen tagjának

különvéleménye persze nem sokat nyomott a latban, de tisztességes gesztus volt az adott pillanatban. Más kérdés, hogy a köztársaság elnökeként már nem értette a győzelem utáni politikai folyamatot. Jelleme s az a tény, hogy nem volt hajlandó visszavonulni a neki nem megfelelő tisztségből, igen sok konfliktus forrása lett, míg csak az első szabad július 26-án, a nép egyöntetű követelésére benyújtotta lemondását.

Azokban a napokban érkezett *Santiago*ból egy *Andrés* nevű összekötő, aki tudatta velünk, hogy a fegyverek biztonságos rejtékhelyen vannak, s néhány napon belül átvehetjük őket. Egy tengerparti fűrésztelepet jelöltek ki az átadásra, amelyet a Babún testvérek igazgattak, s közölték velünk, hogy a fegyvereket az ő közreműködésükkel szállítják a helyszínre – a Babún fivérek bizonyára arra számítottak, hogy a forradalom támogatása előbb-utóbb kifizetődő lesz számukra. (Később egyre inkább eltávolodtak tőlünk, és a Babún cég egyik tagjának fiát a *Disznó-öböl*ben ejtettük foglyul.)

Érdekes, hogy akkoriban számos zavarosban halászó egyén igyekezett a forradalmat a saját hasznára felhasználni; apró szívességeket tettek, hogy a számlát az új hatalom birtokosainak majd benyújthassák: a Babún cég például az egész hegyvidék irtási jogát akarta magának, valamint azt, hogy a családi birtok terjeszkedésével egy időben megoldható legyen a parasztok kilakoltatása. Azokban a napokban tűnt föl táborunkban a magyar származású amerikai újságíró, *Andrew's Saint George*.

Eleinte csak egyik arcát, a kevésbé visszataszítót mutatta: tipikus amerikai riporternek látszott, később kiderült, hogy az FBI fizetett ügynöke. A csapatban egyedül én beszéltem franciául (akkor éppen nem volt senki velünk, aki angolul tudott volna), így nekem kellett foglalkoznom vele; meg sem fordult a fejemben, hogy olyan veszedelmes alak, mint ahogy második interjúnk alkalmával kiderült, amikor is leplezetlenül előbújt belőle az FBI-ügynök. Közben a hadoszlop megkerülte *Pino del Aguát* és a *Peladero* folyó torkolatvidékéhez ért. Szakadékos, meredek letörésekkel tarkított terepen jártunk, vállunkat tekintélyes súly nyomta. A *Peladero* mentén fölfelé haladva egyik mellékvizéhez, a *Del Infierno* patakhoz jutottunk. Ott egy-két napra letáboroztunk, némi élelmiszert szereztünk be, úgy terveztük, hogy itt rejtjük el a fegyvereket. Nyíltan vonultunk át néhány kis falun, amelyekben egyfajta nem hivatalos forradalmi hatalom volt érvényben: szimpatizánsaink az ellenséges katonaság hadmozdulatairól és minden eseményről értesítettek bennünket. Azért mégis a sűrűben maradtunk, csak nagy ritkán, éjszaka kopogtattunk be a tanyákra; s ha egy-két emberünk a házakban hált is, a csapat zöme az erdő oltalmát választotta. Napközben valamennyien készültségben voltunk a lombok védelmező koronája alatt.

Az évnek ebben az időszakában legbosszantóbb ellenségünk a *macagüera* volt, egy bögölyfajta, amit a hegyvidéken azért neveztek így, mert petéit a *macagua* fába rakja, az év bizonyos szakában hihetetlenül elszaporodik az erdőkben. A *macagüera* mindenütt csípett bennünket, ha vakaróztunk, a ránk rakódott piszokkal együtt a csípése elmérgesedett, és fekélyeket okozott. Lábszáron, nyakon és könyék tájékon valamennyien a „légy” támadásának nyomait viseltük.

Május 18-án végre hírt kaptunk a fegyverszállítmányról, azt is megtudtuk, milyen típusú fegyverek érkeznek. A hír határtalan izgalmat váltott ki a táborban, pillanatok alatt elterjedt, és mindenki csak arról álmodozott, hogyan szerez magának új fegyvert, hátha kicserélheti puskáját, vagy ha ez nem lehetséges, az új felszereléshez jutó veteránok levetett puskáiból kaphat egyet. Arról is értesültünk, hogy az Egyesült Államokban nagy sikerrel bemutatták Bob Tabernek a *Sierra Maestrá*ban forgatott filmjét. A hír mindenkit jókedvre derített, *Andrew's Saint George* kivételével. Bár fő foglalkozása a kémkedés volt, most a szakmai féltékenység kínozza, és az irigység kiült az arcára. Amint meghallotta a számára rossz újságot, a Babún testvérek egyik jachtján elhajózott *Santiago de Cuba* felé.

Ugyanaznap, amikor a fegyverszállítmányról szóló hírt megkaptuk, észrevettük, hogy egy emberünk megszökött. Ez annál is inkább veszedelmes volt, mert a fegyverek érkezéséről az egész tábor tudott. Napokon át kutattak utána, az őrzékek végül azzal a hírrel tértek vissza, hogy a szökevénynek sikerült hajóra szállnia *Santiago de Cuba* felé. Biztosra vettük, hogy értesíti a hatóságokat, később azonban kiderült, hogy csak azért dezertált, mert nem bírta zord életmódunk megterheléseit. Kettőzött éberséggel őrködtünk. Újra és újra harcolnunk kellett az emberek ideológiai és erkölcsi tartásáért, de az eredmény nem mindig volt kielégítő. Gyakran a legátlátszóbb ürüggyel kértek eltávoztást, ha pedig megtagadtuk, az említetthez hasonló szökések történtek. Pedig mindenki tudta, hogy a dezertálás halálbüntetést von maga után.

Estére megérkeztek a fegyverek: akár egy kiállításra, úgy sorakoztak előttünk a halál szerszámai. Három állványos géppuska, három Madzen géppuska, kilenc M1-es karabély, tíz Johnson automata puska és összesen hatezer töltény. Sajnos, az M1-esekhez fegyverenként csak negyvenöt töltény tartozott. Megkezdődött a fegyverek szétosztása annak figyelembe vételével, hogy a harcosok mennyi időt töltöttek el a *Sierrában* és milyen harci érdemeket szereztek. A legkapósabbak az M1-es karabélyok voltak. Az egyiket a ma parancsnoki rangban szolgáló Ramiro Valdés kapta, két másik pedig a Camilo parancsnoksága alatt álló elővédnek jutott. További négy M1-est az állványos géppuskák fedezésére jelöltünk ki. Az egyik géppuskát Jorge Sotús, a másodikat Almeida szakasza kapta, a harmadikat a vezérkar, ez utóbbit az én gondjaimra bízták. Raúl, Guillermo García és Crescencio Pérez jutott a három állványos géppuskához. Ettől kezdve tehát magam is harcolhatok, eddig ez csak rendszertelenül történt, tevékenységem az orvosi teendőkre szorítkozott; új korszak kezdődött számomra a *Sierra Maestrában*.

Mind a mai napig emlékszem arra a pillanatra, amikor megkaptam a géppuskát – gyenge minőségű, régi fegyver volt, akkoriban azonban csodás szerzeménynek számított. Négy embert adtak mellém a géppuska kezeléséhez. A későbbiekben mind a négyen igen különböző pályát futottak be. Kettőjüket – a Pupo és Manolo Beatón testvérpárt – kivégezte a forradalom, mert megölték Cristino Naranjo parancsnokot, amikor a *Sierras de Oriente* hegységben pártütést szítottak; ügyesen konspiráltak, de végül egy parasztnak sikerült elfognia őket. Az akkor tizenöt éves Joel Iglesias cipelte a tekintélyes súlyú tárákat. Ma a *Fiatál Lázadók Szövetségének* elnöke és a forradalmi hadsereg parancsnoka. A hozzánk beosztott negyedik bajtárs *Oñate* volt, akit a népszerű színész után *Cantinflas*nak becéztünk, s ma a hadsereg századosa. Az új fegyverek birtokba vételével azonban egyáltalán nem oldódtak meg a konfliktusok, amelyek mindaddig újratermelődtek, amíg ki nem alakult a csapat megfelelő ütőképessége és ideológiai ereje. Pár nappal ezután, május 23-án Fidel újabb eltávozásokat engedélyezett: többek között egy teljes egység elhagyta a táborot, így erőink 128 főre csökkentek, csaknem mindenkinek jutott fegyver, s ezek közül vagy nyolcvan jónak számított.

A parancsnokával együtt eltávozott egységből csak egy valaki maradt velünk, egy Crucito nevű parasztember, aki hamarosan legnépszerűbb bajtársaink egyike lett. Született költő volt, és véget nem érő versengést folytatott a *Granma*-veterán Calixto Morálesszel, a városi költővel, aki magát paradox módon a „mezők csalogányaként” emlegette. Crucito decimáiban a refrént mindig riválisának ajánlotta, s kissé lekicsinylően így válaszolt neki: „Én csak az erdők egyszerű fajdkakasa vónék”. Crucito a pihenők idején a pipájából pöfékelt, és közben rímbe szedte a forradalom történetét, attól a naptól kezdve, hogy a *Granma* kikötött Kuba partjainál. De mivel a *Sierrában* szűkében voltunk a papírnak, verseit nem írta le, emlékezetből szavalta őket; amikor a *Pino del Agua*-i ütközetben egy golyó kioltotta az életét, vele együtt költészete is megsemmisült.

A fűrésztelep környékén a Babún család alkalmazásában álló Enríque López, Fidel és Raúl gyerekkori barátja, felbecsülhetetlen szolgálatokat tett nekünk; összekötőnk volt, ő szerezte be az élelmiszert és ő biztosította, hogy zavartalanul mozoghassunk a körzetben. A vidéket keresztül-kasul utak szeltek át, amelyeken a hadsereg teherautói közlekedtek, több ízben lesbe álltunk, hogy lecsapjunk rájuk – siker nélkül. Talán jobb is volt így, mert nem veszélyeztettük a közelgő hadművelet, az uverói csata sikerét, amely az egész háború alatt talán a legnagyobb lélektani hatást gyakorolta az ország közvéleményére.

Május 25-én hírt kaptunk róla, hogy Calixto Sánchez vezetésével a *La Corinthia* fedélzetén expedíciós csapat szállt partra Kubában; néhány nap múlva tudomást szereztünk az expedíció tragikus pusztulásáról is: Prío a halálba küldte embereit, óvakodott azonban megosztani a sorsukat. A partraszállás hírére azonnal elterelő hadműveletbe kezdünk, hogy elvonjuk az ellenség erőinek egy részét, s lehetővé tegyük, hogy a partraszállók összeszedjék magukat és megkezdhessék akcióikat. Mindezt szolidaritásból tettük, annak ellenére, hogy sem a csapat összetételét, sem pedig céljait nem ismertük.

Tanulságos vita zajlott le akkoriban Fidel és e sorok írója között: én úgy véltem, egyetlen alkalmat sem szabad elszalasztanunk a katonai teherautók megtámadására, ki kell használnunk, hogy elővigyázatlanul furikáznak az utakon, és inkább vadásznunk kellene rájuk. Fidel, aki már az uverói akciót fontolgatta magában, úgy gondolta, hogy sokkal átütőbb sikert hozna az uverói laktanya elfoglalása, igazi lélektani bomba lehetne, híre bejárná az egész országot. Ez viszont korántsem biztos egy-egy elcsípett teherautó esetében, hiszen elég pár halottról szóló jelentést közzétenni a sajtóban, esetleg közúti balesetként tüntetve fel a dolgot – vagyis az emberek hiába gyanítanak az igazságot, mégsem volna cáfolhatatlan bizonyítéka annak, hogy a felkelők sikeres csatákat vívnak a *Sierrában*. Egy-egy teherautót megtámadhatunk, de soha nem ez lesz a fő csapás iránya.

Noha akkor nem sikerült meggyőznie, most jó néhány évvel a vita után, amelyben végül az övé volt az utolsó szó, elismerem, igaza volt, haszontalan lett volna, ha csupán helyi jelentőségű rajtaütéseket hajtunk végre az utakon. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy sokan siettetni volna a háború menetét, ezért hajlottunk a szélsőségesebb álláspontra, s átmenetileg szem elől tévesztettük a távolabbi célokat.

Az uverói csata

A következő támadás célpontját tehát meghatároztuk, majd hozzákezdünk a részletek pontos kidolgozásához. Fontos kérdéseket kellett tisztáznunk: földéríteni például, hány katona állomásozik a laktanyában, hogyan érintkeznek a külvilággal, milyen utak vezetnek a laktanyához, hány őrhely védi az épületet, hogyan oszlik meg a környék polgári lakossága, stb. Mindebben hathatós segítséget kaptunk Cardero bajtárstól, aki abban az időben a közeli fűrésztelep vezetőjének a veje volt, ma pedig a Felkelő Hadsereg parancsnoka.

Föltételezésünk szerint a hadsereg pontos értesüléseket szerzett arról hogy a környéken portyáznak, ugyanis elkaptunk két besúgót, akiket irataik alapján pontosan azonosítottunk. Bevallották, hogy Casillas bízta meg őket azzal, hogy a Felkelő Hadsereg tartózkodási helyét és táborait kikémleljék. A két ember visszataszító, egyben szájalomra méltó látványt nyújtott, amint kegyelemért esedezett, de azokban a nehéz

percekben a háború törvényeit különös eréllyel kellett megtartanunk. A két kémet másnap halálra ítéltük.

Ugyanaznap, május 27-én, a vezérkar az összes tiszt részvételével megbeszélést tartott. Fidel bejelentette, hogy negyvennyolc órán belül megütközünk az ellenséggel, és elrendelte, hogy valamennyien menetkész állapotban legyünk egységünknel. Ekkor még nem kaptunk semmilyen eligazítást.

Úgy határoztunk, hogy Cardero lesz a vezetőnk, mivel jól ismeri az uverói laktanyát, az összes be- és kijáratot s a hozzájuk vezető utakat. Este nekivágtunk, hosszú utat, tizenhat kilométert kellett megtennünk. Bár végig lefelé haladtunk és a Babún társaság erdészeti útjait használtuk, mégis nyolc órába telt, amíg megtettük ezt a távolságot. Többször is megálltunk, mert amint veszélyesebb helyhez közeledtünk, a lehető legkörültekintőbb módon lopakodtunk előre. Végül kiadták a parancsot a támadásra, ami igen egyszerű volt: el kell foglalni az őrhelyeket, és golyózáport zúdítani a helyőrség rönképületére.

Tudtuk, hogy a laktanya védelme nem különösebben erős. A közelben ásott lövészárkokat kivéve legerősebb pontjai az őrhelyek voltak, amelyeket három-négy katona védett, és amelyeket a jobb védhetőség miatt a laktanya területén kívül állítottak fel. Maga a laktanya pontosan egy magaslattal szemben állt, ide vonult fel a vezérkar, hogy az ütközet lefolyását irányítsa. A szomszédos erdők és a bozotos lehetővé tette, hogy alig néhány méter távolságra észrevétlenül megközelíthessük a helyőrséget. Parancsba kaptuk, hogy lövéseink nem érhetik a falut, mivel ott nők és gyermekek is vannak, köztük a fűrésztelep vezetőjének felesége is, aki – bár ismerte a támadás tervét – nem hagyta el a falut, nehogy gyanúba keveredjen. Úgy foglaltuk el tehát állásainkat, hogy közben ne ártsunk a civil lakosságnak.

Mivel az uverói laktanya a tengerparton állt, bekerítéséhez elég volt, ha három oldalról támadjuk. Két szakasz, Jorge Sotús és Guillermo García parancsnoksága alatt elindult, hogy elfoglalja azt az őrhelyet, amely *Peladero* felől a tengerpartot szegélyező utat védte, s amelyen az éjszaka mi is vonultunk egy darabig. Almeida a hegyoldallal szemközti, nagyjából északnak néző őrhely felé nyomult előre; Fidel a dombtetőn maradt, ahonnan az egész laktanyát szemmel tarthatta, Raúl pedig szakasza élén középen támadott. Én közbeeső állást foglaltam el a géppuskával és négy kezelőjével. Camilo és Ameijeiras szakaszának Raúl vonala és az én géppuskaállásom között kellett volna előretörnnie, de a sötétben elvették az utat, és az eredetileg meghatározott irány helyett hamarosan jobbról hallottam lövéseiket. Crescencio Pérez embereivel a *Chiviricó*hoz vezető úton helyezkedett el azzal a feladattal, hogy minden erősítést tartóztasson fel, s akadályozza meg előrenyomulásukat a laktanya felé.

Úgy véltük, az akció rövid idő alatt lezajlik majd, hiszen a rajtaütést pontosan előkészítettük, azonban múlt az idő, és sehogyan sem tudtuk megtörni az ellenség ellenállását amint elterveztük. Cardero és egy másik vezető, Eligio Mendoza egyre-másra hozta a híreket, mi pedig aggodalommal láttuk, hogy lassacskán pirkadni kezd, és nekünk bizony nem sikerült felülkerekednünk. Jorge Sotús üzent, hogy jelenlegi állásából hiába támadja a kiszemelt célpontokat, akciója hatástalan marad. Már késő volt újabb manőverbe kezdenie. Amikor Fidel először lőtt távcsöves puskájából, a pár másodperc múlva felhangzó ellenséges lövések torkolattüzénél bemértük, mennyire van tőlünk az ellenség. Egy kis magaslaton helyezkedtem el a géppuskával, a laktanya tökéletes célpontként állt előttünk, de túl nagy volt a távolság, előre kúsztunk hát, megfelelőbb tüzelőállást kerestünk.

Egész csapatunk támadott. Almeida a neki kijelölt vonalon a laktanya bejáratát védő őrhely felé nyomult, baloldalon Camilo sapkája virított, tarkóján kendővel, úgy festett, mint egy idegenlégiós, csak éppen a mozgalom jelvényét viselte. Az általános

lövöldözés közepette lassan nyomultunk előre, betartva a szabályokat, amelyeket az ilyen jellegű küzdelem megkövetel.

Harcosok csapódtak hozzánk, akik elszakadtak az egységüktől, egy *Pilón*ba való bajtárs, akit egyszerűen csak „Bombának” hívtunk, Mario Leal és Acuña. A katonák keményen ellenálltak, mi viszont kikerültünk a sík terepre, ahol nehezen fedeztük magunkat s a legnagyobb körültekintéssel haladtunk előre, mert az ellenség sűrűn és pontosan célozva lőtt ránk. Állásomból láttam, hogy alig ötven-hatvan méternyire előttem két katona kiugrik az elővéd lövészárkából, és hanyatt-homlok rohanni kezd a falu felé. Mindkettőre rálöttem, de sikerült menedéket találniuk a falu házai között, azok pedig érinthetetlenek voltak számunkra. Tovább haladtunk előre a kis térségen, ahol már egyetlen szál fű sem nőtt, egyetlen bokor sem akadt, ami mögé elbújhattunk volna, a golyók pedig a fülünk mellett füttyültek. Közvetlen közelből nyögést és kiáltást hallottam, a csatazaj közepette azt hittem, ellenséges katona sebesült meg, előrekúsztam, és rákiáltottam, hogy adja meg magát. Odaértem, és akkor láttam, hogy Leal sebesült meg a fején. Gyorsan megvizsgáltam a sebet: a golyó keresztülhatolt a koponyacsonton, Lealt ájulás környékezte, testének egyik oldalán végtagjai bénulni kezdtek.

Már nem emlékszem pontosan, a jobb- vagy a baloldalán. A kezem ügyébe eső egyetlen „kötszert”, egy darab papirost helyeztem a sebre. Kis idő múlva Joel Iglesias segített Lealnak félrehúzódni. Közben folytatódott az ütközet. Acuña is megsebesült, mi többiek megálltunk, s tovább tüzeltünk, előttünk jól kiépített lövészárkok húzódtak, ahonnan szaporán válaszoltak lövéseinkre. Éppen felkészültünk rá, hogy rohammal foglaljuk el, mert ez látszott az egyetlen lehetséges megoldásnak, amikor a laktanya megadta magát.

Az első lövés és a laktanya elfoglalása között két és háromnegyed óra telt el. Tőlem balra, úgy emlékszem, Víctor Mora és még néhány társa az elővédből több katonát ejtett foglyul, akik még egy utolsó erőfeszítéssel megpróbáltak kitartani, majd a szemközi lövészárokból kiemelkedett egy másik védő, megadása jeléül átnyújtotta a fegyverét. Mindenfelől „megadjuk magunkat” kiáltások hallatszottak, mi pedig sietve elindultunk az épület felé, miközben valahol még kilöttek egy utolsó géppuskasorozatot – mint később megtudtuk, ez a sorozat oltotta ki Nano Díaz hadnagy életét.

Bevonultunk a faluba, és elfogtuk a két katonát, akik oda menekültek. Ugyancsak onnan került elő a katonaoorvos és asszisztense is. Az orvossal (meglett, ősz hajú férfi volt, későbbi sorsát nem ismerem, nem tudom, csatlakozott-e vagy sem a forradalomhoz) érdekes eset történt: ismereteim az orvostudományban elég hézagosak, s az ütközet után tömegesen érkeztek a sebesültek, én viszont akkor más feladattal voltam elfoglalva, ám amikor a katonaoorvos gondjaira akartam bízni a sebesülteket, megkérdezte, hány éves vagyok, és mikor szereztem a diplomámat. Megmondtam neki, hogy néhány éve végeztem, ekkor teljes nyíltsággal így válaszolt: „Nézd, fiam, vedd át ezt az egészséget, mert én a múltkoriban diplomáztam, és alig van valami tapasztalatom.” Szegény feje kezdő orvos volt, ráadásul úgy megrémült, amikor a fogságunkba esett, hogy mindent elfelejtett, amit valaha is tudott. Letettem a fegyveremet és beöltöztem, ami abban a helyzetben mindössze kézmosásból állt.

A csata után, amely a háború talán legvéresebb összecsapása volt, visszapergettük az eseményeket, így átfogóbb képet adhatok a harcról, s kiegészíthetem az eddig csupán személyes részvételemre szorítókozó elbeszélést. Az ütközet nagyjából a következők szerint zajlott le: amikor Fidel az első lövéssel jelt adott a támadásra, mindenki a kijelölt célpontok felé nyomult előre, a katonák pedig zárótűzzel válaszoltak, a lövések többször a magaslatot is elérték, ahonnan parancsnokunk irányította a harcot. Pár perccel az akció megkezdése után, Fidel oldalán elesett Julio

Díaz, egy golyó a fejét roncsolta szét. Az ellenség minden ponton keményen védekezett, mi pedig sehogy sem tudtunk közelebb férközni kijelölt célpontjainkhoz. Középen Almeidának volt a legfontosabb feladata: bármi áron el kellett foglalnia az őrhelyet, hogy az övéi és Raúl harcosai – akik szemből támadták a laktanyát – szabad utat nyerjenek.

Bajtársaink később elmondták, hogyan ragadott fegyvert Eligio Mendoza, a vezetőnk és hogyan kapcsolódott be a küzdelembe: babonás ember volt, amulett lógott a nyakában, hogy megvédje az életét. Hiába figyelmeztették, legyen óvatosabb, ő lenézően azt válaszolta, az amulett megvédi minden bajtól – alig pár perc múlva elesett, a lövések szétroncsolták a felsőtestét. Az ellenség jól elsáncolta magát; újabb veszteséget okozott, és mindegyre visszavert bennünket, vagyis a középső szakaszon nagyon nehezen haladtunk előre. A peladerói út felől Jorge Sotús egy segédtsíztjével, aki a „Rendő” névre hallgatott, megkísérelte ugyan oldalba kapni őket, de ez utóbbit azonnal leterítette az ellenséges tűz, Sotús, hogy a biztos haláltól megmeneküljön, a tengerbe ugrott, s ettől a perctől kezdve kiiktatta magát a küzdelemből. Szakaszának többi tagja megpróbált ismét előre törni, de őket is visszaverték, az egyik bajtárs, ha jól emlékszem, Vegának hívták, elesett, Manals tüdőlövést kapott, Quique Escalona három sebből – karján, csípőjén és kezén – vérzett. Az őrszemek jól kiépített, gerendákkal megerősített fedezékükből géppuskáikkal, félautomata fegyvereikkel valósággal megtizedelték csapatunkat. Almeida végső rohamra adott parancsot, úgy döntött, hogy bármilyen árat kell is fizetni, felszámolja az ellenséges állást. Ekkor sebesült meg Cilleros, Maceo, Hermés Leyva, Pena, sőt maga Almeida is: ő a vállába és a bal lábába kapott golyót, Moll bajtárs elesett. Ám az utolsó roham megtörte az őrhely ellenállását, és felszabadította a laktanyához vezető utat. A másik szárnyon Guillermo García géppuskájának pontos találatai végeztek három őrszemmel, a negyedik futva menekült, majd menekülés közben összeesett. Raúl két részre osztotta szakaszát, és gyorsan megindult a helyőrség felé. Végeredményben a két százados, Guillermo García és Almeida akciója döntötte el a csata sorsát: mindketten felszámolták a kijelölt őrhelyeket és utat nyitottak a rohamhoz. Kiemelkedő volt Luis Crespo akciója is: ő leereszkedett a vezérkar állásából és részt vett a rohamban.

Abban a pillanatban, amikor a védők ellenállása megtört, és bevettük a laktanyát, ahol fehér kendőt lobogtattak, valaki a mieink közül leadott egy lövést, amelyre az épületből géppuskasorozat válaszolt. Az egyik golyó Nano Díaz fejét találta – az ő géppisztolya eddig sikeresen támadta az ellenséget. Crescencio szakasza alig vett részt a küzdelemben, mivel a géppuskája csütörtököt mondott, ő csupán a chiviricói utat őrizte. Ott letartóztattak néhány menekülő katonát. A harcban – annak ellenére, hogy mindkét fél nagy mennyiségű lőszert elhasznált – egyetlen civil sem sérült meg.

Megvontuk a csata mérlegét. Hat bajtársunk elesett: Moll, Nano Díaz, Vega, a „Rendő”, Julito Díaz és Eligio Mendoza. Leal és Cilleros súlyosan megsebesült. Apróbb sérüléseket szenvedett Maceo (az egyik vállán), Hermés Leyva (mellén), Almeida (bal lábán és karján), Quique Escalona (jobb kezén és alkarján), Manalsnak a tüdejét, Penának egyik térdét lötték keresztül. Összesen tizenöt bajtársunk vált harcképtelenné. Az ellenségnek tizennégy halottja, tizenkilenc sebesültje volt, tizennégy katona fogságba esett, míg hat katonának sikerült elmenekülnie. Összesen ötvenhárom védő harcolt ellenünk egy alhadnagy vezénylete alatt, aki miután megsebesült, kitűzte a fehér zászlót.

A mi nyolcvan és az ellenség ötvenhárom katonáját számba véve, összesen százharminchárom ember vett részt az ütközetben, és bő két óra leforgása alatt több mint egy negyedük – harmincnyolc ember – harcképtelenné vált. Mindez nem meglepő, mert a gerilla rohammal támadott, s az ellenségnek is csekély lehetősége volt

rá, hogy fedezékből védekezsem. Mindkét részről bátran, sőt vakmerően küzdöttek. Számunkra ez a győzelem a gerillacapat nagykorúsítását jelentette. A csata és a siker megerősítette harci szellemünket, növelte elszántságunkat, a végső győzelembe vetett hitet. Bár a következő hónapokban kemény megpróbáltatások vártak ránk, már birtokában voltunk az ellenség fölött aratott győzelem titkának. Ez a támadás megpecsételte a nagyobb erőktől távol fekvő, kis helyőrségek sorsát, rövid idő alatt felszámoltuk őket.

Az első lövések egyike megrongálta a telefonvezetékét, és megszakadt az összeköttetés Santiagóval, később egy repülőgép áthaladt a harctér fölött, de nem avatkozott be a küzdelembe. Órák múlva, amikor csapatunk már a hegyoldalban kapaszkodott fölfelé, megjelentek a körzet fölött a felderítőgépek. A tűzharc hevességét egyéb is szemlélteti: a tizennégy ellenséges katonán kívül lövedékeinknek három kutya is áldozatául esett. Ha elgondoljuk, milyen kis célpont egy ilyen apró állat, könnyen elképzelhető, mekkora golyózápor söpört végig az erődítmény épületén.

Az orvosi hivatás gyakorlása megrázó pillanatokot tartogatott számomra. Cilleros volt az első sebesült, akit elláttam. A golyó átütötte a jobb karját, s miután keresztülhaladt a tüdön, a gerincoszlopba fúródott, és bénulást okozott mindkét lábában. Állapota nagyon súlyos volt, éppen csak némi érzéstelenítőt adhattam neki, majd felsötéstét erősen bepólyáltam, hogy a légzését könnyebbé tegyem. Életét az egyetlen lehetséges módon próbáltuk megmenteni: elhatároztuk, hogy magunkkal visszük a tizennégy hadifoglyot, és ott hagyjuk a két súlyos sebesültet, Lealt és Cillerost az ellenség kezében, bízva a helyőrség orvosának becsületességében. Amikor ezt Cillerosnak a kötelező vigasztaló szavak kíséretében elmondtam, keserű mosollyal válaszolt, ami mindennél többet mondott: kifejezte meggyőződését, hogy mindennek vége. Ezt én is tudtam, és egy pillanatra kísértésbe estem, hogy búcsúzóul homlokon csókolom, de éreztem, hogy ez a halálos ítéletét jelentené a magam és a többiek szemében – és nekem az volt a feladatom, hogy ne keserítsem meg utolsó perceit. Mindkét bajtársunktól elbúcsúztam a tőlem telhető legnagyobb tapintattal és mérhetetlen fájdalommal, hiszen az ellenség kezében maradtak. Könyörögtek, hogy inkább velünk akarnak meghalni, nekem azonban kötelességem volt, hogy mindent megtegyek életben maradásukért. Az ellenség mindkét bajtársunkkal tisztességesen bánt. Cilleros nem érte meg, hogy Santiagóba szállítsák. Leal túlélte sebesülését, s a háború hátralévő részét az Isla de Pinos-i fegyházban töltötte. Testén ma is viseli az uverói csata nyomait.

A Babún Társaság egyik teherautójára felpakoltuk a jelentős hadizsákmányt – elsősorban gyógyszereket –, majd az utolsók között mi is elhagytuk az ütközet színhelyét. Utunkat a menedéket nyújtó hegyek felé vettük, ahová még idejében érkezünk ahhoz, hogy bekötözzük a sebesülteket és elbúcsúztassuk halottainkat, akiknek az út egyik kanyarulatában ástunk sírt.

Felkészültünk rá, hogy az ellenség nagy erővel indul az üldözésünkre, ezért úgy döntöttünk, hogy a menetképes csapat gyors iramban eltávolodik *Uverótól*, a sebesültek pedig az én felügyeletem alatt hátra maradnak. Enrique López vállalta, hogy megfelelő szállítóeszközzel és búvóhelyről gondoskodik, néhány embert toboroz, akik segítenek elszállítani sebesültjeinket, továbbá értesíti az összekötőket, hogy gyógyszerekre van szükségünk a kezelésükhöz.

Még pirkadatkor is mindenki az ütközet részleteiről beszélt. Senki sem aludt, vagy csak egy-két órát, majd újra csatlakozott a beszélgetőkhöz, akik saját és társaik hőstetteit mesélték egymásnak. Statisztikai érdekességként feljegyeztem, hogy a résztvevők hány ellenséges áldozatról tudtak: a végeredmény meghaladta a helyőrség teljes létszámát – hiába, a képzelőerő alaposan kiszínezte az elkövetett merész tetteket.

A hasonló esetek meggyőztek bennünket, hogy az efféle adatokat mindig több személynek is meg kell erősítenie, sőt buzgalmunkban még a halott ellenség ruhafoszlányát is látni akartuk, mielőtt a veszteséglistához hozzáírtuk volna. A Felkelő Hadsereg fontosnak tartotta, hogy közlései megfeleljenek a valóságnak, harcosainknak meg kellett tehát érteniük, hogy tisztelniük kell, és nem szabad az átmeneti előnyöknek alárendelniük az igazságot.

A győztes csapat útra kelt, nehéz szívvel búcsúztunk tőlük. Velem maradtak segítőtársaim: Joel Iglesias, Oñate, Sinecio Torres vezetőnek, valamint Vilo Acuña, jelenleg a hadsereg parancsnoka, aki akkor azért tartott velünk, hogy sebesült nagybátyját kísérje.

Sebesültekkel a vadonban

Az uverói csata másnapján az ellenséges gépek napfelkeltétől kezdve felderítő repüléseket végeztek. Miután mindenkitől elbúcsúztunk és végignéztük amint útra kel a gerilla, nekiláttunk, hogy eltüntessük a nyomokat ott, ahol beléptünk az erdőbe. Mindössze száz méternyire lapultunk egy országúttól, amelyen teherautók közlekedtek, és Enrique López várta, akinek gondoskodnia kellett megfelelő búvóhelyről, s arról, hogy odajussunk.

Két sebesültem, Almeida és Pena nem tudta a lábát használni, Quique Escalona is majdnem mozgásképtelen volt. Tüdősérülése miatt Manalsnak is azt javasoltam, hogy ne álljon lábra; hárman, Manuel Acuña, Hermés Leyva és Maceo saját lábukon is elboldogultak. Hatunkra – Vilo Acuña-ra, vezetőnkre, Sinecio Torresre, Joel Iglesiasra, Alejandro Oñaté-ra meg rám – hárult a feladat, hogy megvédjük, ápoljuk és elszállítsuk a sebesültjeinket. Késő délelőttre járt, amikor futár érkezett, és közölte, Enrique López nem segíthet rajtunk, mert egyik lánya megbetegedett és Santiagóba vitte. Azt üzenté, hogy maga helyett önkénteseket küld, de ezek a mai napig sem érkeztek meg.

Átkozott kutyaszorítóba kerültünk, mert Quique Escalona sebe elmérgesedett, azt pedig nem tudtam megállapítani, mennyire súlyos Manals sebesülése. Felderítettük a környező utakat, s mivel nem akadtunk ellenséges katonákra, úgy döntöttünk, hogy három-négy kilométerrel távolabb letáborozunk egy elhagyott tanyánál, ahol egész csapat csirke kapirgált a fák között.

Első nap a fűrésztelep két munkása segített végrehajtani a küzdelmes áttelepülést, amikor is függőágyakon szállítottuk át a sebesülteket. Másnap hajnalban, kiadós reggeli után – jó pár csirkét levágtunk – haladéktalanul elhagytuk a tanyát, mert az ütközetet követően gyakorlatilag egy teljes napot egyhelyben töltöttünk, s éppen azon a környéken, ahol a sűrű úthálózat könnyen nyomunkra vezethette a katonákat: a Babún Társaság egyik erdészeti útja éppen ott ért véget, ahol éjszakáztunk. Kevesen voltunk egészségesek, s rövid, de igen fárasztó menetelés várt ránk. Le kellett ereszkednünk a *Del Indio* patak völgyébe, onnan a meredek és szűk ösvényen újra felkapaszkodnunk egy földkunyhóig, ahol egy Israel nevű paraszt élt feleségével és sógorával. Keserves dolog volt a szakadékos vidéken cipelni a sebesülteket, de végül célhoz értünk – a kunyhó lakói ágyukat is átengedték a sebesülteknek.

Mindjárt az első táborhelyünkön elrejtettünk egy halom javításra szoruló fegyvert meg egyéb felszerelést, amelyeket nem tudtunk magunkkal vinni, később, amikor a sebesültek terhét mind súlyosabbnak éreztük, kisebb mennyiségű hadizsákmányt is hátrahagytunk. Jelenlétünknek egy-egy otfelejtett holmi képében mindig akadt valami

nyoma a tanyákon, ezért – mivel most bőven volt erre is időnk – elhatároztuk, hogy tüzetesen átkutatjuk előző táborunkat, eltüntetünk minden nyomot, hiszen többek között ettől is függött a biztonságunk. Ezzel egy időben Sinecio, a vezető is eltávozott, hogy felkeresse néhány ismerősét a *Peladero* táján.

Valamivel később Joel Iglesias figyelmeztetett, hogy a túloldalról, az erdőből hangokat hallani. Biztosra vettük, hogy itt az idő, nehéz körülmények között harcra kell bocsátkoznunk, s akár életünk árán is megvédenünk a gondjainkra bízott sebesülteket. Óvatosan benyomultunk az erdőbe, szerettük volna, ha az összecsapás a tanyától távolabb zajlik le. Az ösvényen meztelen lábak nyomára bukkantunk; elég érthetetlen volt a dolog, mindenesetre a nyomok azt mutatták, hogy a betolakodók ugyanazon az úton jöttek, mint mi. Óvatosan közelebb osontunk, gyanútlan beszédfoszlányok ütötték meg a fülünket, a beszélgetők többen voltak. Kibiztosítottam Thompson géppuskámat, majd Vilóval és Joellel előrelopakodtunk, és rajtaütöttünk a csoporton; kiderült, hogy az uverói csata fogságba esett katonái. Fidel szabadon engedte őket, és miközben igyekeztek a hegyekből kikeveredni, egyszerűen erre a környékre vetődtek. Némelyikük mezítláb volt és egyikük, egy ijedtében félájult öreg tizedes asztmatikus hangon ámuldozott, hogy milyen pompás fiúk vagyunk, és milyen alaposan ismerjük a hegyeket. Vezető nélkül jöttek, csak menlevél volt náluk, Fidel aláírásával. A váratlan megjelenés erejét kihasználva, fenyegetően közöltük velük, hogy jobban teszik, ha a jövőben messze elkerülik a hegyeket. Városi emberek voltak, nem szoktak hozzá az ellenséges természet megpróbáltatásaihoz. Elvezettük őket az elhagyott tanyához, és megmutattuk a tengerpartra vezető utat. Ismét eszükbe véstük, hogy a hegyen belül mi vagyunk az urak, és őrzőjratunk – egyszerű őrzőjratnak adtuk ki magunkat – tüstént értesíti a körzet fegyveres erőit, hogy idegenek tartózkodnak a területünkön. Mindenesetre úgy véltük, jobb, ha mihamarabb szedjük a sátorfánkat.

Az éjszakát még a vendégszerető tanyán töltöttük, de másnap hajnalban bevettük magunkat a sűrűbe, és házigazdáinkat elküldtük, fogjanak pár jércét a sebesültek számára. Egész álló nap hiába vártuk őket vissza. Később megtudtuk, hogy fogságba estek a tanyán, és a távozásuk utáni napon az ellenséges katonák arra kényszerítették őket, hogy mutassák nekik az utat – a házaspár előző napi táborhelyünkre vezette őket.

Mi ugyan minden szükséges óvintézkedést megtettünk, senki sem üthetett volna rajtunk, de nem nehéz elképzelni, hogy abban a helyzetben mi lett volna egy esetleges csetepaté következménye. Alkonyattájt három önkéntessel megérkezett Sinecio: egyikük öreg ember volt, Felicianónak hívták, a két fiatalabb később a Felkelő Hadsereg tagja lett, *Banderas a Jigue*-i ütközetben hadnagyként esett el, Israel Pardo, egy népes család legidősebb tagja ma századosi rangban szolgál. A jövevények azonnal munkához láttak, és amilyen gyorsan csak lehetett, egy másik, távolabbi tanyára szállították a sebesülteket, mialatt Sinecio meg jómagam késő estig vendéglátó gazdáink visszatértére vártunk. Azok ugyebár nem jöhettek, mert már foglyok voltak, mi pedig árulástól tartva, elhatároztuk, hogy kora reggel újabb rejtekhelyünkről is tovább indulunk. A vacsora sovány volt, zöldségféléből állt, amit a ház körül, a földből ástunk ki. Másnap – éppen hat hónap telt el a *Granma* partraszállása óta – ugyancsak korán kezdtük a napot: a menetelés rendkívül fárasztó volt, a hegyvidék hosszú gyaloglásaihoz szokott emberekhez képest igen rövid távokat tettünk meg. Egyszerre csak egyetlen sebesültet szállíthattunk, mert a zezugos hegyi ösvényeken faágra akasztott függőágyon vittük őket, ami a szó legszorosabb értelmében szétroncsolja a hordágyvivők vállát, így tíz-tizenöt percenként váltották egymást – tehát egyetlen sebesült szállításához legalább hat-nyolc emberre volt szükség. Almeidával együtt, aki félig vonszolta magát, félig rám támaszkodott, lassan haladtunk, egyik fától a másikig jutottunk, míg végül Israel egy rövidebb ösvényt vágott a bozótban, és a hordágyvivők Almeidát is fölvtették. Később olyan pokoli zivatar tört ki, hogy meg kellett állnunk.

Végül, alkonyat felé sikerült megtennünk az út hátralévő részét. A Pardo családhoz érkeztünk. Közel tizenkét órába telt, amíg egyetlen kubai mérföldet, azaz négy kilométert sikerült megtennünk – kilométerenként három órás sebességgel haladtunk.

Azokban a napokban Sinecio Torres viselte gondját a csapatunknak, kiválóan ismerte a környék útjait és lakóit, mindenben rá hagyatkoztunk. Két nap múlva ő szervezte meg, hogy Manals Santiagóba juthasson, és ott kezeljék sebeit, majd röviddel ezután Quique Escalona elszállítására is megtettük a szükséges előkészületeket, mivel sebei elfertőződtek. Közben egymásnak ellentmondó hírek kaptak szárnyra, egyszer azt hallottuk, hogy Celia Sánchezt letartóztatták, máskor a halálhírét költötték. Azt is beszéltek, hogy egyik bajtársunkat, Hermés Carderót foglyul ejtette egy katonai járőr. Nem tudtuk, higgyünk-e vagy sem a hajmeresztő híreknek. Celia például egyetlen biztos baráti kapcsolatunk volt a városban. Letartóztatása a teljes elszigeteléssel lett volna egyenértékű; szerencsére a róla szóló értesülés rémhírnek bizonyult, Hermés Carderót azonban tényleg letartóztatták, és csak a csodával határos módon élte túl a diktatúra kínzókamráit.

A *Peladero* folyó partján lakott David, az egyik környékbeli földbirtokos intézője, együttműködött velünk, és egy nap tehenet ölt le számunkra. Az állatot a tengerparton vágta le, ott, helyben fel is darabolták, a húsát az éjszaka leple alatt kellett táborunkba szállítanunk. Először Israel Pardo indult útnak egy csoport élén, majd egy másik csoport követte Banderas vezetésével. Banderas fegyelmezetlen ember volt, most sem teljesítette feladatát, így egyedül az első csoport szállította fel hozzánk az élelmet, egész éjjel dolgoztak, mire végeztek a munkával. Már kis csapat tartozott a parancsnokságom alá, mivel a rangidős Almeida sebesült volt. Felelősségem tudatában közöltem Banderasszal, ha nem változtat a magatartásán, nem tekintheti többé magát harcosnak, legföljebb szimpatizánsnak. Ezután láthatóan megváltozott. Fegyelem dolgában soha nem lehetett sokat várni tőle, ám egyike volt azoknak a vállalkozó kedvű embereknek, akik nyílt eszükkel, egyszerű, naiv lényükkel a forradalmi harc folyamán ösztönösen megértették, miért harcolunk. Banderas kis parcellát hasított magának a vadonból, azt művelte, valóságos szenvedély élt benne a fák és a gazdálkodás iránt, földbevájt kunyhóban lakott két disznajával, melyeket a nevükön szólított. Egyszer megmutatta két gyereke fényképét, akik elvált feleségével éltek Santiagóban. Elmagyarázta nekem, hogy ha majd győz a forradalom, itt hagyhatja ezt a terméketlen, a hegy csúcsára biggyesztett kis földdarabot, és valami rendesebb munkát vállal.

Beszéltem neki a szövetkezetekről, de nem nagyon értette a dolgot. A saját hasznára, a saját erejéből akarta művelni a földjét, de aztán lassacskán sikerült meggyőzőm, hogy könnyebb, ha sokan dolgoznak együtt, s a gépek mindenkinek növelik a hasznát. Banderas, ha életben marad, biztosan lelkes aktivistánk lett volna a mezőgazdaságban – ott, a Sierrában tanulásra adta a fejét, az írás-olvasást gyakorolva készült a jövőre. Élénk eszű paraszt volt, és bátran nekikezdett, hogy maga is kivegye részét a történelem átalakításából.

Akkoriban végeérhetetlen vitákat folytattam Daviddal, az intézővel is. Santiagóba készült, listát kért tőlem azokról a cikkekről, amelyekre szükségünk volt, megígérte, hogy beszerzi őket. David tipikus gazdatiszt volt, síríg hű a gazdájához, fajgyűlölő, a parasztokat semmire sem becsülte. A hadsereg mégis letartóztatta, amikor kitudódott, hogy kapcsolatban áll velünk, és kegyetlenül megkínózták. Már azt hittük, halott, de kiengedték, s ő sietett biztosítani bennünket arról, hogy nem beszélt. Nem tudom, vajon Kubában maradt-e, vagy követte egykori gazdáit, akiknek a javait a forradalom elkobozta; mindenestre olyan ember volt, aki megértette, hogy valami változásra van szükség Kubában – noha meg sem fordult a fejében, hogy a változás az ő világát is

megrendítheti. A forradalom épülete sok-sok közönséges halandó erőfeszítéséből épült fel, ilyenek voltak a Davidok, akik semmit sem értettek belőle és a Banderasok, akik nem érhatték meg a győzelmet. A mi feladatunk annyi, hogy minden emberben felébresszük azt, ami a legértékesebb benne, de a forradalom a vakok és a soha nem jutalmazottak önfeláldozásából is épül. Nekünk, akik megértük a győzelmet, azokra is gondolnunk kell néha, akik elestek, és azért is kell tennünk valamit, hogy a jövőben kevesebben maradjanak félúton.

A visszatérés

Az 1957-es év július havát az uverói ütközetben megsebesült bajtársak gyógyításának szenteltük, ugyanakkor megszerveztük csapatunkat, amellyel majd ismét csatlakozunk Fidel alakulatához.

A külvilággal David intéző útján érintkeztünk, az ő tanácsai, megfelelő észrevételei – élelmiszer beszerzéseiről nem is beszélve –, sokat könnyítettek a helyzetünkön. Ebben az első időszakban még nem ismertük Pancho Tamayót, hűséges segítőtársunkat, akit a Beatón család a háború utáni években meggyilkoltatott. Pancho Tamayo, környékbeli idős parasztember később került kapcsolatba velünk, otthonát összekötőink is használták.

Sinecio magatartásában bizonyos erkölcsi gyengeség jelei mutatkoztak: berúgott a mozgalom pénzéből, részeg fővel bizalmas értesüléseket fecsegett ki, nem teljesítette a rábízott feladatokat, egyik útvjáról például tizenegy fegyvertelen embert hozott csapatunkhoz, holott éppen az ellenkezőjét kapta parancsba. Általában arra törekedtünk, hogy megakadályozzuk fegyvertelen emberek csatlakozását, de a fiatal gerillacsapathoz minden elképzelhető módon újabb és újabb bajtársak csapódtak. A parasztok, akik tudták, merre járunk, mindenkit, aki a mozgalomhoz akart csatlakozni, elkalauzoltak hozzánk. Előfordult, hogy átmenetileg negyven emberrel gyarapodott a gerilla, csak hogy folyamatosan történtek dezertálások is – volt úgy, hogy akarunk ellenére, és az is megesett, hogy beleegyezésünkkel –, de mindent összevetve a csapat létszáma soha nem haladta meg a huszonöt-harminc főt.

Ebben az időben ismét súlyosbodott az asztmám, és minthogy elfogyott a gyógyszerem, a sebesültekhez hasonlóan én is majdnem teljes mozdulatlanságra voltam kárhozthatva; a *Sierra Maestra* erdőségeiben termő gyógynövény, a tarka borsó szárított virágját szívtam, ami valamennyire enyhítette a rosszullétet, később pedig megérkezett a civilizáció orvossága, amelyik újra talpra állított. Készen álltam az indulásra, bár elvonulásunkat egyik napról a másikra halogattuk, többek között járőrt küldtünk ki, aki összegyűjtötte az uverói csata után elrejtett hibás fegyvereket.

Egy teljes éjszakát áldoztunk a fegyverek összeszedésére, mert az egység új helyzetében ezek a régi, javításra váró fegyverek várhatóan megint kincset érő darabok lesznek, még az a 30-as géppuska is, amelyikből éppen az ütőszeg hiányzott. Elhatároztuk, hogy június 24-én indulunk, csapatunk összetétele a következőképpen alakult: öt lábadozó sebesült, öt kísérő, tíz új bajtárs *Bayamó*ból, két újonc, akik útközben csapódtak hozzánk, és négy másik, akik itt, ebben a körzetben laktak, a csapat tehát összesen huszonhat főből állt. A hadoszlop élén Vilo Acuña elővédje haladt, őt követte a derékhad az én parancsokságom alatt – mivel Almeida nehezen járt, comblovása még gyógyulófélben volt –, mögöttünk Maceo és Pena vezetésével két kisebb csoport zárta be a menetet.

Pena akkor hadnagyi rangban volt, Maceo és Vilo egyszerű közkatonák voltak. Legmagasabb rendfokozatú tisztünk Almeida százados volt. Végül 24-én ismét elhalasztottuk az indulást, mert újabb akadályok merültek fel: először azt jelentették, hogy az egyik vezető újabb jelentkezőt hoz a táborba, azután élelem- és gyógyszer-rakomány érkezését jelezték. Az öreg Tamayo fáradhatatlanul jött-ment, híreket hozott, csomagokat cipelt, konzervekkel, ruhaneművel látott el bennünket. Közben sikerült kapcsolatot teremtenünk *Santiagó*val, és David jelentős szállítmánnyal tért vissza, ezt egy közeli barlangban rejtettük el, mert lábadozó sebesültekből és újoncokból álló csapatunk nem tudta volna magával vinni.

Június 26-án megkezdtem fogorvosi praxisomat, bár a Sierrában egyszerűen csak borbélynak hívtak. Első áldozatom a napjainkban századosi rangban szolgáló Israel Pardo volt, aki szerencsésen túlélte az operációt. A második áldozat Joel Iglesias lett volna, de „agyarátt” dinamittal sem lehetett volna kirobbantani, így a háború végéig várnia kellett a foghúzásra, mert erőfeszitésemet nem koronázta siker. Csekély tapasztalatomhoz járult az érzéstelenítőszer teljes hiánya, úgyhogy kénytelen voltam pszichológiai ráhatással, azaz kemény szavakkal pótolni őket.

Néhány újonc már magától a meneteléstől kidőlt és elmaradt tőlünk, de a helyükre újabbak álltak. Tamayo négy jelentkezőt hozott magával, köztük Félix Mendozát, akinek puskája is volt. Ez a fiú elmesélte nekünk, hogyan ütött rajta a hadsereg, amikor társával együtt bennünket keresett, ő azonban levetette magát egy szikláról, futásnak eredt, s ép bőrrel megúszta a kalandot. Később megtudtuk, hogy a „hadsereg” valójában Lalo Sardiñas őrjárata volt, megtalálták Mendoza társát is, aki azóta már Fidel alakulatában menetel. Ekkortájt csatlakozott hozzánk a Felkelő Hadsereg egyik mai parancsnoka, Evelio Saborit is. Amikor Félix Mendozát és társait felvettük, a csapatban harmincöten voltunk, másnap hárman eltűntek, majd újabb emberek érkeztek, és ismét harmincöten lettünk. Ahogy megkezdődött a menetelés, a csapat létszáma újra leapadt. A *Peladero* meredek emelkedőin kapaszkodtunk, naponta igen rövid távokat teljesítettünk.

A rádiós híradások beszámoltak az egész szigeten elszabadult terrorhullámról. Július elsején hallottuk Frank fivérének, Josué Paísnak a halálhírét, aki több társával együtt a *Santiagó*ban zajló állandó, véres küzdelem áldozata lett. Csapatunk tagjai a rövid távok ellenére is kimerültek estére, az újoncok közül többen is kérték, engedélyezzük elvonulásukat, hogy „a városban hasznosabb feladatokat” oldhassanak meg. Leereszkedtünk a *Botella* csúcsáról és útba ejtettük Benito Mora tanyáját: a kis ház egy sziklás kiszögellésnél, a meredély peremén csodálatos egyensúllyal, csaknem ég és föld között lavírozott. Még megérkezésünk előtt összehívtam a csapat tagjait és közöltem velük, hogy hamarosan veszélyes idők jönnek, a hadsereg a közelben ólálkodik, előfordulhat, hogy napokig gyalogolunk egy falat étel nélkül; végül figyelmeztettem őket, hogy aki nem érzi elég erősnek magát, hogy mindezt elviselje, jelentkezzen. Néhányan bevallották félelmüket és elhagyták a csapatot, egy Chicho nevű ember azonban egész csoportja nevében lelkesülten biztosított róla, hogy mindhalálig velünk tartanak. Annál nagyobb volt meglepetésünk, amikor éjszakára egy patak partján letáboroztunk, s Chicho valamint csoportja közölte velünk, hogy elhagyja egységünket. Engedtünk kérésüknek, és azt a helyet attól kezdve csak „halálpataknak” hívtuk, mivel addig tartott ki Chicho halálra szánt bátorsága. (Egészen a háború végéig rajta ragadt a név a kis vízéren.)

Huszonnyolcan maradtunk. Másnap reggel, indulás előtt két új ember – *Gilberto Capote* és *Nicolás* – csatlakozott hozzánk: hivatásos katonák voltak, s mint elmondták, azért jöttek a hegyekbe, mert megelégték a diktatúrát. Az egyik összekötő, *Arístides Guerra* kísérte őket táborunkig, akit egyébként a csapat a „Bográcskirály” névre

keresztelt. Okunk volt rá, mert Arístides az egész háború alatt ellátott bennünket minden jóval, és sokszor olyan feladatokat hajtott végre, amelyek a fegyveres harcnál is veszélyesebbek voltak: *Bayamo* és hadműveleti területünk között például egész öszvérkaravánokat csúsztatott át az ellenség gyűrűjén.

Miközben lassú ütemben meneteltünk, az újoncok némi kiképzésben részesültek. A két volt katonatisztet bíztuk meg a feladattal: elmagyarázták nekik a puska kezelését, segítségükkel az újoncok szétszedték és összerakták a fegyvereket, vaktölténnyel célozni tanultak. Alig kezdődött el a kiképzés, az egyik tiszt fegyvere elsült; azonnal leváltottuk a kiképzői beosztásból, s egy darabig gyanakodva méregettük, noha arcán olyan őszinte megdöbbenés tükröződött, hogy színész lett volna a javából, ha hátsó szándékát ilyen sikerrel leplezi. A két tiszt különben nehezen viselte a gyaloglást, így Arístides kíséretével távoztak. Gilberto Capote később újra csatlakozott hozzánk, később hadnagyként halt hősi halált a *Pino del Agua*-i csatában.

Elhagytuk utolsó táborhelyünket, Polo Torres tanyáját (amely később egyik hadműveleti központunk lett). Innen egy Tuto Almeida nevű paraszt vezette tovább csapatunkat. Célunk az volt, hogy először a *Nevada* körzetébe jussunk, majd a *Turquino-csúcs* északi lejtőjén leereszkedve utolérjük Fidel csapatát. Ebben az irányban meneteltünk, amikor két emberi alakot pillantottunk meg. Amint közeledni láttak bennünket, futásnak eredtek, és bizony igyekeznünk kellett, nehogy megszökjenek előlünk. Két fekete lánykát értünk utol, vezetéknévük Moya volt, és noha adventistáknak vallották magukat, és vallási meggyőződésük folytán elleneztek mindenfajta erőszakot, segítségünkre voltak akkor is, majd később is a háború alatt.

Pihentünk, bőségesen ettünk, és amikor *Malverde* felé tartottunk – ugyanis *Malverdén* át vezetett az út *Nevada* felé –, megtudtuk, hogy az egész környék tele van katonákkal. Rögtönzött vezérkarunk röviden megbeszélte a helyzetet a csapatot kísérő parasztokkal: úgy találtuk, jobb, ha visszafordulunk, majd közvetlenül a *Turquino-csúcs*on keresztül megyünk tovább, ez az út ugyan meredekebb ösvényeken visz, a jelen körülmények között azonban kevésbé veszélyes.

Tranzisztoros rádiókon nyugtalanító híreket hallottunk, azt is beszéltek, hogy *Estrada Palma* mellett véres ütközetek dúltak és Raúl megsebesült (most, annyi idő múltán, már nem emlékszem pontosan, vajon saját táskarádiókon, vagy pedig a „talpas rádió”, vagyis hírvivő útján értesültünk-e hírekről). Nem tudtuk, mitévők legyünk, higgyünk-e a híreknek vagy sem, mert – amint múltbeli tapasztalataink sokszor bizonyították – gyakran kaptak lábra rémhírek; lehetőségeinkhez képest gyorsítottuk az iramot, hogy Fidel csapatát mielőbb utolérjük. Este kerekedtünk fel, a *Turquino* csúcsa alatt egy magányos tanyán éjszakáztunk. Házigazdánkat a környéken – származására utalva – Vizcayainak hívták. A Vizcayai tökéletes magányban élt kunyhójában, társasága pár marxista kézikönyv volt, amelyeket a háztól jó messze, kövek alatt, egy nyílásban rejtett el. Büszkén vallotta magát marxistának, amit kevesen, vagy talán egyetlen ember sem állíthatott magáról azon a tájon. A Vizcayai megmutatta, melyik ösvényen haladjunk tovább, és mi, erőnket megfeszítve folytattuk a gyaloglást. Sinecio egyre távolabb került otthonától, s az ő egyszerű paraszti lelke – hiába helyeselte a harcot –, mégis egyre kevésbé bírta a törvényen kívüli életet. Egy szép nap, pihenőben, Sinecio fogta puskáját és egy Cuervo nevű újonc mellé szegődött, aki éppen átvette az őrseget, s akinek jutalomképpen egy Remington puskát ajándékoztunk. Úgy félóra múlva hallottam az esetről, utánuk indultam, mert nem bíztam Sinecióban, és a puskák akkoriban nagy értéket képviseltek, addigra azonban már mind a ketten dezertáltak. Banderas és Israel Pardo nyomban utánuk sietett, bár tudtuk, hogy a szökevényeknek puskájuk, nekik pedig csak revolverük van, de a dezertőrök akkorra már egérutat nyertek.

Nehéz volt a csapat harci szellemét fenntartani; nem volt elég fegyverünk, hiányzott a közvetlen kapcsolat a forradalom vezetőjével, vaktában haladtunk előre, mindenhol ellenség lesett ránk, amely a parasztok történeteiben és képzeletében óriássá nőtt. A városból érkezett újoncok kevés elszántságot tanúsítottak, nem szoktak hozzá a hegyi ösvények ezernyi kellemetlenségéhez, s mindez újra meg újra aláásta a csapat szellemét. Történt egy gyanús szökési kísérlet is. A Mexikói szervezte, aki a háború alatt századosi beosztásig vitte, majd elárulta a forradalmat, most Miami-ban él.

Hermés Leyva, Joel Iglesias unokatestvére jelentette az esetet; elrendeltem, hogy szembesítsék a feleket, és vitassuk meg a kérdést. A Mexikói összes le- és fölmenőági rokonára megesküdött, igaz ugyan, hogy megfordult a fejében az önállósulás, de nem dezertálásra gondolt, hanem arra, milyen előnyös lenne egy kis saját osztag, amelyik megtámadná és likvidálná a besúgókat, mert nézete szerint a gerilla alig kezdeményezett ilyesfajta akciókat. Valójában persze arra gondolt, elteszi láb alól a besúgókat, a pénzüket pedig elrabolja, szóval jellegzetes bandita akciókra készült. Később, az hombritói ütközetben Hermés volt egyetlen veszteségünk, s ekkor felvetődött bennem, hogy halálát talán a Mexikóinak köszönheti, hiszen ő jelentette föl, de gyanúm alaposságáról soha nem sikerült meggyőződnöm.

A Mexikói tehát velünk maradt, szavát adta, hogy semmilyen körülmények között nem dezertál, és társait sem fogja erre buzdítani. Menetoszlopunk nehéz gyaloglás után *Palma Mocha* térségébe érkezett, ekkor már a *Turquino* nyugati lejtőjén jártunk, Cuevas határában. Itt a parasztok igen barátságosan fogadtak bennünket, s új hivatásom, a fogorvosi szakma, melyet nagy odaadással gyakoroltam, közvetlen kapcsolatok létesítésére adott alkalmat. Némi pihenés és kiadós táplálkozás után elindultunk, gyors ütemben haladtunk a régi ismerősök lakta környék, *Palma Mocha* és az *Infierno* völgye felé, ahová július 15-én érkeztünk meg. Emilio Cabrera, az egyik helybéli hozta a hírt, hogy a közelben *Lalo Sardiñas* embereivel lesbe áll, majd panaszosan hozzátette, saját tanyáját is veszélynek teszi ki, ha az ellenséges őrzőjáratot itt támadja meg.

Július 16-án az új hadoszlop összetalálkozott Lalo Sardiñas szakaszával. Lalo ekkor mesélte el, hogyan kényszerült rá, hogy csatlakozzon a partizánsereghez. Azelőtt a síkságról élelmiszert szállított csapatainknak. Egyszer rajtaütöttek a csendőrök, és nem maradt más választása, mint megölni egy katonát, jobbnak látta tehát, ha csatlakozik a felkelőkhöz. Lalo most parancsot kapott, hogy ezen a környéken várja be Sánchez Mosquera csapatainak előrenyomulását. A szívós és makacs Sánchez Mosquera ugyanis újra megkísérelte, hogy meghódítsa a hegyek világát, hadoszlopa egészen a *Palma Mocha* partjáig jutott. Ott Fidel bekerítette őket, de Mosquera az utolsó pillanatban kicsúszott a gyűrűből, és egy gyors manőverrel a hegység túlsó oldalára húzódott vissza.

Valóban, mi is hallottunk róla, hogy ellenséges csapatok járőröznek a közelben. Pár nappal azelőtt egy kis faluban még láttuk a lövészárkokat, de nem is gyanítottuk, hogy az, ami az ellenünk tervezett támadás bizonyítékának látszik, valójában éppen a Batista hadsereg menekülésének a nyoma. Mindez minőségi változást jelzett a *Sierra Maestra*-ban zajló hadicselekmények történetében.

Az ellenség megértette a leckét és ezután csak ritkán merészkedett a hegyekbe. Sánchez Mosquera a hadsereg egyik legkitartóbb, legagresszívabb és legvéreskezőbb tisztje volt. 1957-ben egyszerű hadnagyként kezdte szolgálatát, de rövid idő alatt ezredes lett belőle. A következő év júniusában, éppen a hadsereg általános offenzívájának kudarcá után ezzel a kinevezéssel jutalmazták működését. Katonai pályája üstökösként ívelt felfelé, de számára legalább ilyen gyümölcsöző mesterségnek számított a parasztok kifosztása. Akárhányszor a *Sierra Maestra* labirintusába

merészkedett csapataival, kíméletlenül elrekvirált mindent, amit csak a parasztok háza táján talált.

Egy árulás története

Viszontláttuk társainkat és örömmel tapasztaltuk, hogy a csapat fegyelmezettebb, jobb a harci szelleme, közel kétszáz főből áll és új fegyverekkel is rendelkezik. Ez is annak a jele volt, hogy a *Sierra Maestrá*ban kezdett megváltozni a helyzet. Már egy darab felszabadított terület gazdái voltunk, ahol a biztonsági rendszabályokat nem kellett szigorúan betartanunk, éjszakánként szabadon beszélgethettünk, közben függőágyainkban heverésztünk, és engedélyt kaptunk arra is, hogy a hegyvidék majorságaiban szabadon mozogjunk, és közvetlenebb kapcsolatot teremtsünk a lakossággal. Az is örömteli érzés volt, ahogy a régi bajtársak fogadtak bennünket.

Az érkezésünk előtti napoknak azonban két politikus volt az igazi sztárja: *Felipe Pazos* és *Raúl Chibás*. A két férfi homlokegyenest különbözött egymástól. Raúl Chibás fivére nimbuszából élt, aki Kuba történelmének egy bizonyos szakaszában jelképpé nőtt, Raúl Chibás azonban nem örökölte fivére erényeit: nem volt kifejező szónok, sem elmés, sem pedig eszes. Csakis azért lehetett az *Ortodox Párt* legfőbb és szinte igazi sztárja, mert magát a középszerűséget testesítette meg. Keveset beszélt, és szemmel láthatóan mielőbb el akarta hagyni a *Sierra Maestrát*.

Felipe Pazosnak viszont volt egyénisége, jó közgazdász hírében állt, és azt tartották róla, hogy becsületes maradt Prío Socarrás hitszegő, tolvaj kormánya idején: a Nemzeti Bank elnökeként is ellenállt a kísértésnek, hogy megdézsmálja a közvagyon. Abban a korban makulátlannak maradni valóban kimagasló érdem – gondolják sokan. Igen, talán érdem olyan kormányhivatalnok számára, aki csak saját hivatali pályafutásával törődik, és érzéketlen az ország súlyos gondjai iránt, de milyen forradalmár az az ember, aki nem leplezi le a korszak minősíthetetlen visszaéléseit? Ami Felipe Pazost illeti, ő ettől megkímélte magát, és Batista puccsa után úgy hagyta ott a Nemzeti Bank elnöki székét, hogy mindenki a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott róla: becsületes, okos, ragyogó közgazdásznak tartották. Magabiztosan tűnt fel a Sierrában, és mint valami kisszerű *Macchiavelli*, arra készült, hogy meglovagolja a helyzetet, mert valószínűleg magát tartotta a legmegfelelőbbnek az ország irányítására. Lehet, hogy már akkor érlelődött benne a gondolat, hogy elárulja a mozgalmat, az is lehetséges, hogy ez csak később fordult meg a fejében, mindenesetre tény, hogy soha nem tanúsított teljesen nyílt és őszinte magatartást.

Később Miami-ban közös nyilatkozatunkra hivatkozva (amelyről később lesz még szó) kinevezte magát a *Július 26-a Mozgalom* küldöttének, és kis híján ideiglenes köztársasági elnöknek jelöltette magát. Prío Socarrás ilyen módon akarta az ideiglenes kormány élére állítani bizalmi emberét.

Bár azokban a napokban vajmi kevés időnk jutott beszélgetésre, Fidel röviden elmondta, mennyi erőfeszítésébe került, hogy a megállapodás valóban a mi harcunk szellemét tükrözze és a fő kérdésekben elvszerű álláspontot tükrözzön. Sziszifuszi munka volt azzal a két érzéketlen, őskori kövülettel szemben.

A nyilatkozat először is leszögezte: „célunk olyan széles társadalmi-forradalmi front létrehozása, amely magában foglalja az ellenzéki pártokat, a társadalmi szervezeteket és az összes forradalmi erőt.”

Javaslatot is tartalmazott, többek között „a különböző társadalmi erőket közös harci frontba tömöríteni”, amely közösen nevezi meg „azt a személyt, aki az ideiglenes kormány elnöke lesz”. A nyilatkozat leszögezte, hogy a front nem kéri, de nem is fogadja el más nemzetek közvetítését Kuba belső ügyeit illetően; ellenzi, hogy a „köztársaságot, akár ideiglenesen is katonai junta kormányozza”; kimondta, hogy a hadsereget teljes mértékben el kell választani a politikai hatalomtól, ugyanakkor garantálja a fegyveres testületek sérthetlenségét, valamint leszögezi, hogy egy éven belül választásokat írnak ki.

Az ideiglenes kormány programja kimondja, hogy szabadon bocsátják az összes politikai foglyot – polgári személyeket és katonákat egyaránt –, biztosítják minden rádióadó és sajtóorgánium számára a teljes sajtószabadságot, valamint lehetővé teszik minden állampolgárnak az alkotmányban lefektetett személyes és politikai jogok gyakorlását. A társadalmi szervezetekkel folytatott előzetes tárgyalások után minden településen ideiglenes polgármestert jelölnek ki; megakadályozzák a közvagyon bárminemű megkárosítását, olyan rendelkezéseket dolgoznak ki, amelyek tökéletesítik az államgépezet munkáját és új hivatali kart szerveznek. A program demokratikusabb szakszervezeti politikát ígér, valamennyi szakszervezetben és ipari társulásban szabad választásokat. Kimondja, hogy haladéktalanul kampányt kell indítani az írástudatlanság felszámolására, a közoktatás jobbítására, hangsúlyozva az állampolgárok jogait és kötelességeit a hazával szemben. Az ideiglenes kormány kidolgozza a földreform alapelveit, amelynek célja a parlagon maradt földek szétosztása, valamint az, hogy az összes bérlő, feles gazda és földparcella tulajdonos – legyen földjük állami vagy magántulajdon – az eredeti birtokos kártalanítása után földje tulajdonosává válják. A nyilatkozat síkra száll az egészséges pénzügyi politika bevezetése mellett, amely óvja a nemzeti fizetőeszköz stabilitását, és amely a nemzeti kölcsönöket hasznos intézmények létesítésére fordítja, gyorsítja az ipari fejlődést és újabb munkaalkalmakat teremt.

Az előbbiekhöz még két pont járult, amelyeket a nyilatkozat különösen hangsúlyozni kívánt: „Először: annak szükségessége, hogy már most kijelöljék azt a személyt, aki a köztársaság ideiglenes kormányának elnöke lesz, azért, hogy a világ előtt is bizonyítékát adjuk annak, hogy a kubai nép képes egységes akaratra a szabadság érdekében, és kész támogatni azt a személyt, aki a pártatlanság, a politikai képességek, valamint a feddhetetlen jellem erényeivel felruházva hivatott személyében képviselni ezt az eszmét. Kubában bőven találunk olyan férfiakat, akik méltók a feladat ellátására.” (Persze, legalábbis Felipe Pazos, az aláírók egyike meg volt győződve róla, hogy az ország korántsem bővelkedik ilyen férfiakkal, egyetlen jelöltje van, ez pedig ő.) „Másodszor: ezt a személyt a társadalmi szervezeteknek kell kijelölniük, mert ezek pártatlansága biztosított, és támogatásuk ténye mentesíti az ideiglenes elnököt bármifajta párt elkötelezettségtől, s garantálja a valóban tiszta és pártatlan választásokat.”

Rögzítette továbbá: „a feleknek nem szükséges tárgyalás céljából a *Sierra Maestra*-ba jönniük, képviselőink Mexikóban, Havannában vagy bármely más helyen találkozhatnak”.

Fidel megpróbálta keresztülvinni, hogy pontosabban megfogalmazzák az agrárreform tartalmát. Nehéz volt azonban megtörni a két őskori elme sziklaszilárd egységét. „Meghatározni a földreform alapelveit, melynek célja a parlagon maradt földek szétosztása” – pontosan ez a politika felelt meg a *Diario de la Marina* olvasóközönségének. Ráadásul „az eredeti birtokosok kártalanítását” is belefoglalták.

Néhány akkor megkötött egyezséget a győztes forradalom nem pontosan az eredeti szellemben valósított meg. De le kell szögeznünk, hogy a kiáltványban kifejezett hallgatóságos egyezséget az ellenség törte meg, amikor a *Sierra Maestra* legitimitását

tagadta, és a jövőbeni forradalmi kormányt előzetes elkötelezettségekkel próbálta meg béklyóba kötni.

Nem voltunk elégedettek a megállapodással, de szükségünk volt rá, és abban a helyzetben haladónak volt mondható. Tudtuk, hogy érvényessége csak addig terjedhet, amíg nem akadályozza a forradalmi folyamatot, mi azonban készek voltunk teljesíteni. Árulásával az ellenség később jó szolgálatot tett: eltéphettük a kényelmetlen szövetség szálait, és leleplezhettük a nép előtt valódi szándékaikat.

Tudtuk, hogy a nyilatkozat nem több minimális programnál, amely gátak közé szorítja erőfeszítéseinket, de azzal is tisztában voltunk, hogy a *Sierra Maestrá*ból nem tudjuk érvényesíteni akaratumkat, és még jó ideig kell azokkal a „barátainkkal” szövetkeznünk, akik katonai erőnk és a népnek Fidel Castro iránt érzett bizalmát kihasználva saját malmukra hajtják a vizet, s mindenekelőtt az a céljuk, hogy az északi szomszédal összefonódott import-burzoázia révén fenntartsák Kubában az imperializmus uralmát.

A nyilatkozatnak voltak pozitív vonásai: említést tett a *Sierra Maestrá*ról és kimondta: „a *Sierra Maestra* helyzetét illetően senki se hagyja magát megtéveszteni a kormány propagandájától. A *Sierra* ma már a szabadság legyőzhetetlen bástyája, amely bevette magát honfitársaink szívébe, s mi tudjuk, hogyan kell népünk hitét és bizalmát viszonznunk”. Az a két szó, hogy „mi tudjuk” – voltaképpen azt jelentette, hogy hármuk közül egyedül Fidel Castro tudta a mondat jelentését, a másik két fél külső szemlélőként nem volt képes felmérni a hegyekben zajló harc jelentőségét. Röviddel ezután elhagyták a hegyeket. Chibást a Batista rendőrség letartóztatta és megkínozta; később mindkettejüknek sikerült az Egyesült Államokba szökniük.

Hatásos manőver volt: a kubai nagybirtokos elitet képviselő személyiségek a „szabadság védelmében” a *Sierra Maestrá*ba látogatnak, közös nyilatkozatot írnak alá a hegyekben harcoló gerillavezérrel, sértetlenül elhagyják a Sierrát, Miami-ban pedig folytatják kisdéd játékaikat. Nem vették számításba, hogy a politikai manőverek csak addig érnek valamit, amíg az ellenfél – ebben az esetben a népi fegyverek – nem állja útjukat. Fidel bízott a felkelő hadsereg erejében, ezért amikor hónapokkal később a miami paktum részleteiről értesült, olyan csattanós választ adott rá, hogy ezzel egy időre megbénította az ellenséget. Ekkor szakadároknak bélyegeztek bennünket, azt mondták, hogy a *Sierrá*ból akarjuk rájuk erőszakolni a saját döntéseinket; mégis kénytelenek voltak taktikát változtatni, miközben újabb csapdát, a caracasi szerződést készítették elő.

A megállapodást 1957. július 12-én írtuk alá, a korabeli újságok a címoldalon hozták. Ez a nyilatkozat számunkra csupán lélegzétvételnyi pihenőt biztosított, nekünk az volt a célunk, hogy az elnyomó hadsereget a csatamezőn semmisítsük meg. Azokban a napokban alakítottuk meg a sereg újabb alakulatát, parancsnoka, századosi rangban én lettem; rajtam kívül több más bajtársat is előléptettek, Ramiro Valdés ugyancsak századosi rangot kapott, továbbá Ciro Redondo is. Az újonnan megalakított egység három szakaszból állt: az elővédet Lalo Sardiñas vezette, aki egyúttal a menetoszlop helyettes parancsnoka is lett, a másik két szakasz Ramiro Valdés, illetve Ciro Redondo parancsnoksága alá került. Harccsoport, amelyet egyébként „paraszt dandárnak” hívtak, hetvenöt főt számlált, és bár ruházatuk és fegyverzetük szedett-vedett volt, én igen büszke voltam rájuk. És néhány nappal később olyasvalami történt, ami még fokozta ezt az érzést: ha lehetséges, még elszántabb lettem, még inkább bizonyítani akartam, hogy jó katonája vagyok a forradalomnak és megérdemlem a kapott tisztséget.

Az történt ugyanis, hogy levelet küldtünk Carlosnak (ez volt Frank País illegális neve) – akkor még nem sejtettük, hogy napjai meg vannak számlálva –, amelyben

üdvözljük, és megköszönjük a támogatását. A csapat összes írástudó tisztje aláírta (mert a *Sierra Maestra* parasztjai, akik most már a sereg zömét alkották, nem igen értettek a betűvetéshez). Két oszlopban, egymás alá kerültek a nevek, és én éppen a sajátomat készültem odakanyarítani, amikor Fidel odavetette: „Írd mellé, hogy parancsnok.” Szóval ilyen nem túlzottan hivatalos formában neveztek ki a Felkelő Hadsereg második, később 4-es számú harccsoport parancsnokává.

Egy parasztházban közösen fogalmaztuk meg a gerilla üzenetét a városi harcosnak, aki veszélyes terepen küzdött azért, hogy utánpótlást biztosítson nekünk, és enyhítse a Santiagóból ránk nehezedő ellenséges nyomást.

A mindenkiben ott lappangó hiúság volt az oka, hogy ezen a napon a földkerekség legbüszkébb emberének éreztem magam. Kinevezésem jelképét, a kis csillagot Celia nyújtotta át egy karórával együtt, amelyet *Manzanilló*ból hoztunk. Frissen megalakított menetoszlopunk első harci feladata az lett volna, hogy csapdát állítsunk Sánchez Mosquerának, ennek a páratlanul agyafúrt pribéknek – ő azonban ekkor már kivonult ebből a körzetből.

Úgy éreztük, tennünk kell valamit, amivel bebizonyítjuk, rászolgáltunk arra a bizonyos mértékig független életmódra, ami új hadműveleti területünkön, az *El Hombrito* vidékén vár ránk; egyelőre tehát terveket szőttünk.

Közeledett július 26-a, a mozgalom évfordulója, fel kellett készülnünk méltó megünneplésére. Fidel szabad kezet adott, csak a kötelező óvatosság kötött. Utolsó megbeszélésünkön jelen volt a mostani vezérkari főnök, Sergio del Valle is, aki akkoriban orvosként dolgozott a Sierrában.

Fontos volt, hogy életjelt adjunk magunkról, mert a városban súlyos csapásokat mértek a mozgalomra: a fegyverek, amelyekkel a Miranda Cukorültetvény térségében újabb front megnyitását terveztük, a rendőrség kezébe kerültek, több kiváló bajtársunkat, köztük Faustino Pérezt letartóztatták. Fidel kezdettől fogva ellenezte, hogy újabb hadszíntér megnyitásával megosszuk erőnket, csak a városi szárny makacs ellenállása előtt adta be a derekát. Ettől kezdve mindenki világosan látta, hogy Fidel elgondolása helyes volt, arra törekedtünk tehát, hogy első lépésként a *Sierra Maestrá*ban szilárdítsuk meg vonalainkat, s csak ezután terjesszük ki újabb területekre a gerilla hadsereg akcióit.

Támadás Bueycito ellen

Az új gerillacsapat alighogy megkezdte független életét, szembesült első problémáival is. Szigorúbb fegyelemre volt szükség: kineveztük a parancsnokokat és létrehoztuk a vezérkart, mert vezérkar nélkül aligha számíthattunk sikerre az eljövendő harcokban; a feladat egyáltalán nem volt egyszerű az általános fegyelmeztlenség miatt.

Nem sokkal az egység megalakulása után, egyik bajtársunk, *Maceo* hadnagy Santiagóba utazott, küldetéséből soha nem tért vissza, feladata teljesítése közben életét vesztette.

Új kinevezések történtek: *William Rodríguez*t és *Raúl Castro Mercadert* hadnaggyá léptettük elő. Így akartuk az alakulat ütőképességét a szervezettséggel növelni. Egy reggel kellemetlen hírré ébredtünk: egyik emberünk dezertált, és magával vitte 22-es kaliberű puskáját, ami az akkori viszonyok között nagy veszteség volt. A szökevény, a Kínai Wong az előőrshöz tartozott, és feltehetően a *Sierra Maestra* előhegyei felé, a

szülőfalujába vette útját. Két embert küldtem utána; az akció esetleges kudarca esetén azzal vigasztalhattuk magunkat, hogy két régi bajtársunk, Israel Pardo és Banderas újra csatlakozott a csapathoz, miután eredménytelenül kutattak más dezertőrök után. Israel közvetlenül mellém került különleges feladatok ellátására, ismerte a terepet és fizikai ellenálló képessége szinte határtalan volt. Igen merész tervet dolgoztunk ki: először *Estrada Palmát* támadjuk meg az éj leple alatt, azután tovább haladunk a közeli falvakba, *Yarába* és *Veguitasba*, ahol váratlan rajtaütéssel elfoglaljuk a helyőrségeket, majd ugyanazon az útvonalon, amelyen jöttünk, visszatérünk a hegyekbe. Ha a rajtaütés sikerül, egyetlen akcióval három laktanyát foglalhatunk el. Lőgyakorlatot tartottunk (a munícióval persze takarékosan bántunk), megállapítottuk, hogy valamennyi fegyver működik, kivéve a régi, kikopott Madzen géppuskát. Terveinkről írásos üzenetben értesítettük Fidelt, és arra kértük, ugyancsak írásban közölje, elfogadja-e a támadás tervét. Választ nem kaptunk, de július 27-én a rádió bementa, hogy a hivatalos jelentés szerint Raúl Castro parancsnoksága alatt kétszáz partizán megtámadta *Estrada Palmát*.

A *Bohemia* című hetilap abban az egyetlen számában, amelyik a cenzúrát elkerülte, nagy riportot közölt a támadásról; számos fotóval illusztrálta a gerillák okozta pusztítást *Estrada Palmában*, közölte a felgyújtott, ódon laktanya képét is, írt Fidel Castróról, Celia Sánchezzel és a hegyekből lezúduló forradalmárok légióiról. Amint hasonló esetekben gyakran előfordul, a riportban keveredett a valóság a forradalmárok köré vont legendákkal. A támadást nem kétszáz fős, hanem sokkal kisebb egység hajtotta végre, parancsnokuk Guillermo García százados volt. Nem is bocsátkozhattak harcba, mert Barreras csapataival éppen azokban az órákban hagyta el a várost, lehet, hogy ő is felkészült rá, hogy július 26-a táján a gerilla támadni fog és valószínűleg nem bízott eléggé ottani állásaiban, jobbnak látta tehát, ha visszavonul. Az *Estrada Palma*-i manőver a mieink számára gyakorlatilag expedíciós feladat volt. Másnap már nyomunkban járt az ellenség, és elcsípték egyik katonánkat, aki, ha jól emlékszem, *San Lorenzo* határában elaludt.

Amint híret vettük a támadásnak, úgy döntöttünk, gyorsan továbbállunk és közvetlenül a július 26-a utáni napokban lecsapunk egy másik laktanyára. A *Maestra* belseje felé meneteltünk. *La Jeringa* közelében utolért bennünket a dezertőr felkutatására küldött emberünk. Elmondta, társa bevallotta, testi-lelki jó barátja a Kínai Wongnak, és nem viszi rá a lélek, hogy cserbenhagyja a földijét, majd őt is rá akarta beszélni, adja fel a harcot. Kijelentette, hogy semmiképpen sem tér vissza a csapathoz. Társa „állj” parancsára a dezertőr futásnak eredt, ekkor ő rálőtt, és halálosan megsebesítette. Mielőtt a végzetes esemény színhelyére értünk, egy dombtetőn összehívtam az embereket, felkészítettem őket a látványra, megmagyaráztam, miért kell halállal büntetnünk a dezertálást és az árulást. Némán, libasorban vonultunk el annak az embernek a holtteste előtt, aki el akarta hagyni a helyét; sokak szemében döbbenet ült, amint szembesültek azzal, hogy a halálos ítélet egy bajtársunkat is sújthatja, aki talán nem is a forradalom ügyét akarta végleg elárulni, csupán a másik dezertőr iránti személyes érzései befolyásolták döntésében; meg kellett értetnünk mindenkivel az akkori veszélyes helyzetben, hogy a büntetés elkerülhetetlen. Felesleges a szereplők nevét felidézni, elég annyi, hogy a dezertőr fiatal legény volt, egyszerű, környékbeli parasztfiú.

Ismerős körzeteken haladtunk át. Július 30-án Lalo Sardiñas felkereste egy régi barátját: Armando Olivernek hívták és *Las Vegas* környékén kereskedett. *California* határában, egy parasztházban beszélünk meg vele találkozót. A kereskedővel és Jorge Abich-csal közöltük a *Bueycitó*-i támadás tervét. Kívülállóra bízni a támadás titkát meglehetősen kockázatos lépés volt, ám Lalo Sardiñas ismerte barátját, és kezeskedett érte.

Armandótól megtudtuk, hogy Casillas, a gaztetteiről hírhedt tiszt vasárnaponként a körzetben, a szeretőjénél található. Mégis úgy gondoltuk, előnyösebb azonnal végrehajtani a tervezett támadást, még mielőtt a hadsereg értesül, hogy ezen a vidéken portyázunk, mintsem kockáztatni a vállalkozás sikerét, csakhogy Casillast próbáljuk kézre keríteni. Megegyeztünk tehát, hogy másnap éjjel, július 31-én támadunk. Armando Oliver vállalta, hogy az akcióhoz teherautókat szerez, vezetőket kerít, akik majd kalauzolnak bennünket és beszél egy aknásszal, aki felrobbantja a *Bueycitót Manzanillóval* illetve *Bayamóval* összekötő országút hidját. Másnap, délután két órakor elindultunk, s pár órás menet után a *Sierra* gerincére érkeztünk. Lecsatoltuk és elrejtettük hátizsákjainkat, s a könnyebb táborig felszereléssel folytattuk az utat. Hosszú gyaloglás állt még előttünk, néhány tanyán is áthaladtunk, az egyiken éppen valami ünnepséget tartottak. Igen nyomatékosan a mulatozók eszébe véstük, őket tesszük felelőssé, ha kitudódik, hogy ott jártunk, majd erőltetett iramban mentünk tovább. Persze a környékbeliekkel való találkozások nem igen lehettek veszélyesek, hiszen telefon vagy egyéb hírközlő eszköz nem létezett arrafelé, így a feljelentőnek nálunk is sebesebben kellett volna a lábát szednie, hogy minket megelőzve célhoz érjen. Rövidesen Santiesteban tanyájára érkeztünk; előkészítette saját furgonját, amit kölcsön adott, s ott várakozott már a másik két jármű is, amelyeket Armando Oliver küldött. Mindannyian fölugráltunk a teherautókra, Lalo Sardiñas ment elől, Ramirito a másodikon velem együtt, majd Ciro szakasza zárta be a sort. Három óra alatt értünk *Las Minasba*, s ott láttuk, hogy a hadsereg megszüntette a készültséget – feladatunk tehát mindössze annyi volt, hogy megakadályozzuk, hogy bárki is eljuthasson *Las Minasból Bueycitóba*. A hátvéd Vilo Acuña parancsnoksága alatt *Las Minasban* maradt, mi többiek pedig továbbautóztunk *Bueycito* irányába. A község határában megállítottunk egy szeneskocsit, és előreküldtük egy emberrel. Azt akartuk megtudni, őrzik-e a falut, mivel *Bueycito* bejáratánál a hadsereg olykor átkutatta a *Sierra Maestra* felől érkező járműveket. Most senki sem volt szolgálatban, a katonák az igazak álmát aludták.

Megbeszéltük egyszerű, bár némileg ambiciózus haditervünket: Lalo Sardiñasnak a laktanya nyugati oldalára kell jutnia, Ramiro szakaszának pedig teljesen körül kell zárnia az épületet. Ciro közepén készül fel a támadásra a parancsnokság géppuskájával, miközben Oliver egy kocsival egyenesen a laktanya elé hajt, ott váratlanul bekapcsolja a reflektorokat és elvakítja vele a katonákat. Abban a minutumban Ramirito emberei betörnek a laktanyába, és foglyul ejtik az ott tartózkodókat. Közben arra is gondolnunk kell, hogy az otthonaikban alvó katonákat szintén elkapjuk. Noda hadnagy osztaga (ő később, a *Pino del Agua*-i ütközetben életét vesztette) parancsot kapott, hogy a tűzharc kezdetéig tartóztassa fel az országúti forgalmat, William pedig elindult, hogy felrobbantsa az országutat a bueycitói elágazással összekötő közúti hidat, hogy késleltessük a megtorló erők előnyomulását.

Az eredeti tervet nem sikerült végrehajtanunk. A terepet nem ismerő, tapasztalatlan katonáink számára túlságosan bonyolult volt a feladat. Ramiro néhány embere eltévedt a sötétben, a szakasz későn érkezett, sőt még a gépkocsit sem sikerült a laktanyához eljuttatni, ráadásul, éppen amikor állásaikba küldtük a harcosokat, mintegy vezényszóra ugatni kezdtek a kutyák. Mialatt a falu főutcáján haladtam, az egyik házból elém ugrott egy árny. „Állj, ki vagy”, kiáltottam rá; azt hitte, a cimborájával beszél, így rávágta: „Csendőrség”. Mellének szegeztem a puskámat, ő tüstént behátrált a házba, becsapta maga mögött az ajtót, bentről asztalok, székek robaja, üvegcsörömpölés hallatszott, majd azt is hallottam, hogy valaki a hátsó ajtón kicsörtet a kertbe. A csendőrrel tehát hallgatólagosan megállapodtunk: nekem egyáltalán nincs érdekemben elsütni a fegyveremet, mert fontosabb rajtaütöni a laktanyán, viszont ő sem lármázza fel a társait.

Megfelelő állásokat keresve az embereinknek, tovább nyomultunk előre, amikor is

a laktanya előtt posztoló ór pár lépést jött előre, bizonyára furcsállotta, hogy faluszerte ugatnak a kutyák, de a csendőrrel történt szerencsétlen találkozás zaját is meghallhatta. Kis híján egymásba ütköztünk, alig pár méter választott el bennünket; kibiztosítottam a Thompsonomat, neki egy Garantja volt, Israel Pardo, állandó kísérőm ott állt mellettem. „Állj-t” parancsoltam az őrszemnek, ő erre egy mozdulatot tett, ami nekem elég volt: meghúztam a ravaszt, az első golyó beragadt, védtelen voltam. Israel Pardo is a puskájához kapott, rozoga 22-es fegyvere csütörtököt mondott. Már nem tudom, hogyan sikerült Israelnek ép bőrrel megmenekülnie, csak arra emlékszem, hogy a katona fegyverének golyózápóra közepette rohanni kezdtem – hasonló rekordot azóta sem sikerült elérnem –, repülve vettem a kanyart, s a mellékutcában végre rendbe hoztam a géppisztolyomat. A mit sem sejtő katona azonban az első lövéssel jelt adott a támadásra. Egyszerre mindenhol lövések csattantak körülötte, ő elvesztette a fejét, s az egyik oszlop mögé menekült. Ott találtunk rá néhány perc múlva, amikor az ütközet véget ért.

Israel újra csatlakozott hozzám, és ebben a pillanatban a fegyverropogás is elnémult. A helyőrség megadta magát. Az első lövés hallatán Ramirito emberei átvették magukat a kerítésen, a laktanya hátsó frontjára kerültek, és az egyik ajtót ösztűz alá vették. A laktanyát tizenkét katona védte, hatan megsebesültek. Nekünk egy halottunk volt, a csapathoz nemrég csatlakozott Pedro Rivera mellkasát golyó ütötte át; hárman könnyen megsebesültek. A laktanyára csóvát dobtunk, előbb azonban összegyűjtöttünk minden számunkra hasznos holmit, majd két foglyunkat – a helyőrség őrmesterét és egy Oran nevű besúgót –, föltessékelve az egyik teherautóra, elrobogtunk.

Közben kivilágosodott; ütközben a helybeliek hideg sörrel, üdítőitalokkal kínáltak bennünket. A főút közelében álló fahidat az összecsapás kezdetén felrobbantottuk; távozáskor a konvojban utolsónak maradt a mi kocsink, s amint áthaladt egy másik, keskeny patakon átívelő fahídon, azt is a levegőbe röpítettük. Az aknász, aki a feladatot végrehajtotta, Oliverrel jött, és azon a napon végleg velünk maradt: nagy nyeresége volt mozgalmunknak. Neve Cristino Naranjo, és amikor a forradalom győzelme után a Pupo és Manolo Beatón testvérpár meggyilkolta, őrnagyi rangban szolgált.

Újra *Las Minas*ba értünk. Rögtönzött gyűlést tartottunk a parasztoknak. Az egyik Abich fivér – környékbeli kereskedő – a nép nevében arra kért bennünket, hogy engedjük szabadon az őrmestert és a besúgót. Elmagyaráztuk, csak azért hoztuk magunkkal a foglyokat, hogy életükkel garantálják, a lakosságot nem éri semmiféle megtorlás. Mivel azonban mindent megígértek, engedünk a kérésnek, mehetnek isten hírével. A foglyokat tehát elengedtük, egyben az emberek biztonságát is szavatoltuk. Mielőtt útra keltünk volna a *Sierra Maestra* erdőségei felé, a község temetőjében elhantoltuk elesett bajtársunkat; elvétele, nagy magasságban egy-egy felderítőgép körözött felettünk, nyugodtan megálltunk egy útba eső vegyesboltnál, és elsősegélyben részesítettük a három sebesültet. Egyiknek a vállán ütött könnyű, felületi, de nehezen gyógyuló roncsolt sebet a lövedék, a másik harcos kezét csak horzsolta egy golyó. A harmadiknak, öszvérrúgás következtében a fején nőtt egy jókora púp. Az áldozat azt mesélte, hogy a laktanyába bezárt állatok a lövöldözés során megrémültek, vagy talán meg is sebesültek, s ahogy ijedtükben eszeveszetten rúgkapáltak, egy darab vakolat eltalálta a szóban forgó bajtárs fejét. *Alto de Californiánál* leugráltunk a teherautókról, szétosztottuk a fegyvereket. Megváltam régi, kissé már veszélyes Thompsonomtól, amelyik soha nem sült el a kellő pillanatban, és magamnak rekviráltam a laktanya kincsét, a Browning géppisztolyt – jöllehet, az ütközetben való részvételem egyáltalán nem volt hősiesség mondható, hiszen az a pár sorozat, amit kilöttek rám, a hátam körül süvített el. Tehát szétosztottuk a fegyvereket, és ki-ki harci érdeme szerint részesült a

zsákmányból. Azokat viszont, akik gyatrán viselkedtek, kizártuk a csapatból, beleértve az „elázottakat” is – azt a pár embert, aki az első lövések hallatára a patakba vetette magát. A legbátrabb harcosok között volt Ramiro Valdés százados, a támadás irányítója, és Raúl Castro Mercader hadnagy, aki néhány emberével végül eldöntötte az ütközet kimenetelét.

Ismét a magas hegyekben meneteltünk. Itt tudtuk meg, hogy az országban kihirdették a rendkívüli állapotot és újra életbe lépett a cenzúra, ekkor értesültünk a forradalmat ért veszteségről is: *Santiago*ban, a nyílt utcán meggyilkolták Frank Paíst, a forradalom legendás, önfeláldozó harcosát. *Santiago, Havanna*, az egész ország népe felháborodásában az utcákra özönlött. Megszerveződött az augusztusi, spontán sztrájk. A kormány valamennyire toleráns cenzúráját a legsötétebb, totális cenzúra váltotta föl. Újabb korszak kezdődött. Elhallgattak az ellenzékieskedő szajkók, Batista pribékjei vadállatias gyilkosságokat követtek el, és az ország lakossága egyre egységesebben állt csatasorba ellenük. Frank País személyében az egyik legértékesebb és legnépszerűbb vezetőt veszítettük el, de a halálát követő népi megmozdulás azt is jelezte, hogy újabb erők csatlakoztak a harchoz, hogy erősödjék a nép küzdeni akarása.

Az El hombritói csata

Alig egy hónappal az alakulat megalakulása után érezni kezdtük a helyhez kötött életmód veszélyeit. *El Hombritónak*, azaz „Emberkének” hívták a völgyet, ahol állomásoztunk, mert a hegycsúcs gigantikus sziklatömbjei a síkságról nézve emberalak körvonalait mintázták. A csapatban sok volt az újonc, ki kellett képeznünk őket, mielőtt éles helyzetben kerülnek, csak hogy a mi forradalmi háborúnk jellege azt követelte tőlünk, hogy képesek legyünk bármelyik pillanatban ütközetbe bocsátkozni. Mindenáron meg kellett védenünk a betörő ellenségtől a *Sierra Maestra* azon területeit, amelyek abban az időben már Kuba szabad földjének számítottak.

Augusztus 29-én, pontosabban augusztus 29-e éjszakáján egy paraszt arról értesített bennünket, hogy jelentős létszámú csapat készül megmászni a hegyoldalakat, az *El Hombrito* felé vezető úton akarnak feljutni, ott, ahol a völgy bejárata felé elágazik, majd *Altos de Conrado* irányába fordul, és átszeli az egész hegyvidéket. Már fenntartással fogadtuk az efféle rémhíreket, ezért közöltem a paraszttal, hogy itt tartom túsznak, szörnyű büntetésekkel fenyegettem, ha hazudni próbálna, ő azonban égre-földre esküdözött, hogy az igazat mondja: a csendőrök a Maestra lábától alig néhány kilométernyire, Julio Zapatero birtokán várják a parancsot.

Éjszaka kiürítettük a táborot, és megszerveztük védelmünket. Lalo Sardiñas szakaszát a derékig érő fűvel és száraz páfránnyal borított szavannaszerű tisztásra vezényeltük, hogy kelet felől fogadja a katonákat: akkor nyitnak tüzet, amikor az ellenséges csapat megáll. Ramiro Valdés csoportja kisebb tüzerőt képviselt, ők a nyugati oldalon helyezkednek el, feladatuk „akusztikai megfélemlítés” volt, azaz pánikba kellett ejteniük az ellenséget. Rossz fegyvereik voltak ugyan, de az állás sem volt túlságosan veszélyes, mert a csendőröknek mély szakadékon kellett átvergődniük, ha meg akarták közelíteni.

Az ösvény, amelyen a katonák felbukkanását vártuk a hegycsúcsnak azon a lejtőjén kanyargott, ahol Lalo várakozott. Úgy számítottuk, Ciro az oldalukba kerül, én pedig a legjobb fegyverekkel felszerelt mesterlövészekkel lesbe állva, egy lövéssel jelt adok az általános támadásra. Raúl Mercader hadnagy egysége volt a legütőképesebb (Ramiro

szakaszához tartoztak), ezért őket helyeztem el derékhadnak. A terv igen egyszerű volt: az ösvény egyik kanyarulata, ahol egy nagy sziklát kell megkerülni, csaknem kilencven fokos szögben fordul. Körülbelül tíz-tizenkét katonát hagyunk itt elhaladni, majd az utolsót, amikor az útkanyarulatban a szikla mögül éppen előbukkan, leterítem; társai így leszakadnak az élen haladóktól, a mesterlövészek gyorsan végeznek velük. Közben Raúl Mercader előrenyomul, összeszedik a halottak fegyvereit, majd nyomban visszavonulunk, miközben Vilo Acuña egysége, a hátvéd fedez bennünket.

Hajnalban a Ramiro Valdés embereinek kijelölt kávéföldről kémleltük Julio Zapaterónak lenni, a hegy lábánál fekvő tanyáját. Napfölkelte után mozgolódást észleltünk, emberek jöttek-mentek, az ébredést követő szokásos kép tárult elénk. Rövidesen néhányan rohamsisakot tettek a fejükre; bebizonyosodott tehát, hogy a paraszt igazat mondott, az ellenséges csapat valóban ott éjszakázott. Embereink tüzelőállásaikban várakoztak.

Feltűnt az egység eleje, láttuk, amint a csendőrök nehézkesen cammognak fölfelé az ösvényen; én is elfoglaltam állásomat. Teltek a percek, az ujjam idegesen táncolt vadonatúj Browning géppisztolyom ravaszán. Az emberek suttogva adták tovább: „közelednek”, de egyébként is hallottuk a gyanútlan fecsegést és a vastag hangon elkiáltott vezényszavakat. A szikla előtt elhaladt az első csendőr, majd jött a második, a harmadik, sajnos túlságosan nagy időközökben követték egymást, és éppen azt számígtattam, vajon lesz-e időnk kivárni, amíg a tucatszámú csendőr elhalad előttünk – amikor a hatodiknál tartottam, elől kiáltás harsant, az egyik csendőr meglepetten felkapta a fejét, én pedig azonnal tüzet nyitottam a hatodik emberre. Elvágódott. Általános lövöldözés tört ki, és amikor a második sorozatot is kilőttem, már egyetlen csendőr sem volt az úton.

Kiadtam a tűzparancsot Raúl Mercader egységének, közben több önkéntes is a helyszínen termett – az ellenség így két oldalról került tűz alá. Orestes hadnagy, Raúl Mercader és még néhányan, köztük Alfonso Zayas, Alcibiades Bermúdez és Rodolfo Vázquez előrenyomult, és a szikla fedezéke mögül tüzelt Merob Sosa őrnagy ellenséges hadoszlopára, amely megközelítőleg század erejű volt. Rodolfo Vázquez előreugrott, hogy az általam megsebesített katona fegyverét megkaparintsa: az egyik szanitéc volt, így nagy sajnálatunkra csak a csendőrség 45-ös revolvéré és tíz-tizenkét töltény volt nála. A másik öt katona jobbra, az út menti szakadékos hegyoldalba vetette magát, és a közeli patakmederben igyekezett elmenekülni. Hamarosan eldördültek az első ellenséges páncélököl lövések, a kormánykatonák pillanatnyi zavaruk után – nem számítottak rá, hogy békésnek hitt menetelésük közben megtámadják őket –, kezdtek összeszedni magukat.

Browning géppisztolyomon kívül még egy sorozatlövő fegyverünk volt, a Maxim géppuska, de az hallgatott, kezelőjének, Julio Péreznek ugyanis nem sikerült működésbe hoznia. Ramiro Valdés állása felől Israel Pardo és Joel Iglesias előre kúszott az ellenség irányába – gyatra fegyvereik most szinte játékszernek hatottak. Közben vadászpuskák durrogtak, tulajdonosaik ész nélkül lövöldöztek, csakhogy a zűrzavart fokozzák az ellenség soraiban. Utasítottam az út két oldalán harcoló szakaszokat, hogy vonuljanak vissza: amikor megkezdték a parancs végrehajtását, mi is hátra húzódtunk; a hátvéd addig maradt a helyén, amíg Lalo Sardiñas valamennyi embere el nem hagyta a csetepaté színhelyét, mert a visszavonulás fedezésére kettős védelmi vonalat terveztünk.

Nemsokára utolért bennünket Vilo Acuña, végrehajtotta feladatát és jelentette, hogy Hermés Leyva, Joel Iglesias unokatestvére elesett a harcban. Folytattuk a visszavonulást. Váratlanul összetalálkoztunk egy szakasszal, amelyet Fidel küldött a segítségünkre, előzőleg ugyanis értesítettem, hogy rövidesen számbeli fölényben lévő

erőkkel csapunk össze. Az erősítést *Ignacio Pérez* százados vezette. A harc színhelyétől mintegy ezer méterre húzódtunk vissza, ott ismét lesbe álltunk, és vártuk az újabb támadást. Az ellenség azonban csak addig a kis rétig hatolt előre, ahonnan a rajtaütést végrehajtottuk, és ahol a szemünk láttára – így állva bosszút a támadásért – égették el *Hermés Leyva* holttestét. Tehetetlen dühünkben messziről néhány sorozatot lőttünk ki rájuk, ők pedig páncélöklől lövésekkel válaszoltak.

Ekkor tudtam meg, hogy a kiáltás, melynek hallatán meggondolatlanul leadtam a jelzésnek számító lövést, az egyik csendőrtől származott. „Megy minden, mint a karikacsapás!”, mondta, és biztosan arra célzott, hogy már közel a csúcs. Az összecsapás egyébként bebizonyította csapatunk gyenge harci felkészültségét: az előttünk mozgó ellenségre csekély távolságból sem tudtunk biztosan célozni, állásaink mindössze tíz, legföljebb húsz méterre feküdtek az ellenséges hadoszlop élétől. De maga a tény, hogy Merob Sosa egységét sikerült feltartóztatnunk – alkonyattájt már vissza is vonultak – mégis jelentős sikernek számított. Más szempontból azonban csekély értékű volt a győzelem, hiszen mindössze egyetlen revolvért szereztünk, ám egy bátor harcos életével fizettünk érte. Ugyanakkor mindezt maroknyi, közepes hatású fegyverrel értük el, míg az ellenség száznegyven katonából álló, a modern hadviselés minden kellékével felszerelt, megerősített századdal jött ellenünk, ám ugyanolyan fejtellenül lövöldözött páncélöklökkel meg egyéb nehézfegyverekkel, mint a mi embereink tették az ellenséges előørs megpillantásakor.

Az összecsapás után előléptettünk néhány bajtársat: Alfonso Zayas bátor magatartásáért hadnagyi rangot kapott, a többi előléptetésre sajnos már nem emlékszem pontosan. Aznap este vagy talán a következő napon, amikor a csendőrök visszavonultak, Fidellel beszélgettünk. A maga szuggesztív, már-már eufórikus stílusában beszámolt a *Cuevas* melletti támadásukról, majd elsorolta a veszteségeket, az ütközetben hősi halált halt bajtársak nevét, többek között a következőket említette: a manzanillói Juventino Alarcónt, aki az elsők között csatlakozott hozzánk, Pastort, Yayo Castillót valamint Olivát; Oliva apja hadnagyként a hadseregben szolgált, a fiú azonban a mi bajtársunk volt.

Fidel hadította a mienknél jóval komolyabb volt: ő nem csupán csapdát állított az ellenségnek, hanem egy megerősített táborot támadott meg – noha a célpontot nem sikerült teljesen megsemmisítenie, akkora veszteségeket okozott az ellenségnek, hogy az másnap elhagyta a táborhelyet. A nap egyik „hőse” a *Fekete Pilón* volt; az egyébként bátor harcosról elmesélték, hogy az akció során egy tanyára vetődött, ahol szavai szerint egy halom „furcsa csövet meg melljük hajigált dobozokat” talált – valószínűleg páncélöklök voltak –, de minthogy ezt a fegyvert csak hírből ismertük, sőt Félix (a Fekete Pilón) még hírből sem, otthagya őket, és sebesült lábbal visszavonult a tanyáról. Ezúttal elszalasztottuk ezt az értékes hadzsisákmányt, pedig kisebb ellenséges erődök megtámadására kitűnően használhattuk volna.

Ütközetünknek újfajta fejleményei voltak: pár nappal később tudtuk meg, hogy az ellenség hivatalos jelentésében öt vagy hat halott szerepel, mert azon kívül, hogy a katonák meggyalázták elesett bajtársunk holttestét, négy parasztot is meggyilkoltak; a rajtaütésért őket tette felelőssé az ördögi Merob Sosa, és rajtuk állt bosszút, amiért nem jelentették, hogy a közelben portyázik a gerilla. A nevekre is emlékszem: *Abigail*, *Calixto*, a haiti származású *Pablito Lebón* és *Gonzalo Gonzáles* voltak az áldozatok. Nekik voltaképpen semmi közük nem volt a mozgalomhoz, vagy ha volt, nagyon kevés: mint a parasztok általában, ők is rokonszenveztek ügyünkkel, de csak annyit tudhattak, hogy valahol a környéken vagyunk, arról sejtelmük sem volt, milyen csapásra készülünk. Terveinket olyannyira titokban tartottuk – mivel ismertük a Batista hadsereg tisztjeinek módszereit –, hogy ha egy paraszt utunkba vetődött, fogva

tartottuk egészen addig, míg végre nem hajtottuk az akciót. A szerencsétlen falusiakat Merob Sosa katonái saját kunyhójukban lőtték agyon, majd fölperzselték otthonukat.

Ez az összecsapás vezetett rá bennünket, milyen könnyű feladat meghatározott körülmények között a mozgásban lévő menetoszlopot megtámadni, fokozatosan arra is rájöttünk, hogy jó taktikai fogás a mozgó egység élére tüzelni, mert így mindannyian megtorpannak, és optimális esetben az egész csapat megbénul. Apránként kidolgoztuk ezt a harcmodort, végül olyan tökélyre emeltük, hogy rendszeresen és sikerrel alkalmazhattuk; egy idő múltán az ellenség nem merészkedett többé a hegyek közé – a legénység között botrányos esetek is előfordultak, mert mindent elkövettek, nehogy az elővédbe kerüljenek. Akkoriban még korántsem tartottunk itt, a módszer csak számos összecsapás után vált gyakorlatunkká. Egyelőre Fidelnek kis győzelmeinkről számoltunk be, amelyek talán nem is voltak olyan jelentéktelenek, ha tekintetbe vesszük az óriási erőkülönbséget, és összehasonlítjuk a mi harcosaink szegényes fegyverzetét az elnyomó erők tökéletes felszerelésével.

Ettől az időtől számíthatjuk azt az új korszakot, amelytől kezdve a Batista csapatok végleg kiszorultak a *Sierra Maestrá*ból; csak Sánchez Mosquera, a vakmerő és kegyetlen gyilkos, a Batistát szolgáló tolvaj katonatisztek között is a leggátlástalanabb fosztogató – egyedül ő merészkedett néhanapján a hegyek közé.

A Kölyök

A minap a Guatemaláról szóló hírek között volt egy, amelyik több hazafi, köztük *Julio Roberto Cáceres Valle* halálhírét közölte.

Tény, hogy a halál gyakori baleset a forradalmár mesterségében. De ha egy barátunk távozik el, aki társunk volt a bajban, és akivel együtt álmódóztunk a jobb időkről, még inkább szíven üt a hír – és Julio Roberto igazi barát volt. Alacsony, törekeny testalkatú fiú volt, így ragadt rajta a Kölyök becenév, ami Guatemalában a kis kölyköknek jár.

Kölyök tanúja volt Mexikóban, hogyan született meg a forradalom terve, önkéntesnek is jelentkezett, Fidel azonban rajtam kívül más külföldit nem akart bevonni a kubai nemzeti felszabadító harcba.

De amint győzött a forradalom, a Kölyök eladta kevés holmiját, és kezében egy bőrönddel beállított hozzám. Több helyen is dolgozott az állami közigazgatásban, végül az INRA (a Nemzeti Agrárreform Intézet) Iparfejlesztési Osztályán lett személyzeti főnök, de valahogy nem volt elégedett ezzel a munkával. Kölyök valami mást akart, neki hazája felszabadítása volt fontos; mint valamennyien, ő is változott: a feldúlt fiatalemberből, aki úgy hagyta el hazáját, hogy a vereség okairól alig tudott számot adni magának, tudatos forradalmár lett.

A vonaton ismerkedtünk meg, mindketten Guatemalából menekültünk pár hónappal Iacobo Arbenz bukása után, *Tapachula* felé utaztunk, onnan akartunk átjutni Mexikóba. A Kölyök jó pár évvel fiatalabb volt nálam, mégis azonnal életre szóló barátságot kötöttünk egymással. Együtt tettük meg az utat *Chiapastól* Mexikóvárosig, együtt vészeltük át a nehézségeket; egyikünknek sem volt pénze, csüggedtek voltunk, közömbös, néha kifejezetten ellenséges világban kellett megkeresnünk a kenyérre valót.

Kölyöknek egy fillérje sem volt, nekem is csak néhány pesóm, vettem hát egy fényképezőgépet, és zügfényképészek lettünk, parkokban dolgoztunk és mexikói

társvállalkozónk szűk laboratóriumában hívtuk elő a felvételeket. Bejártuk egész Mexikóvárost, egyik végétől a másikig, hogy silány képeinket rátukmáljuk a vevőkre; kemény csatákat vívtunk minden rendű és rangú emberrel, és elhitettük velük, hogy a képen látható kicsike búbájós, és ezért a csodáért érdemes azt a pár mexikói pesót kifizetnie. Jó pár hónapig ez a mesterség adott ennünk, aztán lassacskán fölvergődtünk, majd a forradalmi harc viszontagságai elválasztottak bennünket. Mint említettem, Fidel nem vette fel az expedíciós csapatba, és nem esetleges negatív tulajdonságai miatt, hanem egyszerűen meg akarta előzni, hogy hadseregünk különböző nemzetiségek mozaikjává váljék.

Kölyök ezután egy ideig újságírásból élt, aztán fizikát tanult a mexikói egyetemen, abbahagyta a tanulást, majd újra kezdte, ám alig haladt előre; közben hol itt, hol ott vállalt munkát, de nem kért támogatást. Még ma sem tudom eldönteni, hogy ez a csöndes, zárkózott fiú túl félénk vagy pedig túl gögös volt-e ahhoz, hogy bizonyos gyöngeségeit és belső problémáit felismerje, és elfogulatlanul segítségért forduljon barátjához. A Kölyök befelé forduló személyiség volt, eszes, fogékony a világ dolgai iránt, igen művelt ember, állandóan képezte magát; élete utolsó éveiben minden képességét országa szolgálatába állította. Elkötelezte magát, belépett a Guatemalai Munka Pártba, fegyelmet tanult a munkában és minden jel szerint a tökéletesedés útján haladt előre. Sérülékenységből, a régi gögből alig maradt valami. A forradalmi munka csiszolja az embereket, ahogy a tapasztalt mezőgazdász elsorvasztja a növény hibáit és erősíti jó tulajdonságait.

Az után, hogy Kubába érkezett, régi barátok lévén rendszerint együtt laktunk. De a régi kölcsönös nyíltság nem állt helyre, és csak gyanítottam, mi a szándéka, amikor néha észrevettem, hogy hazája valamelyik indián nyelvét tanulja. Egy nap közölte, hogy elmegy, itt az ideje, hogy teljesítse feladatát.

A Kölyök nem részesült katonai kiképzésben, csupán úgy érezte, vissza kell térnie Guatemalába, fegyverrel a kézben meg kell kezdenie a harcot, és megkísérelni a mi gerilla-háborúnk megismétlését. Kubai együttlétünk alatt talán először folytattunk hosszú beszélgetést, én csak arra szorítkoztam, hogy három sarkalatos tételre felhívjam a figyelmét: az állandó helyváltoztatás, a szüntelen gyanakvás és a szüntelen éberség hármas követelményére. A helyváltoztatás annyit jelent, hogy soha nem szabad egy helyen sokáig maradni, az éjszakákat mindig másutt kell tölteni, folyton egyik helyről a másikra kell menetelni. Gyanakvás, vagyis eleinte a saját árnyékunkban sem szabad megbízunk, sem a baráti érzelmű parasztokban, sem hírforrásainkban, sem a vezetőkben, sem az összekötőkben, mindent bizalmatlanul kell fogadnunk, egészen addig, míg meghódítjuk az első felszabadított területet. Éberség, ami megköveteli, hogy állandóan őrséget állítsunk, felderítést végezzünk, biztos helyen üssünk táborot, és mindezek mellett a legfontosabb, hogy soha ne aludjunk fedél alatt, olyan épületben, amelyet körülzárhatnak. Ennyi volt a mi háborúnk tapasztalatainak a lényege, az egyetlen, amit egy kézszorítás kíséretében adhattam neki. Tanácsoljam, hogy ne vágjon bele? Milyen jogon, hiszen mi is olyasmit kíséreltünk meg, amiről mindenki azt hitte, nem sikerülhet, és éppen most tegyem, amikor ő úgy véli, lehetséges?

Kölyök elment tehát, és egy idő után megjött halálának híre. Mint mindig, eleinte reménykedtünk, hogy hamis nevet közöltek, tévedés van a dologban, de most már nincs remény, saját anyja azonosította a holttestét; semmi kétség, meghalt. És nemcsak ő egyedül, hanem egész csoportja – talán a többiek is olyan értékes, önfeláldozó, eszes elvtársak voltak, mint ő, őt azonban személyesen ismertem.

Keserű ízű a vereség, és újra felmerül a kérdés, vajon miért nem tanultak a mi tapasztalatainkból, miért nem fogadták meg az egyszerű tanácsokat? És egyre azon töprengök: hogyan, milyen körülmények között esett el a Kölyök? Minden körülményt

még nem ismerünk pontosan, de azt már tudjuk, hogy rosszul választották ki a körzetet, fizikailag felkészületlenek voltak, nem volt elég erős a bizalmatlanság és elfelejtkeztek a kötelező éberségről. A hadsereg rajtuk ütött, néhányukat lekasabolta, szétszórta őket, majd ismét a nyomukba eredt, és gyakorlatilag likvidálta az egész csoportot, többen fogságba estek, mások, mint a Kölyök is, életüket veszítették az ütközetben. Miután megsemmisítették a gerilla magját, az akció embervadászattá fajult, mint ahogy velünk is megesett valami hasonló az *Alegría del Pío*-i csata után.

Ismét ifjú emberek vére öntözte Amerika földjét. Egy percre meg kell állnunk, és elsiratnunk az elesett bajtársakat, de halottaink tragikus és megszívlelendő tapasztalatai után nem árt újra megfogadnunk, hogy elkerüljük hibás lépéseiket és győztes csatákkal állunk bosszút a halálukért.

Amikor a Kölyök Havannából távozott, semmit sem hagyott maga után, senkit sem bízott rám, alig volt ruhája, pár személyes holmija, amiről gondoskodnia kellett volna, Mexikóban élő közös barátaink azonban a halála után eljuttattak hozzám egy jegyzetfüzetet tele versekkel, csupa szerelmes sorral a forradalomhoz, a hazához és egy asszonyhoz, akit itt, Kubában ismert meg. Neki szól verseinek végső üzenete:

*Vedd, ez csak a szívem,
Szorítsd a tenyeredbe.
És amikor eljön a napja
Nyisd szét ujjaidat, hogy a nap átmelegítse...*

Szíve tehát itt maradt közöttünk; egyszer talán egy egész nép fogja a tenyerébe, és egy új korszak fénye melegíti át Guatemalában és egész Amerikában.

Sok barátja maradt Havannában, s addig is, amíg Guatemalában egy gyárat, iskolát vagy egy kórházat neveznek el róla, nálunk a „Roberto Cáceres Valle” Statisztikai Iskola viseli a nevét.

MÁSODIK RÉSZ

Válogatás a szerzőnek a forradalom győzelme után írott cikkeiből

A forradalom most kezdődik

Az 1952. március 10-én kirobbantott katonai zendülés – a *Fulgencio Batista* vezette

vértelen puccs – története nyilvánvalóan nem aznap kezdődött. Előzményeit jóval messzebb kell keresnünk Kuba történetében, sokkal előbb *Summer Welles* amerikai nagykövet 1933-as beavatkozásánál vagy az 1901-es Platt Cikkelynél. De tovább kell visszalapoznunk *Narciso López* partraszállásánál is, akit közvetlenül az amerikai anexionisták küldtek Kubába, egészen addig, míg el nem érünk a probléma gyökeréig, *John Quincy Adamshoz*, aki a XVIII. század elején rögzítette országának Kubával szemben folytatandó politikáját: olyan almához hasonlította, amelyik Spanyolország törzséről leválva, végzetszerűen *Uncle Sam* ölébe hullik. Ez egyetlen láncszeme csupán a kontinentális méretű agresszióknak.

A hódító hullámverésnek ezt az ár-ápályát egyes demokratikus kormányok bukása, vagy más, a tömegek nyomására létrejött új kormány születése szakítja meg. Hasonló jellegzetességeket mutat egész Latin-Amerika történelme: a diktatórikus kormányok elenyésző kisebbséget képviselnek, és államcsíny révén jutnak hatalomra, a széles népi bázisra támaszkodó demokratikus kormányok viszont kitartó szorgalom árán győznek, és sokszor már hatalomra jutásuk előtt számtalan béklyó köti őket a szabad cselekvésben, melyeket azért voltak kénytelenek magukra venni, hogy a felszínen tarthassák magukat. S bár a kubai forradalom ebben a tekintetben kivételt képez Amerikában, futólag említenünk kell a forradalmi folyamat előzményeit is, annál is inkább, mivel e sorok írója éppen a földrészt megrázó társadalmi mozgalmak hullámaitól sodortatva találkozott egy másik amerikai számkivetettel, *Fidel Castróval*.

Egy jellegzetesen hűvös mexikói estén ismerkedtünk meg, és emlékszem, külpolitikáról vitatkoztunk. Még ugyanazon az éjszakán – hajnaltájban – a jövő expedíciós sereg tagja lettem. De el kell mondanom, hogyan és miért ismerkedtem meg Mexikóban azzal az emberrel, aki ma Kuba miniszterelnöke. 1954-ben történt, a demokratikus kormányzatok veresége idején, amikor *Jacobo Arbenz Guzmán* kormánya, az utolsó haladó, demokratikus hatalom Közép-Amerikában áldozatul esett az Amerikai Egyesült Államok agressziójának, amelyet megfontoltan, az egész földrészre kiterjesztett propaganda hadjáratának füstfüggönye mögött hajtott végre. Látható feje *Foster Dulles* külügyminiszter, egyben a legnagyobb guatemalai multinacionalista cég, a *United Fruit Company* jogtanácsosa és részvényese.

Összetörve jöttem el az országból, a fájdalom közös érzése kötött össze minden guatemalai hazafival; várnunk kellett, de közben azt kutattuk, hogyan fordíthatnánk az ország sorsán. Fidel viszont azért jött Mexikóba, hogy semleges területen készítse fel híveit a nagy akcióra. A santiagói *Moncada* laktanya ostroma után kettészakadt a mozgalom, és lemorzsolódtak a gyengék, a kishitűek, más, kevesebb áldozatot követelő pártokhoz vagy forradalmi csoportokhoz csapódtak. Ugyanakkor újabb korosztályok csatlakoztak a *Július 26-a Mozgalomhoz*, amely nevét a *Moncada* laktanya 1953-as ostromának időpontjáról kapta. Kemény munka kezdődött, igen nehéz körülmények között kellett kiképezni a jövő partraszállókat a rájuk váró feladatra. A legszigorúbb illegalitásban dolgoztunk, állandó harcban álltunk a mexikói kormánnyal, az amerikai FBI ügynökökkel és *Batista* kémeivel, e hármas veszély folyton fenyegetett, szálaik sokszor összekuszálódtak, nagy szerepet játszott benne a pénz, egy-egy ember megvásárolhatósága. Ezen kívül hadakoznunk kellett *Trujillo* titkosszolgálatával, meg kellett tisztogatnunk sorainkat a nem közénk valóktól – főleg Miami-ban követtek el sok hibát a jelentkezők kiválasztásában –, és miután úrrá lettünk mindezekben a nehézségeken, még valami nagyon fontos dolgot kellett véghezvinnünk: el kellett indulnunk... és azután... meg kellett érkeznünk, s a többi abban a pillanatban már gyerekjátéknak tűnt fel előttünk. Ma tudjuk, hogy mennyi erőfeszítés, önfeláldozás és emberélet volt az ára.

Fidel Castro, legközelebbi munkatársai segítségével, hihetetlen munkabírással látott neki hogy megszervezze a Kubába hajózó fegyveres csapatot. Harcászatból alig vett

órákat, mert egyszerűen nem volt rá ideje. Mi többiek elég sokat tanultunk *Bayo* tábornoktól. Az első órák után az volt az érzésem, hogy reménytelenül bukásra ítélt vállalkozáshoz csatlakoztam, de lázadó parancsnokunkhoz az első perctől fogva valami kalandos és romantikus rokonszenv fűzött, és úgy gondoltam, ilyen nemes ügyért akár meghalni is érdemes egy idegen ország tengerpartján.

Több hónap telt el. Lassan megtanultunk célozni, kiderült, kikből lehetnek mesterlövészek. Találtunk egy farmot, ahol a spanyol *Bayo* tábornok irányításával – én voltam a tábor parancsnoka – hevenyészett kiképzést kaptunk, mert 1956 márciusában indulni akartunk. Ám éppen azokban a napokban történt, hogy két Batista által fölbérelt titkosrendőr Fidel Castro nyomára bukkant. Egyikükre a vérdíj képében rámosolygott a szerencse, és sikerült Castrót letartóztatnia, ugyanakkor elkövetett egy hibát – ami rá nézve gazdasági természetű következménnyel járt –, hogy meghagyta az életét. A letartóztatást követő napokban Fidel számos híve is lebukott, a rendőrség elfoglalta Mexikóváros határában berendezett kiképző táborunkat, és valamennyien börtönbe kerültünk.

Így a felkészülés utolsó szakasza a tervezettnél hosszabbra nyúlt. Többen ötvenhét hosszú napot töltöttünk börtönben, miközben minden óra örökkévalóságnak tetszett, és attól tartottunk, hogy Mexikó a kiadatásunk mellett dönt (az eseményeket *Calixto García* parancsnokkal együtt éltem át). De Fidel Castro iránt érzett bizalmunk egyetlen pillanatra sem rendült meg. Fidelnek voltak olyan gesztusai, amelyek megerősítették barátságunkat. Emlékszem, ismertettem sajátos helyzetemet: külföldi vagyok, illegálisan tartózkodom Mexikóban, több vádat is felhozhatnak ellenem. Azt mondtam neki, hogy miattam egy napot sem szabad késlekednie a forradalmi akciónak, nyugodtan Mexikóban hagyhatnak, megértem a helyzetüket; én majd kiharcolom, hogy onnan, ahová deportálnak, követhessem őket. Végül egyetlen szívességet kértem tőle: csak annyit érjen el, hogy ne Argentínát, hanem valamelyik közeli országot jelöljék ki számomra. Fidel szűkszavú válaszára is emlékszem: „Nem hagylak egyedül”. Így is lett, időt és pénzt kellett áldozni rá, hogy a mexikói börtönből kihozzanak bennünket. Fidelnek ez a vonása, ilyesfajta magatartása azok iránt, akiket tisztel, magyarázatul szolgál a körülötte kialakuló megszállottságra, amiben az elvi összetartozás érzését személyének varázsa is fokozza, és ami annak idején oszthatatlan tömbbé kovácsolta a Felkelő Hadsereget.

Rohantak a napok. Teljes illegalitásban dolgoztunk, elrejtőztünk, ha volt hová, s annyira kerültük a nyilvánosságot, hogy szinte az utcára sem léptünk ki. Pár hónap múlva kiderült, hogy áruló van közöttünk, a nevét nem ismertük, csak annyit tudtunk, hogy eladott egy szállítmány fegyvert. Majd az is kiderült, hogy eladott egy adóvevő készüléket, és áruba bocsátotta a jachtot is (bár az adás-vételi egyezményt még nem írta alá). Az első szállítmánnyal az áruló bebizonyította a kubai hatóságok előtt, hogy otthonosan mozog belső köreinkben. De ez mentett meg bennünket, mert felfedte az árulást.

Ettől a pillanattól kezdve lázas tevékenység kezdődött: amilyen gyorsan csak lehetett, a *Granmát* előkészítettük az útra. Annyi élelmet halmoztunk fel rajta, amennyit csak beszerezhettünk, bár a létszámhoz viszonyítva még mindig nem eleget, egyenruhákat, puskákat, egyéb felszerelést hajóztunk be, továbbá két tankelhárító löveget, úgyszólván muníció nélkül. Végül 1956. november 25-én hajnali két órakor felvontuk a horgonyt, és végre kezdett valósággá válni Fidel kijelentése, ami a hivatalos kubai sajtóban állandó gúny tárgyát képezte: „1956-ban szabadok vagy mártírok leszünk”.

Kioltott lámpákkal futottunk ki *Tuxpán* kikötőjéből, emberek és a legkülönfélébb tárgyak pokoli zsúfoltságában. A folyó torkolata – a rossz idő és a hajózási tilalom

miatt – kihalt volt. Keresztülhaladtunk a yucatáni kikötő bejáratán, majd valamivel később bekapcsoltuk a jelzőlámpákat. Ekkor lázasan kutatni kezdtünk a tengeribetegség elleni antihisztaminok után, de hiába, nem kerültek elő; mindössze öt perc alatt elénekeltük a kubai himnuszt meg a Július 26-a indulóját, majd az egész hajó tragikomikus képet öltött: kétségbeesett ábrázatú férfiak, kezüket valamennyien a gyomrukra szorítják. Egyesek vödörbe dugott fejjel, mások a legfurcsább testhelyzetben, kicsavart végtagokkal mozdulatlanul feküdtek hányástól mocskos ruháikban. Két vagy három tengerész meg négy-öt ember kivételével a nyolcvanhárom főnyi legénységet tengeribetegség gyötörte. A negyedik vagy ötödik napon a helyzet kissé javult. Rájöttünk például, hogy a hajó nem ereszt, hanem csak az egyik mosdó vízcsapja maradt nyitva. Már csaknem valamennyi nélkülözhető holmit a vízbe dobáltunk, hogy a ballasztot megkönnyítsük.

Választott útirányunk szerint nagy ívben meg kellett kerülnünk Kuba déli részét, elhajózni *Jamaica* és a *Nagy Kajmán-sziget* mellett, hogy végül valahol *Oriente* tartományban, *Niquero* közelében érjünk partot. A tervet igen lassan hajtottuk végre: harmincadikán hallottuk a hírt, hogy *Santiago de Cubában* nagyszerű elvtársunk, *Frank País* vezetésével zavargások robbantak ki – ezeknek a tervek szerint az expedíció érkezését kellett volna kísélniük. Másnap, december 1-én este egyenesen Kuba felé fordítottuk a hajó orrát, kétségbeesetten kerestük a *Cruz-fok* világítótornyát, miközben fogytán volt a víz, az üzemanyag és az élelem. Hajnali két óra felé a szuroksötét, viharos éjszakában a helyzet nyugtalanító volt. Fel s alá járkáltak az őrszemek, de hiába keresték a fénysávot, nem bukkant fel a láthatáron. *Roque*, a haditengerészet egykori hadnagya még egyszer fellendült a kis parancsnoki hídra, hogy a *Cruz-fok* fényét kémlelje, de a sötétben elvétette a lépést, és a tengerbe zuhant. Miután újra elindultunk, egy idő után végre megpillantottuk a keresett fénycsóvát, de teknőnk asztmatikus vánszorgása miatt hosszú időbe telt, míg közelebb kerültünk a parthoz. Világos nappal érkezünk Kubába, a *Las Coloradas* partvidéke mentén fekvő *Belic* néven ismert földrajzi pontnál.

Egy révhajó észlelt bennünket, fölfedezését távirón közölte a Batista hadsereggel. Alighogy kapkodva partra szálltunk, és hátunkon a nélkülözhetetlen felszereléssel bevettük magunkat a mocsárba, máris megjelentek az ellenséges repülők. Amíg a mangrovéval benőtt vadvizeken vergődünk át, a gépek nem láttak, így nem is támadhattak bennünket, a diktatúra hadserege azonban már a nyomunkban volt.

Hosszú órákat elvesztegettünk, mire kiértünk a sósvízű mocsárból, ahová egyik társunk tapasztalatlansága (és felelőtlensége) juttatott bennünket – azt állította ugyanis, hogy jól ismeri a terepet. Végre szilárd talajt éreztünk a lábunk alatt, és botladozva tovább haladtunk, mint valami árnyékhadserg, amelyet rejtélyes pszichikai mechanizmus hajt előre. A tengeren napokon át éhség és hányinger gyötört bennünket, s most a szárazföldön újabb iszonyú három nap volt mögöttünk. Pontosán tíz nappal az után, hogy elhajóztunk Mexikóból, december 5-én hajnalban egy ájulásoktól, pihenőktől meg-megszakított, kimerítő éjszakai gyaloglás után érkezünk meg a sajátos iróniával *Alegría del Pío* (azaz Kegyes Vidámság) néven ismert pontra. Kis domb volt, egyik oldalán cukornádültetvény, a másikon szántóföld szegélyezte, valamivel odébb sűrű erdő kezdődött. A hely táborozásra nem volt alkalmas, mégis pihenőt rendeltünk el, azzal a szándékkal, hogy itt töltsük a napot, s ha leszáll az este, tovább indulunk.

(Az *O Cruzeiro* brazil lapban 1959. június 16-án, július 1-én és július 16-án megjelent cikksorozat első része)

Rossz utakon

Az *Alegría del Pión*nál elszenvedett rajtaütés másnapján a hegyekben gyalogoltunk, lábunk hol a vöröses agyagot tapodta, hol a farkasfognak nevezett hepehupás köves talajt, minden irányból elszórt puskaropogást hallottunk, de nem tudtuk megállapítani, pontosan merről jönnek a lövések. *Chao*, a spanyol polgárháború veteránja úgy vélekedett, ha így folytatjuk, előbb-utóbb az ellenség csapdájába sétálunk, javasolta, hogy keressünk valami megfelelő helyet, ahol biztonságosan kivárhatjuk az estét, s majd az éj leple alatt továbbállunk.

A vizünk gyakorlatilag elfogyott, egyetlen tejkonzervünket baleset érte: Benítez őrizetére bíztuk, s ő egyenruhája zsebébe süllyesztette, csak éppen fordítva, azaz a doboz fedelébe ütött lyukacsákkal lefelé, így aztán, amikor ki-ki fejadagja elfogyasztására készült (amely egy üres vitaminos tubusba töltött sűrített tej és egy korty víz keverékéből áll volna) kétségbeesve láttuk, hogy az egész Benítez zsebébe és ruhájába ömlött.

Egy barlangszerű mélyedésben sikerült meghúzódni; egyik irányban tág kitekintést nyújtott, nagy hibája volt azonban, hogy a másik oldalról nem láthattuk az ellenség esetleges előnyomulását. Mi azonban inkább azzal törődtünk, hogy észrevétlenek maradjunk, semmint azzal, miképpen védjük meg magunkat, elhatároztuk hát, hogy itt töltjük a napot, és mind az öten kijelentettük, hogy harc esetén nem adjuk meg magunkat. A megállapodást az alábbiak kötötték: Ramiro Valdés, Juan Almeida, *Chao*, Benítez és az elbeszélő. A vereség gyötrelmes élményét és az elkövetkező harcokat valamennyien túléltek.

Este továbbindultunk. Gyér csillagászati ismereteimre támaszkodva az égbolton megkerestem a sarkcsillagot, és néhány éjszakán át, fényét követve keletnek, a *Sierra Maestra* belseje felé meneteltünk (Sokkal később tudtam meg, hogy nem a sarkcsillag, hanem egy másik égitest fényét követtük, és a vakszerencse vezérelt bennünket nagyjából kelet felé, egészen virradatig, amikor is a tengerpart közvetlen közelébe, egy sziklás, szakadékos tájakra érkeztünk.)

Lent megpillantottuk a tengert; vagy ötven méter magas, majdnem függőleges sziklafal választott el bennünket tőle, és ott a mélyben egy minden bizonnyal édesvízű tavacska csillogott. A szomjúság volt talán a leggyötrelmesebb; aznap éjjel egy csomó rákot találtunk és az éhségtől hajtva néhányat feltörtünk, de minthogy nem mertünk tüzet gyújtani, nyersen szippantottuk ki kocsonyás részeit, ami aztán kízó szomjúságot okozott.

Hosszas keresgélés után végre felfedeztünk egy járható ösvényt, amelyen leereszkedhettünk a tavacskához, de addig kalandoztunk a környéken, míg a magasból jól látható víztükör eltűnt a szemünk elől; szomjunktat most már csak a „farkasfogak” mélyedéseiben összegyűlt esővízzel olthattuk. Pocsolyáról pocsolyára jártunk, és az asztmás légzés könnyítésére szolgáló pumpával szivattyúztuk ki a vizet, néhány csöppnél több egyikünknek sem jutott.

Kedvetlenül, meghatározott irány nélkül barangoltunk, olykor egy repülőgép szállt a tenger fölött. A köves terepen ügyel-bajjal haladtunk előre, és páran felvetették, haladjunk szorosán a tengerpart fölött emelkedő sziklafalak mentén; súlyos érv szólt ellene, ott könnyen megláthattak bennünket. Végül is néhány cserje árnyékában leheveredtünk, és vártuk, hogy a nap lenyugodjon. Alkonyatkor kis homokos öbölre bukkantunk és megfürödtünk.

Megkísértem most a gyakorlatba átültetni egy régi olvasmány élményemet: egy ismeretterjesztő cikkben vagy talán regényben egyszer azt olvastam, hogy az édesvíz egyharmad rész tengervízzel keverve élvezhető marad, és így több folyadékhoz juthat az ember; így is tettünk azzal a kevés vízzel, ami az egyik kulacs alján maradt, de az eredmény elkeserítő volt, s a sós lötyt miatt bajtársaim heves szemrehányása zúdult a nyakamba. A fürdéstől némileg felfrissülve folytattuk utunkat. Besötétedett, és úgy rémlik, ragyogó fénnel világított a hold. Almeida és jómagam haladtunk az élen; váratlanul alvó emberek körvonalait pillantottuk meg a parton egy olyan pálmateő alatt, amelyet a halászok építenek maguknak, hogy az idő viszontagságai ellen védekezzenek. Azt hittük, katonák, de ahhoz túlságosan közel jutottunk hozzájuk, hogy visszaforduljunk, így inkább gyorsan előrenyomultunk; Almeida éppen megadásra akarta felszólítani az alvókat, amikor meglepetve láttuk, hogy, a *Granma* három expedíciós katonája hever előttünk: Camilo Cienfuegos, Pancho González és Pablo Hurtado. Élénk eszmecsere kezdődött: ki-ki beszámolt kalandjairól, kicseréltük híreinket, elmondtuk azt a keveset, amit a többiekről, a csata kimeneteléről tudtunk. Míg Camilóék egy darabka cukornáddal ajándékoztak meg bennünket, és mi az édes, leveses növényvel elvertük éhünket, addig ők elégedetten szürcsölték a remeterák húsát. Nekik egy csövel, pontosabban üreges bottal sikerült a tócsákból közvetlenül kiszippantani a vizet.

Együtt folytattuk az utat. A *Granma*-expedíció maradék csapata most már nyolc harcosból állt. Nem tudtuk, vajon mások túléltek-e a rajtaütést. Gondoltunk rá, hogy a miénkhez hasonló csoportok kóborolnak a hegyekben, de tulajdonképpen azt sem tudtuk, hol vagyunk, csak annyi volt világos, hogy ha a part mentén haladva balkézre esik a tenger, úgy keletnek, vagyis a *Sierra Maestra* belseje felé tartunk, ahol majd elrejtőzhetünk. Tisztában voltunk vele, hogy a függőleges partfal és a tenger elzárja előlünk a menekülés útját, ha ellenséges csapattal találkozunk. Ma már nem tudom pontosan, vajon egy vagy két napot meneteltünk-e a part mellett, csupán arra emlékszem, hogy a kopár vidéken tenyésző fügekaktusz apró gyümölcsével táplálkoztunk, alig egy vagy két gyümölcs jutott fejenként, ami nem keltette a jóllakottság illúzióját; ezen kívül szomjúság gyötört bennünket, minden csepp vízzel takarékoskodnunk kellett. Egyik nap hajnalban a végsőig elcsigázva a tengerpartra jutottunk, s félálomban vártuk, hogy megvirradjon, és felkutathassuk a továbbvezető utat. Úgy tetszett, hogy egy meredély szélére érkeztünk.

Ahogy kivilágosodott, megkezdtük a felderítést. Hamarosan tágas, guanóból épített házat pillantottunk meg, amelyet jómódú paraszt tulajdonának véltünk. Az első pillanatban úgy gondoltam, nem szabad megközelítenünk, mert feltehetőleg ellenséges fogadtatásra találunk, vagy éppenséggel a hadsereg karjaiba futunk. Benítez ellenkező véleményen volt, végül mind a ketten megindultunk a ház felé.

Én kint maradtam, ő áthaladt egy szögesdrótkerítésen (a harmadik felderítő nevére, aki akkor velünk volt, már nem emlékszem). Hirtelen észrevettem, hogy egy egyenruhás férfi áll a félhomályban, kezében M1-es karabéllyal, és átvillant az agyamon, hogy ütött utolsó óránk – de legalábbis Benítezé, akit már nem tudtam figyelmeztetni, mert már közelebb volt az egyenruhához, mint hozzám. Benítez majdnem a katona mellé ért, aztán fogta magát, sarkon fordult és komótosan visszaindult, miközben elfogulatlan hangon beszélni kezdett hozzám, hogy meggondolta magát, mert egy „puskás uraságot” látott és bölcsebbnek tartja, ha semmit sem kérdezőnk tőle.

Úgy éreztük, hogy újjászülettünk, Benítez is, de valamennyien; ám kalandjaink itt még nem értek véget. Némi óvatos felderítés után megpróbáltunk leereszkedni a váratlanul jóval mélyebben futó szorosba. *Ojo de Buey* a neve ennek a helynek, ahol

kis folyó rohan a tenger felé és a szó szoros értelmében a sziklákon fúrja át magát.

Ránk virradt, mielőtt megmászhattuk volna az előttünk magasodó dombtetőt; egy barlang menedékébe húzódtunk, ahonnét jól áttekinthettük a környéket: mindenütt csend honolt; később egy haditengerészeti motoros hajó embereket tett partra, nyilván a váltás jött meg. Harminc katonát számoltunk meg; később megtudtuk, hogy Laurentnek, a haditengerészet rettegett hóhérának katonáit láttuk, aki – miután lemészárolta néhány bajtársunkat –, éppen akkor váltotta le embereit a tengerparti őrhelyen.

Benítez ereiben meghűlt a vér, amikor a maga szörnyű valóságában megjelent előtte a „puskás uraságok” képe. A helyzet tényleg rossz volt: ha felfedeznek bennünket, semmi esélyünk, csak a harc lehetősége marad, a végsőig.

Úgy telt el a nap, hogy egy falatot sem ettünk, a vizet egy távcsöves puska lencséjébe töltve osztottuk szét, hogy mindenki hajszálra ugyanannyit kapjon; aztán leszállt az este és ismét útra keltünk, hogy végre magunk mögött hagyhassuk azt a vidéket, ahol a háború talán legszorongatóbb napját töltöttük el, éhség és szomjúság közepette, a vereség bántó tudatával, törbeccsált patkányokként szüntelenül érezve a tapintható és elháríthatatlan veszély közelségét.

Némi nehézségek árán lejutottunk a tenger felé igyekvő folyócskához, vagy annak valamelyik mellékágához; a földre vetettük magunkat és – mint a lovak – mohón ittunk, míg korgó gyomrunk pukkadásig telt vízzel. Megtöltöttük a kulacsokat és folytattuk utunkat. Hajnalban egy ritkás erdővel borított dombtetőre jutottunk. Hevenyészett védelmi rendben ki-ki elfoglalta kijelölt helyét, s a lehető legjobban elrejtőzött a fák között. Itt töltöttük az egész napot, néha igen alacsonyan, szinte a fejünk fölött motoros repülőök húztak el, a rajtuk elhelyezett hangosbeszélőkből érthetetlen szavak áradtak; Almeida és Benítez, a *Moncada* veteránjai megadásra felszólító szövegnek vélték őket. Az erdőben időnként meghatározhatatlan kiáltások harsantak.

Ezen az éjszakán tovább folytattuk zárandokutunkat. Egyszer egy épület közelébe értünk, bentről zenekar hangja szűrődött ki. Újra vita kerekedett, Ramiro, Almeida és jómagam úgy véltük, hogy semmiképpen sem szabad a mulatozók közé merészkednünk, mert a parasztok, talán rossz szándék nélkül, de azonnal elterjesztenék a hírt, hogy a közelben bujkálunk; Benítez és Camilo Cienfuegos viszont azt mondták, mindenképpen be kell kopogtatnunk, és élelmet kell kérnünk. Végül Ramiro meg én kaptuk a feladatot, hogy bejussunk a házba és híreket, valamint ennivalót szerezzünk. Amikor a közelébe értünk, elhallgatott a zene és elmosódottan egy férfi hangját hallottuk, amint körülbelül ezt mondja: „és most koccintsunk valamennyi bajtársunk egészségére, akik végrehajtották ezt a ragyogó akciót”, stb. stb. Ennyi elég is volt nekünk; fürgén, zajtalanul visszalopóztunk társainkhoz, s beszámoltunk róla, kik is ünnepelnek ott, abban a házban. Tovább mentünk, de az embereknek jártányi erejük sem maradt; ezen az éjszakán, de lehet, hogy a következőn történt, hogy senki sem bírt már tovább gyalogolni; nem volt mit tenni, bekopogtattunk egy parasztház ajtaján, ami egy földút szélén állt, *Puercas Gordas* faluban. Kilenc nap telt el a rajtaütés óta.

Barátságosan fogadtak bennünket, majd megkezdődött az evés-ivás végeérhetetlen ünnepe. Órákon keresztül csak ettünk és ettünk, közben ránk virradt és ott rekedtünk. Délelőtt elterjedt a hír, hogy a faluban vagyunk, s egymás után érkeztek a kíváncsi és szolgálatkész parasztok; mind üdvözölni akartak bennünket és ennivalóval, ajándékokkal traktáltak.

A kis házban nemsokára elszabadult a pokol: Almeida adta meg a jelet, s ezzel kitört az általános hasmenés. Szaladtunk az árnyékszékre, voltak, akik hánytak is, így „hálálva” meg a vendégszeretetet. Pablo Hurtado annyira legyengült a sok napos

meneteléstől, a felhalmozódott fáradtságtól, a hányingertől, szomjúságtól, hogy nem bírt lábra állni.

Elhatároztuk, hogy éjszaka tovább indulunk. A parasztok elmondták, hogy a hírek szerint Fidel él, és felajánlották, hogy elvezetnek bennünket oda, ahol ő meg Crescencio Pérez tartózkodik, de a fegyvereket és az egyenruhát mindenképpen házigazdánknál kell hagynunk. Mi ketten Almeidával megtartottunk egy-egy Star típusú géppisztolyt; a nyolc puska és az összes tár vendéglátónk otthonában maradt. Két csoportra oszlottunk, úgy terveztük, hogy parasztházaknál pihenünk meg, s aztán fokozatosan közeledünk a *Sierra Maestrához*.

Ha jól emlékszem, a mi csoportunkba rajtam kívül Pancho González, Ramiro Valdés és Almeida, a másikba Camilo, Benítez és Chao tartozott; Pablo Hurtado betegen a házban maradt.

Nem sokkal távozásunk után házigazdánk nem tudta magában tartani a titkot, és egy barátjával megvitatta, hová rejtsék el a fegyvereket; ez a barát aztán meggyőzte, hogy el is adhatják őket, és tárgyalásba bocsátkozott egy harmadik emberrel, aki feljelentette őket a hadseregnél, és alig pár órával az után, hogy elhagytuk az első vendégszerető házat Kuba földjén, akcióba lépett az ellenség: foglyul ejtette Pablo Hurtadót és megkaparintotta a fegyvereket.

Mi éppen egy Argelio Rosabal nevű (általában csak a Pásztorként emlegetett) adventista hajlékában tartózkodtunk. Barátunk, amint a rossz hírről értesült, gyorsan egy környékbeli parasztért küldött, aki jól ismerte a hegyeket, és – mint állította – rokonszenvezett a felkelőkkel. Este elhagytuk a házat és egy biztosabb búvóhelyre költöztünk át. A parasztnak, akit aznap megismertünk, Guillermo García volt a neve, ma a Nyugati Hadsereg vezérkari főnöke és a párt országos vezetőségének tagja.

Számos parasztházban megszálltunk még; Carlos Mas (később maga is csatlakozott a felkelőkhöz), Perucho és mások, akiknek a nevére már nem emlékszem, bújattak akkoriban bennünket. Az egyik nap, hajnalban, miután átvágtunk a *Pilón* felé vezető országúton és egy darabon vezető nélkül gyalogoltunk, megérkeztünk Crescencio Pérez fivérének, Mongónak a birtokára. Itt végre találkoztunk a partraszállók összes életben maradt tagjával, akik elkerülték a letartóztatást; név szerint a következők voltak: Fidel Castro, Universo Sánchez, Faustino Pérez, Raúl Castro, Ciro Redondo, Efigenio Ameijeiras, René Rodríguez és Armando Rodríguez. Pár nap múlva csatlakozott hozzánk Morán, Crespo, Julito Díaz, Calixto García, Calixto Morales és Bermúdez.

A mi csapatunknak sem egyenruhája, sem fegyvere nem volt, hiszen a minket ért balszerencse után csak két géppisztolyunk maradt; Fidel szokatlanul hevesen leteremtett bennünket.

Szavai mélyen emlékezetünkbe vésődtek, ma is pontosan emlékszem rájuk: „Ezúttal szerencsétek volt. Ha valaki ilyen körülmények között kiadja kezéből a fegyverét, a hibáért általában az életével fizet. Ha a hadsereg a nyomotokra bukkan, egyetlen esélyetek az életben maradásra a fegyver lett volna. Bűn és ostobaság volt így elkótyavetyélni őket.”

Pino del Agua

Miután augusztus 29-én találkoztunk Fidellel, a két csapat néhány napon át hol együtt, hol egymástól bizonyos távolságra menetelt. Azt terveztük, a *Pino del Agua*-i

erdőgazdaság telepén együtt haladunk át. Úgy hírlett, hogy *Pino del Aguánál* nem állomásozik ellenséges sereg vagy csupán jelentéktelen helyőrség védi.

Fidel terve a következő volt: ha gyenge helyőrséggel találjuk magunkat szemben, bevesszük; ellenkező esetben váratlanul felbukkanunk, majd ő embereivel továbbmegy *Chivirico* felé. Mi lesbe állunk, és bevárjuk a Batista hadsereget, amely hasonló esetekben tüstént megjelenik, egyrészt, hogy az erejét fitogtassa, másrészt, hogy a jelenlétünk nyomán felparázsló lázadó hangulatot elfojtsa a parasztok körében.

Azokban a napokban, amikor *Dos Brazos del Guayabóból* a két csapat találkozási pontjáról elindultunk és a leendő ütközet színhelye, *Pino del Agua* felé meneteltünk, történt néhány esemény, melyeknek szereplői a forradalom későbbi történetében is bizonyos szerepet játszottak. Manolo és Pupo Beatón dezertált a csapatból. Környékbeli parasztok voltak, kevéssel az uverói ütközet előtt csatlakoztak a gerillasereghez; derekasan harcoltak *Uverónál*, most mégis megszöktek. Ez a két ember később mégis csatlakozhatott hozzánk, mert Fidel szemet hunyt árulásuk felett, de félnomád, bandita életmódjukon soha nem voltak képesek változtatni: egyikük, Manolo, valamilyen személyes természetű ügy miatt, már a forradalom győzelme után meggyilkolta *Cristino Naranjo* parancsnokot. Ezután megszökött a *La Cabaña* börtönéből, és a *Sierra Maestrának* éppen azon a részén szervezett magának szabadcsapatot, ahol annak idején maga is harcolt. Egyéb gáztettei mellett ő ölte meg *Pancho Tamayo* bajtársunkat, aki a forradalom kezdetétől fogva sok értékes szolgálatot tett nekünk. Végül felfegyverkezett parasztok ejtették fogságba őt is, fivérét is. Mindkettőjüket kivégezték *Santiagóban*.

Ez idő tájt kellemetlen baleset történt: *Roberto Rodríguez* bajtársunkat parancsmegtagadás miatt lefegyverezték. Igen fegyelmezetlen harcos volt, ezért osztagának hadnagya fegyelmi jogát érvényesítve elvette tőle a fegyverét. Roberto Rodríguez azonban megkaparintotta egyik bajtársa revolverét, és föbe lőtte magát. Elleneztem, hogy katonai tiszteletadással temessük el, de bajtársai vitatkoztak velem, elesett harcosnak tekintették; én úgy gondoltam, hogy akkori körülményeink között az öngyilkosság, függetlenül a harcos képességeitől, elítélendő cselekedet. Így csak virrasztottak a halott mellett, katonai tiszteletadásra nem került sor.

A halála előtt pár nappal beszélt nekem az életéről: felfokozott érzékenységű ember volt, aki hallatlan erőfeszítéssel próbált a gerilla kemény életéhez hozzáedződni és elfogadni a katonai fegyelmet, ezek a követelmények azonban állandóan ütköztek gyenge fizikumával és ösztönösen lázongó természetével.

Két nap múlva kisebb csoportot küldtünk *Minas de Bueycitóba*. Közeledett szeptember 4-e, fontos volt, hogy az erőnket megmutassuk. A csapatot *Ciro Redondo* százados vezette, amikor visszatért, hadifogolyként egy *Leonardo Baró* nevű ellenséges katonát hozott magával. Baró később jelentős szerepet játszott az ellenforradalmi erők szolgálatában; jó ideig fogságban tartottuk, míg egy szép napon fellengzős történetet adott elő beteg anyjáról; én hittem neki, egyúttal igyekeztem arra is rávenni, hogy a fővárosba érkezésekor tegyen politikai jelentőségű nyilatkozatot. Azt javasoltam, hogy üljön buszra, látogassa meg beteg édesanyját, majd kérjen politikai menedékjogot valamelyik követségen, azzal indokolva a döntését, hogy nem kíván ellenünk harcolni, s elítéli a Batista rendszert. Azzal érvelt, hogy nem ítélné el a rendszert, amelynek oldalán a fivérei harcolnak, végül abban maradtunk, hogy amikor menedékjogot kér, csupán annyit mond, hogy abba akarja hagyni a harcot.

Négy harcos kíséretében útjára engedték, és szigorúan utasításba adtuk, hogy útközben Barónak senkit sem szabad meglátnia, mivel sok parasztot ismert már azok közül, akik rendszeresen jártak a táborba. A négy bajtársnak a lelkére kötöttük, hogy egészen *Bayamóig* gyalog kell megtenniük az utat, ahol aztán szabadon engedhetik a

foglyot, ők pedig más úton kötelesek visszatérni.

A csoport nem tartotta be az utasításokat, számos paraszttal találkoztak, sőt Baróval szabadlábra helyezett hadifogolyként és potenciális barátként bántak, így jelenlétében még megbeszéléseket is folytattak. Végül szereztek egy dzsipet és elindultak *Bayamóba*. Az úton a Batista hadsereg őrzőjébe ütköztek, amivel a négy bajtárs az életével fizetett. Soha nem tudtuk meg, hogy Baró vajon részt vett-e ebben a gyilkosságban, az viszont tény, hogy nyomban *Minas del Bueycitóba* ment, ahol a tömeggyilkos Sánchez Mosquera szolgálatába szegődött, és egyre-másra jelentette fel a faluban bevásárlásaikat végző parasztokat, akikről tudta, hogy kapcsolatban állnak velünk. Tévedésem számtalan áldozatot követelt. A forradalom győzelme után néhány nappal Barót elfogták, halálra ítélték és kivégezték.

Nem sokkal ezután leereszkedtünk *San Pablo de Yao* falucskába; a helybeliek általános ujjongása közepette bevonultunk, egyetlen puskalövés nélkül pár órára birtokba vettük, és újabb összekötőket toboroztunk. Néhány emberrel elbeszélgettünk, majd az összes fellelhető árut teherautókra raktuk – maguk a kereskedők segítettek, bár hitelbe vásároltunk náluk, azaz adóslevelet adtunk a kapott áruért. Ekkor ismertük meg *Lidia Docét*, aki ettől kezdve hosszú időn át nagyszerű segítőtársunk volt, ő tartotta a kapcsolatot a gerillasereg valamennyi összekötőjével, egészen Havannában bekövetkezett haláláig.

Kemény munka volt az árut *Yaóból* elszállítani, az út, amely *San Pablo de Yao*tól a *La Cristina* bányát érintve a *Verde-csúcs* felé kanyarog, igen meredek, csak kettős differenciálművel ellátott és fél rakománnyal közlekedő teherautók képesek megmászni, a mi járműveink útközben leálltak, és a szállítmányt öszvérek meg a legénység cipelte tovább. Azokban a napokban – különböző okok miatt – újabb emberek váltak meg tőlünk. Egyik bajtársat, aki egyébként kitűnő harcos volt, kizártuk a csapatból, mert a yaói expedíció idején őrségben lerészegedett, s ezzel az egység biztonságát veszélyeztette. Jorge Sotús lemondott szakaszparancsnoki beosztásáról és Fidel megbízásából *Miamiba* utazott. Sotús soha nem tudott a *Sierra* követelményeihez hozzáidomulni, és zsarnoki természete miatt sem kedvelték. Változó szerencse kísérte további pályafutását. Megalkuvóan, már-már árulóként viselkedett *Miamiban*, azután visszatért és amnesztiát kapott, múltbeli tévedéseit megbocsátottuk. Hubert Matos ügye idején árulást követett el, húszévi börtönre ítélték, de az egyik börtönőr segítségével megszökött. Amikor éppen egy bárka felszerelésével foglalkozott, s kalóztámadást készített elő a sziget ellen, baleset érte, halálát a jelek szerint áramütés okozta.

Még egy bajtársunktól elbúcsúztunk: Marcelo Fernández, a mozgalom városi szárnyának egyik vezetője hosszabb időt töltött a *Sierra Maestrában*, s most visszatért az illegális munkához.

Az említett események után tehát újra elindultunk *Pino del Agua* felé, ahová szeptember 10-én érkeztünk meg. *Pino del Agua* voltaképpen kis major, amely a *Maestra* fennsíkján szinte körülöleli a helybéli fűrésztelepet. Abban az időben egy spanyol intéző igazgatta, jó néhány munkást foglalkoztatott, közülük egy sem tartozott a hadsereghez. Aznap éjjel egész csapatunk bevonult a majorba, Fidel szándékosan hagyta, hadd tudják meg a falusiak, merre haladunk tovább; arra számított, hogy valami csak kiszivárog.

Némi figyelemelterelő manővert hajtottunk végre. Fidel egysége mindenki szeme láttára elindult *Santiago* irányába, mi pedig az éj leple alatt kis kerülőt tettünk, és lesbe álltunk, az ellenséges csapatokra várva. Élelmezésünkről – amennyiben nem kell sokat várni az ellenség felbukkanására – mint máskor, most is az öreg Tamayo gondoskodott, aki ezen a környéken, a *Cuevas de Peladero* nevű faluban lakott.

Úgy osztottuk szét erőinket, hogy az összes utat szemmel tarthassuk. Az egyik

irányban egészen addig küldtük ki az őrszemeket, ahol az út *Yaóból* kiindulva néhány mérfölddel *Pino del Agua* előtt a *Verde-csúcshoz* kanyarodik el, ugyanakkor megfigyelés alatt tartottuk a másik, teherautóval nem járható és közvetlenül a hegyek belsejébe vezető utat is. A *Verde-csúcson* várakozó csoport néhány, többnyire puskával felszerelt emberből állt, feladatuk adott esetben a vészjelzés leadása volt; maga az út jó visszavonulást biztosított, az akció után ebben az irányban akartuk elhagyni a vidéket. *Efigenio Ameijeiras* vezette a hátvédet, feladata egy másik, ugyancsak a *Verde-csúcs* felé tartó út ellenőrzése volt. Lalo Sardiñas szakaszával *El Zapato* körzetében maradt, és néhány, a fakitermelők által használt utat figyelt, melyek a *Peladero* folyó partjánál értek véget. Túlzott óvatosság volt ez, mert az ellenség csak egy nagy vargabetű után érhetne volna el ezeket az erdei utakat, harcmódorát pedig éppenséggel nem a zárt hadoszlopban történő hegyi menetelés jellemezte. A *Siberia* felőli bejáró védelme *Ciro Redondo* szakaszára várt – ez az út köti össze az uverói, valamint a *Pino del Agua*-i fűrésztelepet, ő azon a szakaszán állt lesbe, amely a *Maestra* vadonát szeli át. Én magam a *Guisa* felől kapaszkodó út két oldalán állítottam fel erőimet, egy meredek sziklafal mellett húzódó erdőcskében, oly módon, hogy meglephessük a teherautókat – azon a ponton akartam a legnagyobb tüzerőt összpontosítani, ahol leginkább várható volt az ellenség felbukkanása. A helyünkről már messziről észrevehettük a teherautókat. A haditerv egyszerű volt: mindkét oldalról tűz alá vesszük őket, az első teherautót az egyik kanyarban feltartóztatjuk, rögtön ez után tüzet nyitunk az utána következő kocsikra is, hogy megállásra kényszerítsük őket – ha a rajtaütés sikerül, három vagy négy teherautót zsákmányolhatunk. Ez a szakasz kapta a legjobb fegyvereket, erősítésként *Raúl Castro Mercader* százados embereit is ide vezényeltem.

Vagy hét napon át türelmesen ültünk leshelyünkön, ám a kormánycsapatoknak színét sem láttuk. A hetedik napon éppen a rögtönzött vezérkarnál voltam (itt kapott helyet a tábori konyha is), amikor értesítettek, hogy közeledik az ellenség. Meredeken kigyózik felfelé az út, ezért hamarabb hallani a kapaszkodón fölfelé igyekvő kocsizugását, minthogy láthatóvá válna.

Erőink felkészültek a támadásra. *Ignacio Pérez* százados emberei elfoglalták helyüket az élen, nekik kellett az első teherautót megállítaniuk, mögöttük hasaltak a többiek, akiknek a következő járműre kellett lőniük. Húsz perccel az ütközet kezdete előtt felhőszakadás zúdult alá, ami igen gyakori a *Sierrában*, bőrig áztunk, ám a kormánykatonák, ha lehet, még gyanútlanabban közeledtek, meg sem fordult a fejükben az ütközet lehetősége. Az első lövés leadásával megbízott harcosnak *Thompson* géppuskája volt, tüzet nyitott, ám senkit sem talált el, általános lövöldözés kezdődött, az első teherautó legénysége, inkább meglepetésében, semmint veszteségei miatt, leugrált és szétszóródott a szikla mögött, de előbb még halálosan megsebesítették egyik bajtársunkat, a csapatunk költőjét, *Crucitót*, teljes nevén *José de la Cruz*.

Az ütközet kezdett elfajulni: az egyik ellenséges katona a kanyarban befészkelte magát a teherautó alá, és egyszerűen nem hagyta, hogy a mieink közül bárki is kidugja a fejét az útra. Egy vagy két perc telt el, míg a helyszínre értem. Láttam, hogy sokan megkezdték a visszavonulást – valamilyen téves parancsot teljesítve –, hiszen hasonló közbizalom gyakran előfordul az ütközetekben. *Arquímedes Fonseca* egyik keze megsérült, amikor a tűzvonalból megpróbálta elvonszolni géppuskáját, melyet a kiszolgáló személyzet sorsára hagyott. Parancsot adtam, hogy térjenek vissza a helyükre, egyben *Lalo Sardiñas* és *Efigenio Ameijeiras* erőit hívtam segítségül, mert ezen a szakaszon kellett kikényszerítenünk a győzelmet.

Lenn az útnál egy *Tatín* nevű harcos állt. Amint lefelé igyekeztem, kihívóan odakiáltotta nekem: „Ott van, ni, a kocsik alatt, nyomás, most kiderülhet, ki az igazi macsó.” Átkozottul dühös lettem, vérig sértett a szavaiból kicsengő kétely; amikor

azonban megpróbáltunk a katona közelébe férkőzni, mialatt az géppisztolyából elszántan tüzelt, el kellett ismernünk, hogy férfiasságunkat túl drága áron tudjuk csak érvényesíteni. Egyikünk sem állta ki a próbát, sem kihívóm, sem én. A katona géppisztolyával együtt, kúszva visszavonult.

Az ellenségnek öt teherautója volt, egy századot szállítottak. Antonio López osztaga pontosan teljesítette a parancsot: az ütközet kezdete után egyetlen katonát sem engedtek át vonalukon, a harmadik teherautó tehát ott vesztegelt. Néhány katona rendkívül szívósan védekezett, nem engedtek áttörni bennünket. Megérkezett a Lalo Sardiñas és Efigenio Ameijeiras vezette erősítés, megindultak a teherautók ellen, és végre megtörték a védelmet. A katonák az úton menekültek. Egyesek fejtellenül nyargaltak lefelé, mások – mit sem törődve a felszereléssel – felkapaszkodtak a konvoj két utolsó kocsijára.

Az ellenséges csapat erejéről kapott tájékoztatást Gilberto Carderónak köszönhattuk. Ez a bajtársunk egy régebbi portyánk alkalmával az ellenség fogságába került – egy ideig börtönben volt, most pedig azért hozták magukkal a katonák, hogy Fidelt megmérgezze egy üvegcsé tartalmával, amelyet az ételébe kellett volna szórnia. Amint meghallotta a lövéseket, a többi katonával ő is leugrott a teherautóról, de nem rejtőzött el, mint a többiek, hanem jelentkezett nálunk – kalandos fogsága után tehát ismét közénk tartozott. Amikor az első teherautót elfoglaltuk, két halottat találtunk. A harmadik sebesült agonizált, de úgy tűnt, még ekkor is harcolni akar. Lelőtték, meg sem várva, hogy megadja magát – erre a csaknem eszméletlen ember nem is lett volna képes. A vandál tettet végrehajtó harcos családját a Batista hadsereg irtotta ki. Rátámadtam a fiúra, észre sem vettem, hogy a jelenetnek más is tanúja: a katona, aki a jármű platóján, pokrócok alatt lapult. Amikor kirohanásomat és bajtársunk mentegetőzését meghallotta, előbújt, és könnyörögni kezdett, hagyjuk meg az életét; a lábszárába fúródott lövedék törést okozott, és mi ketten az út szélére fektettük, miközben a többi teherautó körül tovább folyt a csata. Valahányszor elhaladt mellette egy partizán, felkiáltott: „Ne öljön meg, a Che azt mondta, nem szabad megölni a foglyokat.” Az ütközet végeztével a fűrésztelepre szállítottuk, bekötöttük és ott hagytuk, azzal, hogy engedjék szabadon.

A többi teherautónál kevés kárt tettünk az ellenségben, de sok fegyvert zsákmányoltunk. Az ütközet végső eredménye egy Browning márkájú automata fegyver, öt Garand, egy állványos géppuska teljes felszereléssel, valamint még egy Garand, amelyet Efigenio Ameijeiras csapata kaparintott meg. Efigenio Fidel hadoszlopához tartozott és azzal érvelt, jogosan kíván részesedést a zsákmányból, mivel az ő szakasza döntötte el a harc kimenetelét. Fidel azonban éppen azért rendelte a parancsnokságom alá ezeket az embereket, hogy a fegyverek megszerzésében segítsenek, egyáltalán nem törődtem tehát a tiltakozásukkal, hanem nyugodtan szétosztottam a saját csapatomban a fegyvereket. Kivéve az említett utóbbit, mely szőrén-szálán eltűnt.

Antonio López hadnagy kapta a Browningot, mert osztagával kitűnt a harcban; a Garandokat Joel Iglesias hadnagy, a *Chorinthia*-expedíció volt tagja, Virelles, valamint Oñate közlegény kapta, a másik két szerencsés nevére már nem emlékszem. A zsákmányolt teherautókat nem tudtuk elszállítani, ezért felgyújtottuk őket, hogy ezzel is kárt okozzunk az ellenségnek. Már mindannyian a faluban voltunk, amikor repülőgépek zúgtak el a fejük fölött: nyilván értesítést kaptak a támadásról, de amint löni kezdtük őket, eltávolodtak.

Csata előtt az egyik Pardo fivért, Mingolót indítottuk útnak, hogy Fidelt a csendörök közeledtéről értesítse. Most elhatároztuk, másik küldöncöt menesztünk hozzá, aki tájékoztatja az összecsapás eredményéről is (vele tartott Cardero is, hogy

kalandjait elbeszélje). Cirót egy másik küldönc útján értesítettük az ütközet végéről, s hogy elhagyhatja őrhelyét. Mongo Martínez volt a hírvivő.

Valamivel később lövéseket hallottunk: az egyik lövész szakasz bujkáló katonára lett figyelmes, felszólították, hogy adja meg magát, de úgy tetszett, nem engedelmeskedik: ekkor rálőttek, mire elhajította Springfieldjét, és eltűnt a sűrűben. Aggasztónak találtam, hogy még mindig katonák kóborolnak a környéken, a Springfielddet mindenesetre nyilvántartásba vettük.

Két vagy három nappal később került elő Mongo Martínez, jelentette, hogy ellenséges katonákkal találkozott, akik rálőttek, megsebesült, de sikerült elmenekülnie. Egész arcát puskapor- és sörétnyomok borították – éppen az a Springfield sebesítette meg, amelyet lövészeink zsákmányoltak. A sebesült bajtárs, aki azt hitte, hogy a csendőrök a közelben vannak, bevette magát a sűrűbe, eltévedt, így nem értesítette Ciro Redondót az ütközet végéről, nem adta át neki a visszavonulási parancsot. Ciro persze hallotta a harci zajt, másnap tehát átküldött valakit hozzánk, s mi újra közöltük vele a parancsot.

Mialatt a B26-osok a fűrésztelep fölött köröztek, az épületek védelmében ráérősen megreggeliztünk, a háziasszony csokoládéval kínált bennünket, noha úgy tetszett, nincs túlzottan elragadtatva a gépektől, amelyek szinte súrolták a házak tetejét. Egy idő után a repülők eltávoztak, ám amikor megkezdtük az elvonulást, a *Siberia* felé vezető úton, amelyet még pár órával ezelőtt Ciro őrzött, négy, katonákkal zsúfolt teherautó tűnt fel. Bizonyára ez volt a konvoj másik fele, amely ellenkező irányból közeledett a derékhadhoz. Bekeríthettük volna őket is, de az alkalmat már elszalasztottuk, csapatunk nagyobb része biztonságosabb tájakra húzódott vissza. Kétszer a levegőbe lőttünk, ez volt a visszavonulási parancs jele, majd a legnagyobb nyugalommal távoztunk.

Ebben az ütközetben, amelynek jelentőségét az adta, hogy az egész ország tudomást szerzett róla, a hadseregnek három halottja, valamint egy sebesültje volt (az a hadifogoly, akit szabadon engedtünk). Az ütközet másnapján, amikor Efigenio szakasza újra átfésülte a környéket, újabb foglyot ejtettünk: Alejandro őrmestert, aki csapatunk szakácsaként a háború végéig velünk maradt. Ott helyben eltemettük Crucitót, valamennyien meggyászoltuk őt, a hűséges bajtársat, az eredeti tehetségű, született népénekest. Crucito ádáz költői versengésben állt Calixto Moralesszel, akit olykor a „*Sierra* fajdkakasának” csúfolt, míg önmagát a „*Maestra* csalóányának” tartotta.

Az ütközetben különösképpen kitűnt bátorságával Efigenio Ameijeiras hadnagy, két százados: Lalo Sardiñas, Víctor Mora; Antonio López hadnagy és osztaga, az akkor még közlegényként szolgáló Dermidio Escalona és az ugyancsak közlegény Aquímedes Fonseca. Fonseca ekkor kapta meg az állványos géppuskát, amelyet sérült keze gyógyulása után használatba vehetett. Nekünk egy halottunk, néhány (Monguito sörét okozta sebeit is beleértve) zúzódásos és horzsolásos sebesültünk volt. Különböző utakon vonultunk vissza *Pino del Aguá*ból, majd a *Verde-csúcs*nál találkoztunk, ahol újjászerveztük erőnket és Fidelre vártunk, aki már tudott az összecsapásról.

Az ütközet alaposabb elemzése elárulta, hogy noha jelentős politikai és katonai győzelmet arattunk, hiányosságaink is jócskán megmutakoztak. A váratlan rajtaütés hatását teljes egészében ki kellett volna használnunk, és szinte le kellett volna rohannunk a három első teherautó legénységét. Az ütközet kezdete után valaki hamis visszavonulási parancsot adott ki, ami nemcsak megzavarta az embereket, hanem harci kedvüket is lelohasztotta; utána már igen csekély elszántsággal küzdöttek a három teherautóért, amelyeket tulajdonképpen néhány katona védett; ezután egy teljes éjszakát a fűrésztelepen töltöttünk, feleslegesen téve ki magunkat az esetleges ellentámadásnak, végül a visszavonulás is meglehetősen rendezetlenül zajlott le.

Mindez megmutatta, hogy halaszthatatlan feladat a küzdőszellem és a fegyelem megszilárdítása, a következő napokban haladéktalanul hozzá is láttunk.

Halálos baleset

A *Pino del Agua*-i ütközet után hozzákezdünk, hogy a menetoszlop szervezeti felépítését tökéletesítsük. Célunk az volt, hogy a csapat, amelyhez átmenetileg Fidel néhány osztaga is csatlakozott, mint harci egység ütőképesebbé váljon.

López hadnagy szakasza derekasan verekedett *Pino del Aguánál*, tagjai kivétel nélkül nagyon megbízható harcosok voltak; belőlük hoztunk létre egy fegyelmi bizottságot, amelynek az lett a feladata, hogy őrködjön a fegyelem, a körletrend, a forradalmi harcshoz méltó magatartás és a kellő éberség betartásán. A véletlenek köszönhetően, néhány nappal a megalakulása után a bizottság tragikus körülmények között feloszlott.

Akkoriban történt, hogy a *La Botella* körzetében fekvő kis táborunkban, amelyet általában pihenőhelynek használtunk, halálra ítéltünk egy dezertőrt. Cuervónak hívták, hónapokkal azelőtt szökött meg egy puskával, a fegyver későbbi sorsáról nem volt tudomásunk, annál pontosabban értesültünk viszont a dezertőr tetteiről: arra hivatkozva, hogy a forradalom ügyéért harcol, és besúgókra vadászik, rendszeresen – és az is lehet, hogy a hadsereg egyetértésével – fosztogatta a parasztokat. A hivatalos eljárás gyors volt, mivel közönséges dezertőrrel volt szó – megtörtént az áruló fizikai megsemmisítése. Sajnos, többször is előfordult, hogy ilyesfajta ítéletet kellett hoznunk, mivel a *Sierra Maestrában* uralkodó háborús állapotok kedveztek az antiszociális típusok garázdálkodásának.

Megtudtuk, hogy Fidel a *Sonador* és *Chivirico* tájékán végzett ellenőrző körútját befejezve visszafelé, azaz a mi körzetünkbe tart. Felkerekedtünk és elindultunk a *Peladero* folyó felé, hogy a találkozás a lehető leghamarabb megtörténjen.

A tengerparti sávban lakott egy *Juan Balansa* nevű kereskedő, akiről mindenki tudta, hogy kapcsolatban áll a diktatúrával és az ültetvényesekkel, noha azt sem mondhattuk, hogy tevőleges ellenségünk – mindenesetre Juan Balansának messze földön híres szívós és teherbíró öszvére volt, amit jogos hadisarcként elkonzfiskáltunk tőle.

A *Pinalitónak* nevezett hely közelében tettük rá a kezünket az öszvérré. Közel jártunk már a *Peladero* folyóhoz, amelynek meredek partfalán kellett leereszkednünk. Nem tudtuk, mit kezdjünk vele: vágjuk le, és a húsát cipeljük magunkkal, hagyjuk ellenséges területen, vagy pedig vigyük magunkkal, hátha megbirkózik a nehéz tereppel. Elhatároztuk, hogy kipróbáljuk, meddig bírja az utat, a húsát különben aligha tudtuk volna elszállítani. A derék jószág bámulatra méltó biztonsággal ereszkedett le a sziklafalon, ahol helyenként mi magunk is liánokba, sziklákba kapaszkodva csúszunk lefelé, sőt a csapat kabaláját, fűrge kis kutyánkat ölben kellett levinnünk.

Amikor átkeltünk a folyón, az öszvér megismételte a mutatványt. A *Peladero* medre itt kövekkel van tele, s az öszvér halált megvető bátorsággal szökdécselt szikláról-sziklára. Később én lovagoltam a hátán – meg kell vallanom, először éreztem magam biztosan a nyeregben – majd végül az egyik ütközetben Sánchez Mosquera kezébe került.

A *Peladero* folyó partvidékén történt az a kellemetlen közjáték, amely a fegyelmi

bizottság működésének véget vetett. Egyes bajtársak, akiknek a szigorú fegyelem nem volt ínyükre, kifogásolták a munkáját, s az is előfordult, hogy drasztikus intézkedéseket hozott. Pár ember a hátvédből ízetlen tréfát űzött a bizottság tagjaival, kérték, hogy sürgősen vizsgáljanak ki egy súlyos problémát, ám az eléjük tárt bizonyíték mindössze egy rakás összetéveszthetetlen piszok volt. A csoport több tagját letartóztatták. Köztük volt *Humberto Rodríguez* is, aki azzal szerzett hírnevet magának, hogy szívesen vállalkozott az ítéletvégrehajtó szerepére, ha sajnálatos módon, egy árulót kellett kivégeznünk. A forradalom győzelme után egy másik felkelő katona segítségével meggyilkolt egy rabot, majd mindketten megszöktek a *La Cabaña* börtönéből.

Humbertóval együtt két vagy három bajtárs „fogdába” került. A gerillaháború körülményei között persze a fogda nem jelentett túl szigorú büntetést, de ha az elkövetett vétség komoly volt, ha a megfenyített súlyosan vétett a fegyelem szabályai ellen, egy, esetleg több napra is megvontuk tőle az ételt – s ez bizony már hatásos büntetés volt. Az incidens után két nappal, amikor a főkolomposok még letartóztatásban voltak, értesítést kaptam, hogy Fidel a közelbe, az *El Zapaterónak* nevezett körzetbe érkezett, így a találkozó miatt elhagytam a tábor. Alighogy elkezdődött közöttünk az eszmecsere, Ramiro Valdés érkezett, elmondta, hogy Lalo Sardiñas dühösen rátámadt az egyik fegyelmezetlen bajtársra, s miközben pisztolyával fejbe akarta csapni, a fegyver elsült, és halálosan megsebesítette a katonát. A csapatban lázadás előszele érzett. Rögtön odasiettem és letartóztattam Lalót. A közhangulat fenyegetően ellene fordult, mindenki statáriumot és kivégzést követelt.

Elkezdtek a kihallgatásokat és a bizonyítékok összegyűjtését. A vélemények megoszlottak, voltak, akik határozottan azt állították, előre megfontolt gyilkosság történt, mások kitartottak amellett, hogy baleset volt. A történetektől függetlenül a testi fenyegetés megengedhetetlen volt a gerillacsapatban, s ebben Lalo Sardiñas mindenképpen vétkes volt. Bonyolult helyzet állt elő: Sardiñas bátor katona, a fegyelem szenvedélyes híve, önfeláldozó ember volt. S akik leghevesebben követelték a halálbüntetést, egyáltalán nem voltak a csapat legjobbjai. A veszélyes helyzet kialakulásában számtalan tényező közrejátszott, és köztük volt a fegyelem megszilárdításáért kezdett kampányunk is.

A tanúkihallgatások egészen alkonyatig elhúzódtak. Megérkezett a táborba Fidel; ellenezte a halálbüntetést, de azt sem tartotta helyesnek, ha a harcosok beleegyezése nélkül hozzuk meg ezt a döntést. Tovább folyt a bíraskodás, amelyben Fidel és jómagam láttuk el a fogoly védelmét, aki egykedvűen, a félelem legparányibb jele nélkül hallgatta, amint sorsáról vitatkozunk. Számos szenvedélyes felszólalás után, amelyekben egyöntetűen a halálát kívánták, nekem kellett felállnom. Arra kértem az összegyűlteket, hogy gondolkozzanak az eseten. Valami olyasmit próbáltam elmagyarázni, hogy ennek a bajtársunknak a halálát a mi sajátos harci életmódunkkal kapcsolatosan kell mérlegelnünk, hogy a háborús körülményeket, a diktatúra által ránk kényszerített háborút terheli felelősség a történetekért. Vajmi kevés reményem volt rá, hogy meggyőzzem az ellenséges érzületű hallgatóságot.

Már késő éjszaka volt. Fáklyákat, gyertyákat gyújtottunk, azok fényénél folyt tovább a vita. Ekkor Fidel kért szót, és jó órán keresztül fejtegette, miért nem igazságos kivégezni az ő véleménye szerint Lalo Sardiñast. Elsorolta valamennyi gyengeségünket, beszélt a fegyelem hiányáról, más hibákról, amelyek nap, mint nap megesnek, kifejtette, hogy mindezek hogyan vonták maguk után azt a visszataszító tettet, amelyet Lalo Sardiñas tévesen éppen a fegyelem védelme érdekében követett el. Csakis ebből a tényből szabad kiindulnunk. Súlyos hangja, erőteljes alakja ott, az erdőben, a fáklyák fényében szinte patetikus hangsúlyt kapott, érezhetővé vált, sokan hogyan változtatják meg a véleményüket a fővezér érvelése nyomán.

Az az éjszaka próbára tette óriási meggyőző erejét. Ékesszólása ellenére sem volt minden egyértelmű. Végső soron mindenkinek az volt a véleménye, hogy szavazásra kell bocsátanunk a kérdést: rögtöni, golyó általi halál, vagy pedig lefokozás és a vele járó büntetés.

Az izzásig hevült szenvedélyek nyomán sokféle erő megnyilvánult ezen a szavazáson, amelyben egy ember élete forgott kockán. Félbe kellett szakítani, mert volt, aki kétszer szavazott, mások alattomban elferdítették a már világosan leszögezett álláspontot. Újra elmagyaráztuk, milyen lehetőségek között választhatnak, kérve mindenkit, hogy akaratát egyértelműen fejezze ki.

A leadott szavazatokat nekem kellett egy kis noteszba feljegyezni. Sokan szerették közülünk Lalót. Elismertük a bűnét, de azt reméltük, megmenekül, mert értékes katonája a forradalomnak. Emlékszem, hogy Oniria, az a fiatal lány, aki nemrégiben csatlakozott csapatunkhoz, kétségbeesett hangon megkérdezte, szavazhat-e ugyanúgy, mint a csapat többi tagja. Igennel válaszoltunk, s miután mindenki leadta a szavazatát, elkezdődött az összeszámlálás.

Kis kockákban – a laboratóriumi kísérleteknél szokásos jelölést használva – jegyeztem ennek a különös szavazásnak az eredményét. Mindkét oszlopban majdnem egyformán emelkedett a szavazatok száma, végül a csapat száznegyvenhat tagja közül hetvenen halálbüntetést kértek, hetvenhatan pedig ellene voltak. Lalo megmenekült.

Az ügy ezzel még nem fejeződött be. Másnap egy kis csoport, amelyik elégedetlen volt a többség ítéletével, úgy döntött, hogy elhagyja a gerillacsapatot. Voltak közöttük igen kétes személyek, de néhány kitűnő bajtárs is. Meglepő módon a fegyelmi osztag parancsnoka és néhány tagja is kilépett ezen a napon a Felkelő Hadseregből. Még emlékszem pár névre: egy *Curro* nevű bajtársra, *Pardo Jiménezre*, aki annak ellenére, hogy nagybátyja Batista minisztere volt, addig velünk harcolt, de távozott *Antonio López* is. Nem ismerem ezeknek a bajtársaknak későbbi sorsát. Velük együtt tűnt el a három *Cañizares* fivér is, akik nem különösebben dicsőséges életpályát futottak be. Egyikük a *Disznó-öböl*beli partraszállásnál vesztette életét, a másik ugyanott fogságba esett. Ezek az emberek, akik nem voltak képesek elfogadni a többség akaratát, és nemtetszésüket azzal fejezték ki, hogy feladták a harcot, később az ellenség szolgálatába szegődtek, s árulókként saját hazájuk ellen törtek.

Mégis úgy véltük, hogy új erők vannak születőben, a forradalmi háborúnak új elemei alakulnak ki: erősödött a vezetőkben és a harcosokban a tudatosság, a felelősség érzése; megértettük, milyen életbevágó az agrárreform és az alapvető társadalmi változások végrehajtása az országban. De a többség és az igazi támogatók öntudatra ébredése összeütközésekkel járt, főleg azok esetében, akik kalandvágyból álltak a lázadók közé, vagy esetleg nem csupán harci dicsőségre, hanem egyéb – anyagi – haszonra is pályáztak.

Csapatunktól még mások is távoztak, nevük már kiesett az emlékezetemből – pontosabban egy név azért megragadt bennem: Robertónak hívták azt az illetőt, aki később hazugságokkal megtűzdelt történetét ügyesen eladta Conte Agüerónak, aki a *Bohemiában* le is hozta a beszélgetést.

Lalo Sardiñast leváltottuk, arra ítéltük, hogy egy pár emberből álló járőrscapattal, a harcban kell visszaszereznie a megbecsülést. Nagybátyja, *Joaquín de la Rosa* hadnagy elhatározta, hogy vele tart. Sardiñas kapitány helyének betöltésére Fidel egyik legjobb harcosát engedte át: *Camilo Cienfuegos* századost, aki ettől fogva az elővéd parancsnoka lett. Azonnal indulnunk kellett, hogy felszámoljunk egy banditákból álló csoportot, amely a forradalom nevében fosztogatott épp azon a környéken, ahol annak idején első ütközeteinket vívtuk, *Caracas* és *Lomón* határában. Camilo Cienfuegos egyik legelső feladata az egységében az volt, hogy átfésülje az említett körzeteket, és

fogságba ejtse a garázdálkodókat, akiknek sorsáról később döntünk majd.

Harc a banditizmus ellen

Már szabadon mozoghattunk a *Sierra Maestra* egy tekintélyes részén. Ezt a területet a hadsereg általában nem tartotta megszállva, sőt, sok esetben kifejezetten elkerülte, igazgatását azonban nem szerveztük meg elég széleskörűen és szigorúan, így azt sem tudtuk megakadályozni, hogy különböző csoportok szabadon raboljanak, garázdálkodjanak és bűncselekményeket kövessenek el holmi forradalmi akciók álcája alatt.

A hegyvidék politikailag fejletlen volt, lakóinak politikai öntudata törékeny alapokon állott és az ellenséges hadsereg fenyegető közelsége sem segítette az említett hiányosságok gyors felszámolását. Az ellenséges hurok újra szorulni kezdett, bizonyos jelek arra mutattak, hogy újabb támadás készül a *Sierra Maestra* ellen, ez nyilvánvalóan nyugtalanította a környék lakosságát, és a kiszolgáltatottabbak már azt latolgatták, hogyan menekülhetnének el Batista rettegett gyilkosainak offenzívája elől. Sánchez Mosquera *Minas del Bueycito* falucskában táborozott, és nyilvánvaló volt, hogy újabb portyára készül.

1957 októberében jártunk. Az *El Hombrito* völgyében, a közelgő támadás ellenére megkezdtük a felszabadított terület közigazgatásának kiépítését és leraktuk az első, kezdetleges ipari tevékenység alapjait: ebben az időben kezdett termelni az első kenyérsütő kemence. Ugyancsak itt, az *El Hombrito* völgyében, mintegy a forradalmi erők hadműveleti területének kapujában rendeztük be egyik állandó táborunkat. Itt töltöttek el bizonyos időt – megbízható parasztkáderek felügyelete alatt – azok a fiatalok, akik csatlakozni akartak hozzánk. A csoport főnöke Aristidio volt, aki egészen az uverói csata előestéjéig alakulatunkhoz tartozott. Az ütközetben már nem vett részt, mert egy balesetben bordatörést szenvedett, később pedig kevés hajlandóságot árult el, hogy továbbra is velünk maradjon. Aristidio mondhatni jellegzetes típusa volt annak a parasztnak, aki a forradalmi harcban anélkül vesz részt, hogy világosan értené, az mit is jelent. A maga módján elemezte helyzetét, és arra a következtetésre jutott, előnyösebb, ha távolabb húzódik a tüztől, nehogy megégesse magát. Néhány pesóért elkótyavetyélte a pisztolyát, majd pedig azt híresztelte a környéken, hogy ő maga bizony nem kuksol jámboran otthon, mint egy félkegyelmű, várva, hogy elfogják, amikor visszavonulnak a partizánok, hanem maga keres összeköttetést a hadsereggel. Aristidio kijelentései hozzám is eljutottak. Súlyos volt a katonai helyzet, és mint a körzet parancsnoka, vizsgálatot rendeltem el, majd Aristidiót halálra ítéltük.

Ma felvetődik bennem a kérdés, vajon olyan nagy volt-e a bűne, hogy halállal kellett fizetnie érte, s nem lehetett volna-e megmenteni az életét a békés építőmunka idejére. A háború kegyetlen és nehéz dolog, s amikor az ellenség nyomása éppen erősödik, a kialakulófélben levő árulást sem lehet eltérni. Hónapokkal előbb a gerilla gyengesége miatt, vagy hónapokkal később, amikor jóval erősebbnek éreztük magunkat, talán megkíméltük volna az életét. De Aristidio, szerencsétlenségére, a forradalom katonájaként akkor bizonyult gyengének, amikor éppen annyi telt az erőnkéből, hogy tettét megtoroljuk, másképpen azonban még nem tudtunk büntetni, mivel semmiféle őrizeti lehetőséggel nem rendelkezünk.

Átmenetileg elhagytuk ezt a vidéket, a *Magdalena folyó* mentén fekvő *Los Cocos* felé tartottunk, ahol Fidelhez kellett csatlakoznunk, hogy együttes erővel számoljunk fel

a kínai Chang bandáját, amely az egész környéket feldúlta. Camilo az elővéddel jóval előttünk járt, s több foglyot ejtett, az akció összesen tíz napig tartott. Egy parasztházban állítottuk bíróság elé és ítéltük halálra a kínai Changot. Bandája a forradalom nevében több parasztot meggyilkolt, másokat megkínzott, javaikat eltulajdonította és az egész környék lakosságát rettegésben tartotta. A kínai Chang után egy parasztot is halálra ítéltünk, mert a Felkelő Hadsereg összekötőjének adva ki magát megerőszkolt egy kamaszlányt. A banda nagy része a kezünk közé került: voltak köztük fiatal városi fiúk, de parasztok is, akiket vonzott a zabolátlan, ingyenélő élet, melyet a kínai Chang nyújtott nekik.

Legtöbbjüket felmentettük, hármuknak jelképes büntetést szabtuk ki, megtörtént az áruló paraszt és a kínai Chang kivégzése, mindketten nyugodtan fogadták a halált. A liliomtipró nem kérte, hogy bekössük a szemét, szembenézett a fegyverekkel, s a forradalmat éltetve halt meg. A kínai is nyugodtnak látszott, azt kérte, hogy Sardiñas atyától megkaphassa az utolsó kenetet, ám a pap akkor éppen nem volt a táborban, így nem teljesíthettük az óhaját. Ekkor azt kérte, hivatalosan is vegyük tudomásul, hogy halála előtt vallásos feloldozást kívánt – mintha ezt a nyilatkozatát enyhítő körülményként fogadnák a másvilágon.

Ezután került sor a kínai Chang vandál tetteiben leginkább közreműködő három fiú jelképes kivégzésére, mert Fidel azt akarta, adjunk nekik lehetőséget az újrakezdesre. Mindhármuk szemét bekötöttük, felállítottuk a sorfalat, eldördültek a puskák, majd a három fiú ráébredt, hogy mégis életben maradt – egyikük egészen sajátos módon fejezte ki ujjongását és köszönetét: mintha apja volnék, csattanós csókot nyomott az arcomra. Az itt elbeszélteknek a CIA ügynök *Andrew's Saint George* volt tanúja, aki a *Look* című amerikai folyóiratban közzétett beszámolójáért az év legszenzációsabb riportjának járó díjat kapta.

Ma már sokak előtt barbár intézkedésnek tetszhet az akkor először alkalmazott fiktív kivégzés, akkor azonban semmi egyéb lehetőségünk nem volt arra, hogy az elkövetett bűnnel arányos büntetést szabjunk ki, a vétkesek életét viszont megkíméljük. Mindhárman beléptek a Felkelő Hadseregbe, kettőjükről később hallottam, hogy a háború egész időszaka alatt megállták a helyüket. A harmadik fiú sokáig az én egységemben harcolt, s a katonák közt szokásos vitákban, ha valaki kétségbe vonta bátorságát, mindig bizonyos súllyal jegyezte meg: „Én aztán tényleg nem félek a haláltól, Che a tanúm rá”.

Pár nappal ezután egy másik csoport is fogságba esett, kivégzésük igen fájdalmas volt számunkra: egy Dionisio nevű parasztember és sógora, Juan Lebrigio miatt, akik kezdetben sokat tettek a mozgalomért. Dionisio a felkelés kritikus pillanatában állt mellénk, ám most, sógorával együtt teljes mértékben visszaélt a bizalmunkkal: a városi szervezetek összes élelmiszer küldeményét megtartották, különböző táborokat létesítettek, ahol a maguk hasznára vágták le a szarvasmarhákat, s végül gyilkosságig jutottak.

Abban az időben a *Sierra* falvaiban a férfiak tehetőségét azon mérték le, hogy hány asszonyt tartanak ki. E szokást követve, Dionisio, aki a mozgalom jóvoltából nagyhatalomnak érezte magát, három házat tartott fenn, s mindegyikben egy szeretőt és bőséges árukészletet helyezett el. A tárgyaláson, amikor Fidel árulással vádolta és keményen a szemére vetette, hogy a nép pénzéből három asszonyt tartott ki, azzal védekezett, hogy csak kettőről lehet szó, mert a harmadik a sajátja (ami meg is felelt az igazságnak). Vele együtt ítéltük halálra *Masferrer* két kémjét is, akik megtörtek és beismerték tevékenységüket, valamint egy *Echevarría* nevű fiataalt. Echevarría családjából a Felkelő Hadseregnek több katonája is volt, egyik fivére a *Granma*-expedícióval érkezett kubai partokra, ez a fiú viszont osztagot szervezett, s amíg ránk

várt, nem tudni, miféle csábításoknak engedve, a gerilla ellenőrzése alá tartozó területen fegyveres rablótámadásokat hajtott végre.

A „Kancsal” Echevarría ítéletét drámai jelenet követte: elismerte vétkeit, mégsem akart golyó által meghalni, könyörgött, engedjék meg neki, hogy csatában keresse a halált, megesküdt, hogy megtartja a szavát, de nem akar a családjára szégyent hozni. Miután a forradalmi bíróság halálra ítélte, hosszú és drámai levelet írt anyjának, elmagyarázta neki, hogy megérdemli a rá mért büntetést és kérte, támogassa ezután is a forradalom ügyét. Végül volt a foglyok között egy furcsa figura is: a Mester. Egyszer régen, nehéz pillanatokban a kísérőm volt, amikor egyedül, betegen, csak az ő segítségére támaszkodva kóboroltam a rengetegben. Később betegsége hivatkozva kivált a csapatból és meglehetősen kétes életet élt, ráadásul az én nevemben, orvosnak adta ki magát, megerőszakolt egy parasztlányt, aki éppen valamilyen panasszal fordult hozzá. Masferrer kémeit kivéve, mindannyian a forradalmat éltetve haltak meg. Noha az eseményeknek nem voltam tanúja, hallomásból tudom, hogy Sardiñas atya az egyik elítéltnak felajánlotta segítségét, de az így válaszolt: „Nézze atyám, próbáljon szerencsét a többi elítéltnél, mert én, az igazat megvallva, nem nagyon hiszek ezekben a dolgokban”.

Sokféle ember vett részt a forradalomban. Eleinte mindennemű igazságtalanság ellen tiltakoztak, később magányos lázadók lettek és lassan már csak saját magukra gondoltak, azt már nem értették meg, miben áll a társadalmi méretű harc. Amikor a forradalom akár egy pillanatra is elhanyagolta igazságszolgáltató szerepét, az ilyen alakok hibákat követtek el, melyek meghökkentő természetességgel sodorták őket a bűnözés felé.

Dionisio vagy Juanito Lebrigio semmivel sem voltak elvetemültebbek, mint más alkalmi bűnözők, akiket futni hagytunk, s meglehet, ma esetleg hadseregünk tagjai, az a történelmi pillanat azonban megkövetelte, hogy kemény kézzel, elrettentő büntetéssel fékezzük meg a kezdődő anarchiát, felszámoljuk a káoszhoz vezető jelenségeket, amelyek ott ütötték fel a fejüket, ahol hiányzott a stabil kormányzás. Echevarría akár kiváló harcos is lehetett volna két testvéréhez hasonlóan, akik a Felkelő Hadsereg tisztjei voltak, a balszerencse azonban úgy akarta, hogy éppen akkoriban adta a fejét bűnözésre, amikor tetteiért súlyosan kellett fizetnie. Kétséges, helyes-e nevét megemlíteni ebben az írásban, az viszont tény, hogy bátran, méltósággal halt meg, felismerte a büntetés jogosságát, s ezzel élete nem ért becstelen véget. Tragikus példája másoknak is segített megérteni, mennyire fontos, hogy a forradalmat megkíméljük a banditizmustól, amelyhez Batista emberei hozzászoktatták a lakosságot.

Az itt leírt ítékezésben első ízben vett részt egy újonnan érkezett ügyvéd, aki a *Sierra Maestrá*ban keresett menedéket, mert a *Július 26-a Mozgalom* városi szárnyával nézeteltérései támadtak. Később a forradalmi kormány mezőgazdasági minisztere lett, egészen addig, míg sor került az agrárreformról szóló törvény aláírására (amelyet már mások írtak alá, mert ő visszarettent tőle). Az ügyvédet *Sorí Martinnak* hívták.

Miután keserves munkánkat befejeztük, és helyreállítottuk a rendet a körzetben, amelyet mostantól fogva a partizánok kormányoztak, útnak indultunk *El Hombritobeli* táborunk felé. A menetoszlop három szakaszra tagozódott: az elővédet Camilo Cienfuegos vezette, parancsnoksága alá három hadnagy tartozott, Orestés, aki ma parancsnoki rangban szolgál, az élen haladt, őt követte Boldo Leyva és Noda. Ezután jött Raúl Castro Mercader szakasza, három hadnagy, Alfonso Zayas, Orlando Pupo és Paco Cabrera vezényletével. A parancsnokság a pár emberből álló vezérkarból állt, itt Ramiro Valdés állt az élen, mellette Joel Iglesias menetelt. Joel Iglesias akkoriban még nem töltötte be tizenhetedik évét, beosztottai viszont harmincon felüli férfiak voltak, ha parancsot adott valamire, tiszteletteljes magázással fordult katonáihoz, s bár azok mind

tegezték őt, utasításait zokszó nélkül végrehajtották. A hátvéd *Ciro Redondo* parancsnoksága alá tartozott, hadnagyai *Vilo Acuña*, *Félix Reyes*, *William Rodríguez* és *Carlos Mas* voltak.

1957 októberének végén ismét berendezkedtünk az *El Hombrito*nál, s munkához láttunk, hogy jól védett körzetet alakítsunk ki. Megérkeztek a havannai egyetemisták: egyikük mérnökhallgató, a másik állatorvos volt. Elkészítettük egy kis vízierőmű tervét, amelyet az *El Hombrito* folyón akartunk felépíteni, s megindítottuk a felkelők lapját. Öreg sokszorosító masinánkat a városiaktól kaptuk, rajta nyomtuk az *El Cubano Libre* első számait, a szerkesztéssel és nyomtatással a két havannai diák, *Geonel Rodríguez* és *Ricardito Medina* foglalkozott.

Újfajta, helyhez kötött életmódot alakítottunk ki az *El Hombrito*nál, a lakosság nyílt, nagylelkű magatartására, de mindenekelőtt *Chana* anyó (így hívtuk mindannyian idős barátnőnket) segítségére támaszkodva. Elkészült végre a kenyérsütő kemence is, egy elhagyott tanyaházban állítottuk fel, hogy az ellenséges légierő figyelmét új építmény ne vonja magára. Ezen kívül hatalmas zászlót készítettünk, amelyen óriási betűkkel ez állt: *Boldog 1958-as esztendő! Az El Hombrito* csúcsára, az egyik sziklára tűztük ki, mert azt akartuk, hogy még a távoli *Minas de Bueycito* lakosainak is szemébe tűnjön. Közben bejártuk a környéket, mindenütt az immár kézzelfogható népi hatalom alapjait igyekeztünk megszilárdítani, egyben felkészültünk rá, hogy visszaverjük *Sánchez Mosquera* küszöbönálló offenzíváját, s megerősítettük az *El Hombrito* völgyébe vezető főbb utak védelmét.

A kutyakölyök halála

Amiről most számot adok, tulajdonképpen egy győztes nap krónikája. *Agua Revés*en át, amely a *Turquino-csúcs* vidékének sűrű cserjéssel benőtt, szakadékos völgye, türelmesen követtük *Sánchez Mosquera* seregét; ennek a fékevesztett gyilkosnak vonulását felperzselt kunyhók, tompa kétségbeesés kísérte mindenfelé amerre csak járt. De előbb-utóbb majd csak áthalad azon a két-három ponton, ahol *Camilo Cienfuegos* csapdát állított neki. Előfordulhat, hogy útja a *Nevadán* vagy egy másik magaslaton vezet, amit akkoriban *Sánta-tetőnek*, most pedig *Halott-tetőnek* hívnak.

Camilo az elővédből maga mellé vett tizenkét harcost, és sietve elindult: embereit három helyre kellett széosztania, azzal a paranccsal, hogy tartóztassák fel a száz fő körüli századot. Az én feladatomban pedig az volt, hogy *Sánchez Mosquera* hátába kerüljek, és bekerítsem őket. Fő gondunk a bekerítő hadművelet végrehajtása volt, ezért távolról, a völgyet szegélyező domboldalakon osonva nesztelenül követtük őket, mialatt lent, a falvakban az ellenséges hátvéd gyújtogatott; messze voltunk, de tisztán hallottuk a csendőrök ordibálását. Nem tudtuk, hányan vannak. Csapatunk küszködve tört magának utat a hegyoldalon, míg a szurdok mélyén az ellenség nyomult előre.

Minden a legnagyobb rendben ment volna, ha nincs velünk a csapat új kabalája, a pár hetes vadászkutya. *Félix* többször is hazazavarta a hadműveleti központba, vagyis egy pásztorkunyhóba, ahol a szakácsokat hagytuk, de a kutyakölyök mindannyiszor utánunk settenkedett. A vadonnak ezen a részén rendkívül nehéz gyalogolni a hegyoldalakban, mert nincsenek ösvények. Átvergődtünk egy „tüskésen”, vagyis egy olyan szakaszon, ahol a régi irtás helyén ott maradtak a kidöntött, korhadó fák, rajtuk újra kisarjadt a növényzet, és ágas-bogas szövevényén át csak nagy ügyel-bajjal lehetett keresztül törni, bokrok és fatörzsek között ugráltunk, és igyekeztünk lépést

tartani a mélyben vonuló látogatókkal. Csapatunk némán menetelt, egyetlen ág reccsenése sem zavarta az erdő megszokott neszezését, de a csendet váratlanul panaszos kutyaugatás verte fel. A kis állat lemaradt, és most kétségbeesetten hívta gazdáit, segítsenek neki az előrejutásban. Valaki visszament érte, és folytattuk az utat, amikor azonban egy patakmederben pihentünk és az őrszem az ellenség mozgását figyelte, a kutya újra kezdte hisztérikus csaholását, semmi áron nem volt hajlandó abbahagyni, kétségbeesetten ugatott, valamitől megrémült, talán félt, hogy egyedül marad az erdőben.

Ma is hallom a saját szavaimat: „Félix, a kutya meg sem mukkanhat többé, el kell hallgattatni. Fojtsd meg. Nem ugathat.” Félix kifejezéstelen tekintettel meredt rám. A kimerülten veszteglő csapat mintegy észrevétlenül hátrébb húzódott, s a kör közepén ott maradt Félix és a kutya. A zsebéből lassan előhúzott egy kötelet, az állat nyakára csavarta és kezdte megszorítani. Nem tudok számot adni róla, meddig tartott a következő jelenet, csak annyi biztos, hogy valamennyien nagyon hosszúnak éreztük. Még egy utolsó ideges rángás, s a kutya többé nem mozdult. Ott feküdt sovány kis teste, fejcskáját a falevelekre hajtotta. Tovább indultunk, de az iménti közjátékot senki még csak nem is említette. Sánchez Mosquera csapata némi előnyt szerzett velünk szemben, majd hamarosan lövéseket hallottunk; nyomban a völgy felé fordultunk, hogy a hátvédet megtámadhassuk – tudtuk, hogy Camilo akcióba lépett. Elég hosszú időbe telt, míg a domb lábánál a falu utolsó házához értünk; óvatosan haladtunk, attól tartottunk, minden pillanatban ellenségbe ütközhetünk. A lövöldözés heves volt, de gyorsan vége szakadt, feszülten vártuk a fejleményeket. A falu utolsó háza üres volt. Seholy lélek. Két felderítő felkapaszkodott a Sánta-tetőre, rövidesen azzal a hírral tértek vissza, hogy fent frissen ásott sírra bukkantak. Egy katona holtteste feküdt benne. Elhozták az elesett csendőr iratait is. Megtörtént tehát az összecsapás, az ellenségnek egy halottja volt – mindössze ennyit tudtunk.

Nyomott hangulatban fordultunk vissza. A fennsík két peremén széles, kitaposott nyomot találtunk, semmi egyebet nem sikerült kiderítenünk. Megkezdtek a visszautat, a völgyben nagyon lassú tempóban meneteltünk hazafelé.

Este a *Mar Verde* majorságban újabb elhagyott házhoz érkeztünk; itt végre megpihentünk. Nemsokára a vacsora is (disznóhús yukkával) elkészült. Valaki egy gitárt pengetett és egy dalt dúdolt, mert a parasztházakat lakóik olyan hirtelen hagyták el, hogy összes holmijuk itt maradt. Nem tudom, a dal volt-e érzelmes, vagy az éjszaka és a fáradtság tette... Mindenesetre tény, hogy Félix a földön gubbasztva vacsorázott, s egy csontot letett maga mellé. Valahonnan előkerült egy kutya, barátságosan körülszaglászta, és a szájába vette. Félix megsimogatta az állat fejét, a kutya pedig ránézett. Félix visszánézett rá, majd olyasféle pillantást váltottunk egymással, mint akiknek valami nyomja a lelkiismeretét. Hirtelen mindenki elhallgatott, és az arcokon átfutott valami. Itt volt közöttünk huncut képével, bár kissé szemrehányó tekintettel és egy másik kutya szemén keresztül szemlélve minket, a meggyilkolt kutyakölyök.

Ütközet Mar Verdénél

Még alig pirkadt, amikor öt-fél hat tájban felébredtem. Sokat és mélyen aludtam azon az éjszakán *Mar Verde* falucskában, a parasztház kényelme s a fáradtság a nomád életben kifejlődött hatodik érzékemet is eltompította. Kényelmesen megreggeliztünk, közben az összekötők híreire vártunk, akik különböző csoportoktól hoztak híreket.

Éppen csak fölkel a nap, amikor az egyik helybéli paraszt – azon kevesek egyike, akik nem menekültek el – furcsa és nyugtalanító hírt hozott. Körülbelül fél kilométerrel arrébb katonákat látott, az egyik házban csirkék meg tojások után kutattak. Azonnal utasítottam, hogy pontosan tudja meg, mi járatban vannak a csendőrök, lépjen kapcsolatba velük és szedje ki belőlük, hányan vannak. A parasztnak nem volt bátorsága teljes mértékben teljesíteni a feladatot, de azzal a hírrel tért vissza, hogy egy vagy két kilométerrel feljebb, a *Sierra Nevada* oldalában fekvő *Reyes-tanyán* nagyobb csoport katona táborozik. A csapat csakis Sánchez Mosquera százada lehetett.

Sürgősen ki kellett dolgozni tehát az összecsapás tervét, hogyan keríthetjük be az ellenséget egy számunkra előnyös helyen, majd hogyan semmisíthetjük meg. Először is azt kellett felvázolnunk, hogyan fog viselkedni. Két útirányt választhatott: vagy a *Nevada* felé fordul, *Santa Anán* át leereszkedik *California* felé, s onnan folytatja útját *Minas del Bueycitoba* – ez azonban igen nehéz terep –, vagy pedig – és ez látszott ésszerűbbnek, mert rövidebb volt és stratégiaiilag is előnyösebb lehetett –, ellenkező irányban indul el, a *Turquino* folyó mentén, a hegy lábánál található *Ocuja*l nevű falucska felé. Minden eshetőségre számítva, gyorsan meg kellett erősítenünk mindkét pontot, nehogy Mosquera kitörjön a gyűrűből. Ha az ellenség a *Nevada* felső földútját választja, nem tudjuk útját állni, legföljebb Camilo tehet valamit, feltéve, ha még most is a nyomában maradt. Camilo ugyanis előző nap *Altos de Conrado* közelében megütközött Sánchez Mosquerával, most viszont nem tudtuk, merre jár.

Mindazonáltal egymás után érkeztek a hírvivők. A tartalékerő elindult *El Hombrítóból* és a *Nevada* körzetében és a temető mellett foglalta el állását, éppen Sánchez Mosquera tábora felett, és így lezárták az egyik utat. Camilo megérkezett, ő is ebben a körzetben állt lesbe. Megüzentem neki, hogy ne mutakozzon, és mindaddig, amíg az első lövések el nem dördülnek, csak abban az esetben bocsátkozzon harcba az ellenséggel, ha az általuk védett szakaszon próbálna kicsúszni a gyűrűből. A nyugati oldalra Noda és Vilo Acuña hadnagy osztagát állítottuk, kelet felől Raúl Castro Mercader kapitány zárta le az utakat. Saját, pár emberrel megerősített osztagommal kissé lejjebb állítottunk csapdát az ellenségnek, ha az – mint feltételeztük – a tenger felé próbálna leereszkedni.

A kora reggeli órákban bezárult a kör, hamarosan riadóztattuk a csapatot. A földúton, egy kis patak partján, amely kissé távolabb a *Turquino* folyóba ömlik, előbukkant az ellenséges elővéd éle. Egy legelőnek használt domb mögött helyezkedtünk el, amely elrejtette a csapatot, ám ha az én szárnyamon tűnik fel az ellenség, innen csak az ütközet kezdete után lehet bármiféle helyzetfelmérést végezni vagy gyors akciót kezdeményezni. Ez volt a helyzet az út egyik oldalán; a másik oldalon viszont egy kis hegyhát magasodott, szélén egy mangófa állt, ágai között volt az én tüzelőállásom; közvetlen közelből kellett célba vennem a katonákat, egy-két méterrel előttem pedig Joel Iglesias és társai helyezkedtek el. Ideális pont volt arra, hogy az élen haladókat leszedjem, de hosszabb harcra alkalmatlan – arra számítottunk, hogy az ellenség megfelelőbb állásokat keresve azonnal visszavonul, s eközben elhagyhatjuk leshelyünket.

Már hallottuk a katonák lépteit: úgy tetszett, már egészen a nyakunkon vannak, a legelőről a többiek látták, hogy mindössze hárman vannak, de már nem tudtak bennünket figyelmeztetni. Akkoriban csak egy Luger pisztolyom volt, és eléggé ideges voltam, mert a pár lépéssel előttem várakozó két vagy három bajtárs élete tőlem függött, így végül is túl korán húztam meg a ravaszt, s a lövést elhibáztam. Mint hasonló esetekben történni szokott, azonnal általánossá vált a lövöldözés, s megindult a támadás a tanyaház ellen, ahol Sánchez Mosquera fő ereje tartózkodott. Itt, a csapda színhelyén egy másodpercre különös csönd szakadt ránk: amikor a kezdeti lövések után

előrementünk a földúton, hogy összeszedjük a halottakat, egy lelket sem láttunk. Az út mellett sűrű növényzet burjánzott, a nádasban valaki alagutat vágott, tehát itt menekültek el a katonák. Azonnal utánuk mentünk, be akartuk keríteni őket, mert a közelben senkit sem láttunk.

Mialatt mi az egyik oldalon előresiettünk, Joel Iglesias, Rodolfo Vázquez-szel és Geonel Rodríguez-szel a nyomában egyenesen a növényzetbe vágott alagúton csörtetett előre. Hallottam, amint megadásra szólítja fel az ellenséget, majd hozzáteszi, hogy a foglyok életét megkíméljük. Géppisztolysorozat kattogott, majd a bajtársak arról értesítettek, hogy Joel súlyosan megsebesült. A körülményekhez képest Joelnek óriási szerencséje volt: három Garanddal lőttek rá közvetlen közelből, ebből két golyó a saját Garandjába fúródott, a fegyver tusa eltörött, egy további lövedék a kezét súrolta, a következő az arcán tépte fel a bőrt, kettő a karjába fúródott, kettő a lábszárát ütötte át, néhány további pedig különböző helyeken horzsolta. Egész testét vér borította, de semmi komolyabb baja nem esett. Nyomban hordágyra fektettük, és a tábori kórházba küldtük.

Mielőtt az ütközet állásával foglalkoztunk volna, meg kellett találnunk a három katonát. Hirtelen kiáltás harsant, „ott vannak!”, tudatta Silva, és tizenkettes kaliberű puskájával célba vett egy bizonyos helyet – a katonák rögtön ezután megadták magukat. Három Garandot zsákmányoltunk, a hozzájuk tartozó hadifoglyokkal együtt, nekünk egy sebesültünk volt. Pillanatnyilag ez volt az ütközet mérlege.

Ugyanazon az úton, amelyen elszállították a sebesültet, hátraküldtük a foglyokat. Most már az ütközet megszervezésével is foglalkozhattunk. Kihallgattuk a katonákat, és megtudtuk, hogy Sánchez Mosquerának körülbelül nyolcvan-száz embere van. Nem tudtuk kideríteni a megadott létszám mennyire pontos, mindenesetre a hadifoglyok ezt állították. Mosquera jól védhető állást foglalt el, géppuskákkal, könnyűfegyverekkel és bőséges munícióval rendelkezett.

Megértettük tehát, előnyösebb, ha nem indítunk nyílt támadást, mert sikere igen kétséges; saját erőink számban ugyan nagyjából azonosak az ellenségével, fegyverzetünk viszont jóval gyengébb, és Sánchez Mosquera jól kiépített védelmi vonal mögött sáncolta el magát. Elhatároztuk, hogy várunk a támadással, amíg leszáll az este, de addig is gyötörjük.

Néhány óra múlva azonban hírt kaptunk, hogy Sierra százados vezetésével ellenséges erősítés közeledik a tengerpart felől. Két járőrcsapatot küldtünk ki, hogy tartóztassák fel az újabb ellenséges csapatot. Az egyiknek – William Rodríguez parancsnoksága alatt – *Dos Brazos del Turquino* határában kellett meglepnie az ellenséget. A másik egységet Leyva hadnagy vezette, aki embereivel az ütközet helyétől alig két kilométernyire igen előnyös állást foglalt el, parancsot kapott, hogy várjon, amíg az ellenséges erősítés előbukkan a hegygerinc mögöl, s ekkor semmisítse meg az elővédet. Ennek a manővernek az előkészítését személyesen irányítottam, míg a többi egység saját belátása szerint állította fel embereit.

Csend honolt az egész vonalon, csupán néha lőttünk ki egy-egy golyót a tanyaház bádogg tetejére, hogy az ellenséget matt-helyzetben tartsuk. Már jól benne jártunk a délutánban, amikor lövések csattantak. Valamivel később meghozták a hírt: Ciro Redondo megkísérelte, hogy áttörje az ellenséges vonalat, az akció közben életét vesztette; holtteste az ellenség birtokába került, fegyverét még sikerült visszaszerezni. Valamivel később a mi szárnyunkon is lövöldözés támadt, jelezve, hogy közeledik az erősítés. Hamarosan erős tűzharc alakult ki, amelyben a Sánchez Mosquera segítségére érkezett csapat felmorzsolta déli szárnyunk védelmét. Vissza kellett vonulnunk. A hírhedt gazember ismét kicsúszott a kezünk közül. Kiadtuk a megfelelő parancsokat, hogy a visszavonulás rendben megtörténjék, végül magunk is csatlakoztunk az

elvonulókhoz, majd a *Guayabo* patak érintésével megérkeztünk a biztos menedéket nyújtó *El Hombrito* völgyébe.

Az akciók elemzése során a következőket állapítottuk meg: a harcosok elbeszélése alapján (ha a közlések pontosságát nem is volt módunkban ellenőrizni) úgy látszott, az ellenség több embert vesztett, ugyanezt állították Leyva hadnagy emberei is, akik a déli szárnyat védték. Elvesztettünk azonban egy halom hátizsákot, amelyet bajtársaink a déli szárnyon hagytak. Egyikük, egy Antonio nevű ember, akit a foglyok kíséretével bízunk meg, visszatérésekor – ahelyett, hogy folytatta volna a harcot – gondolta, alszik egyet a hátizsákok mellett, így talált rá az ellenség, s foglyul ejtette. Később megtudtuk, hogy *El Hombrito* közelében végeztek vele.

Az előző napi összecsapásban Roberto Fajardo és Joel Pardo megsebesült, Reyes közlegény, aki később századosi rangban vesztette életét, továbbá Javier Pazos és Joel Iglesias ugyancsak sebesülten feküdt. Meghalt Ciro Redondo. Nagy volt a csapás, keserűen fáj, hogy nem sikerült legyőznünk Sánchez Mosquerát és elvesztettünk egy nagyszerű bajtársat, Ciro Redondót. Írtam pár sort Fidelnek, javasoltam, hogy Ciro Redondót halála után léptesse elő. Megkapta a magasabb tiszti rangot, s a hírt az *El Cubano Libre*-ben tettük közzé. Az ütközet és Ciro Redondo halála 1957. november 29-én történt.

Visszavonulásunk előtt egy lövedék néhány centiméterrel a fejem mellett fúródott egy fa törzsébe; Geonel Rodríguez haragosan szememre hányta, amiért nem kerestem fedezéket. Később elmondta nekem – egyfajta matematikai gondolkodás bűvöletében –, hogy nézete szerint több esélye van, mint nekem, a forradalom győzelmét megérni, mert életét csak akkor kockáztatja, ha szükséges. Igazat mondott, és Geonel Rodríguez (aki ebben az ütközetben esett át a tűzkeresztségen), ha feleslegesen nem is kockáztatta az életét, mindig bátor, eszes és határozott tagja volt csapatunknak. Fájdalom, egyvalamiben mégsem lett igaza: nem érthette meg a harc végét, pár hónappal az idézett beszélgetés után a kormánycsapatok nagy offenzívája idején hősi halált halt.

Az éjszakát *Guayabo* közelében töltöttük. Felkészültünk rá, hogy *El Hombrito*t nem adjuk olcsón, az ellenség csak kemény csaták árán foglalhatja el. Ez a védelmi feladat várt tehát ránk.

Altos de Conrado

A *Mar Verde*-i ütközetet követő napok lázas tevékenységgel teltek, mivel tudtuk, hogy erőink még nem eléggé ütőképesek, nem bírják az állóharcot, nem tudnak eredményes bekerítő mozdulatot végrehajtani, s egy frontális támadásnak is csekély mértékben lennének képesek ellenállni, ezért az *El Hombrito* völgyében szigorú óvatossági rendszabályokat léptettünk életbe. A völgy *Mar Verdétől* néhány kilométerre fekszik. Egy kis hegyi patakon, a *Guayabón* átkelve, a *Santa Anába* vezető földúton kell fölkapaszkodni, majd *Santa Anából* egyenesen a völgybe lehet jutni. Délről azonban a patak felől is könnyen elérhető, sőt a *Botella-csúcs* irányából és a *Minas del Frío*ból ide vezető úton is megközelíthető.

Ezeken a pontokon tehát meg kellett szervezni a védelmet és az állandó őrseget, nehogy meglepjen bennünket az ellenség, ha egyenesen a hegyek felől nyomul előre. A felszerelés nagy részét *La Mesa* körzetébe, Polo Torres tanyájára szállítottuk, ide húzódtak vissza a sebesültek is, csupán egyikük, Joel Iglesias nem tudott saját lábán távozni, éppen lábsérülése miatt.

Sánchez Mosquera *Santa Aná*ban állomásozott, s bár egyes osztagait *California* környékén is látták, pontos tartózkodási helyéről nem volt tudomásunk. Négy vagy talán öt nappal a *Mar Verde*-i csata után készenlétebe helyeztük csapatainkat, mert Sánchez Mosquera erői a legkényelmesebb útvonalon, a *Santa Anát El Hombrító*val összekötő úton közeledtek. Azonnal figyelmeztettük a különböző pontokon lesben álló embereinket, és ellenőriztük a kihelyezett aknák állapotát. Ezek voltak első, házilag gyártott aknáink, a kezdetleges gyutacsot egy rugó és egy szög alkotta, s ez utóbbi, amint a rugó előre lökte, a robbanótöltethez ütődött – *Mar Verdénél* csődöt mondtak, és ez történt végül most is.

A parancsnoki állásban hamarosan meghallottuk az első összecsapás harci zaját, majd hírül hozták, hogy az aknák bedögltek, s az ellenséges túlerő nyomására embereink visszavonultak, de előtte több ellenséges katonát sikerült megsemmisíteniük. Az első áldozat a leírás szerint nagydarab, kövér őrmester volt, 45-ös pisztollyal és a század élén lovagolt. Enrique Noda hadnagy és Garandjával a Mexikói pár lépésről rálőtt – mindketten egybehangzóan írták le; a többiek állították, hogy az ellenségnek egyéb veszteségei is vannak, a lényeg azonban mégis az, hogy Sánchez Mosquera csapata megfutamította védőinket. (Hetekkel később felkeresett egy Brito nevű paraszt és köszönetet mondott a partizánok nagylelkűségéért. Arra kényszerítették, hogy álljon a csapat élére, de ő megkönnyebbülten látta, hogy a mieink csak színleg lőnek rá. Elmondta azt is, hogy itt ép bőrrel megúszták, *Altos de Conrado*nál azonban halálos áldozata is volt az összecsapásnak.)

Az a terület, amelyen tartózkodtunk védhetetlen volt a mi csekély erőnkkel, így hát lemondtunk róla, hogy lövészárkokat ássunk, csupán egy régi kis erődítés állt a *Minas del Bueycito* felőli bejáratnál. Félő volt, hogy a főúton nyomuló ellenség valamennyi csapdánkat felszámolja, ezért parancsot adtunk az általános visszavonulásra, s fokozatosan kiürítettük a völgyet, csupán egy-két parasztcsalád maradt a völgyben, ők elszánták magukat, hogy szembenéznek a csendőrök kegyetlenségével, talán személyes bátorságból talán azért, mert valami titkos kapcsolatuk volt velük. Lassú ütemben haladtunk visszafelé az *Altos de Conrado*-i úton. *Altos de Conrado* tulajdonképpen kis magaslat, amely a környező hegyek fölé emelkedik, és a csúcsán egy Conrado nevű paraszt tanyája áll; Conrado a Népi Szocialista Párt tagja volt, s még a kezdet kezdetén felajánlotta szolgálatait csapatunknak, családját elköltöztette, s a tanya üresen állt. Eszményi leshely volt: három szűk csapáson lehetett megközelíteni, amelyek csigavonalban kanyarogtak a sűrű erdővel fedett, könnyen védhető hegyoldalokban; a magaslat másik szélét meredek sziklafalak és majdnem annyira meredek hegyoldal határolta, ahol rendkívül nehéz volt feljutni.

Egy helyen, egy kis vízér medrénél, az ösvény kiszélesedett. Itt alakítottuk ki védelmi vonalunkat, innen akartuk visszaverni a támadást. És még az első napon, a ház tűzhelyébe két bombát rejtettünk. Tervünk igen egyszerű volt: ha minden kötél szakad, visszavonulunk, az ellenség valószínűleg birtokba veszi a házat és begyűjtja a tűzhelyet, a hamu alatt elrejtett bombáink pedig fölrobbannak, ha a lángok vagy a parázs a gyújtózsínórhoz ér, s ezzel súlyos emberveszteséget okoznak. Ezt persze amolyan végső megoldásnak tartogattuk, először is meg kellett védenünk *Altos de Conradót*.

Három napon át, a nap huszonnégy órájában örködve, türelmesen várakoztunk. Ebben az évszakban és ilyen nagy magasságban hidegek és nedvesek az éjszakák, s az igazat megvallva, nem voltunk hozzáédződve, hogy egész éjjel harci készségben a szabad ég alatt virrasszunk.

Sokszorosítógépünkön (amelyen nem sokkal azelőtt készült el az *El Cubano Libre* első száma) kinyomtattunk a hadsereg katonáinak egy röplapot, melyeket a csúcsra

vezető ösvényt szegélyező fákra akartunk kiszögezni. December nyolcadikán reggel a sziklaszirt tetején is hallottuk már a felfelé igyekvő csapat dübörgését, a hadoszlop kétszáz méterrel alattunk a földúton kanyargott. Parancsot adtam a röpcédulák kiszögezésére Luis Olazábalnak. Kiabálás ütötte meg a fülünket, valami rendkívül heves vita robbanhatott ki a támadók között, mert magam is tisztán hallottam – a sziklafal pereméről kémleltem lefelé –, amint valaki, nyilván egy tiszt, parancsoló hangon ezt ordítja: „maga megy elől, vagy seggberúgom!”, mire a katona ugyanolyan hevesen nemmel válaszolt. Majd elült a vita, és a hadoszlop újra mozgásba lendült.

Már láttuk a fák között rejtőző csapat szaggatott vonalát. Amikor már jó darabot jöttek felfelé az úton, kétségek rohantak meg, valóban célravezető-e, a csapás mentén kifüggesztett röplapokkal felhívni magunkra a figyelmüket. Utasítottam Luist, szedje össze a papírlapokat. Villámgyorsan kellett cselekednie, mert az élen haladó katonák fürgén közeledtek.

A hadparancs most is egyszerű volt. Feltételeztük, hogy az első katona valamivel hamarabb ér a tisztásra, mint a társai, s legalább öt meg kell semmisíteni. Camilo egy terebélyes kakaócserje mögött várt rá: a katona valószínűleg az utat nézi majd maga előtt, így közel engedheti magához, s méternyi távolságból leteríti. Ezután kirobban a küzdelem, és a szárnyakon, az erdő tökéletes fedezékében lapuló lövészek is tüzet nyitnak. Ibráhím hadnagy néhány bajtársával pontosan az út torkolatával szemben, Camilótól tíz méterre állt fel, nekik kellett az utat tűz alatt tartaniuk, mégpedig úgy, hogy Camilo búvóhelyéhez senki se tudjon közel férközni, miután az előőrsöt felszámolta.

Vagy húsz méterrel arrébb rézsútosan helyezkedtem el egy fa törzse mögött, mely csak félig takart el; egyenesen az utat vettem célba, ahol az ellenség felbukkanását vártuk. Néhányunknak olyan állás jutott, ahonnan az ütközet első pillanatát nem láthattuk, mert az előttünk elterülő nyílt terepre már nem merészkedhettünk ki, várnunk kellett tehát, amíg Camilo tüzet nyit. Az ütközet előtti feszült, legutolsó percben kidugtam a fejem – megszegve saját parancsomat –, körülnéztem, láttam, amint feltűnik az első katona, bizalmatlan arkifejezéssel jobbra-balra tekintget, aztán lassan megindul előre. A körös-körül dúsan burjánzó vadonból kilépve, itt minden csapdát sejtetett: a hirtelen feltárukozó tisztás látványa, a közepén egyenletesen csörgedező forrással. A régi erdőtüzekben megszenesedett, égre meredő vagy kidőlt fatörzsek mindenfelől kísérteties hangulatot árasztottak. Visszahúztam a fejem, és vártam, hogy meginduljon az ütközet: egyetlen lövés dörrent, majd közvetlenül utána mindenki tüzelni kezdett. Később megtudtam, hogy az első lövést nem Camilo adta le. Ibráhím, a várakozásban túlfeszített idegekkel idő előtt meghúzta a ravaszt, majd néhány másodperc alatt – noha valójában egyik megfigyelő állásból sem lehetett sokat látni –, általános lett a harci zaj. A mieink elszigetelt puska lövései, amelyek mindegyike halálos telitalálat szeretett volna lenni, „együtt dörögtek, de össze nem keveredtek” a zsoldosok elnyújtott, egybefüggő sorozataival, ettől vált felismerhetővé a résztvevők hovatartozása. Mindössze pár perc telhetett el – pontosabban öt vagy hat –, amikor felismertük, hogy a fejünk fölött ágyú vagy talán páncélöklől lövedékek süvítenek el, és messze a hátunk mögött csapódnak be.

Hirtelen kellemetlen érzésem támadt, mintha megégetett volna valami, vagy elzsibbadt volna a bal lábam – tudtam, ez azt jelenti, golyót kaptam bele, amint a fatörzs fedezékéből kinyújtottam. Éppen leadtam egy lövést (ezúttal távcsőves puskát használtam, hogy pontosan célozhassak), de abban a pillanatban, amikor megsebesültem, azt is hallottam, hogy valaki ágak recsegése-ropogása közepette, súlyos léptekkel csörtet felém. A puskám nem tudtam használni, mert épp az imént lőttem vele, a pisztolyom pedig, amikor a földre ejtettem, odébb csúszott, éppen a

testem alatt volt, ha felemelkedem, kitűnő célpontja vagyok az ellenségnek. Kétségbeesett gyorsasággal, a földön tekeregve, éppen akkor sikerült megmarkolnom a pisztolyt, amikor a bozótból előbukkant bajtársunk, Cantinflas. A kiált ijedséget, a lábamba hasító fájdalmat tetézve, Cantinflas közölte, hogy visszavonul, mert csütörtököt mondott a fegyvere. Miközben lehajolt hozzám, dühösen kitéptem a kezéből, s elég volt ránézniem, hogy megállapítsam, csak a billentyűje ferdült el. Kiegyenesítettem, miközben éles hangon odavetettem neki: „nyavalyás szarházi”. Cantinflas, becsületes nevén Oñate fogta a fegyvert, a fatörzs fedezékéből kilépve fölegyenesedett, és mintegy bátorságát fitogtatva, Garandjának egész tárát akarta az ellenségre zúdítani. Alighogy kattogni kezdett a fegyver, a bal karjába golyót kapott, s a lövedék kacskaringós pályát befutva a lapockájánál jött ki. Most már ketten voltunk sebesültek, de az állandó puskatűzben nehezen ment a visszavonulás. Az irtáson heverő fatörzseken kúsztunk, majd hétrét görnyedve vonszoltuk magunkat, és közben mit sem tudtunk társainkról. Nagy nehezen hátravergődtünk, Cantinflas elájult, én pedig, mivel sebesülésem ellenére tudtam mozogni, segítségért mentem.

Tudtuk, hogy az ellenségnek már halottai is vannak. Miután a tűzvonalból a csapat kimentette sebesültjeit (azaz bennünket kettőnket), megkezdtük a visszavonulást Polo Torres tanyájáig, amely két-három kilométerrel lejjebb volt a hegyoldalon. Ahogy az ütközet okozta feszültség és eufória alábbhagyott, egyre hevesebb fájdalmat éreztem, már menni sem tudtam. Az út felénél lóra ültem, így érkeztem az ideiglenes tábori kórházba, míg Cantinflas hordágyon, vagyis függőágyban tette meg az utat.

Megszűnt a csatazaj, úgy számítottuk, azóta *Altos de Conradót* is elfoglalták. Kijelöltük az őrséget, és felkészültünk rá, hogy útjukat álljuk egy patak partján, azon a vidéken, amelyet *Pata de la Mesának*, azaz „Asztalláb”-nak kereszteltünk el. Közben megszerveztük a parasztok evakuálását. Fidelnek hosszú beszámolót küldtem, amelyben elmagyaráztam a helyzetet.

Ramiro Valdés egységét utasítottam, hogy csatlakozzon Fidelhez. Úgy vettem észre, hogy a csapat egy részén a félelem és vereség hangulata kezd eluralkodni, ezért csak annyi embert tartottam magamnál, amennyi feltétlenül szükséges volt a rugalmas védelmi akció végrehajtásához. A védők parancsnoka Camilo lett.

A vidéken látszólag nyugalom honolt, így az ütközet másnapján, Lient, egyik legügyesebb felderítőnket megbíztuk, fürkészsze ki, mit művel az ellenséges csapat. Ekkor tudtuk meg, hogy a hadsereg teljes egészében kivonult a körzetből; a felderítő egészen a Conrado tanyáig hatolt előre, ahol katonáknak nyomát sem látta. Bizonyítékul, hogy valóban ott járt, a tűzhelyben elrejtett bombák egyikét is magával hozta.

A fegyverek ellenőrzése során kiderült, hogy hiányzik egy puska, Guile Pardo bajtárs tulajdona, aki saját puskáját másikra cserélte az ütközetben, s amikor visszavonult, csupán egyet hozott magával, a másikat harci állásában felejtette. Az egyik legsúlyosabb vétségnek tartottuk a fegyver elvesztését, így a parancs egyértelmű volt: visszatér a helyszínre, de csak egy pisztolyt vihet magával, visszaszerzi az ellenségtől saját fegyverét, vagy újat zsákmányol. Guile komoran indult útnak, hogy teljesítse a parancsot, de néhány óra múlva ragyogó arccal érkezett vissza, kezében saját fegyverével. A rejtély magyarázata a következő volt: a hadsereg egy lépés nem sok, annyit sem mozdult arról a területről, ahol elsáncolta magát, hogy visszaverje a támadásunkat, azaz mindkét fél, bár ellentétes irányban visszahúzódott az arcvonalból, vagyis a kérdéses harcálláspontot az ellenség nem foglalta el, így az elveszett puskának csupán egy kiadós záport kellett átvészelnie.

A kormánycsapatok hosszú ideig ennél mélyebbre nem hatoltak be a hegyek közé, sőt távolabbra már soha nem jutottak el. De ha valahol Sánchez Mosquera megjelent,

felperzselt házak, füstölgő romok jelezték az útját. Az *El Hombrito* völgyében szétrombolták kenyérsütő kemencénket, a romok között egy macska meg pár disznó téblábolt, s noha az inváziós hadsereg tébolyult dühét elkerülték, végül ez utóbbiak a mi késünk alá kerültek. Egy vagy két nappal az ütközet után Machadito – ma ő az egészségügyi miniszter – egy borotvapengével kioperálta lábamból az M1-es lövedéket, így a seb gyorsan gyógyulásnak indult.

Sánchez Mosquera minden mozdíthatót magával hurcolt, zsákszámra rabolta a szemes kávé, katonái még bútorokat is vittek a vállukon. Az volt a benyomásunk, egyhamar nem látjuk a *Sierra Maestrá*ban, így hát nekiláttunk, hogy megszervezzük a politikai munkát az egész vidéken, és újra kiépítsük ipari központunkat, mely most már nem az *El Hombrítónál*, hanem kissé beljebb, a hegyekben, *Mesa* határában épült fel.

(*Verde Olivo*, 1963. október 6.)

A fegyveres harc első éve

1958 elején több mint egy éve zajlott már a fegyveres harc. Érdemes röviden összefoglalni, milyen volt akkor a helyzetünk szervezeti, katonai és politikai szempontból, és milyen eredményeket értünk el.

A katonai eredményeket röviden összefoglalva, emlékeztetőül álljon itt annyi, hogy csapatunk 1956. december 2-án *Las Coloradas*nál szállt partra, három nappal később, december ötödikén *Alegría del Píónál* rajtunk ütött és szétvert bennünket a hadsereg. Alakulatunk december végén szerveződött újra, s még ebben a hónapban újra kezdte a harcot – bár megváltozott erejéhez mérten csak kisebb akciókról lehetett szó –, támadást intézett *Oriente* tartomány déli partvidékén, a *La Plata* folyó mentén álló helyőrség ellen. Ebben az első időszakban, amely a partraszállástól és az *Alegría del Pío*-i vereségtől egészen az uverói csatáig tartott, egyetlen gerillacsoport létezett, amelynek parancsnoka Fidel Castro volt, s a csoport helyét állandóan változtatta. (Ez volt a mi nomád korszakunk.) Összeköttetésünk a városi mozgalommal lassan alakult ki a december 2-ától május 28-áig, vagyis az uverói ütközetig tartó hónapokban. A városi mozgalom vezetősége eleinte egyáltalán nem értette meg a partizánharc jelentőségét, nem ismerte el fontosságát, sem főparancsnokát, Fidelt.

Abban az időben a követendő taktikát illetően két, egymással ellentétes vélemény kezdett kialakulni, két különböző stratégiai elgondolásnak megfelelően, amelyeket a *Sierra Maestra* és a *Város* elnevezéssel illettünk. A mozgalomban tehát éles viták és belső harcok folytak. Fő célunk a fennmaradás és a gerilla bázisának kialakítása volt. A parasztság körében érdekes folyamat játszódott le, amit igen sokszor elemeztünk már. Az *Alegría del Pío*-i katasztrófát követően, csapatunkat bajtársias légkör, spontán segítőkészség vette körül, később, amikor ismét megerősödünk, végrehajtottuk első támadásainkat, s eközben a hadsereg megtorló tevékenysége is felerősödött, a parasztokon úrrá lett a félelem, s bennünket is hidegebben fogadtak. Az alapvető gondot a következő okozta: ha meglátnak, kötelesek feljelenteni bennünket, mert ha a hadsereg más forrásból értesül hollétünkről, jaj nekik, ha viszont feljelentenek bennünket, saját lelkiismeretük parancsa ellen cselekszenek, de veszélybe is sodorják magukat, mert a forradalmi igazságszolgáltatás szigora előbb-utóbb eléri őket.

A megfélemlített, legjobb esetben semleges parasztság ingadozó magatartása

ellenére – ha válaszút elé kerültek, inkább elhagyták a *Sierra Maestrát* –, seregünk gyökeret vert a hegyekben, és egyre inkább a térség gazdájának érezhette magát, sőt a *Maestra* egy részét teljesen ellenőrzése alá vonta – ez a terület kelet felé a *Turquino-csúcs*on túlra, nyugat felé pedig a *Caracas* csúcsának közvetlen közeléig terjedt. Lassanként, ahogy a parasztok ráébredtek, hogy a gerilla elpusztíthatatlan, ugyanakkor látták, a harc sokáig elhúzódik, viselkedésük ésszerűbb lett, és sokan csatlakoztak hozzánk. Ettől fogva nem csupán a mi oldalunkon harcoltak, hanem tömegesen mellénk álltak, támogattak bennünket, s mivel a parasztoknak mindenütt vannak rokonaik, seregünk erősen megvetette a lábát ezen a földön. Ezt a folyamatot mi úgy neveztük, hogy népviseletbe öltöztetjük a gerillát.

Harcosaink száma nemcsak parasztokkal és egyénileg jelentkező önkéntesekkel, hanem az országos, valamint az önállóan működő orientei vezetőség erőivel is gyarapodott. A partraszállástól az uverói csatáig tartó időszakban *Santiago*ból ötven emberből álló, öt szakaszra tagozódó csapat érkezett; minden harcosnak saját fegyvere volt, még ha különböző típusúak is, és csupán harminc volt közülük jó minőségű. Az említett csoport megérkezése előtt hajtottuk végre *La Plata* elleni támadásunkat, az *Arroyo del Infierno*-i ütközetet, *Altos de Espinosa* mellett csapdába kerültünk és egy társunkat elvesztettük, később *Gavirón*ál alig tudtuk kikerülni a kelepcét, csapatunkban áruló lapult, aki háromszor hozta nyakunkra az ellenséget, és majdnem sikerült megölnie Fidelt.

A sokféle új és keservesen szerzett tapasztalat, a vadon kemény életkörülményei veteránokká avattak bennünket. Az új csapat *Uverón*ál esett át a tűzkeresztségen. Ez az akció igen jelentős volt, mivel először fordult elő, hogy fényes nappal, erősen védett hely ellen intéztünk frontális támadást. Ezen kívül, időtartamát és a benne résztvevők számát tekintve a háborúnak talán legvéresebb csatája volt. Az uverói ütközet után a hadsereg sorra kiürítette a *Sierra Maestra* lábánál fekvő tengerparti erődjait.

Uverót elhagyva, a sebesültek ápolásával megbízott kis egység parancsnoka lettem, útközben újabb harcosok csatlakoztak hozzánk. A főerőkkel történt találkozásunk után kineveztek a 4-es számmal jelzett második harccsoport parancsnokának, hadműveleti területünk a *Turquino-csúcs*tól keletre eső vidék lett. Említésre érdemes tény, hogy Fidel alakulata a csúcsból nyugatra, mi pedig keletre tevékenykedtünk, és csak addig nyomultunk előre, ameddig még kezünkben tudtuk tartani a területet. Harcászati szempontból bizonyos mértékig önállóak voltunk, de azért Fidel irányított bennünket: összekötők révén, akik hetente vagy kéthetente fordultak, állandó kapcsolatban álltunk egymással. A szétválás egybeesett a *Július 26-a Mozgalom* évfordulójával, s míg az 1. számú José Martí harccsoport erői *Estrada Palmát* támadták meg, és több települést elfoglaltak, mi *Bueycito* felé nyomultunk előre, amelyet – ez volt első akciónk – megtámadtunk és elfoglaltunk. Az említett időpont és január eleje között a felszabadított területen megszilárdult a helyzetünk; ettől kezdve az ellenség csak erői összpontosításával, zárt menetszlopokban képes ide behatolni; hosszas előkészületek után csekély eredményt érve el, mivel híján van a mozgékonságnak. Több ellenséges osztagot bekerítettünk, másokat megtizedeltünk vagy legalábbis útjukat álltuk. Helyismeretünk, manőverezési készségünk fokozatosan javult, megkezdődött a helyhez kötöttebb élet kialakítása. Az első *Pino del Agua*-i ütközetben más, kifinomultabb módszereket is alkalmaztunk, s az ellenséget teljes mértékben sikerült megtévesztenünk: kiismervén szokásait, Fidel kiszámította, hogy pár nappal az után, hogy felbukkanunk a körzetben, megérkezik a büntető expedíció... az én csapatom lesben állt, és felkészült fogadására, miközben Fidel egészen más területeken lépett akcióba.

Az év vége felé az ellenséges csapatok ismét visszavonultak a hegyekből, s a

Caracas-csúcs valamint *Pino del Agua* között, a kelet-nyugati irányban húzódó egész terület gazdáit mi lettünk; északon, a *Maestra* hegynyúlványai között fekvő kis falvakat a hadsereg tartotta a kezében.

Amikor másodszor is megtámadtuk *Pino del Aguát*, egész seregünkkel és Fidel személyes irányításával, hadműveleti területünk tovább nőtt, és ugyanez történt, amikor újabb két hadosztályt hoztunk létre, a 6-os számú Frank País harcosportot, amelyet Raúl Castro vezetett, valamint Almeidáét. Mindkettő a Fidel parancsnoksága alatt álló 1. Harccsoportból vált ki, feladatuk az volt, hogy viszonylag távoli területeken vessék meg a lábukat. Így lett teljes a 4. Harccsoport megalakulásával elkezdett folyamat, azaz új erők létrehozása az eredeti sejtéből, az 1. Harccsoportból.

Erre a korszakra – amely egészen az 1958. február 16-án lezajlott, második *Pino del Agua*-i csatáig tartott – leginkább az jellemző, hogy erőnközből még nem tellett az ellenség jó védelmi rendszerű erődjeinek megtámadására, az pedig nem szívesen kereste velünk az összeütközést.

Veszteségeink is voltak. Fájlaltuk a *Granma* veteránjainak halálát, különösképpen Níco López és Juan Manuel Márquez elvesztését. A küzdelem első évében több olyan bajtársunk elesett, aki bátorsága, erkölcsi tartása révén általános megbecsülésnek örvendett; nem voltak ugyan testvérek, de azért együtt említem Nano és Julio Díaz nevét, mindketten *Uverónál* veszítették életüket, utóbbi már a *Moncada* laktanya elleni támadásban is részt vett; Ciro Redondo *Mar Verdénél*, Soto kapitány a *San Lorenzói* csatában halt hősi halált. A városi harcokban elesettek nevei hosszú listát töltenének meg, közöttük is a legnagyobb csapás Frank País Santiagóban történt halála volt.

A *Sierra* fegyvertényei mellett beszélnünk kell a városokban folytatott munkáról is. Az ország minden jelentősebb városában léteztek a diktatúra ellen küzdő illegális csoportok, bár a legnagyobb küzdelem Santiagóban és Havannában folyt. Havannában nem sikerült olyan jelentős fegyveres mozgalmat létrehozni, amely állandóan hallatott volna magáról, de Santiagóban, amely földrajzilag is közel esik a *Sierrához*, kitartó, szívós harc folyt a Batista uralom ellen.

Egy dolog azonban mindvégig hiányzott: az állandó kapcsolat a *Város* és a *Sierra Maestra* között. Ennek két oka volt: egyrészt a *Sierra* földrajzi elszigeteltsége, másrészt a mozgalom két szárnya között fennálló taktikai, stratégiai jellegű nézeteltérés; ez utóbbi jelenség a társadalmi és politikai koncepció különbözőségéből fakadt. A *Sierrát* nemcsak természeti környezete szigetelte el az ország többi részétől: a hadsereg valóságos kordont vont köré, amelyen bizonyos időszakokban nehéz volt átjutni.

A fegyveres harc első évének e rövid áttekintésében azokról az akciókról is kell szólnunk, amelyeket – általában siker nélkül – más fegyveres csoportok hajtottak végre.

1957. március 13-án a *Diák Direktórium* megostromolta az Elnöki Palotát, hogy Batistát kivégezze; a támadásban maroknyi válogatott harcos veszítette életét, meghalt az *Egyetemi Diák Szövetség* elnöke, „Manzanita” Echevarría, aki abban az időben a lázadó ifjúság példaképe volt.

Pár hónappal később, májusban újabb partraszállást kíséreltek meg, amelyet valószínűleg már indulása előtt feladtak, mert az áruló Prío pénzelte; résztvevőit megérkezésük után lemészárolták. A *Corinthia*-expedícióról van szó, amelyet Calixto Sánchez vezetett, ő is, és majdnem valamennyi bajtársa életét veszítette; gyilkosuk Oriente tartomány északi részének hóhéra, Coxley volt, akit később mozgalmunk tagjai ítélték halálra.

Megjelentek az első harcoló egységek az *Escambray* hegységben is, egy részüket a *Július 26-a Mozgalom*, másokat a *Diák Direktórium* irányította. Utóbbiak vezére

kezdetben a *Diák Direktórium* egyik tagja volt, aki először saját szervezetét, később a forradalmat árulta el, ma Miami-ban él, neve Gutiérrez Menoyo. A Direktóriumhoz hú harcosok ezután új hadoszlopot hoztak létre, amelynek Faure Chomón parancsnok lett a vezetője, a többiek pedig az úgynevezett Második Escambrayi Nemzeti Frontba tömörültek.

A *Sierra de Cristal* és *Baracoa* hegyeiben apró csoportok alakultak, félig partizánok, félig „csirke-fogók”, amikor megindult a 6. Harccsoport offenzívája, Raúl felszámolta őket. A korszak fegyveres harcának másik jellemző eseménye az 1957. szeptember 5-én, a cienfuegos-i tengerészeti támaszponton kirobbant lázadás volt, *San Román* hadnagy vezette; az akció megghiúsulásakor megölték. A cienfuegos-i zendülés nem elszigetelt akcióként indult, nem is spontán megmozdulás volt, a fegyveres erők kötelékében működő, kiterjedt földalatti mozgalom készítette elő, amit az úgynevezett „tiszták” vezettek (azok a tisztak, akik nem mocskolták be magukat a diktatúra bűneivel), de soraikba – ez ma már megállapítható – beépültek az amerikai imperializmus ügynökei. Valamilyen eddig nem tisztázott okból a felkelést későbbi időpontra halasztották, a cienfuegos-i tengerészeti támaszpont azonban nem kapta meg a parancsot, vagy nem tudta már leállítani a beindult gépezetet, ezért a zendülés mellett döntött. Az első percekben felülkerekedtek, de végzetes hibát követtek el: amikor már az egész város a kezükben volt, nem vonultak vissza a néhány perc alatt elérhető Escambrayba, pedig a gyors elvonuláshoz szükséges járművek is a rendelkezésükre álltak, s ott, a hegyekben ütöképes frontot építhettek volna ki.

A felkelésben részt vettek a *Július 26-a Mozgalom* helyi és országos vezetői, a lakosság inkább az események láttán fellobbanó lelkesedésében fogott fegyvert. Lehetséges, hogy ennek következtében valamiféle erkölcsi elkötelezettség ébredt a lázadás vezetőiben, ami még inkább a már meghódított városhoz kötötte őket, de az események sora ezúttal is az ilyen típusú akciók belső logikáját követte (és amire előtte is, utána is akad példa). Ebben az esetben az is szerepet játszott, hogy a hivatásos tisztak lebecsülték a partizánháborút, nem fogadták el, hogy a gerilla a népi háború megtestesülése. Így azután az összeesküvők valószínűleg azt gondolták, hogy fegyvertestvéreik segítségével nélkül elvesztek, s ezért határozták el, hogy életre-halálra kitartanak az egérfogóvá vált városban, hátuk mögött a tengerrel, amíg gyakorlatilag megsemmisítette őket az ellenség, kényelmesen mozgósítva erőit *Cienfuegos* ellen. A *Július 26-a Mozgalom* fegyvertelen szövetségesként vett részt a felkelésben, s még ha vezetői világosan látták volna a végső eredményt – de nem így történt – akkor sem tudtak volna változtatni az események menetén. A tanulság a jövőre nézve az, hogy a stratégiát mindig az erőfölényben lévő diktálja.

Vérfürdő a civil lakosság ellen, sorozatos kudarcok, gyilkosságok a harcoló egységek tagjai ellen – mint azt bizonyították, hogy a kedvező terepen kialakított partizánharc az akkor még erős önkényuralmi rendszer ellen a népi harcmodor legkiforrottabb formája, s egyben a legkevésbé fájdalmas a nép fiai számára. Miközben mi a kezünkön megszámlálhattuk veszteségeinket – bár sokszor legbátrabb társainkat veszítettük el –, a városokban feleslegesen haltak hősi halált a legjobbak; áldozatul estek sokan mások is, olyanok, akik az ellenük felhozott vádakban ártatlanok voltak, s mindez a megtorló akciókkal szembeni kiszolgáltatottságból fakadt.

Eltelt a harc első éve, s a szigeten terjedt a lázadás. Egymást követték a szabotázsok, az átgondolt, technikailag ügyesen végrehajtott akciók mellett egyéni kezdeményezésre egyszerű terrorcselekményeket is elkövettek, ezekben sok ártatlan ember lelte halálát, és a legjobb harcosok élete árán a nép ügyének valójában semmilyen szolgálatot nem tettek.

Katonai helyzetünk megszilárdult, nagy területet tartottunk ellenőrzésünk alatt.

Amolyan átmeneti fegyverszünetben éltünk Batistával: zsoldosai nem jöttek fel a hegyekbe, de a mi csapataink sem merészkedtek le a síkságra, a gyűrűt a lehető legszorosabbra vonták körülöttünk, de csapataink néha még így is kijátszották őket.

A Felkelő Hadsereg szervezeti téren is fejlődött: felszerelt egy sokszorosítót, néhány elemi igényt kielégítő ipari műhelyt, táborigyógyintézetet, és megszervezte a közlekedést. A partizánnak igen egyszerű szükségletei voltak: fennmaradásához kis mennyiségű táplálékra, némi ruhaneműre és az alapvető gyógyszerekre volt szüksége; a csapatnak pedig – mint harcban álló fegyveres erőnek – fegyverre és lőszerre, politikai fejlődéséhez propagandaeszközökről kellett gondoskodnunk, s hogy ezeket a minimális szükségleteket kielégítsük, létre kellett hozni a közlekedési és információs rendszert.

Kezdetben a nem több mint húsz emberből álló gerilla a *Sierrában* vadon termő növények silány kosztján tengődött, a tyúkhúsleves meg a parasztoktól vásárolt disznópecsenye már lakomaszámba ment. Ahogy nőtt a csapat létszáma, s megalapítottuk a kiképző tábort, egyre nagyobb mennyiségű élelmiszerre volt szükségünk. A *Sierra* parasztjai nem tartanak szarvasmarhát, táplálkozásukban a legszükségesebbre szorítkoznak, tulajdonképpen a kávéból élnek, a kávé árából vásárolják meg a nélkülözhetetlen ipari termékeket, vagy azokat az élelmiszereket, melyekhez (mint például a sóhoz) a *Sierrában* nem juthatnak hozzá. Első intézkedésként elrendeltük, hogy néhány paraszt babot, kukoricát, rizst és egyébeket termeljen, s garantáltuk, hogy megvásároljuk a termést, később a környékbeli kereskedők segítségével kiépítettük az utánpótlási útvonalakat, így jutott el a *Sierrába* az ennivaló és a felszerelés. A Felkelő Hadsereg saját öszvérkaravánjai járták a hegyeket. A gyógyszereket a városból szereztük be, nem mindig volt megfelelő a mennyiségük és a minőségük, ezért a folyamatos ellátást nekünk kellett megszervezni.

Nehéz volt a városokban fegyverekhez jutnunk, a hegyvidék földrajzi elszigeteltsége mellett az is szerepet játszott ebben, hogy maguknak a városi szervezeteknek is szükségük volt a fegyverekre, nem szívesen engedték át őket a gerillának, Fidel csak éles viták árán érte el, hogy valamennyit küldjenek nekünk. A fegyveres harc első évében egyetlen nagyobb fegyverszállítmány érkezett a *Sierrába* – azon kívül, amelyet az önkéntes csapat tagjai hoztak magukkal – az Elnöki Palota ostroma után kimentett fegyverek, melyek az egyik környékbeli fakitermelő, Babún (neve szerepelt már ezekben a feljegyzésekben) közreműködésével jutottak el hozzánk.

A lőszer is kevés volt, keveset kaptunk, igen kis választékban. Ebben az első időszakban még nem dolgoztak a műhelyeink, általában még a használt töltényhüvelyek újratöltését sem tudtuk megoldani, a 38-as revolvergolyók (amelyekbe a fegyverműves puskaport töltött), és néhány 30–06-os kivételével, amelyet csak a záváros puskákhoz használtunk, mivel a félautomata puskába beszorult és akadályozta a megbízható működést.

Ami a táborok életét illeti, ebben az időben vezettünk be néhány egészségügyi rendszabályt, ekkoriban létesítettük az első kórházakat. Az egyik kórházat a parancsnokságom alá tartozó körzetben szereltük fel, igen nehezen megközelíthető helyen állt, s a levegőből egyáltalán nem lehetett észrevenni, így viszonylagos biztonságban lábadoztak a sebesültek, de a hegyek karéjában fekvő hely páradús levegője betegek és sebesültek számára egyaránt egészségtelen volt. Ezt a kórházat Sergio del Valle szervezte meg. Martínez Páez, Vallejo, Piti Fajardo – mindhárman orvosok – Fidel harcsoportjánál szerveztek hasonló jellegű táborigyógyintézeteket, de a gyógyítás színvonalát csak a háború második évében sikerült javítanunk.

A csapat egyéb igényeit, mint például tölténytáskák és töltényövek, hátizsákok, cipők a körzetünkben létrehozott szíjgyártó üzem elégítette ki. Valamivel később az első saját gyártmányú sapkát dagadó kebellet, személyesen vittem el Fidelnek, de

majdnem a fejemhez vágta, mert úgy festett, mint egy havannai buszsofőr (akiket a kubaiak amúgy is egy érthetetlen szóval jelölnek) fejfedője; egyetlen személy volt irgalmas hozzám, egy manzanillói városatya, aki a táborban éppen arról tárgyalt, hogyan állhatna át hozzánk – és emlékül magával vitte.

Legfontosabb ipari létesítményünk a kovács- és fegyverműhely volt, ahol a hibás fegyvereket javították, és különböző bombákat, aknákat és a közismert M 26-ost gyártották. Az aknák kezdetben bádogból készültek, és az ellenséges légierő területünkre szórt és fel nem robbant bombáinak töltetével működtek. Ezek az aknák igen kezdetlegesek voltak, ráadásul olyan ütőszeggel láttuk el őket, mely a gyújtózsínórral nyomás hatására érintkezett, és persze sokszor felmondta a szolgálatot. Később az egyik bajtárs rájött, jobb, ha magát a bombát használjuk fel, csak a gyújtózsínórt kell eltávolítani, és a helyére – egyetlen lövedékkel – egy vadászpuskát kell helyezni. Messziről, zsineg segítségével húztuk meg a ravaszt, mire a bomba felrobbant. Idővel tovább tökéletesítettük a módszert: saját „szabadalmú”, speciális fémöntvényeket készítettünk és elektromos gyújtószerkezetet használtunk, ami már eredményesebben működött. Bár az ipari fejlesztést mi kezdtük el, igazi ösztönzést Fideltől kaptunk, majd pedig Raúltól, második hadműveleti területén, ahol a mi kis műhelyeinknél jóval tekintélyesebb üzemeket nyitott meg.

A csapat dohányosai óriási meglepéssel üdvözölték a dohánygyár termelésének kezdetét; kaparós szivarok készültek itt, de mi pompásnak tartottuk őket, ha nem volt más. Seregünk mézárskéje az árulóktól és ültetvényesektől elkobzott szarvasmarhákat dolgozta fel; a hús felét általában a helybéli lakosság kapta.

Ami eszméink propagálását illeti, először egy szerény kivitelű lapot indítottunk. A függetlenségi háború hőseinek emlékére *El Cubano Libre (Szabad Kubai)* lett a címe, az első néhány számot mi magunk szerkesztettük, ezután Luis Orlando Rodríguez vette át, majd pedig Carlos Franqui, aki új lendületet adott a munkának. A lapot a városból kapott sokszorosítógépen nyomtuk.

A háború első éve után, a második év kezdetén már rádió adó-vevő készülékünk is volt. Hivatalosan 1958 februárjában kezdtünk sugározni, bár akkor még csupán két rádióhallgató fogta adásainkat, az egyik Pelecho, az adóval szemben lévő dombon élő paraszt volt, a másik Fidel, aki éppen táborunkban tartózkodott, hogy a *Pino del Agua*-i ütközet előkészületeit megbeszélje, és a vevőkészüléken hallgatta az adást. Fokozatosan javult a sugárzás minősége, a készülék ekkor átkerült az 1. Harccsoporthoz, s amikor a háború 1958 decemberében befejeződött, a sziget egyik legnagyobb teljesítményű adójának számított.

Mindezeket az apró vívmányokat a magunk erejéből teremtettük meg, beleértve néhány új berendezés felszerelését is: egy egy méter átmérőjű padon álló esztergapadot és néhány dinamót szereztünk, amelyeket ugyan nehezen szállítottunk fel a hegyre, de saját villanyfejlesztő telepre feltétlenül szükségünk volt. A saját hírközlő és információs hálózat létrehozása is sürgető feladat volt, nálunk Lidia Doce, Fidelében Clodomira foglalkozott vele.

Abban az időben már nemcsak a környékbeli falvak lakói álltak mellettünk, hanem a városi polgárság is felajánlott egy-egy berendezést a gerillaharc javára. Kapcsolataink a következő településekig terjedtek: *Contramaestre, Palma, Bueycito, Las Minas de Bueycito, Estrada Palma, Yara, Bayamo, Manzanillo, Guisa*; ezek a helyek közvetítő szerepet is betöltöttek, a különböző felszereléseket a *Sierra* járatlan csapásain, ösvérvhátan szállítottuk állásainkig. Néha a kiképzésen résztvevő egységek, amelyek még nem kaptak fegyvert, egy-két fegyveres partizán kíséretében a közeli falvakba, például *Yaóba, Minasba* vagy a környék más, jól ellátott boltjaiba kirándult, ott bevásároltak, és a hátukon hozták fel az árut táborainkba. Egy valami volt, amiből

sohasem szenvedtünk hiányt: a kávé, de az megtörtént, hogy még a só is elfogyott, ami bizony nélkülözhetetlen szervezetünknek, az ember azonban csak akkor tanulja meg becsülni, amikor hiányzik.

Amikor rádióadónk már rendszeresen sugározta adásait, és csapataink katonai ereje a köztársaság egész területén általánosan ismertté vált, kapcsolataink a külvilággal kiterjedtebbek és bonyolultabbá váltak. Nyugati irányban egészen *Havannáig* és *Camagüeyig* terjedtek, e két városban jelentős hadtápbázisaink voltak, kelet felé pedig *Santiagóig* jutottunk.

Az információs szolgálat a következőképpen működött: a körzet parasztjai nemcsak akkor figyelmeztettek bennünket, amikor közeledett az ellenséges hadsereg, hanem azt is tüstént jelentették, ha idegent láttak a környéken. Az idegeneket haladéktalanul őrizetbe vettük, és kivizsgáltuk, mi keresnivalójuk van erre felé – a hadsereg számos ügynökét és besúgóját tettük így ártalmatlanná, akik azért szivárogtak hadműveleti területünkre, hogy életünket és hadi sikereink titkait kilelessék.

Megkezdtük a jogszolgáltatás kiépítését, de abban az időben még egyetlen törvényt sem hirdettünk ki a *Sierrában*. A hadsereg szervezeti felépítése a háború utolsó évének kezdetén röviden tehát így vázolható.

A politikai harc tekintetében igen bonyolult és ellentmondásos helyzet alakult ki. Batista diktatúrája oly nagymértékű választási csalással juttatta bársonyszékbe a parlament tagjait, hogy a kormány gyakorlatilag kizárólagos ura lett a helyzetnek. Átmenetileg, amikor a cenzúra éppen szünetelt, ellenzéki hangok is megszólalhattak, a rendszer hivatalos és félhivatalos szóvivői azonban mindent túlharsogtak, s az ország egész területén fogható kormányadókon keresztül a nemzeti megbékéléstről papoltak. És Otto Meruelo hisztérikus hangja jól megfért Pardo Llada és Conte Agüero édeskés stílusával, hiszen ez utóbbi többek között azt állította, hogy „Fidel testvérünknek” együtt kellene működnie a Batista rendszerrel.

Az ellenzéki csoportok változatos és nagyon különböző álláspontokat képviseltek, egy dologban azonban általában egyetértettek: a hatalmat (értsd: a közpénzeket) saját maguknak kívánták megszerezni. Következésképpen nemtelen belső harcokat vívtak egymással. Az ellenzéki csoportokba beépültek Batista kémjei, akik – az alkalmas pillanatban – minden nagyobb szabású akciót lebuktattak. Eme csoportosulások gengszter módszerei és karrierista jellege ellenére, az ellenzéki mozgalomnak vértanúi is voltak, akadtak közöttük nagy formátumú egyéniségek is, hiszen az akkori idők kubai társadalmában teljes zűrzavar uralkodott, és becsületes, bátor hazafiak áldozták életüket olyan célokért, amelyeket a Prío Socarrás fajtájú politikusok képviseltek.

A *Diák Direktórium* ugyan a fegyveres felkelés útját választotta, mozgalmunktól azonban távol tartotta magát, és saját politikai vonalát követte; a szocialista párt (PSP) egyes konkrét akciókban együttműködött velünk, de a mindkét részről megnyilvánuló fenntartások megakadályozták a teljes akcióegységet, a dolgozók pártja nem ismerte fel azt a szerepet, amelyet forradalmi harcunkban a gerilla és személyesen Fidel játszott.

Egy baráti légkörű vitán a *Népi Szocialista Párt* egyik vezetőjének megjegyeztem (amit ő később továbbadott, hozzátéve, hogy tükrözi a kérdéses időszak lényegét): „Ti olyan kádereket neveltek, akik a magánzárka sötétjében hagyják, hogy élve feldarabolják őket, mintsem egy szót köpjének, de arra már nem képesek, hogy egy géppuskafélszket rohammal elfoglaljanak.” Saját helyzetemből – pontosabban a gerillacsapatéból – kiindulva vontam le stratégiájuk gyakorlati eredményét: noha harcoltak az imperializmus és a kizsákmányoló osztályok visszaélései ellen, a hatalom megragadásának lehetőségét nem ismerték fel.

Saját mozgalmunkban két élesen elkülönülő irányzat létezett, s ezeket a *Város* és a

Sierra elnevezéssel jelöltünk. A stratégiai elgondolás különbözősége választott el bennünket. A *Sierra* már biztos volt benne, hogy a gerillaharcot szélesítheti, újabb területekre terjesztheti ki, s ily módon lassan bekerítheti a városokat, míg végül a sajátos „fojtogató hadművelet” révén szétmorzsolja, majd felrobbantja a rendszer egész gépezetét. A Város látszólag radikálisabb álláspontot képviselt: fegyveres harc az összes városban, a harc általános sztrájkba torkollik, megbuktatja Batistát és lehetővé teszi a hatalomátvételt. Ez a program csak látszólag volt forradalmibb, abban az időben a városi elvtársak politikai fejlődése megrekedt, az általános sztrájkokról vallott nézeteik meglehetősen sematikusak voltak. A meglepetésszerűen, illegalitásban meghirdetett általános sztrájk, amelyet sem politikai munka, sem tömegakciók nem előztek meg, a következő évben az április 9-ei vereséghez vezetett.

A mozgalom országos vezetőségében mindkét áramlatnak voltak hívei, de az elképzelések a harc folyamán fokozatosan módosultak. Az előkészítő szakaszban, vagyis addig az időpontig, amikor Fidel Mexikóba emigrált, az országos vezetőségnek a következők voltak a tagjai: maga Fidel, Raúl, Faustino Pérez, Pedro Miret, Nico López, Armando Hart, Pepe Suárez, Pedro Aguilera, Luis Bonito, Jesús Montané, Melba Hernández és Haydée Santamaría – amennyiben pontosak az információim, ugyanis az említett időszakban személyes tapasztalataim nem voltak, s az írott dokumentum is kevés.

Később különböző nézeteltérések miatt Pepe Suárez, Pedro Aguilera és Luis Bonito kivált a vezetőségből, de a fegyveres harc előkészítésének idején, mialatt mi Mexikóban voltunk, Mario Hidalgo, Aldo Santamaría, Carlos Franqui, Gustavo Arcos és Frank País lépett az országos vezetőség tagjainak sorába.

A felsoroltak közül a fegyveres harc első évében csupán Fidel és Raúl küzdött a *Sierra Maestrá*ban. Az ugyancsak *Granma* veterán Faustino Pérez a városi akciókkal foglalkozott, Pedro Miretet az indulás előtt pár órával a mexikói hatóságok letartóztatták, s csak a következő évben egy fegyverszállítmány kísérőjeként érkezett Kubába. Nico López a partraszállást követő napokban életét vesztette, Armando Hart börtönben ült az elemzett év végén (vagy a következő elején), Jesús Montanét és Mario Hidalgot a *Granma* partraszállása után letartóztatták; Melba Hernández és Haydée Santamaría a városi akciókban vett részt, Aldo Santamaría és Carlos Franqui 1957-ben még nem harcolt a hegyekben, csak a fegyveres harc második évében csatlakozott, Gustavo Marcos Mexikóban maradt, hogy a politikai kapcsolatokat ápolja és hadianyagot szerezzen, Frank País pedig, aki *Santiago* megmozdulásait irányította, 1957 júliusában elesett.

Később a következők töltöttek több-kevesebb időt a *Sierrá*ban: Celia Sánchez az 1958-as esztendőben végig velünk harcolt, Vilma Espín, aki eredetileg *Santiago*ban dolgozott, de a háborút Raúl Castro harccsoportjában fejezte be, Marcelo Fernández, a mozgalom két szárnyának összekötője az április 9-ei sztrájk után Faustino Pérez helyére állt, s csak néhány hetet töltött velünk, mivel illegális munkája a városba szólította; René Ramos Latour, a városi milícia szervezője, aki az általános sztrájk meghiúsulása után csatlakozott hozzánk, és a háború második évében parancsnokként halt hősi halált; a munkásmozgalom irányításával megbízott *David Salvador*, aki már akkor is opportunistá és bomlasztó nézeteivel gyakorolt befolyást a munkásmozgalomra, később elárulta a forradalmat, s jelenleg börtönben tölti büntetését.

Mint az elmondottakból kitűnik, abban az időszakban a vezetőségben a városi elvtársak voltak többségben. Kifejezetten politikai harcokban nevelődtek, s mialatt a forradalmi folyamat érlelődött, az ő alapállásuk változatlan maradt, bizonyos „civilis” akciókra törekedtek, bizonyos ellenérzés alakult ki bennük Fidellel, mint potenciális

fővezérrel, valamint a „katonai” frakcióval szemben, amelyet az ő szemükben mi, a *Sierra* partizánjai képviseltünk. Már ekkor felszínre kerültek a nézeteltérések, csak még nem voltak elég mélyek ahhoz, hogy olyan éles vitákban nyerjenek megfogalmazást, mint amelyek a háború második évét végigkísérték.

Fontos megjegyezni, hogy azok a harcosok, akik a Sierrában és a városokban a diktatúra ellen harcoltak, és taktikai kérdésekben időnként homlokegyenest ellenkező véleményt hangoztattak, nem hagyták el a forradalmi harc színterét. Sőt egyre nőtt elszántságuk, s miután a győzelmet kivívtuk, az imperializmus elleni küzdelem első tapasztalatai után Fidel vitathatatlan vezetése alatt, valamennyien egyetlen erős, egységes mozgalomba tömörültek, amelyhez később a Direktórium és a Népi Szocialista Párt csoportjai is csatlakoztak, így jött létre Kuba Egyesített Forradalmi Pártja (PURSC). A külső nyomással szemben, a megosztásra, esetleg bizonyos személyek beépülésére tett kísérletekkel szemben mozgalmunk mindig egységesen lépett fel, s még azok is, akik a kubai forradalom jövőjét akkor még nem látták világosan, időben felismerték az opportunisták kísérleteket.

Amikor Felipe Pazos, a *Július 26-a Mozgalom* nevében és Kuba legkorruptabb arisztokrata rétegének érdekeit képviselve, magának követelte a *Miami Szerződés*ben kikötött tisztségeket, s amikor ideiglenes elnöknek jelöltette magát, az egész mozgalom egységesen elutasította követeléseit, és támogatta Fidel Castro nyílt levelét, amelyet 1957. december 14-én a Batista ellen küzdő szervezetekhez intézett:

Kuba, 1957. december 14.

A Forradalmi Párt vezetőinek,

A Kubai Nép Pártnak, az Autentikus Szervezetnek,

az Egyetemi Diák Szövetségnek,

a Diák Direktóriumnak,

a Forradalmi Munkás Direktóriumnak.

Erkölcsei, hazafias, sőt történelmi kötelesség indít arra, hogy levélben forduljak önökhöz, megírását olyan események és körülmények indokolják, melyek mélységesen nyugtalanítanak bennünket az utóbbi hetekben – ezek egyébként Kubába érkezésünk óta talán a legmozgalmasabbak és legküzdelmesebbek is voltak egyben. Mert éppen november 20-án, szerdán – amikor csapataink hat óra leforgása alatt három ütközetet vívtak – s e tény némi fogalmat adhat arról, hogy embereink a többi szervezet minimális támogatása nélkül, milyen önfeláldozóan és mekkora megterheléssel harcolnak –, tehát hadműveleti körzetünkben ekkor kaptuk meg az egységszerződésről szóló hírt, s a szöveget, amely a szerződés nyilvános és titkos megállapodásait tartalmazza, és amelyet Miamiában állítólag a *Július 26-a Mozgalom* és a fent említett szervezetek képviselői láttak el kézjegyükkel. Az irat megérkezésével egy időben – talán a sors iróniájaként, noha most leginkább fegyverekre lenne szükségünk – a diktatúra eddigi leghevesebb támadását intézte ellenünk. A mi háborús helyzetünkben a kapcsolat nehezen jön létre. Mégis szükségesnek tartottuk, hogy ennek az ügynek a megbeszélésére – harc közben – összehívjuk mozgalmunk vezetőit, mert benne nem csupán a *Július 26-a Mozgalom* tekintélye, de történelmi küldetése is kockán forog.

Számban és fegyverben összehasonlíthatatlan fölényben levő ellenség ellen küzdünk, egy teljes esztendeje nincs más támaszunk, mint saját önbecsülésünk, mert olyan becses ügyért harcolunk, amiért meghalni is érdemes, közben más hazafiak elfeledkeznek rólunk, és annak ellenére, hogy módjukban állt volna, következetesen,

csaknem bűnös módon megtagadták tőlünk a segítséget. Vannak, akik tisztán és önzetlenül szolgálnak, s ezt itt naponta tapasztaljuk, gyakran tehetetlen fájdalommal vesszük tudomásul, hogy legjobb bajtársaink esnek el, és azt sem tudjuk, hogy azok, akik ma mellettünk vannak, egy újabb és kikerülhetetlen emberáldozat során mikor veszítik életüket, megfosztatván attól, hogy megérjék a győzelem napját, amelyért olyan elszántan küzdenek, mert egyetlen becsvágyuk és vigaszuk a remény, hogy áldozatuk nem lesz hiábavaló. Éppen ezért igen sértő és felháborító mindannyiunk számára, sőt valósággal érthetetlen, hogy a széltében-hosszában terjesztett paktum hírét, amely a mozgalom jövőjét is érinti, az udvariasság, de még inkább az alapvető kötelesség szabályait felrúgva, meg sem beszéljük annak vezetőivel és harcosaival.

A helytelen eljárás mindig a lehető legsiralmasabb következményekkel jár. És ez olyasmiről, amire ügyelniük kellett volna azoknak, akik képesnek tartják magukat arra, hogy megdöntsék az önkényuralmat, s ami talán ennél is nehezebb, hogy a forradalmi folyamat után talpra állítsák az országot. A *Július 26-a Mozgalom* semmiféle küldöttséget nem jelölt ki és nem bízott meg azzal, hogy az említett megállapodásról tárgyalásokat folytasson. Egyébként semmi kifogása nem lett volna a kijelölése ellen, ha előzőleg kikéri a véleményét az ügyről, sőt nagyon is konkrét utasításokkal látta volna el képviselőit, mivel a tárgyalások komolyan befolyásolhatják szervezetünk mai és jövőbeni működését.

Éppen ellenkezőleg történt, a jelzett csoportokkal felvett kapcsolatokra vonatkozó híreinket Lester Rodríguez úr egyik jelentéséből nyertük, aki kizárólag hadügyeinket képviseli külföldön. Jelentésében a következőket írja: „Ami Priót és a Direktóriumot illeti, közölhetem, hogy több megbeszélést tartottam velük, csakis és kizárólag katonai jellegű terveink koordinálása végett, s arról, hogy végül megalakulhasson a három szektor által támogatott és elismert ideiglenes kormány. Mint az várható volt, javasoltam, hogy a *Sierra Maestrában* aláírt dokumentumot fogadják el alapul, amely kimondja, hogy a kormányt az ország társadalmi erőinek akaratával egyetértésben kell megalakítani. Ez jelentette az első akadályt. Amikor kirobbant az általános sztrájk, rendkívüli ülést tartottunk. Javasoltam, hogy azonnal mozgósítsunk minden rendelkezésünkre álló erőt, és próbáljuk meg ez egyszer eldönteni Kuba helyzetét. Prió azzal érvelt, hogy nem rendelkezik a szükséges erővel, hogy olyasmibe kezdjen, ami győzelemmel kecsegtetne, és hogy indítványom elfogadása örültség lenne. Minderre azt válaszoltam, értesítsen, ha úgy véli, minden készen áll a horgony felszedésére, akkor majd beszélhetünk a lehetséges megállapodásról, addig azonban hagyja, hadd dolgozzam annak érdekében, amit a *Július 26-a Mozgalmon* belül teljes döntési szabadsággal képviselek. Végeredményben semmiféle megállapodás nem jött létre ezekkel az urakkal és úgy gondolom, a jövőben sem ajánlatos egyezkedni velük, mert éppen abban a pillanatban tagadták le a birtokukban levő hadifelszerelést, amikor Kubának a legnagyobb szüksége lett volna rá – a napokban lefoglalták a hatóságok: akkora mennyiségről van szó, ami már felháborítja az embert...”

Ez a jelentés magáért beszél, s csak megerősítette gyanúnkat, hogy mi, a felkelők külföldről semmiféle segítséget nem várhatunk.

Ha az önök által képviselt szervezetek helyesnek látták volna, hogy mozgalmunk egyes tagjaival tárgyaljanak az egység alapelveiről, s még inkább: ha javaslataik alapvetően eltérnek a *Sierra Maestra*-i nyilatkozat megállapításaitól, akkor semmiképpen sincs joguk rá, hogy a mozgalom országos vezetőségének tudomása és jóváhagyása nélkül eme javaslatokat elfogadott megállapodásként hozzák nyilvánosságra. Ha így járnak el, megtévesztik a közvéleményt, és illetéktelenül használják fel mozgalmunk nevét.

Furcsa helyzet állt elő; amikor az országos vezetőség, amely illegalitásban, Kuba

valamely pontján működik, éppen arra készült, hogy a nem sokkal azelőtt kézhez kapott megállapodás alapját képező nyilvános és titkos javaslatokat visszautasítsa, illegális röplapokból és a külföldi sajtó híreiből arról értesült, hogy mindezt végleges egyezségiékként hozták nyilvánosságra, az országos vezetőséget tehát kész tények elé állították, és választhatott: vagy megcáfolja, számolva az ügyre ártalmas és hasonló esetekben elkerülhetetlen félreértésekkel, vagy pedig elfogadja, és egyáltalán ki sem fejtí saját szempontjait. És mint sejtethető, amikor az egységszerződésről itt a *Sierrában* tudomást szereztünk, már jó néhány nap eltelt a közzététele óta.

Ebben a bonyolult helyzetben az országos vezetőség, mielőtt az említett egyezséget nyilvánosan megcáfolta volna, közölte önökkel, szükségesnek tartja, hogy a *Sierra Maestra*-i nyilatkozatban foglalt megállapodás legfontosabb pontjait megvitassa a *Junta*; majd felszabadított területen ülést tartott, amelyen valamennyi tagjának véleményét meghallgatta, és egyhangú határozatot hozott a tárgyban. Ez a határozat a jelen dokumentum alapja.

Természetes, hogy mindenfajta akcióegység hírére örömmel fogadja mind az ország mind pedig a külföld közvéleménye; többek között azért, mert külföldön általában nem ismerik a Batista ellen fellépő politikai és forradalmi erők valóságos helyzetét, Kubában pedig az egység szó olyan időkben szerzett magának megbecsülést, amikor az erőviszonyok igencsak különböztek a maiaktól, és egyébként is üdvös minden erőfeszítést, a lelelkesebbet és a leglanyhábbat is közös mederbe terelni.

A forradalom számára azonban nem a bármi áron való egység a fontos, hanem az, hogy az egység milyen alapon jön létre, milyen formában nyilvánul meg és milyen hazafias szándékok fűtik.

De ha az említett egységre vonatkozó szerződés alapelveit meg sem vitatják velünk, ha olyan személyekkel íratják alá, akiknek erre nincs felhatalmazásuk, és ha egyszerűen, minden további eljárás nélkül, valamely külföldi városban nyilvánosságra hozzák, kényes helyzetbe hozva ezzel a mozgalmat, amelynek egy család megállapodás kapcsán kell a félrevezetett közvélemény elé állnia – ez nem egyéb, mint a leghitványabb csapda, amelybe nem szabad belesétálnunk, ez egyaránt csalás az ország és a külföld előtt.

És mindez azért lehetséges, mert a paktumot aláíró szervezetek képviselői külföldön élnek és fiktív forradalmat készítenek elő, míg a *Július 26-a Mozgalom* vezetői Kubában vannak és a valóságos forradalomért harcolnak. Mindazonáltal ez a nyílt levél felesleges volna – bármennyire is keserű és megalázó az eljárás, mellyel mozgalmunkat a paktum aláírói közé csempészték –, ha nem lenne az a meggyőződés, hogy a formai nézeteltéréseknek soha nem szabad az érdemi kérdéseket befolyásolniuk. Mindennek ellenére elfogadtuk volna, mivel hasznosnak ítéljük a *Junta* némely tervét, és mert valóban szükségünk van a támogatására, csak hogy egyszerűen nem értünk egyet az akcióegység néhány alapvető feltételével.

Akármilyen szorongatott volna is a helyzetünk, bármennyi katonát küldene nyakunkra a diktatúra, hogy megsemmisítsen, annál szilárdabban törekszünk a győzelemre, és minél nehezebbek a körülményeink, annál megalázóbb lenne a számunkra hátrányos feltételek elfogadása, soha nem leszünk hajlandóak feláldozni bizonyos alapelveket, amelyek nézetünk szerint a kubai forradalom lényegéhez tartoznak. Ezeket az alapelveket a *Sierra Maestra*-i nyilatkozat világosan kifejezi.

Ha az akcióegység dokumentuma nem mondja ki világosan, hogy aláírói elutasítják a Kuba belügyeibe való bárminemű külföldi beavatkozást, ez nyilvánvalóan langyos hazafiság, nem egyéb, mint gyávaság, amely maga magát leplezi le. Ha kijelentjük, hogy ellenezzük a beavatkozást, az nem csak annyit jelent, hogy a forradalom oldalán nem kérünk belőle, mert az ország függetlenségét csorbítaná, és olyan elvet sértene

meg, amely Amerika népeinek érdekeit is sérti: az elutasítás magában foglalja azt is, hogy helytelenítjük, ha a diktatúra érdekében történik, ha repülőgépekkel, bombákkal, tankokkal és modern fegyverekkel segítik hatalmon maradását – hogy ez mit jelent, a *Sierra Maestra* paraszt lakossága és mi magunk tudjuk a legjobban. Végül is, ha elérjük, hogy a diktatúra ne kapjon segítséget, csaknem megdöntöttük a rendszert. Vagy olyan gyávák vagyunk, hogy még a Batista javát szolgáló intervenció megszüntetését sem merjük követelni? Vagy annyira álságosak, hogy színleg követeljük, de arra várunk, hogy helyettünk más kaparja ki a tűzből a gesztenyét? Vagy annyira közepszerűek, hogy e tárgyban egy szót sem merünk szólni? Akkor pedig hogyan nevezhetjük magunkat forradalmárnak, és hogyan merészeljük aláírni az önhitt módon történelminek tartott paktumot? Az akcióegységről szóló dokumentumból egyszerűen kimaradt annak egyértelmű megfogalmazása, hogy elutasítjuk, hogy a köztársaságot akár ideiglenesen is katonai junta kormányozza.

Most a nemzet számára az volna a legsúlyosabb csapás, ha Batistát katonai kormányzat váltaná fel a hatalomban, mert ezt az elképzelést olyasféle csalóka ábránd kíséri, hogy a diktátor menesztésével megoldódik az ország összes gondja. Néhány gátlástalan civil – a március 10-ei események bűnrészesei, egyben árulói, akik noha megtagadták, azóta is dédelgetik magukban ambícióikat és a katonai puccs iránti rokonszenvüket –, most ilyen jellegű megoldást fontolgatnak, ami csak a haladás ellenségeinek kedvezne.

A gyakorlat azt bizonyítja, hogy Amerikában az összes katonai junta önkényuralmi rendszerré vált, és a legnagyobb baj, amely a földrészt valaha is sújtotta, a katonai kasztok meggyökeresedése volt, mert hiába vívott a térség kevesebb háborút, mint Svájc, több generálisa volt, mint Poroszországnak, s a mostani sorsdöntő órában, melyben a demokrácia és a köztársaság ügye hosszú évekre győz vagy elbukik, népünk alapvető törekvése csakis az, hogy megőrizze polgári hagyományait, amelyek még a függetlenségi háborúban alakultak ki, és megszűnnének létezni azon a napon, amelyiken katonai junta veszi át a köztársaság irányítását (ezt még a függetlenségi harcok dicsőséges tábornokai sem kísérelték meg, sem háborúban, sem békében). Mi mindenről akarunk még lemondani – attól féltve, hogy a becsületes és mellettünk álló katonatisztek inkább feltételezett, mint valóságos érzékenységét megsértjük –, meddig képzeljük, hogy le kellene mondanunk arról, hogy ezt a lényeges elvi nyilatkozatot közvétegyük? Talán nem elég világos, hogy a megfelelő időben tett nyilatkozat elháríthatja a katonai hatalomátvétel veszélyét, ami egyébként meghosszabbítaná a polgárháborús időszakot? Nos, mi határozottan kijelentjük, ha Batista után katonai junta kerül hatalomra, a *Július 26-a Mozgalom* minden erejével folytatja a felszabadító háborút. Inkább ma harcolunk, minthogy holnap újabb, leküzdhetetlen szakadék nyíljon a lábunk alatt. Nem akarunk katonai kormányzatot, sem katonák rángatta bábkormányt. „A polgárok becsülettel és tisztességgel kormányozzanak, s a katonák laktanyáikba vonuljanak vissza.” Egyik is, másik is a kötelességét teljesítse. Vagy talán március 10-e tábornokaira várunk? Batista átengedné nekik a hatalmat, ha úgy látja, hogy a helyzete tarthatatlan, mert ilyen módon zökkenőmentesen biztosíthatná, hogy saját és párthíveinek érdekei ne sérüljenek. A politikai rövidlátás, a harci elszántság hiánya vajon mennyire tette vakká a kubai politikusokat?

Ha valaki nem bízik a népben, óriási tartalékaiban, harci elszántságában, ahhoz sincs joga, hogy sorsát irányítsa és kisiklassa, éppen akkor, amikor republikánus létének hősi és reményteljes pillanatait éli. A politikai manővereknek, a személyes ügyeskedésnek, a konc feletti marakodásnak nem sok köze van a forradalmi folyamathoz, Kubában ma az emberek ennél sokkal nagyobb ügyért viszik vásárra a bőrüket. A politikusok forradalmárrá válhatnak, de a forradalmat nem tehetik korcs politikai játékká; nagy a véráldozat, népünk már eddig is túl nagy áldozatot hozott

ahhoz, hogy osztályrésze ilyen kudarc legyen!

E két alapvető elvi állásfoglaláson kívül, az egységről szóló szerződésnek egyéb megállapításait is határozottan elutasítjuk.

Még ha el is fogadnánk a 2. számú titkos paragrafus B bekezdését, amely a felszabadítási junta jogköréről szól, és amelyik megállapítja: „kinevezi a köztársasági elnököt, aki az ideiglenes kormány keretén belül látja el hivatalát”, semmiképpen sem fogadhatjuk el ugyanennek a paragrafusnak C bekezdését, amely az említett jogkörbe a következőket is belefoglalja: „általános érvénnyel kinevezi vagy leváltja a kormányt, amely a köztársasági elnököt kinevezi, és részleges vagy teljes válság esetén jóváhagyja vagy megvétózza a változásokat összetételében”.

Hogyan lehetséges, hogy miközben a köztársasági elnök hatáskörébe tartozik munkatársainak kinevezése, ezek jóváhagyása egy másik, az államhatalmon kívül eső szervezettől függ? Hát nem világos, hogy a különböző pártok és csoportosulások képviselőiből álló junta, amely következésképpen a legkülönbözőbb érdekeket képviseli, amikor kijelöli a kormány tagjait, gyakorlatilag szétosztja a különböző kinevezéseket, mert tagjai között csakis így jöhet létre megegyezés? Elfogadható olyan megegyezés, amely az államon belül két végrehajtó hatalmat szeretne létrehozni? Az ország politikai erői egyetlen követelést támaszthatnak az ideiglenes kormánnyal szemben, nevezetesen azt, hogy szavatolja a meghatározott minimális program végrehajtását, és hogy fönntartsa az átmeneti időszakban nélkülözhetetlen pártatlanságát, mindaddig, amíg a végleges alkotmányos viszonyokat megteremtjük az országban.

Ha az említettek minden egyes miniszter kinevezésébe bele akarnak szólni, az csak azt jelentheti, hogy ellenőrzésük alá kívánják vonni az államigazgatás szerveit és politikai csoportérdekek szolgálatába próbálják állítani őket; a törekvés akkor érthető, ha tömegbázist nélkülöző pártokról illetve szervezetekről van szó, amelyek csupán a hagyományos politikai élet játékszabályai között maradhatnak a hatalomban, de teljesen ellentmond a *Július 26-a Mozgalom* forradalmi és politikai célkitűzéseinek.

Már az is elfogadhatatlan, hogy az akcióegységben szereplő titkos paragrafusok egyáltalán nem a harci feladatok megszervezését, vagy egyes akciók terveit tartalmazzák, hanem olyan, az egész nemzetet érintő kérdésekről szólnak, mint a kormány összetétele, amit valójában a nyilvánosság elé kellene tárni. Martí azt mondta, hogy a forradalomban a módszerek titkosak, de a céloknak mindig közismerteknek kell lenniük.

Ugyancsak elfogadhatatlannak tartja a *Július 26-a Mozgalom* a 8. számú titkos bekezdést, amely a következőket állapítja meg: „A forradalmi erők fegyvereikkel a köztársaság reguláris fegyveres erőihez csatlakoznak”.

Először is, mit értenek forradalmi erőkön? Talán azt, hogy mindazoknak, akik az utolsó órában fegyvert fognak, tengerészgyalogos, katonai vagy rendőr igazolványt adhatunk? Úgy vélik, hogy mindazok, akik ma valamilyen fegyvert rejtegetnek és ölbe tett kézzel szemlélik, amint egy maroknyi hazafi a diktatúra ellen harcol, ha a győzelem napján előveszik puskájukat, nyugodtan egyenruhát ölthetnek, és a hatalom őrzői lehetnek? Arról van szó talán, hogy éppen egy forradalmi dokumentummal teremtik meg a gengszterizmus és az anarchia kialakulásának lehetőségét, ami nem is olyan régen elég sok kárt okozott a köztársaságnak?

Felszabadított területeinken tapasztaltuk, hogy a rend fenntartása létfontosságú. A tények tanítottak meg bennünket arra, hogy amint felborul a fennálló rend, bizonyos kötöttségek alól felszabadulnak az emberek, és a bűnözés, ha nem fékezzük meg idejében, mindenütt felüti a fejét. A megfelelően végrehajtott szigorú intézkedések

közmegelégedésre gyorsan véget vetettek a banditizmusnak. A lakosság, amely azelőtt a rendfenntartó erőkben a nép ellenségét látta, menedéket adott az igazságszolgáltatás elől menekülőknél. Ma, amikor megbizonyosodott róla, hogy katonáink az ő érdekeiket védik, tökéletes rend uralkodik, sőt maga a lakosság a rend legszigorúbb őre.

A forradalmi folyamat legveszélyesebb ellensége az anarchia. Alapvető érdekünk, hogy már most fellépjünk ellene. Aki ezt nem akarja megérteni, közömbös a forradalom iránt – érthető, hogy csak azokat érdekli ez a kérdés, akik semmit sem tettek érte. Az országnak meg kell tudnia, hogy az igazságszolgáltatás a legszigorúbb formában fog működni, és az elkövetett bűnökért, bármilyen természetűek is, büntetés jár. A *Július 26-a Mozgalom* magának követeli a jogot, hogy fenntartsa a közbiztonságot és újjászervezze a köztársaság fegyveres testületeit.

1. Mert ez az egyetlen szervezet, amelyik szervezett és fegyvelmezett milíciával rendelkezik az egész ország területén, harcban álló hadserege húszt győzelmet aratott az ellenség felett;

2. Mert harcosaink bebizonyították, hogy nagylelkűek, nem táplálnak gyűlöletet a kormánykatonákkal szemben, mindig megkímélték foglyaik életét, az ütközetben megsebesülteket orvosi ellátásban részesítették, és soha nem alkalmaztak kínvallatást, még akkor sem, ha tudták, hogy az ellenség fontos értesítéseket hallgat el. E magatartásuk olyan következetes volt a harcokban, amire egyszerűen nincs példa országunk történelmében;

3. Mert a fegyveres testületeket a lovagiasság és az igazságosság szemléletével kell átítani, s ezt a *Július 26-a Mozgalom* kifejlesztette katonáiban;

4. Mert harc közben tanúsított önmérsékletünk a legjobb garancia arra nézve, hogy a becsületes katonáknak nincsen félnivalójuk a forradalommal szemben, nem kell azoknak a vétkeiért fizetniük, akik gáztetteikkel beszennyezték az egyenruhát.

Az egységre vonatkozó szerződésben a fentiekén kívül is van néhány nehezen érthető indítvány. Hogyan jöhet létre megegyezés anélkül, hogy világosan meghatározták volna a követendő stratégiát? Az *Autentikus Párt* még most is a fővárosban végrehajtandó puccsra gondol? Ezután is növeli titkos fegyverkészletét, amely előbb-utóbb a rendőrség kezébe jut, ahelyett, hogy azoknak engednék át, akik harcolnak? Elfogadta végül a *Július 26-a Mozgalom* által javasolt általános sztrájk tervét?

Véleményünk szerint a dokumentum sajnálatosan lebecsüli az *Oriente* tartományban folyó fegyveres harc jelentőségét. A *Sierra Maestrában* jelenleg nem gerillaharc, hanem hadseregek háborúja folyik. Erőink, ha számban és a hadifelszerelés tekintetében nem is versenyezhetnek az ellenséggel, optimálisan kihasználják a terep adta előnyöket, éber figyelemmel kísérik az ellenség mozgását és rendkívül gyors hadmozdulatokat hajtanak végre. Felesleges hangsúlyoznunk, milyen jelentőséggel bír a morális tényező ebben a küzdelemben. Bámulatos eredmények születtek, és egy napon az összes részletkérdést nyilvánosságra hozzuk.

A lakosság egyöntetűen a felkelőkhöz csatlakozott. Ha több fegyverünk volna, nem lenne szükség rá, hogy a hadműveleti körzeteket megszálljuk. A parasztok egyetlen ellenséges katonát sem engednék át. A makacsul, egyre újabb csapatokat felvonultató diktatúra rettenetes vereséget szenvedne. És mindaz, amit a népi felkelők bátorságáról mondhatnák, nem volna elegendő. A diktatúra barbár megtorló akciókat hajt végre. A parasztok tömeges lemészárlása nem sokban marad el a nácizmus európai tömeggyilkosságaitól. Minden vereségért a civil lakosságon állnak bosszút. A hadsereg vezérkara, mielőtt hadijelentést tenne közzé a felkelők veszteségeiről, vérfürdőt rendez

valahol. S ez a nép totális lázadását vonta maga után. Végtelenül fájdalmas számunkra, hogy az egyszerű népnek senki egyetlen puskát sem küldött, és miközben itt a hegyekben a parasztok viskóit felperzselik, családjukat kiirtják és ők kétségbeesetten fegyvert kérnek, addig az országban titkos fegyverraktárak léteznek, amelyeket semmire, még egy hóhérlegény eltávolítására sem használnak, csak azt várják, hogy a rendőrség lefoglalja őket, megbukjon a diktatúra, vagy kiirtsák a felkelőket.

Méltatlan magatartást tanúsított sok honfitársunk. De még nem késő, hogy változtassanak magatartásukon és segítsék a harcolókat. Nincs sok jelentősége és senki sem törődik vele, hogy érdek vagy büszkeség-e a támogatás mozgatórugója.

A mi sorsunk eldőlt, és semmiféle kétség nem gyötör bennünket: vagy meghalunk valamennyien, az utolsó felkelő is, s a városokban egy egész generáció vesztí életét, vagy a leghihetlenebb akadályok ellenére is győzünk. Számunkra vereség nem létezik. Ezt az évet, amelyet annyi önfeláldozással és hősiességgel vészelték át harcosaink már nem lehet semmissé tenni. A győzelmeink is tények, azokat sem lehet könnyedén félresöpörni. Embereink elszántabbak, mint valaha, utolsó csepp vérükig harcolnak.

A vereség azokat sújtja majd, akik megtagadták tőlünk a segítséget, akik eleinte szövetkeztek velünk, majd magunkra hagytak, akik nem hittek az emberi méltóságban, az eszme erejében, és éveiket, hírnevüket azzal szennyezték be, hogy alkuba bocsátkoztak a *Trujillót* idéző despotizmussal, a vereség azoké lesz, akik a harc órájában fegyvereiket gyáván elrejtették.

Egy valamit biztosan állíthatunk. Ha azt tapasztaltuk, hogy honfitársaink a szabadságért harcolnak, hajtóvadászat indul ellenük és közel állnak a megsemmisüléshez; ha látjuk, hogy nem adják meg magukat, elszántságuk nem csökken – habozás nélkül segítségükre sietünk, és ha szükséges, velük együtt meghalunk. Mert kubaiak vagyunk, és nem lehetünk közömbösek, ha Amerika bármelyik országában a szabadságért harcolnak. Ha a dominikaiak lázadnak, minden dominikai mellé tíz kubai érkezik. Ha Somoza csapatai előzönlök Costa Ricát, a kubaiak is a harcosok között vannak. Hogyan lehetséges, hogy emigrációban élő, hazájukból elüldözött kubaiak éppen most, amikor a haza felszabadításáért folyik a küzdelem, harcoló honfitársaiktól megtagadják a segítséget?

Vagy arról van szó, hogy a támogatás fejében teljesíthetetlen feltételeket szabnak? Cserébe talán a köztársaságot kellene koncként odadobnunk? Arról van szó, hogy támogatásukért cserébe eláruljuk eszméinket, és a háborút felebarátaink kiirtására hivatott mesterséggé avassuk, hiábavaló vérfürdővé, amely annyi áldozat árán sem hozza meg a hazának a várva-várt változást?

A diktatúra elleni küzdelem vezetése Kubában van, a forradalmi harcosok kezében, s ez így lesz a jövőben is. Akik szeretnék, hogy a forradalom vezetőinek tartsák őket, azoknak Kubába kell jönniük, vállalniuk kell mindazt a felelősséget, kockázatot, amit a kubai helyzet megkíván.

Az emigrációnak segítenie kell a harcot, de képtelen követelésnek tartjuk, ha kívülről akarják nekünk meghatározni, melyik csúcsot kell elfoglalnunk, melyik ültetvényt felégetnünk, milyen szabotázsakciót hajtsunk végre, vagy melyik napon, milyen körülmények között és hogyan kell kirobbantanunk az általános sztrájkot. Ez nemcsak képtelen, hanem nevetséges kívánság. Segítsen bennünket az emigráció a külföldre menekült és ott élő kubaiak körében gyűjtött pénzzel, rendezzen a helyi sajtóban kampányt Kuba mellett, leplezze le azokat a visszaéléseket, amelyeknek szenvedő alanyai vagyunk itthon, de ne próbálja Miami-ból irányítani a forradalmat, amely a sziget falvaiban és városaiban tör előre, csaták, tüntetések, szabotázsok, sztrájkok és a forradalmi tevékenység ezernyi formájában nyilvánul meg, a *Július 26-a*

Mozgalom harci stratégiáját követve.

Országos vezetésünk kész az együttműködésre; ezt többször kinyilvánítottuk, amikor ellenzéki vezetőkkel tárgyaltunk, és hajlandók vagyunk mindazon tervek megbeszélésére, konkrét akciók végrehajtására, amelyek a diktatúra megdöntéséhez hozzájárulhatnak. Az általános sztrájk megszervezésében részt vesz a *Polgári Ellenállás Mozgalma*, a *Nemzeti Munkás Front* és más, pártérdekektől nem befolyásolt szervezet, amely kapcsolatot létesít a *Július 26-a Mozgalommal*, mivel mind ez ideig a *Július 26-a* az egyetlen szervezet, amelyik az ország egész területén jelen van.

A *Július 26-a Mozgalom* munkás tagozata az összes munkahelyen, az összes iparágban megkezdte a sztrájkbizottságok szervezését, munkájukban az ellenzéki szervezetek minden olyan tagja részt vehet, aki hajlandó a sztrájkra és garantálja, hogy végre is hajtja. Ezekből a sztrájkbizottságokból áll a *Munkás Front* szervezete, és ez a proletariátus egyetlen szervezete, amelyet a *Július 26-a Mozgalom* elismer.

A diktátor megbuktatása magával hozza a *Kubai Dolgozók Központja (CTC)* vezetőségének feloszlását, az összes olyan polgármester, kormányzó és állami hivatalnok felfüggesztését, aki közvetlenül vagy közvetett formában az 1954. november elsejei választási csalás révén kapta hivatalát, vagy pedig az 1952. március 10-én végrehajtott katonai zendülés következtében került funkciójába. Ezen kívül magával hozza a politikai foglyok és letartóztatottak azonnali szabadon bocsátását, polgári és katonai személyeket egyaránt, valamint mindazok bíróság elé állítását, akik a diktatúra büntetteiben, az önkényuralom fenntartásában tevékenyen részt vettek.

Az új kormánynak az 1940-es alkotmány szellemében kell működnie, biztosítania kell az abban rögzített jogokat, függetlennek kell lennie mindennemű pártérdektől. Át kell vennie a kongresszusnak az alkotmányban lefektetett törvényhozói jogkörét, továbbá legfőbb feladata lesz az 1940-es alkotmány és az 1942-es választási törvény szellemében az általános választások előkészítése, valamint az, hogy érvényre juttassa a *Sierra Maestra*-i nyilatkozatban foglalt tíz pont minimális programját.

Fel kell oszlatni a *Legfelsőbb Bíróságot*, mivel tehetetlennek bizonyult az államcsíny után kialakult törvénytelen viszonyok felszámolására; annak lehetőségét nem zárjuk ki, hogy egyes tagjait később újra kinevezzék, de csakis abban az esetben, ha az alkotmányos jogokat védelmükbe vették, vagy világosan szembehelyezkedtek a gáztettekkel, az erőszakkal, a diktatúra visszaéléseivel. A *Legfelsőbb Bíróság* újjáalakításáról a köztársasági elnök dönt, a testület a következőkben újra szervezi a bíróságokat és az autonóm testületeket, s mindazokat megfosztja tisztségüktől, akik együttműködtek a diktatúrával, fenntartva magának a jogot, hogy – ha szükséges – bíróság elé állítsa őket. Az új tisztviselők kijelölése minden esetben a törvényben meghatározott elvek szerint történik.

A politikai pártoknak az átmeneti időszakban egyetlen joguk lesz: szabadon megvédhetik a nép előtt programjukat, hogy az alkotmány biztosította tág keretek között mozgósítsák a tömegeket az általános választásokon való részvételre.

A *Sierra Maestra*-i nyilatkozat már felvetette a köztársaság elnöki tisztét betöltő személy kijelölését. Mozgalmunk kifejtette véleményét, miszerint ezt a személyt az ország polgári szervezeteinek kell megválasztaniuk. Öt hónap telt el, de a köztársasági elnök jelölése azóta sem történt meg, s mivel sürgősebb, mint valaha hogy az ország megtudja, ki lesz a diktátor utódja, nem várhatunk tovább, kénytelenek vagyunk választ adni erre a kérdésre. A *Július 26-a Mozgalom* válaszol a feltett kérdésre, a nép elé tárja javaslatát, minthogy ez az egyetlen lehetőség arra, hogy biztosítsuk a törvényességet, az említett akcióegységet, sőt az ideiglenes kormány megalakítását is. Ez a honfitársunk Oriente tartomány bíróságának tagja, *Dr. Manuel Urrutia Lleó*. Nem mi jelöljük, hanem saját életútja teszi méltóvá e tisztségre, s reméljük, nem tagadja meg szolgálatait

a köztársaságtól.

Az itt következő érvek már önmagukban is támogatják jelölését:

1. Az igazságszolgáltatás tagjaként az alkotmány legtisztább védelmezője volt; a *Granma* partraszállói ellen folytatott per során a bíróság előtt kijelentette, hogy a rendszer ellen irányuló fegyveres erő szervezése nem bűntett, hanem megengedett cselekmény, az alkotmány és a törvény szellemének és betűjének nem mond ellent; gesztusa példa nélkül áll szabadságharcaink történetében.

2. Az igazságszolgáltatásban eltöltött élete biztosíték arra, hogy miután a nép akciója megdöntötte a diktatúrát, kielégítően ellássa ennek az egyensúlyi szerepnek a feladatait.

3. Dr. Manuel Urrutia megfelel a pártatlanság követelményének, minthogy (az igazságszolgáltatásban betöltött funkciója miatt) nem tagja egyetlen politikai csoportosulásnak sem. Nincs még egy honfitársunk, pártállásra való tekintet nélkül, aki ennyire sajátjának érezné a forradalom ügyét

Végül tekintetbe véve bírói tisztségét, ez a megoldás közelít leginkább az alkotmányosság követelményéhez.

Ha nem fogadják el mozgalmunk felvetéseit, annak ellenére, hogy az ország szervezetei közül a legnagyobb áldozatokat hozzuk a közös ügyért, ha meg sem kérdezik bennünket, hogyan vélekedünk arról a szerződésről, amelyhez a nevünket felhasználják, noha nem írtunk alá, ha tehát elutasítják indítványainkat, akkor tovább folytatjuk a harcot egyedül, mint eddig, azokkal a fegyverekkel, amelyeket az ellenségtől szerzünk, a sokat szenvedett nép segítségére és eszméink erejére támaszkodva.

Mert végső soron egyedül a *Július 26-a Mozgalom* harcolt eddig is, most is az ország területén, egyedül a *Július 26-a* tagjai terjesztik a forradalom lángját keletről a nyugati tartományokig, egyedül a *Július 26-a* szervezi meg a szabotázs akciókat, ítélkezik a diktátor pribékjei fölött és hajtja végre a többi forradalmi tettet. Csak a *Július 26-a Mozgalom* volt képes a nemzet munkásait forradalmi szervezetbe tömöríteni, ez az egyetlen szervezet, amelyik együttműködött a *Polgári Ellenállással*, amely napjainkban Kuba szinte valamennyi településén képviseli a lakosságot.

Akadhat, aki önhittségnek tartja, hogy mindezt felsoroljuk itt, de hozzá kell tennünk, a *Július 26-a Mozgalom* volt az egyetlen szervezet, amely kijelentette, hogy nem kíván részt venni az ideiglenes kormányban; szeretnénk azonban, ha mindenki előtt világos volna, hogy a *Július 26-a* tagsága soha nem mond le arról a jogáról, hogy az illegalitásból irányítsa a népet – a *Sierra Maestrából* vagy hősi halottaink sírjából. Erről nem mondunk le, mert nemcsak mi, hanem egy egész nemzedék adta szavát az országnak, hogy megoldja súlyos gondjait.

Mi csak két dolgot ismerünk: meghalni vagy győzni. Mert a küzdelem soha nem lesz keményebb annál, mint amikor csak tizenketten maradtunk életben, amikor nem állt mellettünk a *Sierra Maestra* szervezett, harcedzett népe, amikor nem rendelkezünk a mai hatékony és szervezett mozgalommal, amikor nem éreztük (legutóbb a felejtethetetlen Frank País halálakor) a nagyszerű népi támogatás erejét.

Ahhoz, hogy méltósággal essünk el, nincs szükség társakra.

*Fidel Castro Ruz,
Sierra Maestra, 1957. december 14.*

(Verde Olivo)

Közjáték

1958 áprilisa és júniusa között a forradalmi tömegmozgalmak hol előretörtek, hol pedig megtorpantak.

Februárban, a *Pino del Agua*-i ütközet után fokozatosan erősödtek, már-már azzal fenyegettek, hogy feltartóztathatatlan lavinává duzzadnak. A nép az önkényuralom ellen lázadt az egész országban, de különösképpen *Oriente* tartományban. Később, amikor a mozgalom által meghirdetett általános sztrájk elbukott, a forradalmi hullám lanyhult, és júliusban, miközben a diktatúra csapatai szorosra vonták a gyűrűt az 1. Harccsoport körül, szinte teljesen elcsendesedett.

Április első napjaiban Camilo elhagyta a *Sierra* menedékét, és *Cauto* körzetébe vonult, ott kapta meg kinevezését a 2. Antonio Maceo Harccsoport parancsnokává. *Oriente* síkságain bámulatosan merész akciókat hajtott létre. Camilo volt az első gerillaparancsnok, aki lemerészkedett a sík területekre, és a hegyekben nevelődött sereg elszántságával nem egyszer sarokba szorította a diktatúra erőit, majd az április 9-i sztrájk bukása után visszatért a *Sierra Maestra*-ba.

Amikor a forradalmi hullám a legmagasabbra csapott, a kedvező helyzetben felbuzdulva különböző indíttatású csoportok tünedeztek fel a hegyekben – voltak, akiket a lelkesedés, a harci vágy fűtött, mások csupán arra vártak, hogy makulátlan egyenruhájukban győztesen bevonulhassanak *Havannába*. 1958. április 9-e után, amikor a diktatúra erős ellentámadást indított, ezek a csoportok vagy szerteszéledtek, vagy csatlakoztak hozzánk.

A küzdőszellem érezhetően visszaesett, a hadsereg tehát elérkezettnek látta az időt, hogy nagylelkűségét fitogtassa; röplapokat nyomtatott, amelyeket a partizán körzetekben repülőgépekről szórtak szét. Szövegük a következő volt:

Honfitársunk! Ha lázadó összeesküvésbe keveredtél, és még most is a hegyekben vagy a mezőségeken bujkálsz, ez egyszer jóvátéheted tetedet, és visszatérhetsz családod kebelébe.

A kormány rendelete értelmében életedet tiszteletben tartjuk, és lakóhelyedre szállítunk, ha leteszed a fegyvert, és törvénytisztelő polgár módjára élsz. Jelentkezz a tartományi parancsnoknál, az illetékes polgármesternél, képviselő barátodnál, a legközelebbi katonai vagy haditengerészeti laktanyában, a rendőrőrsön vagy pedig bármelyik egyházi hivatalban. Ha lakatlan területen tartózkodsz, válladon puskáddal, kezed magasra tartva közeledj. Ha városi közigazgatás alá eső területen óhajtasz jelentkezni, fegyveredet biztos helyen rejtsd el, hogy a hatóságok azonnal lefoglalhassák. Add meg magad, ne vesztegeds az időt, mert a tartózkodási helyeden a tisztogató hadműveletek nemsokára befejeződnek.

Később pár valódi vagy hamis jelentkező fényképét is nyilvánosságra hozták. Mindenesetre az ellenforradalmi nyomás egyre erősödött. Végül a *Sierra* csúcsai útját állták az offenzívának, de április végén és május első napjaiban a gépezet, úgy tetszett, akadálytalanul tör előre.

A kérdéses időszak első szakaszában a mi feladatunk csupán annyi volt, hogy megvédjük a második harccsoport hadműveleti területét, amely *Minas del Bueycito* falu

határáig terjedt. Benn a faluban már Sánchez Mosquera volt az úr. Kisebb-nagyobb csatározások estek vele, döntő ütközetet azonban egyik fél sem akart kezdeményezni. Éjszakánként M 26-osokkal támadtuk őket, ők azonban már ismerték a fegyver csekély romboló hatását. A tábor köré hatalmas dróthálót feszítettek ki, amelyen a TNT-vel töltött sűrített-tejes dobozok fönnakadtak, és fülsiketítő dőrejjel sorra felrobbantak.

Alaptáborunkat *Minastól* két kilométerre rendeztük be, a *La Otilia* nevű helyen, egy környékbeli birtokos kúriáján. Innen tartottuk szemmel Sánchez Mosquerát, s naponta sajtóságos összecsapásokra került sor köztünk. Zsoldosai hajnalban kirajzottak, felgyújtottak néhány parasztházat, lakóikat kifosztották, majd – még mielőtt megtámadhattuk volna őket – visszavonultak. Máskor a környéken portyázó lövészeinket támadták meg, akik persze megfutamodtak előlük. Ha egy parasztot valaki meggyanúsított hogy kapcsolatban áll velünk, irgalmatlanul végeztek vele.

Soha nem tudtam kipuhatolni, valójában miért hagyta Sánchez Mosquera, hogy azon a viszonylag kopár és sík vidéken, szinte az orra előtt kényelmesen berendezkedjünk egy házban, s miért nem kért légicsapást ellenünk. Lehet, hogy egyszerűen nem akart ütközetbe bocsátkozni velünk, s az is lehet, hogy azért nem értesítette a légierőt, mert nem akart magyarázkodni, miért nem támadja meg a közvetlen közelében tanyázó felkelőket.

Egyik nap egy segédtszettel Fidelhez kellett mennem. *Jíbaro* mellett táborozott. Hosszú volt az út, egész nap lovagoltunk. Egy napig maradtam, majd a következő reggel visszaindultam *La Otiliába*. Valamilyen okból kifolyólag segédtsztemnek még maradnia kellett, egy másik vezetőt adtak mellém. Az út első fele országúton vezetett, ahol kocsik is jártak, később különböző ültetvényeken, dimbes-dombos legelőkön haladtunk tovább. Az út utolsó szakaszán, amikor már közel jártunk táborunkhoz, furcsa látvány készített megállásra bennünket: a telihold tiszta fénye bevilágította a hullámos dombvidéket, a kis csoportokban álldogáló pálmafákat, előttünk pedig mozdulatlan öszvérkaraván feküdt a földön, egyik-másik hátán a rászíjazott teherrel.

Leszálltunk a lóról, és megvizsgáltuk az első állatot, testén golyó ütötte nyomokat találtunk. A vezető olyan arckifejezéssel meredt rám, mintha egy vadnyugati kalandfilmből lépett volna ki, ahol a főhős és hűséges kísérője nyílveszőtől talált ló hullájára bukkan, „a sziúk!”, mormolja olyasféle arccal, mint amilyen az én emberemé, de lehet, hogy magam is olyan képet vágtam. Pár méterrel odébb megpillantottuk a második, majd a harmadik, a negyedik és az ötödik öszvér hulláját is: az utánpótlást szállító öszvérkaravánunk hevert szanaszét előttünk – Sánchez Mosquera rajtaütött, s egy civil lakost is megölt. Vezetőm ekkor közölte, hogy nem ismeri a terepet, nem jöhet velem tovább, felpattant lovára és barátságosan elváltunk.

Egy Berettám volt, kibiztosítottam, és lovamat kötőfékre fogva behúzódtam a közeli kávéültetvényre. Kihalt tanya elé értem, hirtelen elállt a lélegzetem, mert valami elcsörtetett előttem – egy szemvillanásnyi időn múlt, hogy mégsem tüzeltem. Egy disznó rőfögött a lábam előtt, legalább annyira megijedt, mint én. Végtelen óvatossággal tettem meg a táborig az utolsó száz métert. A hadiszállás kihalt volt, hosszú kutatás után találtam rá egyik emberünkre, aki egyes-egyedül volt a házban, és az igazak álmát aludta.

Történt pedig, hogy Universo, aki parancsnoki tisztemben helyettesített, kiűrtette szálláshelyünket, mert az éjszaka folyamán vagy a hajnali órákban ellenséges támadást vártak. Tudtam, hogy a csapataink minden fontosabb pontot megszálltak a közelben, egyetlen kísérőm társaságában tehát én is lefeküdtem aludni. Átélt kalandjaimból csak egyetlen dologra emlékeztem, s ez végtelen meglepéssel töltött el: hogyan sikerült a már-már feltörő félelmet elfojtanom azon a rövid, de számomra igen hosszúnak tetsző, magányos, éjszakai útszakaszon a táborig. Aznap éjjel bátornak tartottam magam.

A küzdelem java még hátra volt. Sánchez Mosquerával egy apró falucskában, pontosabban majorban, *Santa Rosában* csaptunk össze. Mint mindig, most is hajnalban kaptuk a hírt, hogy előbújt a barlangjából. Gyorsan útnak indultunk, jómagam – mivel az asztma ismét kellemetlenkedett – egy pejlovon lovagoltam, amellyel kitűnő barátságba kerültem. Különböző, egymástól elszigetelt pontokon kezdődött a csatározás. Le kellett szállnom a nyeregből. Csoportommal egy kis magaslaton helyezkedtem el, s a domboldalon, egymás fölött két vagy három sorban állítottam fel az embereket. Az ellenség vaktában kilőtt pár aknát. Egy pillanatra tőlem jobbra megerősödött a puskatűz. Elindultam, hogy megnézzem, mi történik az állásokban, de úgy fél úton lehettem, amikor valamilyen megbízatással elküldtem a segédtsíztet, s ekkor a két tűzvonál között egyedül maradtam. Sánchez Mosquera katonái tőlem balra helyezkedtek el, kilöttek néhány aknát, majd dobhártyarepesztő rivalgással nekirontottak a lejtőnek. Kevés harci tapasztalattal rendelkező partizánjaink egy-két elszigetelt lövést adtak le, s a domb túlsó oldalán futásnak eredtek. Egyedül maradtam tehát a nyílt legelőn, és láttam, ahogy a dombhajlatban egymás után tünedeznek fel a támadók rohamsisakjai. Egy katona már a túlnani lejtő felé rohant, hogy utolérje a kávécsesjék közé menekülő bajtársinkat, megcéloztam a Berettával, de elhibáztam a lövést, társai nyomban észrevettek, és egyszerre több fegyver is záporozta rám lövedékeit. Cikk-cakkban futni kezdtem, miközben megfutamodásomat néhány ellenséges katona gúnyos rikoltozással kísérte. Már a biztos fedezéket ígérő fák oltalmában jártam, amikor pisztolyom a földre esett. Lefékeztem, visszafordultam, felmarkoltam a pisztolyt, majd ismét nekiiramodtam – ezen a szomorú reggelen ez volt egyetlen férfias tettem –, ezúttal azonban csak a körülöttem becsapódó golyók nyomán felszálló porfelleg kísért. Amikor úgy láttam, hogy biztonságban vagyok, levettem magam a földre, egy szikla fedezékében kipihentem magam, noha azt sem tudtam, mi történt bajtársaimmal, s mi lett a csetepaté kimenetele. Az asztmám azt még megengedte, hogy néhány métert fussak, de aztán úgy éreztem, a szívem kiugrik a mellkasomból. Ágak reccsentek, de már nem tudtam tovább menekülni (és valóban, egy gondolat járt a fejemben, a menekülés), ám ezúttal a mieink közül vetődött arra egy eltévedt újonc. Valami ilyesmit mondott: „ne aggódjon, parancsnok, én itt halok meg, maga mellett”, csakhogy nekem semmi kedvem sem volt meghalni, úgyhogy rámordultam, és aznap gyávának éreztem magam.

Este megvontuk az ütközet mérlegét. Egy nagyszerű bajtársunk, Mariño elesett, de az ellenség semmi különösebb előnyhöz nem jutott a támadással. A hadsereg állásában egy paraszt holttestére bukkantunk – száján át hatolt koponyájába a golyó, ki tudja, miért ölték meg a szerencsétlent. A meggyilkolt paraszt tetemét ott, a helyszínen fotózta le kis kazettás gépével Jorge Ricardo Masetti, argentin újságíró, aki ekkor látogatott először a *Sierra Maestrába*, s akivel később őszinte és tartós barátságot kötöttem.

Az ütközet után *La Otiliától* kissé hátrébb húzódtunk, de akkor már a 4. Harccsoport parancsnokságát Ramiro Valdés vette át tőlem, aki azokban a napokban kapta meg parancsnoki kinevezését. Egy kis csoport kíséretében elhagytam a körzetet, legközelebbi feladatomban a kiképző iskola vezetése volt, ahol azokat a harcosokat képeztük ki, akik majd az *Orientéből Las Villas* tartományba tartó alakulat tagjai lesznek. Ezen kívül fel kellett készülnünk a hadsereg küszöbön álló offenzívájára. A következő napokban, április végétől május első feléig megerősítettük összes védelmi vonalunkat, s a lehető legnagyobb mennyiségű élelmiszert és gyógyszert halmoztuk fel a csúcsok közelében, hogy sikerrel megküzdhessünk a fenyegető – s a jelek szerint nagyszabású – támadással.

Ezzel párhuzamosan megkíséreltük adózásra bírni a cukornádültetvényeseket és az állattenyésztőket. Akkoriban jött fel hozzánk, a hegyekbe a hatalmas csordákkal

rendelkező földbirtokos, Remigio Fernández. Fút-fát ígért, de ahogy leért a síkságra, minden ígéretéről elfeledkezett. A cukornádültetvényesektől sem sikerült kicsikarni semmit. Később azonban, amikor tekintélyesebb erőt képviseltünk, behajtottuk az adósságot, noha ez mit sem változtatott azon a tényen, hogy az offenzívát a védelemhez elengedhetetlen felszerelés nélkül vertük vissza.

Kevéssel ezután Camilót is visszahívtuk a hegyekbe, segítenie kellett hadműveleti területünk védelmében: itt voltak a kórházak, a rádió, a lőszerraktárak, sőt a *La Plata-csúcs* közelében a repülőtér, ahol sportrepülőgépek leszállhattak.

Fidel abból az elvből indult ki, hogy nem szabad törödnünk az ellenséges csapat létszámával, az a fontos, hogy annyi embert koncentráljunk egy helyre, amennyi a terület védelméhez szükséges, és csakis ehhez szabad tartanunk magunkat. Ez volt taktikánk lényege, ezért összes erőnket a főparancsnokság körzetébe irányítottuk, erős, áttörhetetlen frontot akartunk létrehozni. Amikor május 25-én megkezdődött a támadás, alig kétszáz puskával rendelkezünk. Fidel éppen a paraszttal gyűlésezett, arról tárgyaltak, hogyan szervezzék meg a kávészüretet, ugyanis a hadsereg megtiltotta, hogy idénymunkások jöjjenek a hegyekbe. Vagy háromszázötven paraszt hallgatta figyelmesen, mindenkinek fontos volt, hogy szüret után a kávé idejében a magtárakba kerüljön. Fidel azt javasolta, hogy létesítsenek közös pénzalapot, s abból fizessék munkásaikat, gyűjtsék össze a bálázáshoz szükséges pálmakosarakat és zsákokat, alakítsanak termelő- és fogyasztási szövetkezetet és egy ellenőrző bizottságot. A Felkelő Hadsereg segítségét is megígérte. Mindent megszavaztak, de amikor a gyűlés berekesztésére került sor, váratlanul heves támadás ért bennünket.

(*Verde Olivo*, 1964. augusztus 23.)

Sorsdöntő tanácskozás

1958. május 3-án a *Sierra Maestrán*, a *Los Altos de Mompié* nevű helyen egész napos tanácskozást tartottunk, amelyről mindmáig keveset tudnak, pedig rendkívüli fontossággal bírt a követendő forradalmi stratégia meghatározásában. Kora reggeltől hajnali két óráig vitatkoztunk, elemeztük az április 9-i sztrájk bukásának okait és következményeit, megbeszéltük, milyen intézkedéseket kell hoznunk a mozgalom újjászervezésére, és hogyan küszöböljük ki a hibákat, amelyek a diktatúra átmeneti győzelme után megjelentek.

Bár én magam nem tartoztam a mozgalom országos vezetőségéhez, Faustino Pérez és René Ramos Latour javaslatára, akiket előzőleg igen keményen megbíráltam, engem is meghívtak a tanácskozásra. A fentiekén kívül a következők voltak még jelen: Fidel, Vilma Espín (illegális nevén Débora), Níco Torres, Luis Busch, Celia Sánchez, Marcelo Fernández (akkoriban Zoilo volt illegális neve), Haydée Santamaría, David Salvador, majd dél felé érkezett meg Enso Infante (Bruno).

A tanácskozás feszült légkörben zajlott le, mivel a városi vezetőség munkájáról kellett ítélnünk, s eddig főleg ők irányították a mozgalom ügyeit. A megszavazott határozatokban kifejezésre jutott Fidel erkölcsi súlya, vitathatatlan tekintélye, s az, hogy a jelenlévők többsége felismerte a szóban forgó hibákat. Megállapítottuk, hogy a városi vezetők lebecsülték az ellenség erejét, és szubjektív módon túlértékelték a sajátjukat, hibás módszereket használtak a mozgósításra. A legfontosabb mégis az volt,

hogy végre megvitattuk és értékeltük azt a két fajta koncepciót, amely a háború eddigi vezetésében érvényesült, és számos összeütközés forrása volt. A gerilla-koncepció győzött, Fidel súlya és tekintélye megszilárdult, és valamennyi erő – a milíciát is beleértve, amely eddig a városi vezetőség hatáskörébe tartozott – főparancsnokává nevezték ki, egyszersmind ő lett a mozgalom főtitkára is.

Szenvedélyesen vitáztunk minden egyes vezető szerepéről az elemzett eseményekben, de a leghévesebben talán a munkás küldöttekkel csaptunk össze, akik ellenezték, hogy a *Népi Szocialista Párt* részt vegyen a harc megszervezésében. Az általános sztrájk elemzése kimutatta, hogy mind az előkészítés mind pedig a kirobbantás módja hemzsegett a szubjektív és puccsista elképzelésektől, és a *Július 26-a* nagyszerűnek tartott, munkás sejtekből felépített szervezete csődöt mondott az akció megkezdésekor. A munkásvezetők kalandor politikája a nyers valósággal szembesítve kudarcot vallott. A bukásért azonban nem egyedül ők voltak felelősek, véleményünk szerint a legsúlyosabb hibát a Havannáért felelős Faustino Pérez, a munkásküldött David Salvador és a városi milícia parancsnoka, René Ramos Latour követte el. Az első azért, mert a sztrájkról vallott szektás nézeteit érvényre juttatva, a többi forradalmi szervezetet arra kényszerítette, hogy mögöttünk kullogjon. Faustintól vakságáért ítéltük el, mert azt hitte, milíciáival meghódítja a fővárost, és mert nem becsülte fel a reakció valóságos erejét saját fellegrárában. Danielnek ugyanezt vetettük a szemére, a síksági milícia esetében, amelyet ugyan a mi felkelő hadseregünk mintájára szervezett meg, csak éppen nem gondoskodott a kiképzésről és nem törődött a harci szellem erősítésével.

A *Sierra* és a *Város* között valóságos szakadás jött létre. Objektív okai is voltak ennek, hiszen a *Sierra* képviselői a partizánharc gyakorlatában nagyobb érettségre tettek szert, míg a *Város* képviselőinek erre nem volt módjuk; ezen kívül volt még valami, amit talán „hivatásbeli torzulásnak” nevezhetünk. A városi elvtársak az illegális munka sajátos légkörében dolgoztak, és lassanként a speciális adottságokhoz idomított munkamódszereiket tökéletesnek és az egyedül követendőnek hitték. Ezen kívül, s ez érthető, a várost mindig fontosabb területnek tartották, mint a Sierrát.

A diktatúra erőitől elszenvedett vereségek után jelentőségre tett szert az új, egységes vezetőerő, a *Sierra Maestra* és az új főparancsnok, Fidel Castro. Kimerítő, helyenként késhegyre menő viták után elhatároztuk néhány ember leváltását: Faustino Pérez munkáját Ochoa vette át, David Salvador helyére Nico Torres került. Ezzel a kinevezéssel semmi lényeges előrehaladást nem értünk el, mert amikor a következő nagy sztrájk megszervezéséről és az összes munkásszervezett egységéről esett szó, Nico Torres annyit mondott, hogy ő ugyan kész fegyelmezetten együttműködni a „sztálinistákkal”, ám ez sehová sem fog vezetni. „Sztálinistákon” a *Népi Szocialista Párt* tagjait értette.

David helyére senkit sem nevezünk ki, mivel Fidel főparancsnoki minőségében átvette a városi milíciák vezetését. Haydée Santamariát, mint különleges megbízottat Miamiába küldtük, feladata a mozgalom külföldi pénzügyeinek ellenőrzése lett. Ami a politikai vezetést illeti, határozatot hoztunk, hogy az országos vezetőség ezentúl a Sierrában működik, főtitkára Fidel lesz, létrehozunk egy öttagú titkárságot, amelyben többek között pénzügyekkel, politikai kérdésekkel és a munkásmozgalom kérdéseivel foglalkozunk. Hirtelenjében nem jut eszembe, hogy a fenti munkára kiket jelöltünk ki, csak arra emlékszem, hogy a fegyverszállítmányok, a szükséges fegyverzet meghatározása és a külügyi kapcsolatok a főtitkár hatáskörébe kerültek. A leváltott bajtársak a Sierrában maradtak. David Salvador munkásküldöttként dolgozott tovább, Faustintól és Danielt parancsnokká nevezték ki. Daniel harccsoportja részt vett a hadsereg utolsó nagyszabású offenzívájának visszaverésében, s mialatt egy

visszavonuló hadseregcsoporthoz vett üldözőbe, katonáinak élén hősi halált halt.

Faustino engedélyt kért, hogy visszatérhessen Havannába, amit meg is kapott. Miután rendezte ügyeit, átadta a vezetést utódjának, ígéretéhez híven visszatért a hegyekbe, majd a Fidel vezette 1. José Martí Harccsoport parancsnokaként fejezte be a háborút. A történetírónak úgy kell feljegyeznie az eseményeket, ahogy valójában megtörténtek, mégis meg kell jegyeznünk, hogy – bár egy adott pillanatban szemben álltunk egymással – mindig igen nagyra értékeltük Faustint. Megbízható és egyenes bajtársunk volt, személyes bátorsága pedig vitán felüli. Egyszer tanúja voltam, hogyan gyűjtött fel egy repülőgépet, amely fegyvereket hozott Miami-ból, de az ellenséges légiőrfelfedezte és megrongálta. Félt volt, hogy az ellenség kezébe jut, így erős géppuskatűzben megközelítette, és felgyűjtotta, mégpedig úgy, hogy a golyó ütötte lyukakon benzint locsolt rá. Ha helyesen akarunk ítélni felőle, egész életpályáját kell figyelembe vennünk.

A tanácskozáson néhány kisebb jelentőségű határozatot is hoztunk, és – kölcsönös kapcsolatainkat illetően – tisztáztunk számos homályos részletkérdést. Marcelo beszámolt a mozgalom városi szárnyának tevékenységéről, majd megbízást kapott, hogy a földalatti sejtek tagjaival ismertesse a tanácskozás tartalmát és határozatait. Meghallgattuk a civil ellenállás megszervezéséről, munkamódszereiről, esetleges résztvevőiről szóló beszámolót. Luis Busch az emigrációban működő bizottság munkájáról beszélt, ismertette Mario Llerena megalkuvó magatartását, vitáit Urrutiával. Határozat született, hogy mozgalmunk Urrutiát jelöli államfőnek, s az eddig Llerenának fizetett tiszteletdíjat (ez idáig ő volt az egyetlen hivatásos politikus az emigrációban, akit a mozgalom fizetett) mostantól fogva neki juttatja. Továbbá eldöntöttük, ha Llerena továbbra is a saját elképzelései szerint dolgozik, el kell mozdítani az emigráns bizottság elnöki tisztségéből. Külföldön igen sok gondunk akadt. New Yorkban például három, egymástól elszigetelt csoport működött – Barón, Pérez Vidal és Pablo Díaz vezetésével – időnként összetűzések támadtak köztük vagy akadályozták egymás tevékenységét. Határozat született, hogy Fidel levelet küld az emigrációs csoportoknak, amelyben leszögezi, hogy a *Július 26-a Mozgalom* hivatalosan egyetlen fórumot, az emigrációs bizottságot ismeri el. Megtárgyaltuk, hogyan éljünk a venezuelai kormány felkínált támogatásával. A kormányfő, *Wolfgang Larrazabal* ígéretet tett, hogy segíti mozgalmunkat, és szavát híven betartotta. A fegyvereket szállító repülőgépen érkezett Kubába Manuel Urrutia León is.

A tanácskozáson egyéb megállapodások is születtek. Luis Buscht *Caracasba* küldtük, és pontos utasításokkal láttuk el Urrutiára vonatkozóan. Carlos Franqui parancsot kapott, hogy utazzon a *Sierrába*, és vegye át a *Felkelők Rádiója* irányítást. A kapcsolatokat rádió összeköttetéssel tartottuk, *Caracasban* keresztül; Luis Busch készítette el a rejtjelkulcsot, amit egészen a háború befejezéséig sikeresen alkalmaztunk.

A határozatokból kiviláglik, hogy ez a tanácskozás kulcsfontosságú volt, s a mozgalom számos konkrét kérdésére megoldást talált. Ettől kezdve Fidel lett az összes erő főparancsnoka és a mozgalom főtitkára, tehát kezében összpontosult a háború katonai és politikai vezetése. Elhatároztuk, hogy a jövőben a fegyveres harc vonalát követi a mozgalom, hogy a harcot fokozatosan kiterjesztjük az ország egész területére, véget vetünk az illúzióknak, az országos sztrájk ábrándjának, mert a helyzet korántsem kedvez az ilyen típusú akcióknak, és mert az előkészítő munka soha nem felelt meg az ilyen nagyszabású feladatnak. Tekintve, hogy a vezetőség ezentúl a Sierrában működik, innen irányíthatja a küzdelmet, s Fidel valóban érvényesítheti kivívott tekintélyét. A tanácskozáson annyi történt valójában, hogy végre érvényre jutottak a valóságos erőviszonyok: a Felkelő Hadsereg vezető szerepe, ami a tények objektív elemzéséből

sarjadt. Bebizonyosodott, hogy igazunk volt, amikor kételkedtünk az általános forradalmi sztrájk sikerében, ha azt úgy szervezik meg, ahogyan egy korábbi, még április 9-e előtt megtartott tanácskozáson a városi vezetők elének tárták.

Előttünk állt néhány fontos feladat megoldása: először is vissza kellett vernünk a küszöbönálló ellenséges támadást, mert az ellenség lassan körülzárta a forradalmi erők főparancsnokságát, a Fidel vezetése alatt álló 1. Harccsoport táborát. Ezután leereszkednek csapataink a síkságra, meghódítják a középső tartományokat, majd végül szétzúzzák az önkényuralmi rendszer egész politikai és katonai szervezetét. A terv megvalósítása hét hónapba tellett.

Azokban a napokban legsürgősebb tennivalónk a *Sierra* frontjának megerősítése volt. Meg kellett védenünk a felszabadított területeket, hogy legyen hátországunk, ahonnan szíthatjuk a forradalom lángját és elindíthatjuk a további hadjáratokat. És persze ápolnunk kellett kapcsolatainkat a külfölddel. Pár nappal azelőtt végighallgattam Fidel rádióbeszélgetését Justo Carillóval, a *Montecristi-csoport* vezetőjével, amelyhez olyan diktátor jelölt politikusok tartoztak, mint maga Carillo vagy Barquín. Justo sok mindent megígért, de cserében azt szerette volna, ha Fidel nyilatkozatban támogatná az úgynevezett „tisztakezü” katonatiszteket. Fidel annyit válaszolt, hogy ha nem is lehetetlen, mégis nehezen elképzelhető, hogy mozgalmunk ilyen értelmű nyilatkozatot tegyen, hiszen a nép nap mint nap a katonák kegyetlenkedéseinek esik áldozatul, és nehezen különböztethetők meg a jók a rosszaktól, ha együvé tartoznak. A nyilatkozatból tehát semmi sem lett. Ha jól emlékszem, Llerenával és Urrutiával is beszélt, hogy egységes fellépésre bíztassa őket. Nem akarta, hogy a *Caracasban* tartózkodó széthúzó politikusok végleg szakítsanak egymással, mert ha el is követtek mindent, hogy a fegyveres mozgalmat a saját érdekeik szolgálatába állítsák, mégis ők képviseltek bennünket Kuba határain kívül.

A megbeszélés után a résztvevők gyorsan szétszéledtek, én pedig végigjártam számos felszabadított körzetet, s megpróbáltam jó védelmi vonalat kiépíteni erőinknek, hogy útját álljuk az ellenség előnyomulásának. Majd a *Sierra Maestra* belső vidékén, a nagy csúcsok alatt megkezdődtek a védelmi csatározások. Állásaink a *Caracas-magaslattól* – ahol Crescencio Pérez gyér fegyverzetű kis csapata harcolt – a *La Botella* és a *La Mesa* körzetéig húzódtak, ahol Ramiro Valdés erői várakoztak. Ezen a viszonylag szűk területen kellett tartanunk magunkat, megközelítőleg kétszáz használható puskával, amikor néhány nap múltán kezdetét vette a Batista hadsereg támadása, a „bekerítő és megsemmisítő” hadművelet.

(*Verde Olivo*, 1964. november 22.)

A végső hadjárat: Santa Clara ostroma

Az április 9-ei látványosan kudarcba fulladt általános sztrájk a rendszer stabilitását egy pillanatra sem veszélyeztette. De nem csupán ennyi történt: a tragikus esemény után a kormány átcsoportosította katonai erejét; fokozatosan *Oriente* tartományba összpontosította csapatait, s a *Sierra Maestrában* egyre pusztítóbb akciókat hajtott végre. Védelmi vonalunkat egyre beljebb, a hegység szívében állítottuk fel, a kormány pedig egyre újabb ezredeket vezényelt ki állásaink ellen. Május 25-én, amikor előretolt

pontunkon, *Las Mercedes* falujában megkezdődött az offenzíva, tízezer katona állt velünk szemben.

Már ekkor kiderült, hogy a Batista hadsereg ütőképessége nem sokat ér, a mi csapataink viszont igen rosszul vannak ellátva. Kétszáz puskával vettük fel a harcot tízezer kitűnően felfegyverzett katona ellen. Óriási volt a túlerő. Harcosaink két napig hősiiesen tartották magukat, miközben tízszeres, olykor tizenötszörös túlerő ellen harcoltak, aknavetőket, tankokat vetettek be ellenük és a légierő lőtte őket. A kis csoport végül a falu elhagyására kényszerült. Kapitányuk Ángel Verdecia volt, egy hónappal később ütközetben halt hősi halált.

Ekkoriban történt, hogy Fidel Castro levelet kapott a kétkulacsos politikustól, *Eulalio Cantilló*tól, aki a hadsereg hadműveleti főnökeként tudatta a „lázadók” vezérével, hogy az offenzívát mindenképpen végrehajtják, de „Az Ember” (Fidel) csak várja ki a végét. A hadművelet valóban teljes erővel zajlott: két és fél hónapos kemény küzdelem után több mint ezer főre növekedett az ellenséges halottak, sebesültek, hadifoglyok és dezertőrök száma. Hatszáz fegyver került a kezünkbe, többek között egy harckocsi, tizenkét aknavető, tizenkét állványos géppuska, huszonvalahány golyószóró és rengeteg automata fegyver, továbbá óriási mennyiségű lőszer és felszerelést zsákmányoltunk, valamint négyszázötven hadifoglyot ejtettünk, akiket a harcok befejezése után átadtunk a Vörös keresztnek.

A *Sierra Maestra* ellen vívott utolsó hadjáratba beleroppant a Batista hadsereg gerince, bár még tartotta magát. A harcot folytatni kellett. Kidolgoztuk tehát a végső szakasz stratégiáját. Három ponton akartunk támadni: *Santiago de Cubá*ban, amely köré rugalmas gyűrűt vontunk, *Las Villas* tartományban, ahová nekem kellett eljutnom, valamint a sziget nyugati részén, *Pinar del Río*ban, ahová Camilo Cienfuegot küldtük, az Antonio Maceo nevét viselő 2. Harccsoport élén. A egység az 1895-ös, legendás hírű hadjárat vezérének nevét vette fel, az ő fegyvertényét akarta megismételni – Maceo eposzba illő, hosszú menetelés után Kuba egész területét átszelte, és egészen *Mantuá*ig jutott. Camilo Cienfuegosnak a program második részét nem sikerült megvalósítania, mert a hadi helyzet azt követelte, hogy *Las Villas*ban maradjon.

Miután megsemmisítettük a *Sierra Maestrát* ostromló ezredeket, és az arcvonal visszanyerte megszokott képét, csapataink pedig számban és erőben egyaránt gyarapodtak, elhatároztuk, hogy megindítjuk a központi tartomány, *Las Villas* elleni hadjáratot. A hadparancs elsőrendű stratégiai feladatomban jelölte ki, hogy módszeresen elvágjam a közlekedést a sziget két csúcsa között. Parancsot kaptam, hogy a tartomány hegyeiben tevékenykedő valamennyi politikai csoporttal lépjek kapcsolatba, és felhatalmaztak rá, hogy a körzet katonai kormányzását a kezembe vegyem. Az itt vázolt parancs birtokában 1958. augusztus 30-án akartuk az utat megkezdeni, úgy számítottuk, hogy teherautón négy nap alatt célhoz érünk. Egy baleset azonban keresztelte terveinket: estére egy furgon érkezését vártuk, amely egyenruhákat és a már előkészített teherautóknak szánt üzemanyagot hozta, ám ugyanakkor az út menti repülőtéren egy fegyvereket szállító gép is landolt. A repülőt a mély sötétség ellenére is felfedezte a hadsereg, s a leszállóhelyet húsz órától hajnali ötig szakadatlanul bombázta. Ekkor felgyújtottuk a gépet, nehogy az ellenség kezébe kerüljön, vagy pedig – már a nappali órákban, nagyobb károkat okozva – folytatódjon a bombázás. Az ellenséges csapatok megrohmozták a leszállópályát, elfogták az üzemanyagot szállító furgont, így tehát gyalogosan kellett elindulnunk. Augusztus 31-én teherautó – mi több lovak – nélkül keltünk útra, de azt reméltük, hogy miután elhagyjuk a *Manzanillót Bayamó*val összekötő országutat, újra sikerül járműveket szereznünk. Amikor átjutottunk az országúton találtunk is teherautókat, ám újabb akadály merült fel. Szeptember elsején pusztító ciklon érte el a vidéket, és a központi országút kivételével (akkoriban az volt az egyetlen aszfaltozott út ebben az

országország) – valamennyi út járhatatlanná vált. Ott hagytuk a teherautókat. Ettől a perctől fogva lovon vagy gyalog kellett megtennünk az utat. Igen sok lőszerrel cipeltünk magunkkal, egy páncélöklöt negyven lövedékkel, és mindazt a málhát, ami a hosszú menethez és a gyors táborveréshez szükséges lehetett.

Nehéz napok követték egymást, annak ellenére, hogy még a baráti *Oriente* tartomány földjén jártunk: kiáradt folyókon vagy folyóvá duzzadt patakokon és csatornákon keltünk át, közben minden erőnkre szükségünk volt, hogy megakadályozzuk a muníció és a fegyverek átnedvesedését, lovakat hajtottunk fel, majd sorsukra hagytuk a kimerült állatokat, s ahogy távolodtunk a keleti tartománytól, a lakott helyeket egyre inkább elkerültük.

Mocsaras vidéken gyalogoltunk, felhőkben támadtak bennünket a moszkító, még a pihenés óráit is megkeserítették. Keveset és rosszul ettünk, mocsaras folyók vagy csak egyszerűen mocsarak vizét ittuk. Egyre hosszabb időbe tellett, míg a napi utat megtettük, s a menetelés napról napra súlyosabb gyötrelmet tartogatott számunkra. Alig egy hete múlt, hogy táborunkból elindultunk, s mire a *Camagüey* tartományt *Orientétől* elválasztó *Jobabo* folyón átkeltünk, az emberek legyengültek. Mint az összes eddigi és többi folyó, ez is áradt. Kevés harcosnak volt lábbelije, sokan mezítláb gázoltak át a *Camagüey* déli részén húzódó mocsarakon.

Szeptember 9-én, amint a *La Federal* néven ismert hely felé közeledtünk, előőrünk az ellenség csapdájába esett, két kitűnő bajtársunk életét vesztette. A legsajnálatosabb mégis az volt, hogy az ellenség felfigyelt ránk, és ettől fogva egyetlen percre sem hagytak nyugtot. Rövid ütközetben kifüstöltük a faluban állomásozó helyőrséget, és négy hadifoglyot ejtettünk. Ettől kezdve rendkívüli körültekintéssel kellett haladnunk, mert az ellenséges légierő nagyjában ismerte útirányunkat. Ilyen körülmények után érkeztünk meg egy vagy két nap múlva a *Laguna* nevet viselő pontra, ahol talákoztunk Camilo sokkal jobban felszerelt csapatával. Az a környék mindenki számára felejthetetlen, éspedig a rendkívüli mennyiségű moszkító miatt – a szemünket sem hunyhattuk le moszkítóháló nélkül, ez azonban sajnos nem mindenkinek volt.

Kimerítő meneteléssel töltött napok következtek a vigasztalan tájon, ingovány és poshadt víztükör mindenütt, éhség kínozott bennünket, csak vándoroltunk előre, lábunk, mint az ólom, s a fegyverek mázsányi súllyal nyomták a vállunkat. Valamivel könnyebb lett, hogy lovakkal folytathattuk az utat – Camilótól kaptuk őket, aki teherautón haladt tovább –, de a Macareño ültetvény közelében le kellett mondanunk rólunk. Az ígért vezetőket hiába vártuk, nem érkeztek meg, így hát az orrunk után mentünk tovább. Amikor már *Cuatro Compañeros* határában jártunk, előőrünk az ellenség egyik őrzőjében ütközött, majd kimerítő ütközet kezdődött. Éppen pirkadt, a csapat egyik felét nagy fáradtsággal sikerült összeterelnünk és felállítanunk a környék egyik sűrű kis ligetében, a hadsereg azonban a szárnyakon tört előre, s csak kemény harc árán tudtuk biztosítani, hogy az erdő felé kanyarodó vasúti pálya mentén a leszakadozott harcosok baj nélkül utolérhessenek bennünket. Ekkor a légierő is felfedezett bennünket, a kétszáz méternél alig szélesebb erdős sávban megkezdődött a B 26-osok, a C 47-esek és a nagy C 3-as felderítőgépek, meg a kis fedeles szárnyú repülőgépek bombázása. Mindezek után visszavonultunk. Egy halottunk volt – bombatalálat végzett vele –, és több sebesültünk, köztük Silva százados, aki a hadjárat hátralevő részét törött vállal harcolta végig.

A következő nap sokkal jobban alakult. Előkerültek a lemaradt emberek, és sikerült az egész csapatot egybegyűjtenünk, annak a tíz bajtársnak a kivételével, akik végül Camilo alakulatához csatlakoztak, s vele együtt, a *Camagüey* tartomány északi részén megnyitott frontra meneteltek. A megpróbáltatások ellenére sem hiányzott soha a

parasztok segítségével. Mindig találtunk valakit, aki egy darabon elkísért bennünket és megmutatta az utat, mindig került valami kis ennivaló, amitől erőre kaptunk. Persze *Oriente* népének egyöntetű támogatásával az itteniek magatartását nem lehetett összehasonlítani, de azért segítő kéz mindig akadt. Előfordult, hogy feljelentettek bennünket, alighogy átléptük egy-egy nagybirtok határát, de ez nem a parasztok ellenséges érzületét bizonyította. Inkább azt, hogy félrabszolgasorsban éltek, kiszolgáltatva uruknak, s attól rettegetve, hogy mindennapi kenyerüket is elveszíthetik, jelentették, ha a környéken láttak bennünket, a birtok ura pedig nyomban értesítette a katonai szerveket.

Az egyik délután tábori rádiónkon hallottuk a hírhedt *Francisco Tabernilla Dolz* tábornok hadijelentését, aki magabiztosan beszámolt Che Guevara hordáinak megsemmisítéséről. Hosszan sorolták a halottak és sebesültek nevét, amelyeket a pár napja lezajlott nehéz ütközet hadizsákmányából tudtak meg, amikor is néhány hátzsák a kezükbe került. A valódi neveket a hadsereg vezérkara által begyűjtött egyéb adatokkal keverték. A halálomat világgá kürtölő rémhír jókedvre derítette a csapatot, de lassan megint úrrá lett az embereken a pesszimizmus. Mint valami kísértethadsereg, éhség és szomjúság közepette, elcsigázottan haladtunk, tehetetlenül az ellenséges erők nyomásával szemben, miközben a hurok egyre szorosabbra zárult körülöttünk, és katonáink lábfejen vérző fekélyek jelentek meg, hogy minden lépés valóságos mártírium lett számukra. Iszonyú nehezen jutottunk előre. Napról napra fogyott az emberek ereje, egyik nap ettünk, másik nap nem, máskor csak reménykedhettünk, hogy majd csak kerül valami, s a kínzó éhség tovább növelte nyomorúságunkat. A legkomiszabb napokat a *Baraguá* cukorültetvény közelében éltük át, ahol az ellenség bekerített bennünket. Búzós mocsárban meneteltünk, az utolsó csöpp ivóvíz is elfogyott, közben a légierő szüntelenül bombázott bennünket, egyetlen lovunk sem volt, hogy a gyengébbeket átszállítsa a barátságtalan ingoványon, a sós tengervíz szétmarta bakancsainkat, meztelen talpunkat felsebezte a szúrós növényzet. Már-már válságosra fordult a helyzet, amikor Baraguá mellett áttörtük a gyűrűt, s végre megérkeztünk a hírneves *Júcarótól Morónba* vezető csapáshoz, ahol a függetlenségi háború idején véres csatákat vívtak a spanyolok és a kubai hazafiak. Arra sem volt időnk, hogy valamennyire összeszedjük magunkat, mert még az időjárás is összeesküdött ellenünk; újra bőrig áztunk, és közben hol az ellenség támadott, hol pedig közeledtének hírére kellett sietve továbbállnunk. Fáradtság és csüggedtség lett úrrá a csapaton. És amikor már végsőkéig feszült volt a helyzet, amikor már csak mindenféle sértéssel, könyörgéssel vagy káromkodással lehetett gyaloglásra bírni a kimerült katonákat, elég volt a távolban felsejlő délibábos kép, hogy újra összeszedje magát a csapat. Nyugaton, a látóhatár szélén egy kis palaszürke folt jelent meg: *Las Villas* tartomány hegyeinek kéklő foltja, amely új erőt adott embereinknek.

* * *

Levelek Fidel Castrónak

(A *Las Villas-i* offenzíva idején)

Fidel, már a lapályról írok, repülő, moszkitók nincsenek, rendes étel alig, menetelés viszont végkimerülésig, mert erős ütemben haladunk előre. Röviden a történet: 31-én éjjel négy lóval indultunk neki, lehetetlen volt teherautókra szállni, mert Magadant

elcsípték az üzemanyaggal együtt, mi pedig attól tartottunk, hogy Jibacoában tört vetnek nekünk. Gond nélkül áthaladtunk rajta, csendőrök sehol, de csak pár mérfölddel jutottunk tovább, egy ritkás erdőben aludtunk, az országútnak Jibacoa felé eső részén. Javaslom, küldjete Jibacoába egy szakaszt a körzetből jövő utánpótlás biztosítására, eddig erősen őrizték. Szeptember elsején átszeltük az országutat és három kocsit szereztünk, ijesztő gyakorisággal bedöglöttek, míg végül a Cayo Redondo nevű ültetvényre értünk, itt töltöttük a következő napot is, közeledett a hurrikán. Vagy negyven csendőr a közelünkbe merészkedett, de harc nélkül visszavonultak. Teherautókon folytattuk az utat, négy traktor vontatta őket, de hiába volt minden, aznap alig haladtunk valamit, míg másnap, szeptember 2-án néhány málhás lóval, gyalogosan meneteltünk tovább, és estére a Cauto-folyó partjára értünk. Pokolian áradt, aznap este már nem keltünk át rajta. Másnap végrehajtottuk az átkelést, nyolc órába telt, ma este elhagytuk az „Ezredes tanyáját” is, és a kijelölt útvonalon haladunk tovább. Nincsenek lovaink, talán útközben szerezhethünk, az a tervem, hogy a megadott hadműveleti területre mindenki lóháton jusson el. Pontosan nem számíthatom ki, mennyi idő alatt tesszük meg az utat, mivel újabb és újabb kellemetlenségekkel kell megbirkóznunk ezeken az ördögi ösvényeken. Továbbra is tájékozatlak útközben, igyekszem megbízható küldöncöket szerezni, beszámolni az itteniekről. Erről a környékről két embert javaslok: Pepín Magadant, akinek vannak hibái, de eredményes, ő pénzt és árut is szerezhet, a másik Concepción Rivero, rajta látszik, hogy komoly ember.

Egyelőre ennyit, forró üdvözlét annak a távoli világnak, ami innen már csak egy halvány csík az ég alján.

1958. szeptember 8. hajnali 1 óra 50 perc.

* * *

Kimerítő éjszakai menetelések után, végre Camagüeyből írok, de semmi reményünk, rá, hogy gyorsítsuk az iramot, naponként átlagosan három-négy mérföldet jutunk előre, csak a csapat felének jutott ló, nyergeink nincsenek. Camilo is valahol a közelben jár, itt, a Bartles rizsföldeken vártam rá, hiába. A síkság pompás hely, kevés a moszkító, egyetlen csendőrt sem láttunk, a repülőök ártatlan galamboknak látszanak. Radio Rebelde gyengén, Venezuelán keresztül hallható.

A jelek szerint a csendőröknek nincs kedvük verekedni, de nekünk sincs; bevallom, hogy százötven tapasztalatlan újonccal félek visszavonulni, de harminc jól felfegyverzett gerilla az egész vidéket lángba boríthatná. Leoneróban belekezdtem egy rizstermesztő szövetkezés szervezésébe, az adókat is megemlítettem, de letorkoltak. Nem arról van szó, hogy beadtam a derekam a gazdák előtt, csak túl magasnak tartom az adót; annyit mondtam, hogy ez vita tárgya lehet, a folytatás arra vár, aki legközelebb ide vetődik a mieink közül. Egy tudatos ember csodákat művelhetne ezen a vidéken, erdő is van elég, ahol elrejtőzhetünk. Az útra vonatkozó terveimről semmit nem mondhatok, mert magam sem tudom, mi lesz; kockázatos, véletlen körülményektől függ minden, most például teherautókra várunk, hátha sikerül túladni lovainkon, amelyek Maceo „repülőmentes” korában megfeleltek, de most túl jól láthatók a magasból. Ha nem gátolnának bennünket a lovaink, menetelhetnénk napközben is. Sárban, vízben tapicskolunk, és fidei lelkifröccsökre volt szükség, hogy elérjem, a töltények szárazon érkezzenek meg erre a helyre; kegyetlen munkával, úszva keltünk át néhány megáradt patakon, de a csapat rendesen viselkedik, mi több a büntető osztag is teljes létszámmal

üzemel, lehet, hogy mire megérkezőnk, ez lesz alakulatunk legnépesebb egysége. A következő jelentést Camagüeyből, „gépesített” úton küldöm. Semmi egyéb, testvéri ölelés a Sierra-belieknek, ami már nem is látszik az ég alján.

1958. szeptember 13. este 9 óra 50 perc.

** * **

Pár barátságatlan nap után még mindig Camagüey tartományból írok, hamarosan áthaladunk a legveszélyesebb ponton, illetve a két veszélyes pont egyikén. Camilo tegnap este vonult át itt, sok technikai, de kevés katonai akadállyal. Utolsó jelentésem óta néhány kellemetlen esemény történt, a vezetők gondatlansága miatt Remigio Fernández birtokán csapdába estünk, az összecsapásban Marcos Borrero kapitány meghalt; a nyolc csendőrből hármat megöltünk, négyen most is foglyaink, s a megfelelő alkalmat várjuk, hogy szabadon engedjük őket, egy csendőr viszont elmenekült, és leadta a vészjelet. Vagy hatvan csendőr érkezett és a közelben portyázó Camilo tanácsára harc nélkül visszavonultunk, de még így is újabb embert veszítettünk, Dalcio Gutiérrezt, a Sierrából.

Herman könnyebben megsebesült a lábán, Enriquito Acevedo súlyosabban mindkét karján. Kitűnt a harcban Acevedo, Ángel Frías kapitány és Roberto Rodríguez hadnagy, alias Kisbojtár. Később újabb támadással próbálkoztak, rajtaütöttünk egy teherautón, sajnos csak négy emberünk volt a leshelyen, így is legalább két halottuk volt. Visszavonultunk a Federal felé, ott felpakoltuk a sebesült Enriquet és sietve odébbálltunk; másnap B 26-osok géppuskáztak bennünket. Camilo gyorsabban halad, nekünk meg kell várnunk a teherautókat, amelyekért előzőleg elküldtem.

Errefelé furcsa dolgok történnek, mind azt mutatják, hogy jó lenne, ha sürgősen tapasztalt és „dörzsölt” vezető jönne a környékre. Harminc fegyveres pontosan elég, viszont sok tekintetben jó munkát végezhet errefelé. A legmegfelelőbb, ha Naboja körzetében lát munkához, ott ugyanis – a Francisco ültetvény visszaélései miatt – nekünk kedvez a hangulat. A terület összefüggő erdőség borítja Santa Beatriztól egészen Santa Cruzig, jó menedéket nyújt a csapatnak. Foglalkoztatok a camagüeyi vezetőség munkájával, mert boldog-boldogtalannak azt ígérik, hogy csatlakozhatnak hozzánk, valósággal ostrom alá vettek bennünket a felvételüket kérő fegyvertelen csoportok. Utánanéztem annak a bizonyos örültnek, kiderült, valóban kitört rajta a háborús hisztéria.

Még sok egyéb probléma is akad, amiről szeretném, ha tudnál, de időm fogytán, indulnom kell. Azt mondják, erősen őrzik az utakat, úgyszólván mire ez a jelentés a kezébe kerül, más forrásokból már mindenről értesülsz.

1958 szeptemberében

** * **

Ettől a perctől kezdve minden könnyebbnek tetszett, hiába éltünk át ugyanolyan, vagy majdnem ugyanolyan kemény megpróbáltatásokat, mint előtte. Kijátszottuk az ellenség utolsó csapdáját, úszva keltünk át a Júcaro folyón, amely Camagüey és Las Villas

tartomány határán kanyarog. Úgy éreztük, hogy új, reményteljesebb idő köszönt ránk.

Két nap múlva már a *Trinidad-Sancti Spíritus* hegyeiben jártunk, elmúlt a veszély, megkezdhattuk a háború új szakaszát. Két napig pihentünk, majd ismét indulnunk kellett, hogy megakadályozzuk a november 3-ára kiírt választások megtartását. Október 16-án érkeztünk *Las Villas* hegyeibe. Az idő rövid volt, a feladat pedig hatalmas. Camilónak északon volt feladata: valóságos pánikot keltett az önkényuralom hívei között.

Célunk, amikor végre megérkeztünk a *Sierra del Escambray* hegységbe, világosan meg volt határozva: szét kell rombolnunk a diktatúra katonai gépezetét, el kell vágnunk utánpótlási vonalait. Közvetlen feladatunk pedig az volt, hogy megakadályozzuk a választások lebonyolítását. A munka nehéznek ígérkezett egyrészt az idő sürgetése, másrészt a tartományban működő forradalmi csoportok széthúzása miatt, ami beharcokban robbant ki, s amiért igen drágán – többek között emberélettel – kellett megfizetnünk.

Elsőnek a közeli településeket akartuk megostromolni, hogy megghiúsítsuk a készülő választásokat. Pontosan megterveztük az akciót: a szigetország középső, gazdag síkságán fekvő három város, *Cabaiguán*, *Fomento* és *Sancti Spíritus* ellen a hegyekben fekvő kis helyörség, Güinía de Miranda ostromával egy időben intézünk támadást. Később *Banaót* is megkíséreltük elfoglalni, a támadás azonban nem járt sikerrel. A november 3-át megelőző napok lázas tevékenységgel teltek: gerillacsapatunkat minden irányban mozgósítottuk, szinte lehetetlenné téve, hogy a lakosság az urnák elé járuljon. A tartomány északi részén Camilo Cienfuegos csapatai akadályozták a választásokat. A Batista hadsereg csapatszállításaitól kezdve egészen a mindennapi áruszállításig mindenfajta közlekedést igyekeztünk megakadályozni a környéken.

*Orienté*ben gyakorlatilag nem volt szavazás, *Camagüey* tartományban valamivel többen járultak az urnák elé, a nyugati országrészben pedig nagy tömegek maradtak otthon. A tartózkodást *Las Villas*ban spontán módon sikerült elérni: a tömegek passzív ellenállását és a gerillaakciókat az idő rövidsége miatt már nem hangolhattuk össze.

Oriente tartományban az első és a második fronton egyre másra követték egymást az ütközetek. A harmadik fronton az Antonio Guiteras harccsoport, a tartományi főváros, *Santiago de Cuba* felé közeledett. A járási székhelyek kivételével a kormány minden hatalmát elvesztette *Orienté*ben.

*Las Villas*ban szünet nélkül támadtuk a főbb közlekedési utakat, s a helyzet egyre súlyosabbá vált. Megérkezésünk után teljesen átszerveztük a városi harcokat, a milíciák legjobbjait sürgősen kiképzőtáborba irányítottuk, ahol szabotázsakciókra kaptak kiképzést, új ismereteiket aztán igen hatásosan alkalmazták a város közeli harcokban.

1958 novemberében és decemberében lépésről lépésre lezártuk az összes országutat. Silva kapitány osztaga teljes blokádnál tartotta a *Trinidad* és *Sancti Spíritus* közötti utat, a központi országutat súlyosan megrongálta, amikor a *Tuinicú* folyón átívelő közúti hidat felrobbantotta (nem rombolta le teljesen, de használhatatlan lett). A központi vasútvonalat több helyen levegőbe repítettük, a déli vasútvonalat a második front rongálta meg, északon Camilo Cienfuegos zárta be a kört, s ezzel a sziget két részre szakadt. *Oriente*, ahol a leghevesebb harcok dúltak, csupán légi és tengeri úton kaphatott utánpótlást a kormánytól, de az is egyre jobban akadozott. Az ellenség soraiban a végső összeomlás jelei mutatkoztak.

Eközben az *Escambray* hegységben igen intenzíven kellett dolgoznunk azért, hogy megteremtsük a forradalmi egységet. Az egyik csoportot Gutiérrez Menoyo parancsnok vezette (*Escambray Második Frontja*), a *Diák Direktórium* csoportját Faure Chomón és Rolando Cubela, ott volt még az *Autentikus Szervezet* (OA) kis csoportja, a *Népi Szocialista Párté* (parancsnoka Torres), valamint mi magunk – az öt különböző

szervezet öt önálló vezérkar parancsnoksága alatt működött –, s mindez egyetlen tartományban összpontosult. Sok fárasztó megbeszélést kellett folytatnom a szervezetek vezetőivel, amíg végre megállapodások születtek az érintettek között és többé-kevésbé közös frontba tömörültek a tartományban tevékenykedő erők.

December 16-a után a hidak felrobbantása, az utak megrongálása miatt nehéz helyzetbe kerültek a diktatúra csapatai: már nem tudták megvédeni előretolt állásainkat, sőt nem egyszer a fő közlekedési útvonalon is kutyaszorítóba kerültek. A jelzett napon, pirkadatkor a központi országúton levegőbe röptettük a *Falcón-folyó* hídját, s ezzel megszakadt az összeköttetés *Havanna* és a tartományi székhelytől, *Santa Clarától* keletre eső városok között. Erőink ezzel egy időben egy sor települést – ezek közül *Fomento* feküdt a legdélebbre – megtámadtak, és ostrom alá vettek. *Fomentóban* a laktanyaparancsnok néhány napig váltakozó szerencsével védekezett, de azon kívül, hogy a légierő vonalainkat bombázta, a diktatúra demoralizálódott szárazföldi alakulatai egyáltalán nem siettek társaik megsegítésére. Miután kiderült, hogy a további ellenállásnak nincs értelme, a laktanya megadta magát, s a felszabadító erőknek mintegy száz fegyver került a birtokába. Percnyi pihenőt sem engedélyeztünk az ellenségnek. Nyomban ezután elhatároztuk, hogy a központi országút forgalmát végleg megbénítjuk. December 21-én egy időben lendültünk támadásba *Cabaiguán* és *Guayos* határában (mindkét várost átszeli az országút). Utóbbi pár óra leforgása alatt megadta magát, két nappal később kilencven katonájával *Cabaiguán* is elesett. (A laktanyák megadásáról egységes politikai elv alapján tárgyaltunk: általában szabad elvonulást biztosítottunk, ha elhagyják a helyőrséget és átadják fegyvereiket. Ilyen módon lehetőségük nyílt, hogy a lefegyverezés árán megmentsék a bőrüket.)

Camilo Cienfuegos egymás után morzsolta fel a *Las Villas* északi részén fekvő települések ellenállását, végül a diktatúra erőinek utolsó fészket, *Yaguajayt* is bekerítette. A várost egy kínai származású százados védte, tizenegy napig állt ellen az ostromlóknak, s ezzel lefékezte a hadjárat lendületét – miközben mi már a központi országúton a tartományi székhely, *Santa Clara* felé törtünk előre. Elfoglaltuk *Cabaiguánt*, majd *Placetas* ellen vonultunk, amelyet a *Diák Direktórium* harcosaival együtt egyetlen nap alatt bevettünk. *Placetas* eleste után gyors egymásutánban felszabadítottuk *Remedios*t és az északi parton elhelyezkedő kikötővárost, *Caibariént*. A diktatúra esélyei egyre zsugorodtak: *Camajuaní*ben egymást érték győzelmeink, az Escambray Második Frontján kisebb-nagyobb helyőrségeket semmisítettünk meg, északon pedig már Camilo Cienfuegos volt a helyzet ura.

Amikor a hadsereg ellenállás nélkül kiürítette *Camajuanít*, készen álltunk a végső támadásra *Las Villas* tartomány fővárosa ellen. (*Santa Clara* a sziget központi síkságának tengelyében fekszik, akkor százötvenezer lakosa volt, vasúti csomópont, és a szigetország valamennyi közlekedési útja áthalad rajta.) Kis, kopár dombok szegélyezik, ezeket a diktatúra csapatai előzőleg elfoglalták.

A támadás kezdetére sikerült – a különböző objektumok meghódítása révén – jelentősen növelnünk csapataink tűzerejét: a sok puskán kívül (sajnos, muníció nélkül) néhány nehézfegyvert is zsákmányoltunk. Egy lövedék nélküli páncélöklő volt a birtokunkban, de legalább tíz harckocsi ellen kellett felvinnünk a harcot, és azt is tudtuk, ha eredményesen akarunk küzdeni ellenük, el kell jutnunk a város belső kerületeibe, ahol a tankok bevetetősége sokkal korlátozottabb. Míg a *Diák Direktórium* csapata a körzeti csendőrség 31. számú laktanyája ellen vonult, mi *Santa Clara* csaknem valamennyi megerősített pontját ostrom alá vettük, de a fő cél a *camajuaní* országút torkolatánál veszteglő páncélvonat volt. A hadsereg elszántan védelmezte itt kialakított állásait, s a mi lehetőségeinkhez viszonyítva elsőrangú felszereléssel rendelkezett.

December 29-én megindítottuk a támadást. Az első időkben az egyetemen, később a központhoz közelebb helyeztük el a vezérkart. Embereink páncélos egységekkel támogatott erők ellen harcoltak, megfutamították őket, de sokan életükkel fizettek vakmerőségükért, a halottak és sebesültek kezdtek megtölteni a hevenyészett temetőt és a kórházakat.

Emlékszem egy esetre, ami ezeknek az utolsó napoknak a hangulatát idézi. Valamikor leteremtettem egy harcost, mert csata idején elaludt, ő pedig azzal védekezett, hogy nincs fegyvere, elvették a puskáját, mert véletlenül elsütötte. Szárazon megjegyeztem: „Szerezz magadnak másikat... a tűzvonalba, ha képes vagy rá.” Amikor a *Santa Clara*-i mentőkórházban jártam, és igyekeztem lelket önteni a sebesültekbe, egy haldokló fiú megragadta a kezemet: „Emlékszik, parancsnok? *Remedios*ban rám parancsolt, hogy szerezzek fegyvert... itt, *Santa Clara*ban sikerült.” Az a harcos volt, akinek pihenőben elsült a puskája – menthetetlen volt, de nyugodtan feküdt, mert bebizonyíthatta, mennyit ér.

Capiro magaslatai szilárdan tartották magukat, harmincadikán egész álló nap támadtuk állásaikat, miközben egymás után foglaltuk el a város különböző pontjait. Ekkorra már megszakadt az összeköttetés *Santa Clara* központja és a páncélvonat között. Amikor a védők látták, hogy a dombok felől bekerítik őket, megpróbáltak elmenekülni a síneken, de az egész fantasztikus rakománnyal együtt csapdába estek, mivel előzőleg szétromboltuk a szárnyvonalat. A mozdony néhány vagonnal együtt kisiklott. Érdekes küzdelem kezdődött. A katonákat Molotov-koktéjainkkal kényszerítettük a vonat elhagyására, amely biztos fedezéket nyújtott ugyan számukra, de védői kizárólag arra voltak alkalmasak, hogy messziről, kényelmes állásaikból lényegileg fegyvertelen ellenségre tüzeljenek – indiánokra vadászó vadnyugati gyarmatosítók stílusában. Az acéllemezekkel borított vonat hamarosan forró kemencévé vált a katonák számára, akiket embereink a közeli állásokból és a szomszédos vagonokból égő benzines palackokkal bombáztak. Néhány órai küzdelem után a vonat egész személyzete megadta magát a huszonkét vagonnal, a légelhárító ágyúkkal, géppuskákkal és a számunkra mesés mennyiségű munícióval együtt.

Közben sikerült elfoglalnunk az elektromos műveket és a város észak-nyugati részét, majd bejelentettük, hogy *Santa Clara* nagy része a forradalom kezére került. A közleményben, amelyet mint a *Las Villas*-i fegyveres erők főparancsnoka tettem közzé, fájdalommal kellett tudatnom Kuba népével, hogy Roberto Rodríguez kapitány, a „Kisbojtár”, az öngyilkos szakasz alacsony termetű és igen fiatal parancsnoka hősi halált halt, pedig szabadságharcunk alatt már százszor is sikerrel játszott a halállal. Az öngyilkos szakasz a mi harci elszántságunk rendkívüli példája volt, csak válogatott önkéntesek lehettek a tagjai. Mégis, akárhányszor elesett közülük valaki – s ez előfordult –, és kijelölték az utódját, az elutasított pályázók keserűségükben kétségbeesett jeleneteket rendeztek, olyanok is akadtak, akik sírva fakadtak. Furcsa látványt nyújtottak ezek az edzett hadfiak, amint gyermekek módjára könnyeiket hullatják, mert nem juthat nekik az a tisztesség, hogy az első vonalban, a halál árnyékában harcoljanak.

Elfoglaltuk a rendőrkapitányságot, megadta magát az épületet védő harckocsik személyzete, majd sorban egymás után letette a fegyvert Cubela parancsnok előtt a 31. számú laktanya, a mi csapataink előtt pedig a börtön, a bíróság, a tartományi kormánypalota védelmezői, valamint a Gran Hotel, amelynek tizedik emeletéről egészen az ütközet végéig kitartóan lövöldöztek a mesterlövészek.

Hátra volt még a „Leoncio Vidal” laktanya kapitulációja, ez volt a legtekintélyesebb erőd a sziget középső részén. 1959. január elsején a jelek arra vallottak, hogy a védelem gyengül. Aznap reggel Núñez Jiménez és Rodríguez de la

Vega kapitányokat megbíztuk, hogy tárgyaljanak a megadás feltételeiről. Ellentmondásos és rendkívüli híreket kaptunk: Batista menekül és a Fegyveres Erők Főparancsnoksága összeomlott. Két megbízottunk rádió összeköttetésbe lépett Cantillóval, és közölte vele a megadás feltételeit, ő azonban visszautasította, mondván: javaslataink ultimátum jellegűek, másrészt Fidel Castro pontos utasításai alapján jelenleg ő a hadsereg vezérkari főnöke. Azonnal összeköttetést teremtettünk Fidellel, tudára adtuk a híreket és véleményünket, amely az övével tökéletesen egyezett. (E sorsdöntő órákban Cantillo lehetővé tette, hogy a Batista kormány összes főkolomposa megszökhesse, magatartása igen súlyos, ha figyelembe vesszük, hogy ez a tiszt kapcsolatot keresett velünk, mi pedig becsületes katonának tartva, bíztunk benne.)

Az ezután következő eseményeket mindenki ismeri: Fidel nem volt hajlandó elismerni Cantillót, és parancsot adott, hogy vonuljunk Havanna ellen. Barquín ezredes – miután kiszabadult az *Isla de Pinos*-i börtönből – elfoglalta a hadsereg vezérkari főnöki tisztét, majd pedig Camilo Cienfuegos felszabadította Havannában a Columbia katonai városrészt, a mi 8. számú Harccsoportunk pedig a Cabaña erődjét, és végül néhány nap múltán Fidel Castro az ország ideiglenes kormányának miniszterelnöke lett. [...]

(A forradalom most kezdődik című, az O Cruzeiro brazil lapban 1959. június 16-án, július 1-én és 16-án megjelent cikksorozat befejező része.)

Lidia és Clodomira

Körülbelül fél évvel a forradalmi harc kezdete után ismertem meg Lidiát. A 4. Harccsoport újdonsült parancsnoka voltam, és élelemért mentünk *Bayamo* vidékére, a *Sierra Maestra* lábánál fekvő *San Pablo de Yao* falucskába. A falu egyik szélső házában lakott a pék és családja. Lidia negyvenöt év körül járhatott, és a pékség egyik tulajdonosa volt. Egyetlen fia nálunk harcolt, s ő attól fogva különleges buzgalommal dolgozott a forradalomért.

Ha felidézem Lidiát, nem csupán a hú forradalmár iránti tisztelet, hanem más, sokkal személyesebb érzés is vezet, Lidia ugyanis önhatalmúlag a maga külön parancsnokának választott engem, s csak velem volt hajlandó dolgozni, akármelyik frontra irányítottak is.

Lidia különleges hírvivőként számtalan esetben hozta-vitte a mozgalom vagy az én személyes üzeneteimet. *Santiago de Cubába*, sőt *Havannába* is veszélyes küldeményeket juttatott el, például a gerillacsapat kommunikéit, újságunk, az *El Cubano Libre* lapszámait; visszafelé papírt, gyógyszereket hozott – bármit, amire szükségünk volt, és annyiszor, ahányszor csak kértük tőle.

Rendkívüli vakmerősége miatt a férfi küldöncök nem szerettek vele utazni. Emlékszem, az egyik összekötőnk félig ingerült, félig zavart képpel ezt mondta róla: „Ez a nő vakmerőbb, mint Maceo tábornok, de egyszer még ráfizet, örült dolgokat művel, pedig a pillanat nem alkalmas játszadozásra.” Lidia azonban zavartalanul járt-kelt az ellenséges vonalak között.

Egyszer *Minas del Frío* körzetébe, *Vegas de Jibacoá*hoz vezényeltek, és oda távozott ő is, otthagya a kiegészítő táborát, amelynek addig a főnöke volt, és ahol igen katonásan, sőt talán kissé zsarnokian igazgatta az alárendelt harcosokat, s ez némi

felzúdulást okozott, mert a kubai férfiak tudvalevőleg nem tűrik a női önkényt. Itt volt a forradalom egyik előretolt állása, a *Cueva* nevű helyen, *Yao* és *Bayamo* között félúton. Le kellett váltanom Lídiát, mert a hely veszélyes volt, s miután felfedezte az ellenség, a fiúknak sokszor golyózáporban kellett menekülniük. Végleg el akartam távolítani onnan, de csak akkor sikerült, amikor új megbízatást kaptam, s ő jött velem.

Hogy milyen ember volt Lidia, arra elég, ha elmesélem azt a napot, amelyik egy fiatal fiú, a *cárdenasi* Geilín halálát hozta. Geilín a tábor előretolt pontján örködött. Amikor Lidia, egy megbízatásról visszatérően maga is arrafelé tartott, észrevette, hogy két csendőr kúszik az őrhely felé – feltehetően egy besúgótól kaptak információt a táborról. Lidia azonnal reagált; előrántotta kis 32-es revolverét, és a levegőbe lőtt volna, ha a társai meg nem akadályozzák, attól tartva, hogy a nyílt terepen az ellenség szitává lövi őket. A csendőrök lerohanták az őrhelyet. Guillermo Geilín, amíg lehetett, bátran védekezett, s amikor megsebesült, agyonlőtte magát, tudva, mi vár rá, ha élve elfogják. A katonák áttörtek, minden éghetőt fölgyújtottak, majd távoztak. A következő napon összefutottunk Lidiával. Láttam rajta, hogy kétségbe van esve a fiatal fiú halála miatt, és mérhetetlenül haragszik arra, aki lefogta a kezét, amikor figyelmeztetni akarta bajtársukat. „Lehet, hogy engem megölnek, de a gyerek megmenekült volna... én már öreg vagyok, nekem mindegy, de ő még húsz éves sem volt.” És még sokáig visszatért erre a témára. Néha azt volt az érzésünk, hogy egy kis hetvenkedés is van abban, ahogy szavakban lebecsüli a halált, az viszont tény, hogy minden küldetését kifogástalanul teljesítette.

Tudta, mennyire kedvelem a kutyákat, és egyre biztatott, hogy egyszer majd kapok tőle egy kölyköt Havannából. A hadsereg nagy offenzívája idején Lidia bámulatos intenzitással dolgozott. Rendszeresen jött és ment a hegyvidék és a városok között, fontos okmányokat kézbesített, ő tartotta kapcsolatainkat a külvilággal. Volt egy hasonlóan kitartó segítőtársa, akinek a vezetéknévét nem ismerjük, mert az egész felkelő hadsereg egyszerűen csak Clodomirának hívta. Lidia és Clodomira megosztották a veszélyt, és együtt teljesítették küldetéseiket.

Parancsot adtam Lidiának, hogy a végső offenzíva idején, ahogy *Las Villas*ba érünk, haladéktalanul keressen meg engem, mert ő lesz majd a havannai összekötőnk. Megérkeztem, és hamarosan megtaláltuk az üzenetét, amelyben értesít, hogy kinézett nekem egy kiskutyát, és a következő útján magával is hozza. Ebből azonban semmi sem lett, ezt az utat Lidia és Clodomira már soha nem tehette meg. Nem sokkal később tudtam meg, hogy egy férfi gyengesége miatt, aki százszor kevesebbet ért, mint ez a két asszony, az ellenség rajtaütött egy csoporton, s velük volt Lidia és Clodomira is. Senki sem menekült meg közülük élve, Lidia megsebesült, és fogságba esett.

Holttestüket soha nem találták meg, meglehet, végső álmukban is együtt vannak, ahogy életükben is együtt rótták az utakat.

Azokban a hónapokban mindenütt jelen volt a halál, így előfordulhat, hogy földi maradványaik egy szennyvízcsatornából vagy egy városszéli ugarról kerülnek elő. A Felkelő Hadsereg tagjai jól emlékeznek a hírvivőkre, akik számtalan veszélyes küldetésben vettek részt háború alatt, de az 1. Front katonáinak mégis, mindannyiuk közül a legkedvesebb Lidia volt. Ezért írtam ma róla. Legyen ez a pár sor koszorú az egykor nyájas sziget ezreket elnyelő tömegsíriján.

(*Megjelent Lidia címmel Mexikóban, az Humanismo 1959-es 53-54-ik, január-áprilisi számában*)

Jegyzetek

- Acevedo González, Enrique** (1942-) Las Villas tartományban született. A Felkelő Hadsereghez az Első Fronton csatlakozott, a 4. Harccsoport tagja volt. Századosi rangban a 8. Inváziós Harccsoportban harcolt.
- Acosta Ferrals, Clodomira** (1937-1958) Yarában született. A Július 26-a Mozgalom tagja. A Felkelő Hadsereg harcosa, hírvivőként dolgozott. Clodomira társnőjével, Lidiával együtt végezte veszélyes küldetéseit. 1958. szeptember 12-én Havannában elfogták, megkínozták, majd megölték.
- Almeida Bosque, Juan** (1927-) Havannában született. Részt vett a Moncada laktanya elleni támadásban, ezért börtönre ítélték. A *Granma* expedíció tagja. Parancsnoki rangot ért el. A Harmadik Front parancsnoka.
- Ameijeiras Delgado, Efigenio** (1931-) Las Tunasban született. A *Granma* expedíció tagja. Az 1. Harccsoport harcosa, majd a Második Fronton a 6. Harccsoportban harcol tovább. A felszabadító harc során parancsnoki rangot ért el.
- Bordón Machado, Víctor** (1930-) Quemado de Güinesben született. Az Ortodox Párt ifjúsági szervezetének tagja, majd belépett a Július 26-a Mozgalomba. Részt vett az április 9-i sztrájkban. Las Villas tartományban (Sagua La Grande járásban) elsőként kezdett csoportjával gerillaharcot, majd 1958 októberében a 8. Inváziós Harccsoporthoz csatlakozott.
- Castro mercader, Raúl** (1937-) Las Tunasban született. A Július 26-a Mozgalom tagja. Az első önkéntes csoport – a „Bozótlakók”- tagja, amelyet Frank País küldött a Sierrába. Az Első Front 1. és 4. Harccsoportjában harcolt. Ernesto Che Guevara harccsoportban nevezték ki kapitánynak.
- Chomón Mediavilla, Faure** (1929-) A Diák Direktórium vezetője. Részt vett az elnöki palota elleni támadásban. 1958-ban, a *Scapade* nevű motoros hajó fedélzetén, fegyveres csoport élén érkezett Kubába. A Sierra del Escambray hegységben gerillacsapatot szervezett, majd csatlakozott a Felkelő Hadsereghez.
- Cienfuegos Gorriarán, Camilo** (1932-1959) Havannában született. A *Granma* expedíció tagja. A 2. Antonio Maceo Inváziós Harccsoport parancsnoka volt. 1959 januárjában kinevezték a Felkelő Hadsereg vezérkari főnökévé. Október 28-án légi katasztrófában életét vesztette.
- Crespo Castro, Luis** (1923-) Matanzasban született. A *Granma* expedíció tagja. A Felkelő Hadsereg tisztje, parancsnoki rangban, az Első Front 1. Harccsoportjában.
- Cuervo Navarro, Pelayo** (1901-1957). Guantánamóban született. Hírneves ügyvéd és az Ortodox Párt vezetője. Kevéssel az Elnöki Palota ostroma után, március 13-án meggyilkolták, holttestét az előkelő Country Club területén lévő El Laguito medencéjébe dobták.
- Del Valle Jiménez, Sergio** (1927-) A Július 26-a Mozgalom tagja. A gerillacsapat orvosa, az Első Front 1. Harccsoportjában. A 2. Inváziós Harccsoport orvos parancsnoka.
- Díaz gonzález, julio** (Julito) (1929-1957) Havannában született. Részt vett a Moncada Laktanya ostromában. Letartóztatták, és börtönbüntetésre ítélték. Mexikóba emigrált, majd részt vett a *Granma* motoroshajó partraszállásában. Az El Uvero-i csatában vesztette életét, május 28-án, századosi rangban.
- Doce Sánchez, Lidia** (1912-1958) Holguínban született. A Július 26-a Mozgalom tagja. Hírvivőként szolgált a Felkelő Hadsereg 1. és 4. Harccsoportjában. Megkínozták, és szeptember 12-én meggyilkolták.

Echevarría, José Antonio (Manzanita) Az Egyetemi Diák Szövetség (FEU) elnöke. A Batista-diktatúra elleni harc kiemelkedő alakja. Ő vezette az 1957. március 13-i harcokat, amikor a Diák Direktórium megostromolta az elnöki palotát, elfoglalta a Radio Reloj nevű hír-rádiót, s megpróbált végezni Batistával. A rendőrséggel vívott tűzpárbajban életét vesztette.

Escalona Alonso, Dermidio A Felkelő Hadsereg tagja, az Első Fronton harcolt. Kitűnt a második Pino del Agua-i és a Blanquízal-i csatában. 1958-ban őt jelölték a Cordillera de los Órganos hegységben, Pinar del Río tartományban létesítendő új front parancsnokának. A háború végén parancsnoki rangra emelték.

Espín Guillois, Vilma (Débora) (1930-) Santiago de Cubában született. A Július 26-a Mozgalom Frank País vezette országos vezetőségének tagja Santiago del Cubában. A mozgalom szervező-titkára Orientében. 1958-ban csatlakozott a Felkelő Hadsereghez a Második Fronton, a 6. Harccsoportban küzdött.

Fajardo Rivero, Manuel Eugenio (Piti) (1930-1960) Granmában született. Orvos. A Felkelő Hadseregben az Első Fronton harcolt, később az Ötödik Front 12. Harccsoportjához vezényelték át, parancsnoki rangfokozatban.

Fajardo Sotomayor, Manuel Enrique (1932-1995) Granmában született. 1956-ban ő volt az egyik első paraszt, aki csatlakozott a Felkelő Hadsereghez, az Első Fronton. Később a Második Frontra irányították, ahol parancsnoki beosztásban harcolt.

Fernández Font, Marcelo (Zoilo) (1932-2004) Havannában született. A Július 26-a Mozgalom országos szervezőtitkára volt a városokban.

García Frías, Guillermo (1928-) Granmában született. Az elsők között nyújtott segítséget a partizánmozgalomnak, később csatlakozott a Felkelő Hadsereghez, először az Első Fronton harcolt, majd megalakította a Harmadik Frontot. Parancsnoki rangot ért el. Forradalmi parancsnok.

García Martínez, Calixto (1931-) Matanzasban született. Ahhoz a csoporthoz tartozott, amely Bayamóban megostromolta a Carlos Manuel de Céspedes laktanyát. Emigrált, majd a *Granma* expedícióval tért vissza Kubába. A Felkelő Hadsereg tagja, az 1. Harccsoport parancsnoka.

Hart Dávalos, Armando (1930-) Havannában született. Ügyvéd. A Nemzeti Forradalmi Mozgalom tagja. A *Július 26-a Mozgalom* alapító tagja. A november 30-i Felkelés egyik szervezője. Letartóztatták, majd a hírhedt Isla de Pinos-i fegyházban raboskodott egészen a forradalom győzelméig.

Iglesias Leyva, Joel (1941-) Santiago de Cubában született. Csatlakozott a gerillacsapathoz, az 1. Harccsoport harcosa lett. Később a négyes, majd egy idő után a 8. „Ciro Redondo” Harccsoport tagja. Che Guevara parancsnoksága alatt részt vett a végső offenzívában és Santa Clara ostromában. A háború befejezésekor parancsnoki rangban szolgált.

Infante Uribazo, Enzo (Bruno) (1930-) Santiago de Cubában született. A Július 26-a Mozgalom városi vezetőségének tagja Santiagóban. Részt vett a november 30-i felkelésben. A Mozgalom szervezőtitkára Camagüey tartományban, a propaganda tevékenység felelőse. Letartóztatták, 1959. január elsején szabadult.

Laferté Pérez, Evelio Hivatásos tiszt, alhadnagy a Batista hadseregben. A második Pino del Agua-i csatában fogságba esett, majd 1958-ban csatlakozott a Felkelő Hadsereghez. Fidel parancsnoksága alatt harcolt, századosi rangfokozatot ért el.

Lamotte Coronado, Humberto (1919-1956) Mexikói emigrációban élt, és csatlakozott a *Granma* partraszállóihoz. December 5-én, az Alegría del Pió-i ütközetben életét vesztette.

López Fernández, Antonio (Ñico) (1934-1956) Havannában született. Ő vezette a bayamói Carlos Manuel de Céspedes laktanya elleni támadást. Az emigrációban, Guatemalában baráti kapcsolatban állt Che Guevarával. A Július 26-a Mozgalom országos vezetőségének tagja. Részt vett a *Granma* expedícióban. December 8-án Boca del Toróban meggyilkolták.

Machado Ventura, José Ramón (Machadito) (1930-) A Július 26-a Mozgalom tagja. A Felkelő Hadsereg harcosa és orvosa. A Második Fronton a 6. Harccsoportban harcolt. A Második Front egészségügyi megbízottja, parancsnoki rangban.

Mark, Herman Észak-amerikai, csatlakozott a Felkelő Hadsereghez, az Első Fronton harcolt. 1959-ben, a Minas del Frío-i kiképző táborban újoncokat oktatott. A 8. Inváziós Harccsoport tagjaként, az elővéd parancsnoka volt. Századosi rangfokozatot ért el.

Márquez Rodríguez, Juan Manuel (1915-1956) Havannában született. A Július 26-a Mozgalom tagja. Aktívan részt vett a partraszállás előkészítésében, ő volt az expedíció helyettes parancsnoka. December 16-án, La Norma birtokon megölték, nem sokkal a *Granma* partraszállása után.

Más López, Carlos (Carlitos más) (1939-1958) Granmában született. Parasztszármazású, együttműködött a gerillával. Belépett a Felkelő Hadseregbe, az Első Fronton a 4. Harccsoportban harcolt, századosi rangban. A naranjói ütközetben súlyosan megsérült, a La Plata-i kórházban, július 14-én meghalt.

Masetti Blaco, Jorge Ricardo (Segundo) (1929-1964) Argentínában született. Újságíró. Látogatást tett a Sierra Maestrában, interjút készített Fidel Castróval és Che Guevarával. Utóbbival életre szóló barátságot kötött.

Montané Oropesa, Jesús (1923-1999) Nueva Gerona városban született, Isla de Pinos szigetén. A Moncada elleni támadás egyik vezéregyénisége. Letartóztatták, bíróság elé állították és elítélték. Mexikói emigrációba kényszerült, majd a *Granma* tért vissza hazájába. Az Alegría del Pío-i rajtaütés alkalmával elfogták, és a forradalom győzelméig börtönben ült.

Mora Morales, Menelao (1905-1957) Pinar del Rióban született. Küzdött a Machado diktatúra ellen, március 13-án, az elnöki palota ostrománál veszítette életét.

Núñez Jiménez, Antonio (1923-) Havannában született. A Felkelő Hadsereg harcosa. Részt vett az április 9-i sztrájk előkészítésében. Együttműködött az Escambrayi Front megszervezésében.

País García, Frank (David o Carlos) (1934-1957) Santiago de Cubában született. Megalakította a Július 26-a Mozgalom egyik szárnyát, Akció és Szabotázs névvel. A november 30-i felkelés vezetője volt. A santiagoói Callejón del Muro utcában, társával Raúl Pujollal együtt meggyilkolták.

País García, Josué (1937-1957) Santiago de Cubában született. Frank fivére. A Július 26-a Mozgalom földalatti milíciájának kapitánya. A november 30-i felkelésben kiemelkedő szerepet vitt. Június 30-án, szülővárosában meggyilkolták.

Pardo Guerra, Ramón (Guile) (1939-) 1957-től a Felkelő Hadsereg harcosa. Az Első Front 4. Harccsoportjának tagja; később a 8. Inváziós Harccsoporthoz csatlakozott.

Peña Torres, Hermés A Felkelő Hadsereg harcosa. A 8. Harccsoportban küzdött végig a Las Villas-i offenzívát.

Pérez Hernández, Faustino (1920-1992) Caibaguánban (a régi Las Villas tartományban) született. Orvos. Mexikóba emigrált, majd részt vett a *Granma* expedícióban. Különböző tisztségeket töltött be a városi harc vezetőségében. A Június 26-a mozgalom Akció és Szabotázs elnevezésű milíciájának országos vezetője. Az április 9-

- i sztrájk után, parancsnoki rangban a Sierra Maestrában harcol tovább.
- Pérez Montano, Crescencio** (1895-1986) Granmában született. A *Július 26-a Mozgalom* alapító tagja. Celia Sánchez-szel együtt támogatta a *Granma* partraszállását. Az Első Front harcosaként az 1. Harccsoport tagja volt, később ő lett a 7. Harccsoport parancsnoka.
- Ponce Díaz, José** (1926-) Havannában született. Részt vett a Moncada laktanya ostromában. A Felkelő Hadsereg tagja.
- Ramos Latour, René (Daniel)** (1932-1958) Holguínban született. Küzd a Július 26-a Mozgalom soraiban, az északi körzetekben: Mayaríban, Cautóban, Antillában és Nicaróban. Az Akció és Szabotázs nevű szervezet egyik országos vezetője volt. 1957-ben érkezett a Sierra Maestrába. Az 1. Harccsoportban harcolt, legmagasabb rangja a parancsnoki beosztás volt.
- Redondo García, Ciro** (1931-1957) Havannában született. A Moncada laktanya elleni támadás résztvevője. Fogságba esett, bíróság elé állították és elítélték. Mexikóba emigrált. Részt vett a *Granma* expedícióban. A Felkelő Hadsereg vezérkarának tagja. Harcolt a 4. Harccsoportban, ahol kapitányi rangban szolgált. November 29-én, a Mar Verde-i csatában vesztette életét, a parancsnoki kinevezést már halála után kapta meg.
- Rodríguez Cordoví, Geonel** (1934-1958) Palma Sorianóban született. A havannai egyetemen csatlakozott a Július 26-a Mozgalomhoz. Az Első Fronton, a 4. Harccsoportban harcolt, századosi rangban. Július 11-én El Naranjóban, ahol betegen feküdt, egy akna megsebesítette; a La Plata-i kórházban, július 12-én halt meg.
- Rodríguez Cruz, René (El Flaco)** (1931-1990) Cárdenasban született. A Július 26-a Mozgalom tagja. Részt vett a *Granma* partszállásában. A 8. Inváziós Harccsoport katonája volt.
- Rodríguez Dela Vega, Alfonso (Cuco)** A Felkelő Hadsereg harcosa. A Las Villas elleni offenzíva idején csapatorvos, a 8. Inváziós Harccsoport kapitánya.
- Rodríguez Fernández, Roberto (El Vaquerito)** (1935-1958) Sancti Spíritusban született. Az Első Front 1. és 4. Harccsoportjában harcolt. Che megjegyzése szerint, „a felszabadító háború egyik legnépszerűbb és rokonszenvesebb alakja”. A 8. Harccsoport ún. „öngyilkos osztagának” parancsnoka. December 30-án, Santa Clarában, a rendőr főkapitányság ostromában esett el.
- Rodríguez Pérez, Fructuoso** (1933-1957) Las Villasban született. Az Egyetemi Ifjúsági Szervezet (FEU) alelnöke. Március 13-án részt vett az elnöki palota ostromában. Antonio Echevarría halála után ő lett a FEU elnöke és a Forradalmi Direktórium főtitkára. Feljelentették, és a Humboldt utca 7. szám alatt történt összecsapásban, április 9-én meggyilkolták.
- Roque Núñez, Roberto** (1915-1989) Cienfuegosban született. A haditengerészetnél szolgált. A Július 26-a Mozgalom tagja. A *Granma* expedíció idején a hajó kormányosa volt. Az Alegría del Piónál történt rajtaütés során fogságba esett, és a forradalom győzelméig börtönben volt.
- Suárez Martínez, Raúl** (1935-1956) Cienfuegosban született. Résztvett az egyetemi földalatti mozgalomban. Mexikói emigrációba kényszerült. A *Granma* expedíció tagja. December 8-án, Boca del Toróban meggyilkolták.
- Sánchez Álvarez, Universo** (1919-) Matanzasban született. A Július 26-a Mozgalom tagja. Részt vett a *Granma* partraszállásában. Legmagasabb rendfokozata a parancsnoki beosztás volt.
- Sánchez Manduley, Celia** (1920-1980) Granmában született. A Július 26-a Mozgalom manzanillói szervezetének alapító tagja. Többek között ő készítette elő a *Granma*

expedíciós csapatának fogadását. Frank País segítőtársaként megszervezte az első önkéntes csapatot, amelyik a Sierrában csatlakozott a partizánharchoz. Később maga is tagja lett a Felkelő Hadseregnek, a főparancsnokságon, Fidel Castro mellett teljesített szolgálatot.

Sánchez White, Calixto (1924-1957) Új Skóciában született. Pilóta és repülőgépszerező. Harcolt a második világháborúban. Emigránsként Miami-ban élt. Expedíciós csapatot szervezett, amely a *Corinthia* nevű motoroshajóval partraszállt Kubában, Marayí közelében. Az expedíció résztvevőit, a partot érést követően május 28-án lemészárolták.

Santamaría Cuadrado, Haydée (Yeyé) (1922-1980) Las Villasban született. Részt vett a Moncada laktanya elleni támadásban. Letartóztatták, bíróság elé állították és elítélték. A Július 26-a Mozgalom országos vezetőségének tagja. A mozgalom vezetése külföldre irányította, bizonyos feladatok ellátására.

Sardiñas Menéndez, Guillermo (1916-1964) Katolikus pap, aki csatlakozott a Felkelő Hadsereghez. Parancsnoki rendfokozatot ért el.

Soto Alba, Pedro (Pedrín) Granmában született. A Július 26-a Mozgalom tagja. Részt vett a *Granmával* végrehajtott partraszállásban. Alegría del Pío után elrejtőzött, majd a Frank País által a Sierrába küldött önkéntes csapathoz – az ún. „Bozótlakókhoz”-csatlakozva, visszatért a Sierrába. Az Első Fronton az 1. Harccsoportban harcolt. Csatában esett el 1958. július 26-án a Második „Frank País” Orientei Fronton; Raúl Castro halála után parancsnokká léptette elő.

Suñol Ricardo, Eddy (1926-1971) Holguínban született. Frank País vezetése alatt a Július 26-a Mozgalom santiagói szervezetében dolgozott. Először az 1. Harccsoportban harcolt, majd a Negyedik Fronton a 14. Harccsoport főnöke lett. Legmagasabb rangja a parancsnoki beosztás volt.

Valdés Menéndez, Ramiro (1932-) Artemisában született (az egykori Pinar del Río tartományban). Részt vett a Moncada laktanya elleni támadásban. Letartóztatták, bíróság elé állították és elítélték. Mexikóba emigrált. A *Granma* expedíciós vállalkozás résztvevője. A Sierrában átvette a 4. Harccsoport parancsnokságát Che-től, amikor ő a Minas del Frío-ban hozzálátott a 8. Harccsoport megalakításához. A 8. Inváziós Harccsoport helyettes parancsnoka. Forradalmi parancsnok.

Acuña Núñez, Juan Vitalio (Vilo) (1925-1967) Granmában született. Sierra Maestra-i paraszt. Csatlakozott a gerillacsapathoz, az Első Fronton az 1. Harccsoportban szolgált. Később az Első Front 4. Harccsoportjához vezényelték, még később a Harmadik Front 3. Harccsoportjának tagja. Parancsnoki rangot ért el és saját csapatot vezetett.

Westbrook Rosales, José (Joe) (1937-1957) Havannában született. A Forradalmi Direktórium tagja. Március 13-án részt vett az elnöki palota ostromában. Egy feljelentés következtében csoportján rajtaütöttek a Humboldt utca 7-ben, az akció során meggyilkolták.

ISBN 978-963-12-9523-8

ISSN 0866 4420

Felelős kiadó: Simor András

Felelős szerkesztő: Striker Judit

Badó Stúdió & Print Bt. – 2017
Felelős vezető: Badóné Szebeni Zsuzsanna

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság
